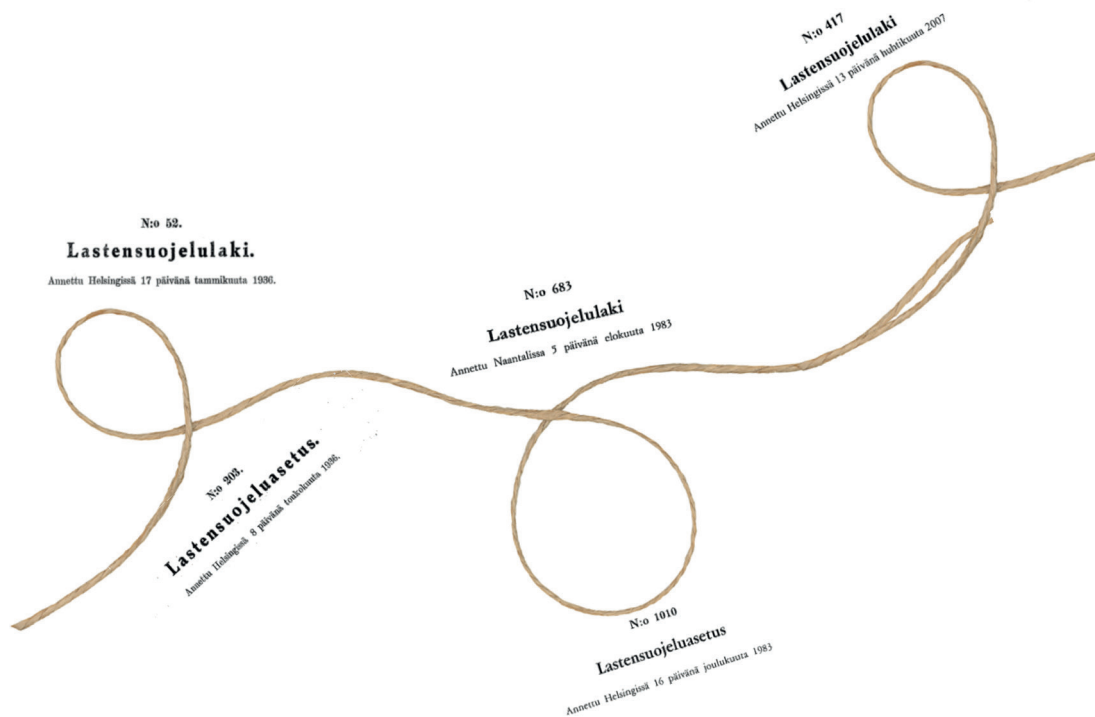

Ilona Tanskanen

Ajan henki lain kirjaimessa

Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat

JYU DISSERTATIONS 75

Ilona Tanskanen

**Ajan henki lain kirjaimessa
Suomalaisten lastensuojelulakien
ja -asetusten ideologiat**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
toukokuun 4. päivänä 2019 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on May 4, 2019 at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2019

Editors

Mia Halonen

Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2019, by University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7731-3>

ISBN 978-951-39-7731-3 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-7731-3

ISSN 2489-9003

ABSTRACT

Tanskanen, Ilona

The Spirit of Time in the Letter of the Law. The Ideologies of Finnish Child Welfare Legislation

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2019, 190 p.

(JYU Dissertations; 75

ISSN 2489-9003)

ISBN 978-951-39-7731-3 (PDF)

The Spirit of Time in the Letter of the Law. The Ideologies of Finnish Child Welfare Legislation analyses what kinds of ideologies are construed in child welfare legislation and how. It is based on a critical discourse analysis in the fields the work is situated in: language studies and social sciences. The results are applicable in the drafting and interpretation of language for professional use.

In the First Child Welfare Act and Decree (1936), ideology is construed as an educational ideology in which the authorities are guided in, and largely required to take particular institutional and educational measures for child welfare when specified conditions are met. Children, young people, parents, guardians, educators and child welfare actors are presented as targets for the authorities.

In the second Child Welfare Act and Decree (1983), the role of social governance was democratized by reducing the ways that asymmetric power was expressed. This construes a service ideology. Desired goals were given more weight than those that should be avoided. Child welfare is presented as service, supporting growth with institutional measures such as monitoring.

In the third Child Welfare Act (2007) child welfare is highlighted as a customer relationship, and the child, young person, parent, guardian and those doing care work are presented as customers. The customer relationship is also formed in a way that regulates child welfare processes in more detail by controlling the interaction between the child welfare operator, child welfare professionals and the client. One of the key elements in presenting the concept of customer ideology is putting more emphasis on cooperation. The reader of the text is also framed as a partner by, for example, including more reading instructions and metatext than took place in the earlier Child Welfare Acts.

The ideologies of Finnish child welfare acts are linked to the socio-historical context of each legislative reform. They show the development of Finnish society from an agrarian to a service society and a post-expansive welfare society.

Key words: child welfare, Child Welfare Act, critical discourse analysis, ideology

Author's address Ilona Tanskanen
Turun ammattikorkeakoulu
Linnankatu 54-60, 20100 Turku, Finland
ilona.tanskanen@turkuamk.fi

Supervisors Docent, University Researcher Mia Halonen
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Professor Tarja Nikula-Jäntti
Centre for Applied Language Studies
University of Jyväskylä

Reviewers Docent, University Lecturer Aino Kääriäinen
University of Helsinki

Researcher Tarja Salmi-Tolonen
University of Turku

Opponent Docent, University Lecturer Aino Kääriäinen
University of Helsinki

TIIVISTELMÄ

Tanskanen, Ilona

Ajan henki lain kirjaimessa. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2019, 190 p.

(JYU Dissertations; 75

ISSN 2489-9003)

ISBN 978-951-39-7731-3 (PDF)

Ajan henki lain kirjaimessa. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat tarkastelee sitä, millaisia ideologioita suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa esitetään ja miten. Tutkimusotteena on kriittinen diskurssianalyysi, jota on sovellettu niillä aloilla, joiden kanssa tutkimus keskustelee: kielen- tutkimuksessa ja yhteiskuntatieteissä. Tulokset ovat hyödynnettävissä ammattitekstien laadinnassa ja tulkinassa.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa (1936) ideologiaksi muodostuu kasvatusideologia. Viranomaiset ohjataan, enimmäkseen velvoitetaan, lastensuojelun institutionaalisiin ja kasvatuksellisiin toimenpiteisiin määriteltujen ehtojen täyttyessä. Lapset, nuoret henkilöt, vanhemmat, huoltajat, kasvattajat ja lastensuojelun toimijat esitetään ennen kaikkea viranomaisten toiminnan kohteina.

Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen (1983) palveluideologian muodostumisessa on merkittävä rooli sillä, että lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa yhteiskunnallisen ohjailun tapaa demokratisoitiin, vähennettiin epäsymmetrisen valtasuhteen osoittamista. Aiempaa enemmän ilmaistaan tavoitteena olevia asioita pikemmin kuin vältettäviä asioita. Lastensuojelu tuodaan esiin ennen kaikkea palveluna, siihen sisältyvänä kasvun tukemisena ja institutionaalisinä toimina, esimerkiksi valvontana.

Kolmannessa lastensuojelulaissa (2007) lastensuojelu tuodaan esiin asiakkuutena ja lapsi, nuori, vanhemmat, huoltajat sekä lasta hoitavat asiakkaina. Asiakkuusideologiaa muodostetaan esimerkiksi siten, että lastensuojelun prosesseja säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Lastensuojelun esitetään aiempaa painokkaammin sisältävän yhteistyötä. Tekstin lukijallekin muodostetaan yhteistyökumppanin roolia esimerkiksi siten, että kolmas lastensuojelulaki sisältää aiempia lastensuojelulakeja enemmän lukuohjeita, metatekstiä.

Suomalaisten lastensuojelulakien ideologiat kytkeytyvät siihen historialliseen yhteiskunnalliseen kehykseen, jossa kukin laeista on laadittu. Niissä näkyy suomalaisen yhteiskunnan kehitys maatalousyhteiskunnasta palveluyhteiskunnaksi sekä jälkiekspansiiviseksi hyvinvointivaltioksi.

Asiasanat: lastensuojelu, lastensuojelulaki, kriittinen diskurssianalyysi, ideologia

ESIPUHE

Olin kerran, kauan sitten, työurani alkuvaiheessa 1990-luvun alussa, äidinkielen opettajana Loimaan sosiaalialan oppilaitoksessa. Silloinkin ammatillinen koulutus oli murroskohdassa, ja laadimme opetussuunnitelmia. Opettajakunnan kokouksissa käänntelimme käsitteitä ja sanoja löytääksemme ne, joilla parhaiten kielentäisimme sosiaalialan työn todellisuutta – tai pikemminkin käsitystämme siitä. Tuolloisen opettajayhteisön keskustelut olivat merkittäviä kyselyni ja ihmettelyni areenoja ja sysäsivät pohtimaan kysymyksiä, jotka johtivat tutkimaan suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologioita. Millaisia rooleja kielellä ja kielenkäytöllä on sosiaalialan ja etenkin lastensuojelun työssä? Millaista sosiaalialan ja lastensuojelun kielenkäyttö on ja miksi? Miksi periaatteessa varsin neutraalin oloisessa asiakeskeisessä ammatillisessa kielenkäytössä tuntui olevan esillä hienovaraisesti myös arvoja ja arvostuksia? Nuo kysymykset kuljettivat minut lastensuojelua määrittävien tekstien, lastensuojelulakien ja -asetusten sekä ideologian äärelle. Lämpimät kiitokset näistä innostavista keskusteluista sille työyhteisölle, jonka osana aloittelin ammatillisen koulutuksen suomen kielen ja viestinnän opettajan työuraani!

Tämä tutkimusmatka on ollut pitkä ja monivaiheinen. Olen tehnyt sitä opetustyön ohessa. Koulutusrahaston ja Jyväskylän yliopiston apurahoilla olen kuitenkin voinut pidentää muutamaa lomaa siten, että olen pystynyt keskittymään tutkimustyöhön kolmen tai neljän kuukauden mittaisten jaksujen ajan. Näiden tutkimusjaksojen merkitys on ollut keskeinen, ja kiitän erityisesti Jyväskylän yliopistoa siitä, että minulla on ollut niihin mahdollisuus.

Kriittinen diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä on haastanut minut monella tavalla. Omat erityispiirteensä on luonut se, että tutkimukseni liikkuu tieteenalojen rajapinnoilla ja on luonteeltaan soveltavaa.

Tutkimustyö on yhteisöllistä monien muiden tehtävien tavoin, vaikka tutkija tekeekin valintansa itse ja kantaa niistä myös vastuun. Ilman useiden ihmisten kannustusta ja keskeneräisen työn kommentointia tämä tutkimus ei olisi koskaan valmistunut.

Mia Halonen ja Tarja Nikula-Jäntti ovat ohjanneet minua väsymättä – olen siitä syvästi kiitollinen. Taina Saarisen tarkat huomiot ja eteenpäin vievät kysymykset ovat auttaneet minua niissä kohdissa, joissa työ on jumittunut – helpottuneet kiitokset siitä! Kiitän esitarkastajiani Aino Kääriäistä ja Tarja Salmi-Tolosta tutkimukseni huolellista kommentoinnista, mikä on tukenut viimeistelytyötä merkittäväällä tavalla. Turun ammattikorkeakoulun Tohtorikiihdyttämössä Kaisa Sorsa on lukenut käsikirjoitukseni ja kommentoinut sitä juridiikan näkökulmasta, rohkaissut ja kannustanut eteenpäin, mistä kiitän. Prosessin eri vaiheissa työtäni ovat kommentoineet monet muutkin akateemiset tutkijat, mikä on ollut merkityksellistä ja mistä olen kiitollinen.

Nykyisessä työyhteisössäni Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa on keskeistä kannustaa rohkeuteen, tunnistamaan itselle ominaisia ja tärkeitä asioita sekä omia päämääriä kohti pyrkimiseen; on ollut suurenmoista tehdä työtä tällaisessa ympäristössä. Työyhteisössäni olen saanut myös lukijoita

tekstiluonnoksilleni: Ismo Luukkosta kiitän tarkoista huomioista ja kysymyksiini vastaamisesta sekä väitöskirjatyöhön liittyvien kokemusten jakamisesta. Antero Paavola ja Riitta Männistö-Aho, kiitokset teille arvokkaista näkökulmista tutkimuskenttäni ulkopuolelta!

Olen tehnyt vuosia yhteistyötä ammattikorkeakoulun kielten ja viestinnän opetuksen sekä opinnäytetyön kehittämisen parissa Minna Scheininin kanssa. Lämpimät kiitokset tuesta, antoisista ja ratkaisukeskeisistä keskusteluista, jotka ovat silloin tällöin sivunneet myös tutkimustani! Eeva Marja Pyhälähti, jonka työtä Turun ammattikorkeakoulun suomen kielen ja viestinnän opettajien taannoisen tiimin puheenjohtajana sekä Taideakatemia suomen kielen ja viestinnän lehtorina olen saanut jatkaa, on kannustanut minua aivan kaikissa, etenkin työhön ja tutkimuksen tekemiseen liittyvissä asioissa aina yhtä valoisalla otteella – sydämelliset kiitokset!

Lasteni äitinä olen monesti puntaroinut, miten aikani käytän. Anna ja Loviisa, olette kasvaneet aikuisiksi tämän tutkimuksen rinnalla. Kiitokset teille siitä, että olette lähellä olollanne auttaneet minua asettamaan asiat suhteisiin toistensa kanssa! Puolisoani Pasia kiitän siitä, että hän on toiminut henkilökohtaisena IT-tukenani kaikki nämä vuodet – ja sietänyt ajatuksiinsa eksyntyttä hapuilijaa. Hän, joka on viihtynyt vierelläni tutkimuksenteossa ajallisesti eniten, ei ole enää mukana kirjoittamassa näitä kiitoksen sanoja. Irlanninterrieri Topi rytmitti työskentelyäni, vei ulos ja reiteille, joilla tutkimuskin avautui toisin, aiempaa avarammin.

Edessä on aika suuntautua uudennlaisille poluille, joille väitöskirjatyö monine vaiheineen ja ratkaisuineen sekä edellä mainitsemani merkittävät kohtaamiset sen aikana ovat saatelleet.

Turussa, keväänkorvalla 23.3.2019
Ilona Tanskanen

KUVIOT

Kuvio 1.	Tekstin ideologiaan vaikuttavat komponentit, joiden yhteisvaikutuksesta tekstin ideologia muodostuu.....	23
Kuvio 2.	Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit sekä esimerkkejä sanoista ja muista kielenkäytön keinoista, joissa ne ilmenevät.	65
Kuvio 3.	Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit.....	85
Kuvio 4.	Kolmannen suomalaisen lastensuojelulain merkittävimmät diskurssit.....	125

KUVAT

Kuva 1.	Ensimmäisen lastensuojelulain alku, alun funktionaaliset jaksot ja institutionaalisuutta muodostavat kielenpiirteet (Suomen asetuskokoelma N:o 56 1936, 193–194).....	51
Kuva 2.	Ensimmäisen lastensuojeluasetuksen alku, alun funktionaaliset jaksot ja institutionaalisuutta muodostavat kielenpiirteet (Suomen asetuskokoelma N:o 56 1936, 471).....	52
Kuva 3.	Toisen lastensuojelulain alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 1983 II, 1388–1389).....	72
Kuva 4.	Toisen lastensuojeluasetuksen alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 1983 II, 1952–1953).	73
Kuva 5.	Kolmannen lastensuojelulain alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 2007 (N:o 417–422).	95
Kuva 6.	Suomalaisten lastensuojelulakien ideologioihin vaikuttaneet diskurssien muutossuuntaukset.	168

TAULUKOT

Taulukko 1.	Tämän tutkimuksen ideologia-analyysin komponentit.....	39
Taulukko 2.	Yleisimmät lastensuojelun työntekijästä tai toimijasta käytetyt ilmaisut suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa.	57
Taulukko 3.	Suomalaisten lastensuojelulakien ja asetusten lausetyypit.	59
Taulukko 4.	Yleisimmät teemat suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa.	100
Taulukko 5.	Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten pykälätekstin laajuudet.....	103
Taulukko 6.	Suomalaisten lastensuojelulakien otsikot.	113

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE
KUVIOT, KUVAT JA TAULUKOT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	14
	2.1 Ideologia.....	14
	2.1.1 Kriittinen diskurssianalyysi.....	15
	2.1.2 Tämän tutkimuksen ideologianäkemys.....	22
	2.2 Säädoskieli ammattikielenä ja lakitekstit ohjailun välineinä.....	23
	2.3 Suomalaisten lastensuojelulakien ja säädoskielen tutkimus	28
	2.4 Lastensuojelulain historiallinen tausta	34
3	TUTKIMUSASETELMA.....	37
	3.1 Tutkimuskysymys.....	37
	3.2 Tutkimusaineisto.....	38
	3.3 Tutkimusmenetelmä.....	41
4	ENSIMMÄISEN LASTENSUOJELULAIN KASVATUSIDEOLOGIA	49
	4.1 Lastensuojelu kasvatuksena	49
	4.2 Epäsymmetrinen ohjailusuhde	58
	4.3 Yhteenvedo: Kasvatusideologia tekstissä.....	63
5	TOISEN LASTENSUOJELULAIN PALVELUIDEOLOGIA	68
	5.1 Lastensuojelu palveluna.....	68
	5.2 Ohjaussuhteen demokratisointi	79
	5.3 Yhteenvedo: Palveluideologia tekstissä.....	84
6	KOLMANNEN LASTENSUOJELULAIN ASIAKKUUSIDEOLOGIA	87
	6.1 Asiakkuus lastensuojelussa	87
	6.2 Yhteistyö- ja ohjaussuhde	104
	6.3 Yhteenvedo: Asiakkuusideologia tekstissä	124
7	LASTENSUOJELULAIT JA -ASETUKSET DISKURSIIVISESSA JA YHTEISKUNNALLISESSA KEHYKSESSÄÄN	129
	7.1 Ensimmäinen lastensuojelulaki (1936).....	130

7.1.1	Ensimmäisen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta	130
7.1.2	Ensimmäisen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan.....	136
7.2	Toinen lastensuojelulaki (1983)	140
7.2.1	Toisen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta	140
7.2.2	Toisen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan	150
7.3	Kolmas lastensuojelulaki (2007)	153
7.3.1	Kolmannen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta	153
7.3.2	Kolmannen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan.....	159
8	LOPUKSI: SUOMALAISTEN LASTENSUOJELULAKIEN JA -ASETUSTEN DISKURSIIVISET MUUTOKSET.....	167
	SUMMARY	171
	LÄHTEET	177

1 JOHDANTO

Lakiteksteillä on yhteiskunnallisen ohjailun ja norminmuodostuksen tehtävä (ks. Gunnarsson 2009, 105), ja siksi ne ovat luonteeltaan ideologisia (ks. Fairclough 2010, 67–68, 79). Lainsäädäntö on yksi niistä keinoista, joilla muodostetaan yhteiseksi tarkoitettu tapa nähdä asiat ja toimia. Niinpä kun laki säädetään tai lakia muutetaan kokonaisvaltaisesti, syyt ovat ideologisia: halutaan tuoda esiin uudenlaista käsitystä totuudesta, siitä mikä on hyvää tai huonoa, oikein tai väärin, tavallista tai epätavallista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana, jolla on tietty tavoite ja käyttötarkoitus. (Ks. Bhatia 1994, 3–5; Heikkinen 2009, 7–9, 21; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 7.)

Ideologia on tämän tutkimuksen kohde ja samalla ydinkäsite. Sitä on käytetty eri tieteenaloilla ja eri yhteyksissä eri merkityksissä, esimerkiksi kulttuurin synonyyminä työyhteisön toimintatapojen ja arvojen kokonaisuutta tarkoittaen (Scollon, Scollon & Jones 2011, 111). Tässä tutkimuksessa ideologialla tarkoitetaan Teun A. van Dijkin määritelmän (2008, 34) mukaisesti sosiokognitiivista viitekehystä, joka on tietylle ihmisryhmälle yhteinen perustavanlaatuinen rakenne ja joka ohjaa tiedon, asenteiden, mielipiteiden, uskomusten ja sosiaalisen käyttäytymisen muotoutumista, vaihtoa ja soveltamista. Luvussa 2 määrittelen tarkemmin, miten tämän tutkimuksen ideologianäkemykset sijoittuvat muiden ideologianäkemyksien joukkoon.

Ideologioita rakennetaan ja heijastetaan kielenkäytössä. Niin puhuttuihin kuin kirjoitettuihinkin teksteihin vaikuttavat kirjoittajien ja puhujien tietoiset yksilölliset ilmaisulliset valinnat mutta myös kulttuuriset rakenteet, joiden tiedostaminen vaihtelee. Teksti tehdään ja se syntyy kontekstissaan, johon kuuluvat viestintätilanne, tekstilaji ja ideologia. Kontekstin osatekijät vaikuttavat kielellisiin valintoihin. (Ks. Tiililä 2007, 20; Gunnarsson 2009, 4.)

Tämän tutkimuksen kohteina ovat suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat. Ensimmäinen suomalainen lastensuojelulaki ja -asetus säädettiin vuonna 1936. Lastensuojelulain kokonaisuudistus johti toiseen lastensuojelulakiin ja -asetukseen vuonna 1983. Kolmas lastensuojelulaki syntyi lastensuo-

jelulain toisessa kokonaisuudistuksessa vuonna 2007. Lastensuojelulain voimassa ollessa, siis vuodesta 1937 alkaen, suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut monenlaisia muutoksia. Suomalaisilla lastensuojelulaeilla ja -asetuksilla on merkittävä rooli lastensuojelutyössä. Ne ovat syntyneet yhteiskunnallisessa, institutionaalisessa lainsäädäntöprosessissa monien ihmisten yhteistyön tuloksena, monien laadintatyössä vaikuttaneiden tekstien keskellä ja keskelle. Lastensuojelulaki ei siis ole yksittäisen kirjoittajan vaan yhteisön kollektiiviseen näkemykseen ja ideologiaan perustuva, sitä heijastava ja muodostava. Lastensuojelun muutokset ovat johtaneet lastensuojelulain muutoksiin – ja muuttuneet lastensuojelulait ovat puolestaan johtaneet muutoksiin suomalaisessa lastensuojelussa ja sitä kautta yhteiskunnassa.

Lastensuojelulakien ja -asetusten kieli on säädöskieltä. Niinpä tämä tutkimus keskustelee tekstintutkimuksen ja säädöskieltä käsittelevien tutkimusten kanssa. Tämän tutkimuksen tutkimusote, kriittinen diskurssianalyysi, yhdistää yhteiskuntatieteellistä, oikeustieteellistä ja kielitieteellistä tutkimusta – vaikka se on eri tieteenaloilla tarkoittanut erilaisia menetelmällisiä ja analyttisiä ratkaisuja.

Kriittisen diskurssianalyysin periaatteiden valossa tutkimus on puheenvuoro muiden joukossa, ja myös siinä puheenvuoron esittäjän, tutkijan, näkökulma on läsnä tehdyissä ratkaisuissa ja tekstissä kokonaisuudessaan. Tutkijan näkökulma tulee esiin siinä, mitä hän valitsee havainnoitavakseen, sillä kaiken havainnointi on mahdotonta. Tutkijan näkökulma vaikuttaa siihen, millaisia diskursseja hän tunnistaa. Tästä syystä kriittiseen diskurssianalyysiin sisältyy reflektiivisyys. (Pietikäinen 2000, 203–204; vrt. Wilenius 1971, 27.)

Tekstintutkija Ulla Tiililä tarkastelee (2007, 28) sitä, miten tutkijan suhde tutkimuksen kohteena olevien tekstien kirjoittajayhteisöön vaikuttaa tutkimukseen. Tutun tai oman kirjoittajayhteisön tekstejä tutkiva voi hyödyntää kokemuksellista tietoa tutkimuksen suuntaamisessa. Lähipiiriläisyys voi tosin muodostua myös ongelmalliseksi, joskaan ei väistämättä. Tekstintutkija voi tulkita tekstejä myös ”naiivisti”, kuten Marja-Liisa Kuronen (2004, 65) toteaa. Tulkintaoperaatioiden ja -sääntöjen tarkalla kirjaamisella voidaan ratkaista lähipiiriläisyyden mahdollisesti tuottamia ongelmia (Kääriäinen 2003, 177).

Lukijanäkökulmasta olen yhtäältä yksi kansalaisista, joiden elämään suomalainen lastensuojelulaki vaikuttaa. Olen elänyt lapsena ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen voimassaoloaikana. Omat lapseni ovat puolestaan eläneet toisen ja kolmannen lastensuojelulain aikana. Tutkijakin on itseään koskevien tekstien suhteen yksi tekstin kohderyhmän lukijoista.

Tavoitteena tässä tutkimuksessa on tuottaa tietoa, joka lisää kielitietoisuutta lainsäädännön parissa työskentelevien keskuudessa ja josta on hyötyä säädöstekstien tulkinnassa ja laadinnassa (ks. Fairclough 2003, 1–6) – mutta myös muiden ammatillisten tekstien. Tavoitteensa kautta tämä tutkimus jakaa kriittisen diskurssianalyysin ideologian. Kriittisessä diskurssianalyysissä analysoidaan tekstien diskursseja, diskurssien välisiä suhteita ja niiden kytköksiä sosiaalisiin käytänteisiin ja tätä kautta valtaan (Fairclough 2010, 7, 19–20).

Tämä teksti etenee seuraavalla tavalla: Luvuissa 2–3 esitän tutkimukseni viitekehysten ja tutkimusasetelman. Luvuissa 4–6 puolestaan tarkastelen sitä,

millainen ideologia kussakin suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ja niiden keskeisimpien diskurssien leikkauspisteissä muodostuu sekä miten. Luvussa 7 yhdistän tekstuaalisen analyysin kunkin lastensuojelulain ja -asetuksen yhteiskunnallis-historialliseen kontekstiin ja tarkastelen sitä, miten suomalaisten lastensuojelulakien ideologiat heijastavat ja muodostavat aikansa yhteiskunnallista tilannetta. Lopuksi luvussa 8 vertaan suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten diskursiivisia muutoksia kansainvälisiin diskurssien muutossuuntiin.

Tällaiseen esitystapaan olen päätenyt ensinnäkin siksi, että tässä tutkimuksessa lähtökohtana on suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten kriittinen diskurssianalyysi, jossa tavoitteena on tunnistaa keskeisiä diskursseja sekä niiden risteymiä, joissa tekstin ideologia ilmenee. Toinen peruste tämän tutkimuksen rakennevalinnalle on se, että olen pyrkinyt tekemään tekstistä luettavan ja kiinnostavan myös muille kuin kielen- ja diskurssintutkijoille. Uskon, että etenkin tutkimustulokset kiinnostavat tutkijoiden lisäksi esimerkiksi lastensuojelun ja lainsäädännön parissa työtään tekeviä.

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

Ideologia on tämän tutkimuksen ydinkäsite, johon liitetyt merkitykset ovat vaihdelleet alakohtaisesti. Tämän tutkimuksen ideologianäkemys asettuu soveltavan kielentutkimuksen piirissä esitettyjen ideologianäkemyksen joukkoon, ja tutkimusotteena on kriittinen diskurssianalyysi. Ideologia-analyysissä on tarpeen ottaa huomioon tutkimusaineiston tekstilaji, ja tämän pääluvun lopuksi tarkastellaankin säädöskielen keskeisiä ominaispiirteitä sekä suomalaisen lastensuojelulain historiallista taustaa.

2.1 Ideologia

Suomalaisen kielen- ja tekstintutkimuksen piirissä kiinnostus ideologiaan kasvoi 1990-luvulla. Kansainvälisen ideologiatutkimuksen juuret ulottuvat kauemmas, 1970-luvulle ja jopa 1700-luvulle asti. Ideologia on hankala käsite siksi, että sillä on tarkoitettu erilaisia asioita eri tieteenaloilla; termiä käyttäneet ovat määritelleet sen eri tavoin, ja se on herättänyt voimakkaita asenteita – varsinkin vastaan. Ideologiaksi on saatettu mainita toisten edustama näkökanta, kun taas omaa on pidetty ”luonnollisena” ja ”oikeana” tai ”todellisena”. Ideologia on nähty tällöin negatiivisesti vääristyneenä tietoisuutena, joka estää todellisuuden ymmärtämistä. Toisaalla ideologia on nähty neutraalina, jolloin ideologialla on tarkoitettu mitä tahansa ajatusten ja uskomusten systeemiä, arkista jaettua näkemystä maailmasta. Ideologia-käsitettä on käytetty tieteenaloista etenkin filosofian, yhteiskuntatieteiden ja kielitieteen piirissä. (Thompson 1984, 1; Boudon 1989, 17–25; Heikkinen 1999, 81; Koerner 2000, 253–254; Blommaert 2005, 158; Fairclough 2010, 73; Heikkinen 2012, 112–114, 118.)

Arkikielessä ideologioilla tarkoitetaan usein aatteellisia tai poliittisia ideologioita, ismejä, joita rakennetaan ja heijastetaan kielenkäytössä mutta joita tarkastellaan yleensä analysoimalla erilaisia oppijärjestelmiä, liikkeitä ja niiden arvopäämääriä. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena eivät kuitenkaan ole tällaiset ideologiat.

Risto Turunen (2011) luo kirjallisuustieteen näkökulmasta käsin katsauksen erilaisiin ideologian määritelmiin laajasti, yhteiskuntatieteistä tekstintutkimukseen. Turunen (2011, 334–335) päätyy poliittisen teoreetikon Ernesto Laclau (1996 & 2006) näkemykseen, jossa objektiivisen maailman ja tietoisuuden välissä on kieli: Ideologia pohjaa materiaaliseen, objektiiviseen perustaan, jonka kieli johtaa ideologiseen vääristymään. Ideologinen vääristymä ei ole yhtä totaalinen kuin aiemmin mainittu väärä tietoisuus. Olennaisia ovat diskursiiviset (puhetaan liittyvät) ominaisuudet. Turunen (2011, 335) kiteyttää ideologiakriittisen diskurssianalyysin tehtävän seuraavalla tavalla: ”Ideologiakriittisen diskurssianalyysin tehtävä on avata sosiaalisia yhteyksiä konstituivien puhuntojen purkamista.”

Vesa Heikkinen (2012, 112–119) kokoaa erilaisia käsityksiä ideologiasta laajasti filosofian, politiikan sekä kielen- ja tekstintutkimuksen piiristä, joista viimeisimmäksi mainittua hän itse tutkijana edustaa. Hän jakaa erilaiset ideologianäkemykset kolmeen ryhmään: negatiivisiin, neutraaleihin ja kriittisiin ideologianäkemyksiin. Neutraaleissa näkemyksissä ajatusten muodostamaa maailmankuvaa ei arvoteta – toisin kuin negatiivisissa näkemyksissä. Negatiivisissa näkemyksissä ideologia nähdään vääristyneenä tietoisuutena. Kriittisissä ideologianäkemyksissä huomion kohteena ovat valtasuhteet; ideologia nähdään valtaa palveleviksi merkityksiksi. Kriittisen ideologianäkemyksen taustalla on negatiivinen määrittely, mutta se ei sisällä näkemystä ideologiasta vääränä tietoisuutena. (Heikkinen 2012, 114–115.)

2.1.1 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittisen diskurssianalyysin piirissä ideologian nähdään muodostuvan ja heijastuvan kielenkäytössä (ks. Thompson 1984, 73; Sarangi & Slembrouck 1996, 6; Fairclough 2010, 57). Sanat ja muut kielen ilmaisulliset keinot ovat ideologian materiaalia ja samalla areena, jolla käydään taistelua sanojen merkityksistä – kuten esimerkiksi venäläinen kielifilosofi Valentin Vološinov (1990, 35, 40, 89, 112, 119) on esittänyt. Vaikka tekstin- ja kielenkääntäjät ovat yksimielisiä siitä, että kielenkäytöllä on kytkös ideologiaan, ei ole vain yhtä näkemystä siitä, miten ideologiaa kielenkäytössä heijastetaan ja tuotetaan sekä miten tätä voisi tutkia (ks. Harris 1994, 159).

Tämän tutkimuksen tutkimusotteen, kriittisen diskurssianalyysin, ytimessä on sosiokonstruktionistinen näkemys kielestä ja sen käytöstä samanaikaisesti sekä yhteiskunnallisena tuotoksena että yhteiskunnallisena vaikuttajana: kielenkäyttö muokkaa yhteiskuntaa ja yhteiskunta kielenkäyttöä (ks. Fairclough 2002, 76; 2003, 8–10). Kielenkäyttö nähdään paitsi kielellisenä myös sosiaalisena toimintana, kuten esimerkiksi diskurssintutkijat Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009, 13) ovat esittäneet.

Konstruktivistinen (joka on yhteiskuntatieteissä käytetty termi) tai pikemminkin konstruktionistinen (joka on kielitieteissä käytetty termi) käsitys maailmasta ja sen tutkimisesta vastaa Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmanin (1994) näkemystä todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Ihmisyksilö konstruoii

kieltä omassa kognitiossaan, mutta valinnat eivät ole täysin yksilöllisiä vaan suhteessa vuorovaikutusyhteisöön ja erilaajuisiin konteksteihin. Puheissa ja teksteissä maailma voidaan konstruoida monella tavalla, rinnakkaisina versioina, kuten sosiaalityön tutkija Kirsi Juhila (1999, 162) on tuonut esiin (ks. myös Heikkinen 2000a, 117–118.) Tällaiseen näkemykseen myös tämä tutkimus perustuu.

Erilaiset näkemykset ideologiasta yhtäältä määriteltyinä ismeinä sekä toisaalta osin tiedostettuina ja osin tiedostamattomina sosiokognitiivisina muodostelmina eivät ole toisiaan poissulkevia. Jan Blommaert on diskurssintutkija ja sosiolingvisti, ja hänen (2005, 158–162, 170–172) mukaansa ideologisuutta voidaan tarkastella moniulotteisina ja yhtäaikaisina ideologisina kerrostumina. Ideologia toimii paitsi ulkoapäin ja määritellysti myös ja nimenomaan kulttuurisiin luonnollistumiin sosiaalistumisen kautta. Ideologia toimii sosiaalisen käyttäytymisen syvärakenteena ryhmän jäsenten itsesätelyn kautta (esimerkiksi suomettumisen tapaan). Idea ei yksinään ole ideologinen, vaan vasta ”materialisoituaan” sosiaalisesti. (Blommaert 2005, 162–164.) Siksi onkin tarpeen ja perusteltua tutkia, millaista sosiaalista todellisuutta teksteissä rakennetaan. Blommaert (2005, 169) korostaa ideologian moniulotteisuutta käsitteellisistä sisällöistä käyttäytymiseen ja instituutioihin. Lisäksi hän (2005, 130–131, 160) painottaa diskurssien (eli puhetapojen) historiallisuutta ja ideologian kerrostuneisuutta teksteissä. Aina sosiaaliset käytänteet eivät kuitenkaan ole Blommaertin (2005, 169) mukaan ideatasolle asti ideologisia: osa sosiaalisesta käyttäytymisestä saattaa määräytyä ja tulla valituksi sen vuoksi, että ei ole muuta tapaa toimia. Niinpä saatamme toimia ikään kuin edustaisimme toiminnassamme taustaideaa ja uskomuksia, vaikka kysymys on vain toiminnasta ainoalla mahdollisella tavalla. Tällä on kytköksensä valtaan, siihen kenellä ja missä asioissa on valtaa ja valinnan mahdollisuuksia ja kenellä ei.

Blommaertin tavoin myös Jef Verschueren on diskurssintutkija ja sosiolingvisti. Blommaert ja Verschueren (1998, 25) näkevät ideologiat varsin pysyviksi ja laajalti levinneiksi. Siksi ideologioita ei kyseenalaisteta (ks. myös Verschueren 2012, 13). Ideologioiden kyseenalaistamattomuus ja vaikuttavuus liittyvät siihen, että ideologiat rakennetaan useimmiten suoran määrittelyn sijaan epäsuorasti, ikään kuin rivien välissä. Tekstit voivat sisältää jopa erilaisia ideologioita (Blommaert & Verschueren 1998, 175–202).

Diskurssintutkija van Dijk (2009, vii–viii, 8) toteaa samansuuntaisesti, että suoraa yhteyttä sosiaalisten rakenteiden, niiden ominaisuuksien ja kielenkäytön välille ei ole. Vaikutusten välittäjänä toimii yksilön kognitio, joka on yksilöllinen ja jossa vaikuttavat yksilölliset tilanteeseen liittyvät intressit, mutta joka on myös sidoksissa yhteisöön ja vuorovaikutuskokemusten kautta muodostettuihin käsitteisiin kielenkäytössä vaikuttavista seikoista ja esimerkiksi siitä, millaisia vuorovaikutuskumppanit ovat. Van Dijkin (2009, 83) mukaan ideologiat säätelevät mielipiteitämme ja kognitiivisia mallejamme sosiaalisista ja poliittisista tapahtumista sekä kommunikatiivisista tilanteista. Ideologiat säätelevät kuitenkin myös yleisempiä asenteita, joita ilmaistaan kielenkäytössä.

Van Dijk:n näkemys on hyvin samankaltainen kuin systeemis-funktionaalista kielentutkimusta kehittäneen Suzanne Egginsin. Eggins (1994) näkee ideologian puhutun tai kirjoitetun tekstin abstraktina kontekstina, joka vaikuttaa ja toteutuu kielenkäyttöön liittyvissä valinnoissa. Hän tarkastelee konteksteja sisäkkäisinä kehinä, abstrakteina erilaajuisina ympäristöinä, joissa tekstejä tuotetaan ja tulkitaan ja jotka vaikuttavat toisiinsa. Ideologian Eggins (1994, 10–11, 330) näkee laajimmaksi kontekstiksi, jonka sisällä on tekstilaji. Tekstilajin sisällä on puolestaan rekisteri, eli teksti-ilanne, jonka kanssa sekä tekstilaji että ideologia ovat vuorovaikutteisessa suhteessa. Kaikki kontekstit vaikuttavat kielenkäyttöön liittyviin valintoihin, ja kielenkäytön valinnat puolestaan rakentavat konteksteja.

Joissakin teksteissä, kuten esimerkiksi lakiteksteissä, ideologisuus on enemmän ilmeistä ja selvempää kuin toisissa (ks. Vološinov 1990, 35, 40, 89, 112, 119; Fairclough 2010, 27, 65, 67–68). Ideologialle on ominaista nimenomaan se, että se pyritään piilottamaan luonnollistamalla eli esittämällä itsestään selvänä. Se että ideologiaan liittyy itsestään selvänä esittäminen ja normatiivisuus, johtaa siihen, että ideologioita on vaikea havaita (ks. Verschueren 2012, 14). Luonnollistaminen tapahtuu esimerkiksi sanavalinnoilla tehdyillä luokittelulla ja kieliopillisilla metaforilla. Luonnollistaminen voidaan tehdä myös siten, että tekstiin tuodaan määrittelemättä uusi käsite sanana tai terminä tai informaatorakenteessa teemana, vaikka kysymys olisi tekstissä aiemmin esittelemättömästä, määrittelemättömästä ja perustelemattomasta käsitteestä. Luonnollisina esitetyt asiat voivat löytyä myös tekstin taustaoletuksista, joiden varassa ilmaisut ovat mielekkäitä. (Thompson 1984,5; Fairclough 1996, 85; Heikkinen 1999, 92–93; 2012, 116–117; Saarinen 2008, 341–343.) Sitä, mikä on ilmaistu taustaoletuksissa, on hankala huomata, mutta ideologisesti se on vaikuttavaa juuri siksi. Ideologiaa muodostamme sekä tiedostamissamme ilmaisujen valinnoissa että niissä valinnoissa, joista olemme vain osittain tai emme lainkaan tietoisia.

Ideologialla on yhteys valtaansa tavalla, että niillä, joilla on mahdollisuus suostutella oma ideologiansa muidenkin hyväksymäksi, on mahdollisuus hankkia ja ylläpitää valtaansa yhteiseksi muuttuvan ideologian kautta. Van Dijk (2008, 9, 11) näkee vallan kontrolliksi, joka kohdistuu tiettyyn tai tiettyihin ihmisryhmiin. Kontrolli ulottuu sosiaalisten käytänteiden lisäksi kontrolloitujen mieliin ja ajatteluun: tietoihin, mielipiteisiin, arvoihin, asenteisiin – ja ideologioihin. Tekstien ideologioita analysoitaessa on otettava huomioon paitsi se, millaisista diskursseista teksti koostuu, myös se, miten ja mihin tekstejä käytetään: millaisia toimia tekstissä oikeutetaan, kielletään, vaaditaan ja mihin velvoitetaan; kenet oikeutetaan tai velvoitetaan ja millaisena auktoriteettina, kuten kulttuurienvälistä kommunikaatiota ja neksusanalyysiä tutkineet ja kehittäneet Ron Scollon, Suzanne Wong Scollon sekä Rodney H. Jones ovat esittäneet (2011, 134). Lastensuojelulaki antaa viranomaisille vallan toimia lasten asioissa velvoittamalla ja oikeuttamalla. Kyseessä on institutionaalinen valta, joka on luonteeltaan epäsymmetristä, kuten lakikieltä tutkinut Tarja Salmi-Tolonen (2008b, 139) toteaa.

Lakitekstien kirjoittamista ohjeistanut Matti Niemivuo (2008, 132) tuo esiin ideologian lakien ja asetusten ”hyvyyden” tai ”huonouden” arviointiin vaikuttavana seikkana. Tämän tutkimuksen ideologianäkemyks tarjoaa kuitenkin lakikie- len tarkasteluun toisenlaisen ulottuvuuden: normatiivisen ”hyvän” tai ”huonon” tarkastelun sijaan ideologian avulla voidaan tarkastella sitä, millaista tietopohjaa, mielipiteitä, asenteita ja näiden kautta toimintaa ja käytänteitä säätelevää so- siokognitiivista viitekehystä tekstissä rakennetaan erilaisin kielellisin ja muin il- maisullisin keinoin (ks. van Dijk 2008, 34–35). Kysymys ei siis ole yksittäisten ih- misten mielipiteistä tai uskomuksista vaan ihmisyyhteisöjen ja instituutioiden yh- teisestä ideologiasta.

Kriittisessä ideologian tutkimuksessa tutkitaan nimenomaan dominanssi- suhteiden ylläpitämistä (Thompson 1984, 3–4, 76; Pietikäinen 2000, 202; Heikki- nen 2012, 112–116). Sosiologi John B. Thompsonin (1984, 3–4) määritelmän mu- kaan tutkittaessa ideologiaa tutkitaan niitä tapoja, joilla merkitys palvelee domi- nanssisuhteiden ylläpitämistä tai muuttamista. Usein oletuksena on jonkinlaisen alistussuhteen olemassaolo, mutta ei kuitenkaan kaikissa valtasuhteitakaan tar- kastelevissa tutkimuksissa. Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena voi olla alis- tussuhteiden ylläpitämisen ja oikeuttamisen osoittaminen mutta myös laajempi valtasuhteiden tarkastelu (ks. van Dijk 2008, 17–20) – kuten tässä tutkimuksessa, jossa lastensuojelulakien ja -asetusten kautta avautuu näköala lasten, vanhem- pien, huoltajien ja muidenkin lapsia hoitavien ja kasvattavien sekä lastensuojelun viranomaisten väliseen suhteeseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tekstien ideologiset jännitteet liittyvät semiootikkojen Robert Hodgen ja Gunther Kressin mukaan (1988, 3) siihen, että ideologisessa rakennelmassa, teks- tissä, pyritään tuottamaan ja ylläpitämään yhtäältä valta-asetelmaa ja toisaalta yhteenkuuluvuutta. Valta-aseman ja yhteenkuuluvuuden tuottamisen tarve pa- lautuu siihen, että vallanpitäjien ja hallittujen (tai suorastaan alistettujen) henki- löiden edut ja toiveet voivat olla vastakkaisia. Ideologisessa tekstissä esitetään asiat (maailma) sekä sellaisina kuin niiden haluttaisiin olevan (vallanpitäjien edun näkökulmasta) että sellaisina kuin niiden nähdään olevan.

Kriittisen diskurssianalyysin pioneeri ja kehittäjä Norman Fairclough (2010, 57) toteaa, että kokonaisten ideologisten ohjelmien lukeminen teksteistä on kui- tenkin mahdotonta, sillä merkitykset syntyvät tulkinnoissa ja ideologiset proses- sit ovat siten ihmisten välisiä. Ideologisia ominaisuuksia on kuitenkin nähtävissä tekstien sisällöissä, kielellisessä ilmaisussa ja rakenteissa. Fairclough (2010, 56– 58, 95–96) näkee ideologian sekä tekstin että vuorovaikutustapahtumien ominai- suutena. Ideologisuus on sidoksissa siihen, miten tekstejä tuotetaan ja tulkitaan sekä kytkeytyy siihen, millaiset diskurssijärjestykset ovat. Diskurssin Fairclough (2010, 59) määrittelee hyvin laajasti sosiaalisten käytänteiden, diskurssikäytän- teiden (eli tekstien tuottamisen, jakelun ja kulutuksen käytänteiden) sekä tekstien muodostamaksi yhdistelmäksi. Kun analysoidaan jotakin tiettyä diskurssia, tu- lisi Faircloughin mukaan (2010, 57–58) ottaa huomioon kaikki kolme edellä mai- nittua diskurssin osatekijää keskinäisine suhteineen. Kriittinen diskurssi- ja ideo- logia-analyysi edellyttääkin monitieteistä tutkimusotetta, kun tavoitteena on osoittaa yhteyksiä mikrotason kielenkäyttöön liittyvien valintojen ja makrotason

instituutioiden, yhteiskuntaan liittyvien ilmiöiden, vallan ja ideologioiden välillä, eli tarkastelun kohteena on merkityssuhteiden järjestelmä (ks. van Dijk 2008, 2, 27, 63, 65; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22–23). Tämä tutkimus perustuu Faircloughin esittämään näkemykseen, ja lastensuojelulain diskurssia analysoitaessa kohteena ovat tekstien lisäksi lastensuojelulakeihin liittyvät diskursiiviset käytännöt eli se, miten lastensuojelulakeja on tuotettu, miten ne on julkaistu ja miten ne ovat olleet saatavilla.

Kielitieteilijä Vološinovin (1990) näkemyksen mukaan sana on herkin sosiaalisten muutosten osoitin, ja niinpä nimeäminen (sanavalinta) on sosiaalisten muutosten kannalta erittäin merkittävää. Nimeämisellä tarkoitetaan sitä, että tiettyyn käsitteeseen eli ajattelun sisältöön viitataan tietyllä sanalla. Vološinovin mukaan ideologinen merkki, esimerkiksi sana, on moniaksenttinen, eli samaa kieltä puhuvat käyttävät samoja merkkejä, jolloin ideologisissa merkeissä risteytyvät erisuuntaiset aksentit, arvot. Valtaa pitävä hallitseva luokka pyrkii antamaan ideologiselle merkille luokat ylittävän ikuisen luonteen, sammuttamaan merkin sosiaalisen arvon eli tekemään merkistä yhteisen, siis luonnollistamaan sen. Kielenkäyttäjät tulkitsee merkkejä aina tietyssä kontekstissa, mistä seuraa, että sanalle tulkitaan joko varsinainen ideologinen tai arkinen ideologinen sisältö ja merkitys. Jokapäiväisen elämän ideologialla Vološinov tarkoittaa yhteiskunnallista psykologiaa marxilaisessa mielessä, joka on sosiologisista tekijöistä määntyvä. Varsinaisen ideologisen vuorovaikutuksen hän liittyy poliittisiin esiintymisiin, lakeihin, tieteellisiin tutkielmiin ja muihin julkilausumiin, joissa määritellään tavoitteita, arvostuksia, aatteita ja kokonaismaailmankatsomuksia. (Vološinov 1990, 35, 40, 89, 112, 119.)

Myös filosofi Michel Foucault (2010, 126, 129) pitää nimeämistä keskeisenä. Monet diskurssianalyysiä tekevät ja ideologiaa tutkivat nojaavat Foucault'n näkemyksiin vallasta diskurssien ja nimeämisen kautta rakentuvana hallintana. Foucault (2010, 129) kiteyttää näkemyksensä nimeämisestä ja sen yhteydestä tiedon muodostukseen seuraavalla tavalla:

Kyse on identiteettien ja erojen järjestelmästä sellaisena kuin olla-verbi luo sille perustan ja nimien verkosto ilmentää sitä. Klassisen "diskurssin" perustehtävänä on antaa asioille nimi ja nimetä niiden oleminen tällä nimellä. Nimetessään jokaisen representaation olemisen yleisesti se oli filosofiaa: tietoteoriaa ja ideoiden analyysiä. Antaessaan jokaiselle representoidulle asialle sopivan nimen ja laskiessaan representaation koko kentän päälle hyvin tehdyn kielen verkon, se oli tiedettä – nimiluettelointia ja luokittelua.

Tekstien ideologioita tutkittaessa muutosten tarkastelu on keskeistä. Ideologisessa analyysissä tarkastelun kohteena ovat muutokset, jotka ovat yksittäisiä muutoksia yleisempiä ja laajempia siinä mielessä, että samansuuntainen muutos on havaittavissa useissa kielenkäytön piirteissä. Teksteissä esiintyvät jännitteet kertovat paitsi ideologisista eroista myös muutoksista ja historiasta; muutoksissa tekstiin jää jälkiä aiemmista ilmaisun tavoista ja ideologioista, jotka elävät teksteissä rinnakkain ja jännitteisissä suhteissa uudennosten kanssa (Blommaert 2005, 126–131; Fairclough 2010, 64–66). Tekstien eri versioista on mahdollista tutkia, miten diskurssit ja niihin kytkeytyvät ideologiat ovat muuttuneet. Muutosten

suunnat kertovat ideologisen muutoksen luonteesta (Fairclough 2010, 64–66). Muutoksissa teksteihin jääneet jäljet, indeksit, ovat kytköksiä aiempiin tekstiver-sioihin, muihin teksteihin ja niihin sosiaalisiin tilanteisiin, joissa tekstejä on tehty. Kysymys on intertekstuaalisuudesta, jossa materialisoituu se, miten kielenkäyttö toimii osana yhteiskuntaa, kulttuuria ja historiaa. Huomion kohteena olevat in-deksit, viittaukset, osoittavat sosiaalisia ja historiallisia kytköksiä. Niiden avulla tehdään näkyväksi merkitysten ja näkökulmien, erilaisten äänien, moniulotteista verkkoa, joka tekstiin on kudottu. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 120–122.) In-tertekstuaalisuus ilmenee myös interdiskursiivisuutena, jolloin teksti sisältää ominaisuuksia tai viittauksia (indeksejä) useaan diskurssiin ja tekstilajiin, gen-reen (Fairclough 2010, 95–96). Fairclough (2010, 64) painottaakin diskurssien muutosten tutkimisen merkitystä ideologiatutkimuksessa ja kielentutkimuk-sessa ylipäätään.

Suomalaisen kielentutkimuksen ja soveltavan kielitieteen piirissä tekstien ideologioita on tutkittu aiempaa enemmän 1990-luvun puolivälistä alkaen, jol-loin ideologiaa alettiin käyttää kriittisen tekstintutkimuksen käsitteenä virka-, ammatti- ja mediatekstien tutkimuksen yhteydessä. Pirjo Karvosen väitöskirjassa (1995b), Jyrki Kalliokosken toimittamassa artikkelikokoelmassa (1996), Heikki-sen väitöskirjassa (1999) sekä Heikkisen, Hiidenmaan (ent. Karvonen) ja Tiililän teoksessa (2000) (kirjoitettujen) tekstien ideologiaa tarkastellaan luonnollistu-mien kautta, eli on tutkittu kielenkäytön keinoja, joilla asiat on saatu vaikutta-maan itsestään selviltä ja kiistattomilta.

Tekstintutkija Karvonen (1995b, 30–32) tarkastelee ideologiaa oppikirja-teksteissä arkisena ideologisuutena, jossa asiat, näkemisen ja esittämisen tavat saadaan näyttämään terveen järjen mukaisilta, luonnollisilta. Poliittiset ja aate-järjestelmät hän rajaa ideologisen tarkastelunsa ulkopuolelle, samoin yhteisön konkreettiset valtaintressit. Ideologioista tulee vallitsevia ideologioita luonnollis-tumisprosessin kautta – näin kielenkäyttö konstruoi sosiaalista maailmaa (ks. myös Heikkinen 1999, 90). Tällöin niin sanottu terveen järjen näkökulmaan no-jautuva kielenkäyttö nähdään neutraalina, ei mitenkään puolueellisena tai näkö-kulmasidonnaisena (ks. myös Kalliokoski 1996, 77). Luonnollistuminen näkyy kielen kaikilla tasoilla, ja luonnollistumisprosessi kohdistuu tekstin sisältöihin, kielen rekisteriin ja osapuolten rooleihin – tekstit luonnollistavat eli esittävät it-sestään selvinä ja jättävät perustelematta paitsi sen, mistä ja miten puhutaan, myös kuka saa määritellä aiheen, puhettavan, kuka saa puhua tai kirjoittaa ja mikä merkitys teksteillä on (Karvonen 1995a, 71–79). Karvonen (1995b, 141–142) näkee nimeämisen ja sanaston merkittävänä ja kulttuurisidonnaisena. Sanavalin-noilla osaltaan rakennetaan erilaisia diskursseja. Samaan referenttiin voidaan vii-tata erilaisin keinoin, ylä- tai alakäsitteellä, kuvailevalla tai luokittavalla sanalla tai muuten luonnehtien. Karvosen (1995b, 149) tarkastelemisissa oppikirjoissa sa-nastossa käännetään arkihavainnot tieteellisen diskurssin kielelle, mikä teknistää diskurssin.

Heikkinen (1999) lähestyy ideologian käsitettä hieman eri näkökulmasta tutkimusaineistonaan sanomalehtien pääkirjoitukset. Hän näkee ideologian so-

siokulttuurisesti perustavina merkityksinä, joita tuotetaan etenkin diskursiivisesti, siis sosiokulttuurisesti luonnollistuneina. Tällaisen ideologianäkemyksen taustalla on näkemys kielen ilmaisusta käsitteellistyksinä, jotka kielenkäyttäjät on rakentanut asiointilasta oman kieltensä käytänteiden mukaisesti. Teksteistä on luettavissa kielenulkoisen todellisuuden asioita. Joissakin diskursseissa ideologia on enemmän esillä kuin toisissa. Ideologiaa tarkastellaan yhtäältä poliittisena, politiikan ideologioina. Vaihtoehtona tälle on nähdä ideologia jokapäiväisen elämän ilmiönä, jolloin arkipäivän ideologia on lähellä maailmankatsomuksen käsitettä. (Heikkinen 1999, 80–84, 88–89.)

Heikkisen mukaan (2012, 118) genret eli tekstilajit liittyvät vahvasti ideologiaan ja tekstilajien järjestelmä on perustaltaan hierarkkinen. Toiset genret ovat yhteiskunnallisen arvostuksen kannalta keskeisempiä kuin toiset. Yhteiskunnallinen arvostus liittyy Heikkisen mukaan siihen,

millaisilla ryhmillä on pääsy erilaisiin teksteihin ja lajeihin, millaisten lajien varaan erilaisia ryhmiä rakennetaan, mitkä lajit ovat ikään kuin itsestään selviä tietyissä yhteyksissä, miten tekstilajeja arvotetaan ja mitä tarkoituksia lajit palvelevat. (Heikkinen 2012, 118.)

Kriittisen diskurssianalyysin piirissä tekstien rakenteiden on nähty olevan sidoksissa tekstilajiin (genreen) liittyviin uskomusjärjestelmiin ja vuorovaikutussuhteisiin, siis ideologioihin (Mäntynen 2006, 45; Fairclough 2010, 57–58).

Puhuttujen ja kirjoitettujen virkatekstien ideologioita on tutkittu tai ainakin sivuttu osana diskurssianalyysiä. Srikant Sarangi ja Stefan Slembrouck (1996, 1–15) tarkastelevat virkakielenkäyttöä, sen kautta tapahtuvaa sosiaalista kontrollia sekä ideologisia muutoksia viranomaisviestinnässä: liiketaloudellistamista, institutionalisoimista (byrokratisoimista), deinstitutionalisoinnista (debyrokratisoinnista) ja yhteistyöllistämistä. Institutionaalissa vuorovaikutuksessa saatetaan jättää huomiotta asiakkaiden yksilöllisyys samalla, kun näkemystä asiakkuudesta on työstetty tiettyyn suuntaan. Vastauksena tähän institutionaalissa vuorovaikutuksessa pyritään usein saavutettavuuteen, valinnanmahdollisuuksiin ja vaihtoehtoisuuteen. Näillä pyritään luomaan kuluttajaystävällisyyttä. Institutionaalisen vuorovaikutussuhteen asymmetriaa on alettu purkaa monilla ammatillisen (viranomais)viestinnän foorumeilla. Viranomaisviestinnässä vaikuttaakin monia keskenään ristiriitaisia suuntauksia, jotka johtavat usein valtavaan määrään vuorovaikutusta ja tiedonvaihtoa. (Sarangi & Slembrouck 1996, 182, 186–188.)

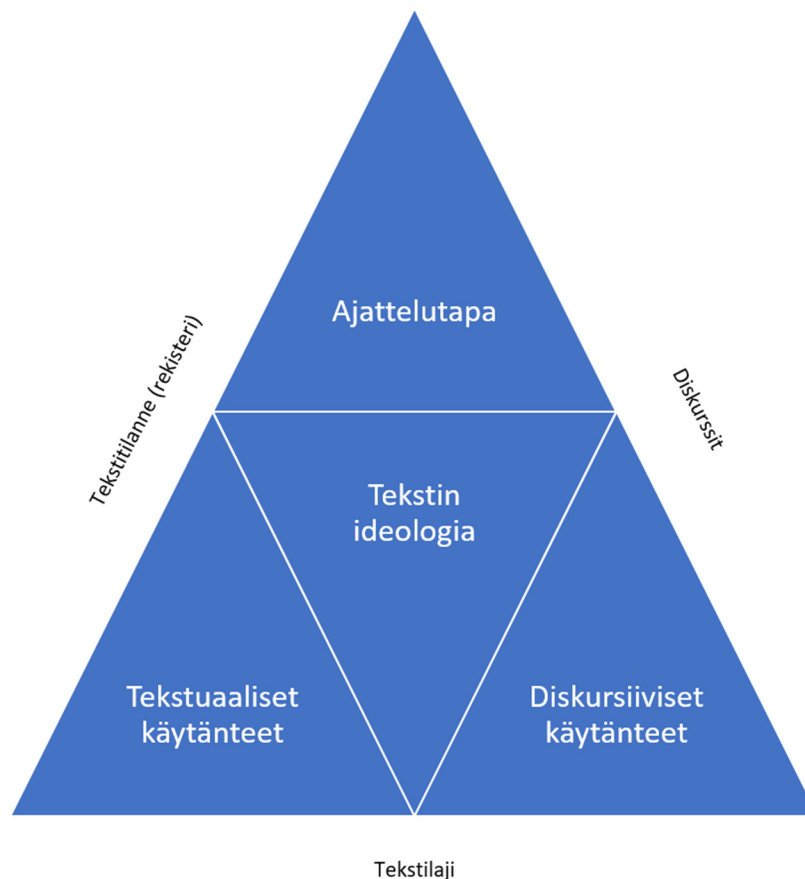
Kuten edellä olen tuonut esiin, ideologia kielentutkimuksessa ja kielenkäytössä nähdään usean yksilön yhdessä moniulotteisissa prosesseissa rakentamana asiana. Ideologioiden ja ideologian erilaisten kerrostumien tiedostaminen on erilaista; kokonaisten kulttuuristen luonnollisina pidettyjen maailmankuvien tiedostaminen edellyttää luonnollistumien purkamista, ajattelua toisin. Ideologisuutta ei olekaan aina helppoa tai mahdollista tunnistaa muuten kuin tarkastelemalla viestinnällisiä prosesseja ja useimmiten vielä jälkijättöisesti, sillä ideologisia prosesseja on usein vaikea havaita niiden ollessa käynnissä.

Se, että ideologian katsotaan muodostuvan vuorovaikutuksessa, näkyy tässä tutkimuksessa tutkimusaineiston valinnassa: tutkimusaineistona ovat suomalaiset lastensuojelulait ja -asetukset, jotka ovat syntyneet yhteisöllisesti yhteiskunnallisessa lainsäädäntöprosessissa. Ne eivät ole yksittäisten ihmisten vaan ihmisyhteisöjen laatimia. Siten ne muodostavat osaltaan sitä sosiokognitiivista kehystä, johon lastensuojelu perustuu. Lastensuojelutyössä toteutuva ideologia on sidoksissa lastensuojelulakiin, mutta ammatillisen työn ideologiaan vaikuttavat lainsäädännön ohella muutkin tekijät, kuten sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan tutkija Juha Hämäläinen (2007, 6–8, 452–453, 456–457) toteaa.

2.1.2 Tämän tutkimuksen ideologianäkemys

Ideologialla tarkoitan van Dijkin (2008, 34) tapaan sosiokognitiivista viitekehystä, joka on tietylle ihmisryhmälle yhteinen perustavanlaatuinen rakenne ja joka ohjaa tiedon, asenteiden, mielipiteiden, uskomusten ja sosiaalisen käyttäytymisen muotoutumista, vaihtoa ja soveltamista. Kuviossa 1 on näkyvillä se, millaisten asioiden yhteisvaikutuksesta tekstin ideologia muodostuu. Kuvio perustuu van Dijkin (2008, 34), Egginsin (1994, 10–11, 330) ja Faircloughin (2010, 57–58) esittämiin näkemykseen diskursseista ja ideologiasta. Kuten kuviossa 1 esitetään, ideologia muodostuu ja heijastuu vuorovaikutustilanteissa puhutuissa ja kirjoitetuissa teksteissä, ja siihen vaikuttavat tekstilaji, vuorovaikutustilanne (rekisteri) ja diskurssit, kuten esimerkiksi Eggins (1994, 10–11, 330) on esittänyt. Faircloughin mukaan (2010, 57–58) diskursseja tulisi tutkia ottaen huomioon, millaisia tekstuaalisia, diskursiivisia ja sosiaalisia käytänteitä ovat. Tässä tutkimuksessa ideologiaa analysoidaan kuitenkin nimenomaan tekstuaalisena ja diskursiivisena (ks. kuvio 1). Yksi merkittävimmistä ideologian ilmenemisen muodoista on juuri kielenkäyttö, diskurssit, joissa ideologia heijastuu ja muodostuu ja joilla ylläpidetään ideologisia muodostelmia (Verschuereen 2012, 17).

Ideologiat voidaan nähdä – ja tässä tutkimuksessa ne näen – van Dijkin tavoin (1998, 11) – jonkin ryhmän jäsenille yhteisenä tapana ilmaista ja nähdä asioita. En siis näe ideologiaa ”vääristymänä”, oikeana tai vääränä tai yksinomaan alistussuhteisiin liittyvänä (ks. Heikkinen 2012, 112–119). Lastensuojelulakien ja -asetusten diskursseissa muodostetuilla ideologisilla merkityksillä perustellaan lastensuojeluun liittyviä asenteita, asioiden tiloja, toimia ja käytäntöjä (ks. Verschuereen 2012, 19).

Kuvio 1. Tekstin ideologiaan vaikuttavat komponentit, joiden yhteisvaikutuksesta tekstin ideologia muodostuu.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ideologiaa Michel Pêcheuxin (1982, 98–103) tapaan kahtalaisena: 1) enemmän tai vähemmän kyseenalaistamattomina ja usein implisiittisesti tekstiin rakennettuina näkemyksinä, joiden varaan 2) tietoisemmat pohdinnat ja ideologiset julkilausumat perustuvat (ks. esim. Fairclough 1996, 85; Verschueren 1999, 238–239). Näin siksi, että tutkimusaineistona ovat lakitekstit, jotka ovat yhteiskunnallisen ohjailutehtävänsä takia luonteeltaan vahvasti ideologisia.

2.2 Säädoskieli ammattikielenä ja lakitekstit ohjailun välineinä

Seuraavaksi tarkastelen sellaisia säädoskielen ja lakitekstien ominaisuuksia, jotka ovat olennaisia suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologioiden tutkimisen kannalta. Säädoskieli muodostaa oman kielimuotonsa, jonka sanastossa ja muissa ilmaisun tavoissa näkyvät juridiikan lisäksi käsiteltäviin asioihin liittyvien ammattialojen kielimuodot – kuten esimerkiksi lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelutyön.

Lakitekstit muodostavat verkoston, jossa yksittäisellä lailla on kytköksiä muuhun lainsäädäntöön. Lasten asemaan vaikuttaa Suomessa usea laki, joista tämän tutkimuksen kohteena oleva lastensuojelulaki on vain yksi. Lastensuojelulakia laadittaessa ja lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa on otettu huomioon säädösympäristö; se heijastuu lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa. Lastensuojelulain kuten koko Suomen lainsäädännön perustana on perustuslaki, jonka kanssa mikään laki ei voi olla ristiriidassa (Oikeusministeriö 2003). Perustuslaissa määritellyt perusoikeudet kuuluvat myös lapsille. Suomen perustuslaki nykymuodossaan tuli voimaan 1.3.2000, ja se on siis ollut kehyksenä kolmannelle lastensuojelulaille. Sitä edelsi neljän lain muodostama kokonaisuus: vuoden 1919 hallitusmuoto, vuoden 1928 valtionpäiväjärjestys, laki valtakunnanoikeudesta (1922) sekä laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatointen lainmukaisuutta (1922), jotka olivat voimassa ensimmäistä ja toista lastensuojelulakia ja -asetusta laadittaessa. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.) Lasten asemaa ja suojelua määritellään kansainvälisesti Geneven julistuksessa lapsen oikeuksista (1924), YK:n julistuksessa lapsen oikeuksista (1959) ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989), johon Suomikin on sitoutunut (Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa – Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2009, 14). Lastensuojelulaki on siis osa suomalaista lainsäädäntöä ja samalla suomalaista yhteiskuntaa arvoineen ja normeineen.

Lakitekstien ensisijaisiksi tehtäviksi Salmi-Tolonen (2008b, 133, 135–136, 138) mainitsee velvoittamisen ja oikeuttamisen (vallan myöntämisen). Toissijaisiksi funktioiksi hän määrittelee ehtojen esittämisen, perustelun ja menettelyiden määrittelyn. Oikeuskielelle on ominaista, että sen kautta annetaan ohjeita, myönnetään kelpoisuuksia ja velvoitetaan – se on siten normatiivista. Ohjailu ei kuitenkaan tapahdu niinkään käskemällä tai rangaistusehtojen määrittelyn kautta vaan pikemminkin velvollisuuksien ja (toimi)vallan määrittelyn kautta. Ehtojen, prosessien ja tavoitteiden määrittelyssä rakennetaan valtaa. Oikeuskieli on osa oikeudellista systeemiä, tuomioiden ja päätöksen antamisen väline – ja siten funktionaalista. Sen käyttö on virallisesti valtuutettua, ammatillista ja virallisen järjestelmän säätelemää – ja näin institutionaalista. (Salmi-Tolonen 2008b, 26, 46.)

Lainsäädännössä kielen rooli on merkittävä; lakia ei ole olemassa kielen ulkopuolella (Maley 1994, 11; Salmi-Tolonen 2008b, 101; Gibbons 2009, 164). Säädoskieli, eli lakien ja asetusten kieli, kuuluu institutionaalisen kielenkäytön piiriin. Se on osa oikeuskieltä. (Salmi-Tolonen 2008b, 20.) Muita oikeuskielen lajeja ovat kielenkäyttäjryhmien mukaan nimetyt oikeustieteen eli lainopin kieli, tuomioistuin kieli, hallintokieli ja asianajajien kieli. Oikeuskielestä käytetään synonyymisesti ilmaisuja juridinen kieli ja oikeudellinen kieli. (Mattila 2010, 181–182.) Anna Trosborg (1997, 20–21) näkee myös lakia koskevat maallikkokeskustelut ja alan oppikirjojen kielen oikeuskielen lajeina. Yksi oikeuskielen alue on forensinen lingvistiikka, jossa kielentutkimusta hyödynnetään tuomioistuimissa esimerkiksi todistelussa ja osana poliisien tekemää tutkintaa (Salmi-Tolonen 2008a, 375).

Oikeuskieli alalajeineen on paitsi ammattikieltä myös erikoiskieltä. Erikoiskielellä tarkoitetaan yhtäältä kaikkia yleiskielestä poikkeavia kielimuotoja, siis tieteen, ammattien ja harrastusten erityisiä kieliä. Erikoiskieliksi voidaan toisaalta rajata suppeammin vain yleiskielestä poikkeavat kielimuodot, jotka eivät ole ammattikieliä. Tällöin erikoiskieliä olisivat vain epäprofessionaalit yleiskielestä poikkeavat ryhmäkielimuodot. (Niemikorpi 1986, 183; Karihalme 1996, 34–35.)

Ammattikielien ja -diskurssit ovat vakiintuneita ja muuttuvat vähitellen, ja niihin vaikuttavat monet tilanteeseen, sen sosiaaliseen jäsenyykseen ja konteksteihin liittyvät tekijät. Niitä opitaan esimerkiksi kunkin alan koulutuksissa. (Gunnarsson 2009, 5–11.) Ammattialojen välillä on myös alueita, joilla eri alojen ammattilaisten kielenkäyttötavat kohtaavat. Tällainen yhteinen alue muodostuu lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa, joita ovat olleet laatimassa ja joita käyttävät työssään niin lastensuojelun kuin juridiikankin ammattilaiset.

Säädös- ja oikeuskielellä on monikasvoinen kohderyhmä; niillä pyritään ohjailemaan maallikoita ja eri alojen ammattilaisia, esimerkiksi juuri lastensuojelutyötä tekeviä. Lakitekstejä käyttävät paitsi lain ammattilaiset myös lainopillista koulutusta saamattomat henkilöt, etenkin työtehtävissään (Bhatia 1994, 10; Salmi-Tolonen 2008b, 69). Vijay K. Bhatia (1994, 102–103) tosin tuo esiin, että lakien ja asetusten lukija- ja kirjoittajakunta on käytännössä sama: lainsäädännön ammattilaiset kirjoittavat tekstejä juristeille, jotka sitten tulkitsevat tekstejä maallikoille – vaikka osa säädösteksteistä on sisällöltään sellaisia, että ne koskevat kaikkia lainalaisia.

Lakitekstien kuten muidenkin ammattitekstien kieli on ammattialan ulkopuolisille ihmisille eri tavoin ymmärrettävää sen mukaan, miten eriytynyttä ammattialan erikoiskieli on sekä mikä tulkitsijan oma viitekehys on. Erikoiskielet ja niille läheiset kielimuodot voidaan jakaa neljään ryhmään: 1. varsinaiset erikoiskielet, 2. vanhat käsityöläiskielet, 3. ammattislangi eli jargon ja 4. populaaristettu eli yleistajuistettu kieli. (Niemikorpi 1996, 12; Nuopponen 1999, 93.) Erityisesti eri alojen ammattilaisille ja maallikoille tarkoitetuissa teksteissä kuten juuri lakiteksteissä tarvitaan kielimuotoja, joista on käytetty nimitystä populaaristettu tai yleistajuistettu ammattikieli (ks. Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 170–173). Yleistajuistetusta ammattikielestä on eroteltu erilaisia tasoja sen mukaan, kuinka paljon vastaanottajan tiedon tason huomioivaa mukautusta suhteessa varsinaiseen ammattikieleen on tehty. Yleiskieli tai kirjakieli, yleistajuistettu ammattikieli ja varsinainen ammattikieli asettuvat jatkumolle ainakin sanaston suhteen. (Lehtinen 2008a, 118.)

Ammattikielten kehittämistyössä on perinteisesti ollut kaksi vastakkaista pyrkimystä: ensinnäkin pyrkimys kansainvälistää ja yhtenäistää monien alojen termistöä ja näin edistää alojen sisäistä viestintää yli kielirajojen. Tälle vastakkainen on ollut toinen, Agricolan ajoista alkaen esiintynyt pyrkimys luoda omapohjainen sanasto myös erikoisaloille. Omapohjaisuuden pyrkimyksen perusteena on ollut kielen puhtauden vaaliminen ja se, että omapohjainen termistö on vierasperäistä helpommin myös alan ulkopuolisten kielenkäyttäjien omaksuttavissa ja ymmärrettävissä. (Niemikorpi 1996, 15; Haarala & Wilskman 1998, 9–10.) Tässä

tutkimuksessa termejä käsitellään, kun analysoidaan sitä, miten ideologia muodostuu eri diskurssien risteyksissä suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa erilaisissa ilmaisun tavoissa. Termit kuten muukin sanasto ovat osaltaan rakentamassa ja heijastamassa erilaisia diskursseja ja samalla ideologiaa lastensuojelulakiin.

Juridisia tekstejä on tarkasteltu viestien välittymisen, lainsäädäntöön sitoutumisen, säädöskielen kehittämisen, ongelmien ja muutostarpeiden näkökulmista. Heikki E. S. Mattila (2002, 44–52) käsittelee juridisten viestien välittymisen ongelmia soveltaen Osmo A. Wiion esittämää viestinnän häiriötekijöiden luokittelua (ks. Wiio 1994, 67–72, 80–81, 97). Mattilan (2002, 44–52) mainitsemia juridisten viestien välittymiseen liittyviä ongelmia ovat viestin epätäydellisyys eli esimerkiksi puutteellisesti kirjattu todistajankertomus; viestin vaikeatajuisuus vieraan tai abstraktin sanaston, siis esimerkiksi ammattisanaston, takia; viestin moniselitteisyys; sanoman muuntuminen esimerkiksi todistajankertomuksen kirjaamisessa sekä viestiä sekoittavat epärelevantit signaalit, eli kohina, vaikkapa tarpeettoman laajojen todistajanlausuntojen muodossa. Yksi viestin välittymisen estävä tekijä voi olla vastaanottajan torjunta.

Monet oikeuskielen ominaispiirteet, kuten ristiviittaukset, määritelmät, toisto, kaavamaisuus, substantiivipitoisuus sekä oikeudellisen kielenkäytön vanhahtavuus, ovat luonteeltaan sellaisia, että ne tekevät oikeuskielestä vaikeaselkoista. Oikeuskieleessä käytetään runsaasti luetelmia ja termejä, minkä vuoksi oikeuskieli on informaatioltaan tiheää ja täsmällistä. Se on usein pitkävirkkeistä, lyhennepitoista, moniaineksista, abstraktia sekä persoonatonta runsaan passiivin käytön takia. Sen käytössä pyritään yleispätevyyden lisäksi neutraalisuuteen, systemisyyteen ja jäsenytyneisyyteen. Oikeuskielelle ja etenkin lainsäädännölle ominaiset pitkät virkkeet on mahdollista hahmottaa paremmin kirjoitettuna kuin puhuttuina. Tekstin tyylillisiä ominaisuuksia ovat etäisyys, kaavamaisuus, objektivointi, vanhahtavuus ja arvokkuus. (Bhatia 1994, 106–113; Mattila 2010, 184–211.) Oikeuskielen termistön tulkintaan liittyvät ongelmat jakautuvat kahtia. Toisaalta oikeuskieleessä on runsaasti sellaista terminologiaa, joka edellyttää alan tuntemusta, ja toisaalta arkikielen sanalla saattaa olla oikeusterminä arkikielestä poikkeava merkitys. (Gibbons 2009, 166–167.)

Säädöskielen kohdalla yksiselitteisyyden vaatimusta on korostettu. Laeissa ja -asetuksissa monitulkintaisuus voi olla monin tavoin haitallista. (Tyynilä 1984.) Säädökset voivat olla kuitenkin pitkään voimassa, jopa satoja vuosia. Ne myös säätelevät todellisuutta, jonka tilanteet vaihtelevat. Siksi säädösten tulisi olla ambivalentisti yhtä aikaa yksityiskohtaisia ja toisaalta yleistettäviä. (Salmi-Tolonen 2008b, 60–61.)

Salmi-Tolonen (2008b) tarkastelee lakitekstejä ja oikeuskielen välittymisen ongelmia lähestyen tekstien tulkintaa neuvotteluna merkityksistä. Hän korostaa oikeudellisten tekstien tulkinnassa ja laatimisessa seuraavia asioita: Merkityksen tulkinta on yksilöllistä. Kieltä ei voi erottaa käyttäjistään ja vuorovaikutustilanteista. Sanat eivät ole merkityssäiliöitä, joiden merkityssisältö voisi olla siirrettävissä vuorovaikutuskumppanilta toiselle; merkitys on sanojen ja lauseiden tulos

pikemminkin kuin niiden laatuominaisuus. Näin ollen termeihin liittyvät ongelmat oikeuskielenkäytössä ovat vain pieni osa mahdollisista ongelmista, joita oikeudellisten tekstien laadintaan ja tulkintaan liittyy. Salmi-Tolosen (2008b) mukaan tarvitaan kielitietoisuuden ja kieleen liittyvän tiedon lisäämistä sekä sen tiedostamista, että merkitykset ovat subjektiivisia ja että jaettuja merkityksiä voidaan löytää vain neuvottelemalla. (Salmi-Tolonen 2008b, 121–124, 136.) Kieleen liittyvän tiedon lisäämisen haasteeseen tämä tutkimus osaltaan vastaa tuomalla esiin sitä, miten erilaiset diskurssit kohtaavat suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa sekä ovat rakentamassa ideologiaa.

Terminologisen kehittämistyön lisäksi ammatti- ja etenkin virka- ja hallinnon kieltä on pyritty kehittämään muillakin kielenkäytön osa-alueilla. Valtion virkamiesten kielenkäyttöä on ohjeistettu 1980-luvulta, ja lainlaatijoita on opastettu 1970-luvulta alkaen. (Iisa & Piehl 1992, 112; Niemivuo 2008, 121.)

Lainlaatijan opas (1970, 14) sisältää oikeusministeriön ohjeet tarkastustoitomistolle lakiteknisen tarkastuksen suorittamiseen ja ohjeistaa tekstin osien nimeämistä, numerointia ja otsikointia seuraavasti:

Lakiehdotuksen varsinainen sisältöosa, lakiteksti, voidaan ryhmitellä osastoihin, lukuihin ja alalukuihin. Osastoille ja luvuille annetaan kullekin oma numeronsa ja otsakkeensa. Osastot on tapana numeroida roomalaisilla ja muut arabialaisilla numeroilla. Luvuissa voidaan käyttää väliotsakkeita, eikä niitä useinkaan numeroida. Ensimmäisen luvun otsake on tavallisesti ”yleisiä säännöksiä” ja viimeisen ”erinäisiä säännöksiä” tai ”täydentäviä säännöksiä”. Joskus käytetään sitä menettelyä, että kullekin pykälälle annetaan oma otsakkeensa (esimerkki: tullisääntö, L 52). Tekstiosa jaetaan edelleen pykäliin. Pykälä voidaan jakaa momentteihin.

Lain ja asetuksen osat ovat nimike, johtolause, yksi tai useampi lainkohta eli pykälä, voimaantulosäännös, päiväys ja allekirjoitukset (Niemivuo 2008, 91). Lait ja asetukset jakautuvat lukuihin, luvut pykäliin ja pykälät momentteihin. Momentit voivat jakautua kohtiin, jotka voivat jakautua edelleen alakohtiin. (Lainlaatijan opas 1996, 26, 58–59; Mattila 2002, 108; Niemivuo 2008, 107.)

Lakien ja asetusten sisällön esitysjärjestyksessä on nykyisin vakiintuneet käytänteensä. Säädöksen alussa johtolauseen jälkeen esitetään lain tarkoitusta ja soveltamisalaa koskevat normit ja mahdolliset määritelmät. Seuraavaksi on tapana esittää aineellisoikeudelliset säännökset. Näiden jälkeen esitetään prosessuaaliset eli viranomaisia, menettelyjä, muutoksenhakua ja täytäntöönpanoa koskevat normit. Säädöksen loppuun sijoitetaan voimaantulo- ja soveltamissäännökset, luettelo kumottavista säännöksistä sekä siirtymäsäännökset. (Lainlaatijan opas 1996, 59–60; Mattila 2002, 109; ks. myös Niemivuo 2008, 96; Mattila 2010, 194–195.) Näin suomalaiset lastensuojelulait pitkälti rakentuvatkin.

Lakien ja asetusten sekä yleensäkin ammattitekstien laadinnassa vaikuttavat paitsi kirjoittamisen ohjeet myös niin sanotut kirjoittamattomat kirjoittamisen lait eli käsitykset kielestä, teksteistä ja tekstilajeista. Ne ovat normittamassa sitä, mitä ja miten saa tai pitää viestiä, kuka viestii ja kenelle. Nämä käsitykset säätelevät sekä kirjoittamista että tekstien tulkintaa. Tiililä (2007) pitää kielenkäytön kirjoittamattomina lakeina erityisesti tyyliin ja sävyyn liittyviä käsityksiä, koska niitä määrittellään varsinaisissa laeissa väljästi. Tekstejä tehdään konteks-

teissaan, suhteessa jo olemassa oleviin ja tuleviksi oletettuihin teksteihin ja sosi-aalisiin tilanteisiin, joissa tekstejä käytetään. Kontekstit vaikuttavat tekstintekijän valintoihin. Tekstissä tehtävät ratkaisut, miten tekstissä kirjoitetaan tai puhutaan, rakentuvat sen varaan, millaisia tekstin tavoite ja tehtävä ovat sekä kenelle teksti on kirjoitettu tai puhuttu. (Tiililä 2007, 49–53.)

Asunto-osakeyhtiölain uudistustyössä oli mukana kielenhuoltajia, jotka esittivät uudistettavan tekstin kieliasuun liittyviä ehdotuksia. Eniten kielenhuol-lollisista suosituksista vastustettiin sellaisia, joiden lähtökohtana oli säädöskielen käytänteen muuttaminen yleisen asiatyylisen kirjakielen normien mukaiseksi. (Kankaanpää, Piehl & Räsänen 2012, 399, 404.) Tämä ilmentää sitä, että ammat-tialan vakiintunutta käytäntöä pidetään merkityksellisenä, jopa niin merkityksel-lisenä, että sitä noudatetaan, vaikka se olisikin muusta asiatyylisestä kirjakielestä poikkeava – tai ehkä jopa juuri sen takia. Yleisestä poikkeavalla kielenkäytön ta-valla rakennetaan tekstille tiettyä ammatillista identiteettiä.

2.3 Suomalaisen lastensuojelulakien ja säädöskielen tutkimus

Suomalaisen lastensuojelulakien kielenkäyttöä kolmen lain jatkumona ei ole tut-kittu ennen tätä tutkimusta. Suomalaisen lastensuojelulakia on kyllä tutkittu mutta eri näkökulmasta kuin tässä tutkimuksessa: lastensuojelun historiaa ja las-tensuojelulakia osana sitä on tarkasteltu etenkin sosiaalityön, sosiaalipolitiikan ja juridiikan tutkimuksessa.

Suomalaisiin lastensuojelulakeihin liittyviä havaintoja ovat esittäneet esi-merkiksi historian tutkija Panu Pulma (2004) sekä sosiaalipolitiikan ja sosiaalipe-dagogiikan tutkija Juha Hämäläinen (2007). Edellä mainittujen lisäksi sosiaali-työn tutkija Mirja Satka on tutkinut lastensuojelun historiaa ja tuo esiin, että vaikka lastensuojelulakia ei Suomeen säädettykään vielä 1920-luvulla, juuri tuolla vuosikymmenellä tapahtui lasten asemassa asioita, jotka olivat sidoksissa yleiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Vuoden 1918 sisällissodan takia kriitti-seen pisteeseen tuli etenkin orpolasten asema. Sota jätti jälkeensä niin valkoisia kuin punaisiakin orpolapsia. Vuonna 1922 säädettyssä köyhäinhuoltolain sää-nnellään kuitenkin vain lapsen elatuksen turvaamista ja kasvatuksen valvontaa. (Satka 1994, 275–279.) Sosiaalipolitiikan tutkija Kyösti Urponen (1994) toteaa, että vaikka vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki painotti ensisijaisena auttamisen muotona niin lasten kuin muidenkin avuntarvitsijoiden kohdalla kotiaavustusta, todelli-suudesta muodostui kuitenkin toisenlainen. Laitoksissa huollettavien määrä kas-voi koko maailmansotien välisen ajan. Laitoshoidon suosio selittynee sillä, että laitoksissa oli mahdollista kontrolloida elämäntapoja. (Urponen 1994, 180.)

Hämäläinen (2007) on tutkinut lastensuojelun oppiperustaa, jota lastensuo-jelulaki on ollut osaltaan muodostamassa, ja toteaa, että se on tieteenteoreettisesti, poliittisesti ja maailmakatsomuksellisesti jännitteinen. Lastensuojelussa vaikut-taa moni aatesuunta, moraalioppi ja yhteiskunnallinen liike. Lastensuojelun suuntauksia Hämäläinen (2007) jakaa kolmeen luokkaan: arvokonservatiivisiksi, porvarillis-liberaaleiksi ja vasemmistolais-työväenluokkaisiksi suuntauksiksi.

Arvopohjat, joiden merkitykset eri suuntauksissa vaihtelevat, hän määrittelee uskonnollis-moraaliseksi, terveydellis-vitaaliseksi, sivistyksellis-kulttuuriseksi, hyvinvoinnillis-sosiaaliseksi ja oikeudellis-legaaliseksi arvopohjaksi. Hämäläinen (2007) näkee lastensuojelun arvoulottuvuuksien kytkeytyvän sivistys- ja kulttuuripoliittisiin, sosiaalipoliittisiin, terveys- ja väestöpoliittisiin, talous- ja elinkeinopoliittisiin, kansalaispoliittisiin ja moraalipoliittisiin intresseihin. Lastensuojelun perusorientaation hän katsoo määrittävän sen kautta, pidetäänkö lastensuojelua ensi sijassa sosiaali- vai sivistystyönä, huoltona vai kasvatuksena; perustetaanko psykologiseen vai sosiologiseen, yksilön kehitystä käsittelevälle vai yhteiskuntaa tulkitsevalle tiede- ja tietoperustalle – pyritäänkö vaikuttamaan ihmisiin ja kulttuuriin vai pikemmin sosiaalisiin rakenteisiin, instituutioihin ja lainsäädäntöön sekä miten lastensuojelupalvelut tuotetaan yhteiskunnassa. Hämäläisen (2007) mukaan on ilmeistä, että lastensuojelun toimintajärjestelmällä on monialainen pohja, vaikka onkin pyritty kehittämään erityistä lastensuojelutiedettä, joka fuusioi eri tieteenalojen tietoa erityisesti lastensuojelun näkökulmaan. (Hämäläinen 2007, 452–454, 457, 468, 471.) Hämäläinen (2007, liite 1, 19) pitää lastensuojelua omana lastensuojeluaatteenaan, samoin kuin Pulma (1987, 149), joka näkee lastensuojeluaatteen omana liikkeenään, jonka yhtenä päämääränä oli 1900-luvun alkupuolella lastensuojelulain saaminen Suomeen.

Hämäläisen (2007) mukaan lastensuojelun kehittämisen etenkin sen alkuvaiheissa on ollut ominaista ihanteellisuus. Yhteiskunnan muutos ja megatrendit näkyvät lastensuojelusta käydyssä keskustelussa ja ovat olleet vaikuttamassa sitä kautta lastensuojelun oppiperustaan. Lastensuojelu yhteiskunnallisena toimintana on altis erilaisten poliittisten aatteiden ja yhteiskuntateoreettisten oppisuuntien vaikutuksille. (Hämäläinen 2007, 143, 406, 464.)

Sosiaalityön tutkija Timo Harrikari (2012) puolestaan tarkastelee lapsuuden ja nuoruuden ongelmallistumista, suojelullistamista ja lastensuojelullistamista, jossa lastensuojelun nimissä ohjaaminen, neuvonta ja valvonta ulottuvat aiempaa laajemmalle. Harrikari (2012, 58) tuo esiin, että lapsuutta esitetään ja tarkastellaan erityisen riskialttiina sekä suojelua vaativana ja että lastensuojelusta kirjoitetaan ja puhutaan lastensuojelupolitiikkana, lastensuojelukulttuurina osana yhteiskunnallista keskustelua ja toimintaa. Lastensuojelulain laatiminen osaltaan edisti lastensuojeluaatetta; lastensuojelulailla määriteltiin (epäsuorasti) lastensuojelu ja alettiin säännellä lastensuojelutoimintaa, jonka luonteesta oli keskusteltu pitkään.

Lastensuojelulakien ja -asetusten merkitys lastensuojelutyölle on ollut merkittävä, kuten esimerkiksi lastensuojelun ja sosiaalityön tutkija Aino Kääriäinen (2003 & 2006) on todennut. Lainsäädäntö on vaikuttanut erityisesti siihen, miten sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet asioita asiakirjoihin. Kääriäinen (2006, 53–57, 64, 67) on tutkimuksissaan havainnut, että sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet asiakirjoihin etenkin lapsiasiakkaistaan sellaisia seikkoja ja sellaista asiakkaiden puhetta, jotka kommentoivat tai perustelevat lainsäädännössä esitettyjä ratkaisuvaihtoehtoja tai ratkaisuvaihtoehtojen edellytyksiä. Asiakirjoissa perustellaan muille sosiaalityöntekijöille, muille viranomaisille, kirjaavalle itselleen ja asiak-

kaalle tehtyä työtä ratkaisuihin, ja samalla vaikutetaan tulevaan työhön kuvaamalla aiemmin tapahtunutta. Tekstien tehtävänä sosiaalityössä on toimia tiedonmuodostuksen perustana ja osoittaa, miksi toimenpiteisiin on ryhdytty. Perusteluiden taustalla ovat lainsäädännössä esitetyt toiminnan ehdot – ja siten lainsäädännön kieli ja kielenkäyttö. Lainsäädäntö näyttääkin määrittelevän vahvasti sitä, millaisena asiakas ja hänen elämäntilanteensa kirjataan sosiaalisen työn piirissä laadittaviin asiakirjoihin (ks. Kääriäinen 2003 & 2006).

Lastensuojelulaki on määrittänyt paljon myös lastensuojelusta käytävää keskustelua (Paasio 2011). Lapsiasiainneuvottelukunta on korostanut kannanotossaan lastensuojelututkimuksen kehittämistarpeisiin Suomessa sitä, että suomalaisen lastensuojelutyön kehittäminen on perustunut pitkälti lastensuojelun hallintoon ja lainsäädäntöön pikemmin kuin alan tutkimustietoon (Lapsiasiavaltuutettu 2011). Lainsäädäntö määrittelee työn reunaehdot.

Tämän tutkimuksen tematiikkaa lähellä on Eeva Valjakan oikeustieteellinen väitöskirja (2016), jossa tutkimuskohteena ovat suomalaiset lastensuojelulait valmisteluasiakirjoineen. Valjakka (2016, 23) määrittelee tutkimustehtäväkseen tarkastella sitä, ”miten julkinen valta on oikeudellista sääntelyä käyttäen luonut institutionaalisen perustan nykyiselle lastensuojelulle Suomessa”. Tutkimuksen kohteena on pitkän aikavälin kehitys 1800-luvun lopulta 2010-luvulle asti. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten lasten suojelun tarvetta on määritelty lastensuojelulakeja säädettäessä ja miten julkinen valta on suojellut lapsia. Väitöskirjassa tutkitaan myös sitä, millaista julkista keskustelua on käyty lastensuojelun yhteiskunnallisesta tehtävästä, vastuiden jakautumisesta sekä siitä, millä oikeuksella ja missä määrin tarpeellisenä on nähty ja esitetty julkaisen vallan puuttuminen perheen yksityisyyteen. Valjakka kuvaa omaa tutkimustaan (2016, 28):

Käsillä oleva tutkimus on yhdenlainen ja sellaisena äärimmilleen pelkistetty kertomus siitä, millainen on ollut se projekti, jossa suomalaista lastensuojelua on tehty eli mitä ovat olleet ne lasten suojelun tarpeeseen liittyvät kysymykset, kriisit ja ongelmat, joihin lastensuojelun piirissä on etsitty ratkaisuja.

Valjakka toteaa (2016, 28–29), että lastensuojelulakien valmisteluasiakirjat ja niitä seuranneet säädökset osoittavat, että näkemykset perheen ja valtion välisestä suhteesta, lapsen oikeuksista ja lapsen hyvinvointiin vaikuttavista seikoista ovat olleet eri aikoina erilaisia ja liittyneet arvoihin ja asenteisiin. Valjakka näkee (2016, 191) lastensuojelun pysyvimmäksi elementiksi nimenomaan lastensuojelulakien säännökset, jotka ovat määrittäneet lasten suojelun tarvetta ja keinoja, joilla lapsia on suojeltu. Tehdyt muutokset ovat kytkeytyneet olemassa olleisiin säännöksiin, millä on ollut hillitsevä vaikutus: perinpohjaisiin ja radikaaleihin uudistuksiin ei ole ryhdytty. (Ks. myös Hämäläinen 2007, 460.)

Ensimmäinen lastensuojelulaki sisältyy Marjo Niemisen kasvatustieteen väitöskirjan (2007) tutkimusaineistoon. Niemisen tutkimus on tutkimusotteeltaan diskurssianalyysiä kuten tämäkin tutkimus. Siinä tarkastellaan sitä, miten lastensuojelulapset ja koulutus ovat näkyneet sosiaali- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa Suomessa 1900–1930-luvuilla. Niemisen (2007, 167–183) mukaan keskusteluissa rakentui kansallis-patriarkaallinen diskurssi. Lastensuojelulasten

koulutusta tarkasteltiin osana sosiaalista kysymystä, ja käyty keskustelu osallistui kansallisvaltion luomiseen. Kansallis-patriarkaaliseen diskurssiin sisältyi pedagoginen ja hallinnollinen diskurssi, jotka poikkesivat toisistaan sen suhteen, millainen asema lastensuojelulapsille niissä luotiin. Pedagogisessa diskurssissa lastensuojelulapset olivat hallinnan kohteita, ja kysymys oli yksilön ja yhteiskunnan suhteen määrittelystä sekä lastensuojelulasten asemasta koulussa ja sosiaalishallinnossa. Hallinnollisessa diskurssissa sen sijaan kysymys oli hallinnon toimijoiden keskinäisistä valta- ja toimialuemäärittelyistä, ja lastensuojelulapset niin yksilöinä kuin ryhminäkin olivat toissijaisia vaikkakin hallinnon kohteita. Pedagoginen diskurssi sisälsi moraalis-aatteellisen tehtävädiskurssin, tasa-arvon diskurssin, käytännön diskurssin ja valikoinnin diskurssin. Hallinnollinen diskurssi koostui organisatorisesta diskurssista ja hallinnollisesta tasa-arvon diskurssista. (Nieminen 2007, 167–183.)

Johanna Ketolan (2002) kielitieteellinen lisensiaatintyö kohdistuu säädös-kieleen: siinä tutkitaan suomalaisten työoikeudellisten lakitekstien ideationaalisia, tekstuaalisia sekä interpersoonaisia merkityksiä (metafunktioita) ja hyödynnetään systeemis-funktionaalisen kieliopin käsitteitä ja analyysitapaa. Systeemis-funktionaalinen näkemys kielen kolmesta funktiosta, ideationaalisesta, interpersoonaisesta ja tekstuaalisesta metafunktiosta, on tämänkin tutkimuksen taustalla, mutta tässä tutkimuksessa itse analyysi ei kohdistu metafunktioihin (tai prosesseihin) vaan ideologioihin, jotka muodostuvat diskurssissa, etenkin diskurssien risteämissä. Ketolan analyysin lähtökohtana ovat prosessit, kuten systeemis-funktionaalisisessa analyysissä yleensäkin. Tämän tutkimuksen tavoitteet ovat toisenlaiset kuin Ketolan työoikeudellisten lakitekstien tutkimuksen: merkitysten ja tekstilajin ominaispiirteiden sijaan tavoitteena on lastensuojelulakien ideologioiden analyysi. Vertaan oman tutkimukseni tuloksia Ketolan työoikeudellisten tekstien tutkimuksen tuloksiin soveltuvin osin.

Ketola (2002, 154–156) osoittaa tutkimuksessaan, että lakitekstille tyypillisiä ominaisuuksia ovat abstraktisuus, staattisuus, ohjailevuus, eksplisiittisyys ja institutionaalisuus eli se, että lakitekstissä ei yksilöidä ketään, tekstit ovat ajattomia ja yleispäteviä. Lakiteksteille on ominaista myös se, että niissä vallankäyttäjät esiintyy etäisen autoritäärisenä, mikä ilmenee passiivimuotojen runsaana käytönä sekä implisiittisinä viittauksina vallankäyttäjään. Tutkimuksen tekstuaalinen analyysi osoittaa, että lakiteksti on hierarkkista, johdonmukaista, luette-loivaa ja paketoivaa sekä koostuu monen tyyppisistä teksteistä. Interpersoonainen analyysi tuo puolestaan näkyviin sen, että lakiteksteissä keskeistä on velvoittaminen ja ulkopuolinen auktoriteetti velvoittajana. Viestijää ei lakitekstissä mainita eksplisiittisesti, mutta velvoitettu sen sijaan ilmaistaan. Ketolan tutkimuksen uuden ja vanhan lakitekstin välillä ei ole suuria eroja. Ketola (2002) näkee lakitekstin olevan oma tekstilajinsa. (Ketola 2002, 154–156.)

Ketolan lisäksi lakikielen käyttöä ovat Suomessa tutkineet Mirjami Paso (2009) ja Salmi-Tolonen (2008b). Heidän tutkimusotteensa perustuvat toisenlaiseen teoreettiseen viitekehykseen kuin tämä tutkimus, ja heidän tuloksiinsa vertaan oman tutkimukseni tuloksia ja näkökulmia soveltuvin osin.

Paso (2009) on tutkinut väitöskirjassaan Suomen korkeimman oikeuden käyttämää retoriikkaa ja tuo esiin, että siinä ei ole havaittavissa samankaltaisen suostuttelevan poliittisen retoriikan piirteitä kuin EU¹-tuomioistuimen tuomioiden perusteluissa. Itse asiassa Suomen korkeimman oikeuden retoriikka ei ole Pason tutkimuksen mukaan muuttunut unionijäsenyyden aikana merkittävästi, vaan se perustuu edelleen asia-argumentointiin. Puhujan luonnetta ja uskottavuutta tukevia argumentteja tutkimuksessa vertailluissa tuomioistuinissa käytetään eri tavoin: EU-tuomioistuin käyttää luonnettaan ja auktoriteettiaan korostavia argumentteja suomalaista korkeinta oikeutta enemmän ja laajemmin. Etenkin tunteisiin vetoavia ilmaisuja EU-tuomioistuimessa käytetään runsaasti erilaisia, kun taas Suomen korkeimman oikeuden käyttämät emotionaaliset ilmaisut johtuvat yleensä oikeudenkäynnin luonteesta tai lainsäädännön sisällöstä, mutta puhtaita tunteisiin vetoavia argumentteja perusteluissa ei käytetä. (Paso 2009, 271–279, 337–340, 359.)

Salmi-Tolonen (2008b) tarkastelee Ison-Britannian ja Euroopan unionin lainsäädäntöä kommunikatiivisena systeeminä. Kuten Salmi-Tolonen (2008b) tutkimus tämäkin tutkimus lähestyy kielenkäyttöä toimintana, funktionaalisesti, vaikkakin erilaisesta näkökulmasta. Salmi-Tolonen (2008b) tutkimuksessa luodaan katsaus oikeuskielen funktioihin ja tarkastellaan oikeuskielen luonnetta ja asemaa suhteessa oikeustieteeseen ja oikeustietoon. Tutkimus osoittaa, että erilaisissa oikeuskielen konteksteissa tuotetaan erilaista oikeuskieltä ja että veloitettavat tekstit ovat muodollisempia ja sidoksissa enemmän konventionaalisiiin ilmaisutapoihin kuin oikeudelliset tekstit, jotka on tehty yhteistyössä ja yhdenmukaistamaan käytänteitä. (Salmi-Tolonen 2008b, 242–243, 246–249.) Salmi-Tolonen tutkimus kohdistuu englanninkielisiin teksteihin, mutta siltikin sen tulokset informaatorakenteesta tarjoavat vertailukohdan tälle tutkimukselle.

Suomalaista säädöskieltä, säädöstiedon julkaisemista ja lakikielen historiaa koskevaan tutkimustietoon on julkaistu laaja katsaus (toim. Mattila, Piehl ja Pajula 2010). Siinä oikeuslingvistiikkaa niin juridiikan kuin kielitieteenkin näkökulmista lähestyvät kirjoittajat tarkastelevat Suomen oikeus- ja kielioloja koko historian mitalta, siten myös ruotsin kielen osalta. Tarkastelun kohteina ovat lakien suomennokset, oikeuskielen ominaispiirteet, kehittäminen ja huolto sekä oikeustieto.

Aino Piehl (2010, 147–162) tuo esiin, että suomalaisen säädös- ja lakikielen tutkimus on kummunnut kielen ja sen käytön kehittämisestä koko Suomen itsenäisyyden ajan. Suomalainen säädöskieli on ollut erityisen huomion kohteena siksi, että varhaisimmat maattamme ja sen asukkaita koskevat säädökset on kirjoitettu ruotsiksi, mikä johti siihen, että säädökset jouduttiin kääntämään suomeksi. Kehittäminen on kohdistunut pitkään termi- ja sanastotyöhön, samoin oikeakielisyyteen ja norminmukaisuuteen. Lakien ymmärrettävyyteen alettiin kiinnittää huomiota 1900-luvun puolivälistä alkaen, mutta 1970-luvulla alettiin vaatia sitä, että myös maallikoiden tulisi voida ymmärtää säädöskieltä. Vaati-

¹ Pason tutkimuksessa on ilmaisu EY-tuomioistuin, jota käytettiin ennen siirtymistä nykyiseen ilmaisuun EU-tuomioistuin.

muksen lisäksi ryhdyttiin käytännön toimiin: oikeusministeriön lainsäädäntöosasto julkaisi säädösten valmistelijoille ja muille viranomaisille tarkoitetut ohjeet vuonna 1974. Ohjeita laajennettiin, ja entistä laajempi ohjeisto julkaistiin vuonna 1977. Opas julkaistiin vuonna 1980. Viranomaisia alettiin ohjeistusten lisäksi kouluttaa kielenkäytön asioissa. Lisäksi virkakielen ja säädöskielen ymmärrettävyyttä pyrittiin kohentamaan asettamalla vuonna 1979 komitea. Komitea määritteli virka- ja säädöstekstien ymmärrettävyyden kriteeriksi sen, että peruskoulun käynyt kansalainen voisi ymmärtää tekstin. Komitea suositteli, että säädösten kielestä huolehdittaisiin valmistelun alusta alkaen ja uusia käsitteitä nimeettäisiin harkiten. Vastuun kieliasusta kantaisi esittelevä virkamies, mutta vastuu hyvästä kielestä kuuluisi jokaiselle virastolle. Komitea esitti suosituksensa, jonka perusteella valtioneuvosto antoi vuonna 1982 virkakielipäätöksen, jossa velvoitettiin viranomaiset huolehtimaan ja tarvittaessa parantamaan henkilöstönsä kieli- ja vuorovaikutustaitoja. Virkakielipäätös nimeää Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen asiantuntijatahoksi, jonka tehtävänä on auttaa viranomaisia kielenkäytön ongelmissa. (Piehl 2010, 147–162.)

Virkakielipäätös kumottiin vuonna 2000, mutta päätöksen velvoite ymmärrettävään kielenkäyttöön on mainittu hallintolaissa (2003). 2000-luvulla säädösten ymmärrettävyyteen on kiinnitetty huomiota, ja sitä on korostettu esimerkiksi ”Lainvalmistelun kehittämisohjelma II:ssä” (2000) ja ”Paremmän sääntelyn toimintaohjelmassa” (2006).

Lainsäädännön, viranomaisviestinnän ja asiain kielen kehittäminen on sisällytetty myös ”Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan” (2011, 78). Opetus- ja kulttuuriministeriön virkakielityöryhmä laati ”Hyvän virkakielen toimintaohjelman” (2014, 10), joka suuntaa kiinnittämään virkamiesten huomiota ymmärrettävään kielenkäyttöön, jotta demokratia voisi toteutua, palvelut olla saavutettavia ja hallinto avointa. Virkakielen toimintaohjelmassa pyritään siihen, että hallintolain edellyttämä asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä virkakieli voisi toteutua. Uusin lainkirjoittajan opas (ks. www.finlex.fi > Lainkirjoittajan opas) perustuu oikeusministeriön Selvityksiä ja ohjeita -sarjassa julkaistuihin ohjeistoon (37/2013), ja se on saatavilla digitaalisessa muodossa.

Yksi suomalaisen oikeuslingvistiikan näkökulmista on ollut vertaileva oikeuslingvistiikka. Mattila on julkaissut useita (esimerkiksi 1997; 1999; 2002; 2006; 2007 & 2010) teoksia ja artikkeleita, joissa tarkastelun kohteena ovat olleet oikeuskielen ominaispiirteet eri kielissä, oikeuskielen eri lajit sekä esimerkiksi ymmärrettävyyttä haittaavat piirteet. Mattila tuo myös esiin syitä, jotka ovat johtaneet oikeuskielen eri lajien kehittymiseen nykyiselle ja oikeuskielen vaikeataajuuteen. Mattilan näkökulmat oikeuskieleen ovat olleet kuitenkin toisenlaiset kuin tässä tutkimuksessa, ja siksi hänen tutkimuksiaan ei esitellä tässä yhteydessä tämän enempää. Myös esimerkiksi Jaakko Husa (2007, 2011) on tutkinut oikeuslingvistiikkaa vertailevasta näkökulmasta.

Niemivuo on puolestaan tutkinut säädösten laatimista ja kirjoittanut lakitekniikkaa ja säädösten kirjoittamista tarkastelevan teoksen (2008). Markku Tyynilä on julkaissut lakikieltä käsitteleviä artikkeleita ja tarkastellut (2010) suomen

kielen nousua oikeuskieleksi. Kielikellossa oikeuskielestä ovat kirjoittaneet Tyy-
nilän lisäksi esimerkiksi Antti Kivivuori ja Paavo Nikula, joiden artikkelit ovat
osallistuneet oikeuskielen selkeyttämiseen pyrkivään keskusteluun (Piehl 2010,
148). EU:n myötä oikeuskielen kääntämisen kysymykset ovat tulleet erityisen
ajankohtaisiksi.

Oikeuskielen tutkimus on ollut soveltavaa tutkimusta, jossa näkökulmat
ovat vaihdelleet ja olleet luonnollisesti kytköksissä tutkijan koulutustaustaan.
Vahvana juonteena on ollut käytännönläheinen ote, kielenkäytön kehittämiseen
sitoutuva lähestymistapa. Tutkimus on kohdistunut säädöskielen lisäksi oikeus-
salin ja esitutinnan kielenkäyttöön (ks. Gibbons 2004, 1–13; Bhatia, Candlin &
Evangelisti Allori 2008, 9). Oikeuskielen ominaispiirteiden lisäksi on alettu kiin-
nittää huomiota oikeuskielen käyttöön toimintana. Ideologiatutkimusta ei sää-
döksistä ole kuitenkaan Suomessa tähän mennessä tehty. Siten tämä tutkimus
laajentaa näkökulmaa oikeuskielen toiminnallisista funktioista ja kielenkäytön
kehittämisestä ideologiseen tarkasteluun.

2.4 Lastensuojelulain historiallinen tausta

Lasten asemaan ja sen parantamiseen oli kiinnitetty Suomessa huomiota jo pit-
kälti ennen 1900-lukua, vaikka käsitteenä lastensuojelu onkin 1900-luvulla syn-
tynyt (ks. Bonsdorff 1913, 630–631). Ennen 1900-lukua lastensuojelulliset toimen-
piteet keskittyivät lähinnä lasten huoltoon, olivat köyhäinhoitoa.

Valtiovallan huomio kohdistui lapsiin 1750-luvun alussa: valtakunnan vä-
estö laskettiin, ja väestön määrän vähäisyys oli yllätys. Valtiollinen lapsipoli-
tiikka sai alkunsa, kun tavoitteeksi asetettiin lapsikuolleisuuden alentaminen.
Vuonna 1756 perustettiin valtakunnan, siis Ruotsin, ensimmäinen sosiaalihal-
litus, Hospitaali- ja lastenkotideputaatio, jonka työn tuloksena syntyi vuonna 1763
hospitaali- ja lastenkotiasetus. Se korvasi varhaisemmat köyhäinhuoltosäädökset
ja oli tavallaan ensimmäinen lastensuojelulaki, vaikkei sitä varsinaisesti ollut-
kaan. Vaivaishoitoon oikeutettiin vanhuudenheikot, kroonisesti sairaat ja vam-
maiset, jotka eivät pystyneet elättämään itseään ja joilla ei ollut heistä huolehti-
maan kykeneviä omaisia, mielisairaat ja parantumattomia tarttuvia tauteja sai-
rastavat sekä köyhät, hoitoa tarvitsevat lapset. (Pulma 1987, 15–19; 1994, 42–45.)

Erityisesti maaseudulla väestö kasvoikin 1800-luvulle tultaessa. Taloudelli-
nen ahdinko ajoi laajalti liikkeelle kerjäläisiä, etenkin lapsia. Tämä oli yhtenä
syyinä siihen, että vuonna 1811 käynnistettiin uuden vaivaishuoltosäädösten luo-
minen. Suomi oli liitetty Venäjään suuriruhtinaskuntana vuonna 1809. Keisaril-
liset julistukset eli lait, joiden tavoitteena oli kerjuun ehkäiseminen, annettiin
1817 ja 1822. Kerjuu ei poistunut, mikä osaltaan johti vuoden 1852 asetukseen
vaivaisten holhouksesta, jossa määriteltiin myös irtolaisuutta ja laillista suojelua.
(Pulma 1987, 66; 1994, 55–56.) Vuoden 1879 vaivaishoitoasetus kielsi lasten ruo-
tuhoidon. Niinpä elätehoito muodostui turvattomien lasten päähoitomuodoksi.

(Pulma 1987, 29, 67–68; Valjakka 2016, 69–70.) Elätilasten vaikea asema oli kuitenkin lopulta yksi syy ensimmäisen lastensuojelulain laadintaan ryhtymiselle (ks. KM I 1905, 52).

Lastensuojelulain pitkän laatimisprosessin voi katsoa alkaneen jo vuonna 1897, kun säätyvaltiopäivät esittivät, että köyhäinhoitolainsäädännön lisäksi tulisi ryhtyä toimiin sellaisten alaikäisten hyväksi, joille yhteiskunnan apu ja suojeleminen ovat tarpeen, etteivät he joutuisi haitallisten vaikutusten alaiseksi (KM I 1905, V–VI; HE 93/1934, 1). Hämäläinen (2007, 78) toteaa, että lasten asia nähtiin ja haluttiin tuoda esiin omana erillisenä alueenaan. Samanaikaisesti työn alla oli useita lasten asemaan vaikuttavia lakeja: köyhäinhoidon lainsäädäntöä uudistettiin, avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaa säätelevää lakia ja ottopäätöslakia laadittiin (Hämäläinen 2007, 244–245).

Ensimmäiseen varsinaiseen lakiehdotukseen johti vuonna 1902 senaatin asettaman suojelukasvatuskomitean työ. Suojelukasvatuskomitean tehtävänä oli tutkia, miten ”hankitaan valtion puolesta pahantapaisten ja siveellisessä suhteessa huonosti hoidettujen lapsien sovelias kasvatus”. Komitea selvitti myös, kuinka paljon on sellaisia lapsia, joista käytettiin ilmaisua *huonohoitoiset ja pahantapaisten lapset*, ja mikä on heidän suhteensa asukasluokkaan. (KM I 1905, 4–14.) Komitean mietintö valmistui vuosina 1905–1906: ensimmäinen osa (I) vuonna 1905 ja toinen osa (II) vuonna 1906. Ensimmäinen osa sisälsi ehdotuksen suojelukasvatuslaiksi. Suojelukasvatuskomitean mietintö ja ehdotus suojelukasvatuslaiksi ei kuitenkaan johtanut lain säätämiseen. (KM I 1905, 4; Hämäläinen 2007, 101–106, 109.)

Seuraava merkittävä vaihe lastensuojelulain luomiseksi alkoi Suomen itenäistyttyä: vuonna 1918 perustettiin lastensuojelukomitea. Sen tehtäväksi asetettiin tehokkaan lastensuojelun suunnittelu maahan, ja sen pohdittavaksi annettiin kaikki lastensuojeluun liittyvät asiat, kuten lastensuojelun suhde köyhäinhoitoon ja lastensuojelutoimen ylijohdon järjestäminen. Komitean tuli ottaa kantaa seuraaviin asioihin: ehkäisevä lastensuojelutyö, elätilasten hoidon valvonta, esteiden asettaminen alaikäisten käytölle heille sopimattomassa ansiotyössä, pahantapaisten ja huonohoitoisten lasten kasvattaminen kodin ulkopuolella, nuorten rikollisten valvonta ja kasvatus, holhouslain tarkistaminen sekä suojelukasvatuksen ulottaminen 15–17-vuotiaisiin nuoriin rikollisiin. (KM 1921: 15, 1 – 2.) Komitean työ valmistui vuonna 1921, jolloin julkaistiin ”Komiteanmietintä N:o 15 1921. Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu” (KM 1921: 15). Komitea oli sitä mieltä, että sanan *suojaelu* pitää olla jo lain nimikkeessä. Lain nimikkeeksi annettiin ehdotus: ”Yhteiskunnan lasten ja nuorisonsuojelua koskeva laki”. (KM 1921: 15, 9–10.)

Komitean ehdotuksia kuitenkin vastustettiin. Lainvalmistelulautakunta sai komiteanmietinnän N:o 15 1921 pohjalta tekemänsä lakiehdotuksen valmiiksi vasta keväällä 1925. Tuo ehdotus poikkesi suuresti lastensuojelukomitean esityksestä. Tämä taas johti siihen, että lastensuojeluviranomaiset esittivät voimakasta kritiikkiä sitä kohtaan. Tuo lakiehdotus lähti pitkälle lausuntokierrokselle, jonka jälkeen lastensuojelukomitean puheenjohtaja Adolf von Bonsdorff sai valmistel-

tavakseen uuden lakiehdotuksen. Eduskunnalle esiteltiin vuonna 1929 uusi lastensuojelulakiehdotus. Tuo lakiehdotus perustui lähinnä entiseen lainsäädäntöön ja käytännössä olemassa oleville periaatteille. Valtiopäivät eivät ehtineet kuitenkaan käsitellä sitä ennen eduskunnan hajottamista vuonna 1930. Sosiaalipoliittiset uudistukset joutuivat vastatuuleen talouspulan ja oikeistoradikalismin aikana. (HE 93/1934, 1; Pulma 1987, 151–156; Valjakka 1916, 85–87.)

Lastensuojelulain valmistelu jatkui jälleen 1930-luvulla. Huoltolainsäädäntöä ryhdyttiin uusimaan 1930-luvun pulavuosien aikana. Lakipakettiin kuuluivat lastensuojelulain lisäksi lait kunnallisesta huoltolautakunnasta, irtolaislaki ja alkoholilaki. Vuoden 1929 lastensuojelulakiesityksen viimeistelijä Einar Böök valittiin laatimaan uusi lastensuojelulakiesitys. Böök piti merkittävänä pakko-huostaanottosäännösten luomista. Valtiopäivillä 1934 annettiin lastensuojelulakiesitys, joka herätti laajaa keskustelua esimerkiksi alan ammattilehdistössä. Valtiopäivillä lastensuojelulakia käsiteltiin vuonna 1935. Eduskunta hyväksyi lastensuojelulain tiukan äänestyksen jälkeen. (Pulma 1987, 155–156; Satka 1994, 293; Valjakka 2016, 87–89.)

Lastensuojelun historiaa tarkastelleet historiantutkija Pulma (2004, 15) ja sosiaalipolitiikan ja sosiaalipedagogiikan tutkija Hämäläinen (2007, 245) kiteyttävät ensimmäisen lastensuojelulain merkityksen seuraavasti: Johtavana periaatteena oli, että lasten ja nuorten henkilöiden yhteiskunnallinen suojeleminen ja huolto kuuluvat lähinnä kunnille valtion viranomaisten johdolla ja valvomana. Uutuutena lastensuojelulakia edeltäneisiin lastensuojelun käytänteisiin nähden olivat suojelevalvontaan liittyvät tehtävät, huostaanottoon liittyvät säännökset, kasvattilasten hoidon valvonta ja alaikäisten suojeleminen heille sopimattomilta ansiotöiltä. Tuoreeltaan lastensuojelulaki kohtasi kritiikkiä, jossa puutteeksi esitettiin se, että lastensuojelulaissa keskityttiin huostaanottosäännöstiin.

Lastensuojelulakia ja -asetusta on uudistettu eri vaiheissa yksittäisiä pykälä muuttamalla. Lisäksi on tehty kaksi lastensuojelulain kokonaisuudistusta: ensimmäinen vuonna 1983 ja toinen vuonna 2007. Kokonaisuudistuksissa lastensuojelulakiin on tehty niin suuria muutoksia, että on katsottu tarpeelliseksi julkaista laki omana uutena lastensuojelulakinaan (LSL 683/1983 & LSA 1010/1983; LSL 417/2007). Ensimmäinen kokonaisuudistus oli pitkä, vuosikymmeniä katkeillen jatkunut prosessi, jota käynnisteltiin jo 1950-luvun puolivälin jälkeen (KM 1966: A9, 3; KM 1973: 86, 1). Toinen kokonaisuudistus eteni ripeästi muutamassa vuodessa; sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 2005 Lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmän, ja kolmas lastensuojelulaki tuli voimaan vuoden 2008 alussa (HE 252/2006, 6–7, 113; Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 9–10, 16). Tarve lastensuojelulain kumppankin kokonaisuudistukseen on kummunnut lastensuojelutyön, yhteiskunnan ja lainsäädäntöympäristön muutoksista. Tarkastelen kunkin suomalaisen lastensuojelulain laadintaa lähemmin luvussa 7, jossa kytken kunkin suomalaisen lastensuojelulain tekstuaalisen analyysin diskursiivisiin käytänteisiin sekä siihen yhteiskunnallis-historialliseen taustaan, jossa laki laadittiin.

3 TUTKIMUSASETELMA

Tämä tutkimus tarjoaa ideologia-analyyttisen näkökulman suomalaisiin lastensuojelulakeihin ja -asetuksiin. Tutkimusote painottuu tekstuaaliseen analyysiin, ja siinä otetaan huomioon tutkimusaineistoihin liittyvät diskursiiviset käytänteet, siis esimerkiksi se, millaisia tavoitteita tekstien laadinnalla on ollut, millaisessa kontekstissa ne ovat syntyneet ja miten ne ovat olleet saatavilla. Osana ideologia-analyysia tekstuaaliset ja diskursiiviset havainnot asetetaan siihen yhteiskunnallis-historialliseen kehykseen, jossa kukin suomalainen lastensuojelulaki on laadittu.

3.1 Tutkimuskysymys

Tämän tutkimuksen pääkysymys on, millaisia ideologioita suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa esitetään. Vastatakseni tähän analysoin lastensuojelulakien ja -asetusten diskursseja ja etenkin niiden yhtymäkohtia. Analysoin lauseita mutta myös niitä taustaoletuksia, joiden varassa lauseet ovat mielekkäitä. Lisäksi analysoin tekstikokonaisuutta ja sen eri osia funktioineen. Ideologia-analyysi sisältää tekstuaalisen näkökulman lisäksi diskursiivisen näkökulman: sen, miten lastensuojelulait ja -asetukset on laadittu, miten ratkaisuja on perusteltu ja miten lastensuojelulait ja -asetukset ovat olleet saatavilla. Tämän tutkimuksen pääpaino on tekstuaalisessa analyysissa, sillä tutkimuksen pääkysymys kohdistuu teksteissä, suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa esitettyihin ja heijastuviin ideologioihin.

Keskityn tässä tutkimuksessa tekstuaaliseen ja diskursiivisten käytänteiden analyysiin jo pelkästään siksi, että kysymys on soveltavasta kielentutkimuksesta. Se, miten tekstit ovat vaikuttaneet sosiaalisiin käytänteisiin, on lastensuojelutyötä koskevan tutkimuksen kysymys. Esimerkiksi Valjakka vastaa tämän kaltaisiin kysymyksiin väitöskirjassaan ”Vain lakiko lasta suojelee?” (2016).

Tavoitteena tässä tutkimuksessa on tuoda näkyviin suomalaisen lastensuojelulain ideologinen muutos, historiallinen jatkumo: miltä osin lastensuojelulain

diskurssi (joka koostuu useista erilaisista diskursseista) sekä siinä heijastuva ja muodostuva ideologia on mahdollisesti muuttunut ja miltä osin säilynyt. Muutokset yhteiskunnallisissa ilmiöissä ja ideologioissa heijastuvat ja rakentuvat yhteiskunnallisten tekstien ilmaisutavoissa, siis diskursseissa.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona ja tekstuaalisen analyysin kohteena tässä tutkimuksessa ovat suomalaiset suomenkieliset lastensuojelulait ja -asetukset sellaisina, kuin ne voimaan tullessaan olivat. Diskursiivisten käytänteiden analyysi perustuu puolestaan suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten laadintaan liittyviin keskeisimpiin komiteoiden muistioihin (KM) ja hallituksen esityksiin (HE), mitä havainnollistetaan taulukossa 1. Tekstuaalisten käytänteiden analyysissä analyysitapa on erilainen kuin diskursiivisten käytänteiden analyysissä: Tekstuaalinen näkökulma kohdistuu merkityksiin ja tapoihin, joilla merkityksiä muodostetaan (ks. taulukko 1). Komiteoiden mietintöjen ja hallituksen esitysten diskursiivisessä analyysissä sen sijaan etsitään yhteyksiä, joita lastensuojelulakien ja -asetusten tekstuaalisilla ilmiöillä on lakien laadintaan, taustoihin ja perusteluihin (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Tämän tutkimuksen ideologia-analyysin komponentit.

Pääkysymys: Millainen ideologia?	Tekstuaalinen näkökulma	Diskursiivisten käytänteiden näkökulma
Alakysymykset	<p>Millaisia diskursseja lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa näkyy?</p> <p>Millaisia eri diskurssien risteymiä käytetyt käsitteet sekä kielen- ja tekstin piirteet muodostavat?</p>	<p>Mihin (lastensuojelulaeilla ja -asetuksilla) on pyritty, millaisia perusteluja on esitetty kielenkäyttöön liittyville ja muillekin ratkaisuille, millaisessa prosessissa (pääpiireittäin) analysoitavat tekstit on tuotettu ja miten ne ovat olleet saatavilla?</p>
Aineisto	<p>LSL 52/1936 & LSA 203/1936</p> <p>LSL 683/1983 & LSA 1010/1983</p> <p>LSL 417/2007</p>	<p>HE 93/1934</p> <p>HE 13/1983</p> <p>HE 252/2006</p> <p>KM I 1905</p> <p>KM II 1906</p> <p>KM 1921: 15</p> <p>KM 1966: A9</p> <p>KM 1973: 86</p> <p>KM 1977: 37</p> <p>KM 1982: 67</p> <p>KM 1983: 77</p> <p>Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25)</p>
Analyysitapa	<p>Mitä esitetään normaalina 1) sanastolla; 2) luonnollistamalla (kieliopillisilla metaforilla, funktionaalisissa jaksoissa ja informaatorakenteessa) 3) väitelauseiden taustaoletuksissa.</p> <p>Mitä puolestaan esitetään tavallisesta poikkeavana selonteilla, joko esittämällä tai vaatimalla selontekoja?</p> <p>Kuka tai ketkä esitetään lastensuojelun toimijoina? Millaisena toiminta esitetään? Entä vuorovaikutus ja vuorovaikutuskumppani? Mihin toiminta kohdistuu? Missä toiminnan esitetään tapahtuvan?</p> <p>Millaista lakien ja asetusten yhteiskunnallinen ohjailu on; miten ohjataan 1) erilaisilla funktionaalisilla jaksoilla, informaatorakenteella (mikä esitetään puheenaiheena, tuttu ja/tai uutena), 2) modaalisilla lausetyypeillä, 3) persoonaviittauksilla ja 4) otsikoinneilla ja visuaalisen viestinnän keinoilla?</p>	<p>Mietinnöissä ja muistioissa ilmenevä tieto siitä, mihin kullakin lastensuojelulailla ja -asetuksella on pyritty, millaisia perusteita on esitetty ja millaisten vaiheiden kautta lastensuojelulait ja -asetukset on tuotettu.</p>

Tämän tutkimuksen aineisto muodostaa kolme pysäytyskuvaa prosessina muokautuvaan ja uudistuvaan suomalaiseen lastensuojelulainsäädäntöön sekä kattaa historiallisesti noin seitsemänkymmentä vuotta. Vuoden 1936 lastensuojelulakiin ja -asetukseen tehtiin runsaasti muutoksia vuosien varrella. Ensimmäiset muutokset siihen tehtiin vuonna 1950 ja seuraavat vuosina 1968–1969. Lisäksi lastensuojelulakia muutettiin vuosina 1970–1979, ja vielä 1980-luvun alussa ennen lastensuojelulain kokonaisuudistusta (1983) tehtiin neljä uudistuskokonaisuutta. (Finlex 2011, 52/1936.) Vuoden 1983 lastensuojelulakia ja -asetusta on muutettu monilta osin vuodesta 1990 alkaen ennen kolmatta suomalaista lastensuojelulakia (2007) (Finlex 2011, 683/1983). Myös kolmanteen suomalaiseen lastensuojelulakiin on tehty useita muutoksia. Ensimmäinen ja toinen suomalainen lastensuojelulaki odottivat ensimmäisiä uudistuksiaan reilut kymmenen vuotta, mutta kolmatta suomalaista lastensuojelulakia muutettiin jo ennen lain voimaantuloa, ja senkin jälkeen muutoksia on tehty kymmeniä (ks. Finlex, Säädosmuunnosten hakemisto, lastensuojelulaki 417/2007). Edellä mainittuja suomalaisten lastensuojelulakien yksittäisiä muutoksia en kuitenkaan tässä tutkimuksessa ota huomioon, sillä tutkimuksen kohteena ovat suomalaiset lastensuojelulait ja -asetukset sellaisina, kuin ne tulivat voimaan säätämisen jälkeen.

Tämän tutkimuksen aineistonvalinta on perusteltu tutkimusmenetelmän kautta: kriittisessä diskurssianalyysissä tutkitaan luonnollisia aineistoja historiallisia jatkumojä hahmottaen (ks. Wodak 1989, xvi). Luonnollisella aineistolla tarkoitetaan sellaista tutkimusaineistoa, jota ei ole tuotettu varta vasten tutkimusta varten vaan joka on olemassa ja jolla on oma tutkimuksen ulkopuolinen tehtävänsä.

Aineistonvalinta on perusteltu myös tarkasteltavan ilmiön kannalta: lastensuojelulaeilla on merkittävä asema lastensuojelussa, ja lakitekstit ovat luonteeltaan vahvasti ideologisia, vaikka niiden usein ajatellaankin olevan neutraaleja asiatekstejä, joihin ideologisuus ei kuulu. Kriittisen tekstintutkimuksen yhtenä päämääränä on tutkia yhteiskunnallisesti merkittäviä kielen asioita ja aineistoja (Wodak 1989, xv; Heikkinen 2002, 23). Lastensuojelulait ja -asetukset ovat mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallisesti merkittäviä: ne ja niiden kielenkäyttö vaikuttavat yhteiskuntaan, etenkin lastensuojeluun, ja yhteiskunta taas lakeja säätämällä kielenkäyttöön. (Ks. Fairclough 2003, 8–10.) Lastensuojelulaki, kuten kaikki lait ja asetukset, on syntynyt edustuksellisen demokratian instituutioissa, monien ihmisten yhteistyön ja eri vaiheiden kautta. Lastensuojelulaki vaikuttaa kansalaisten ja eri ammasteissa toimivien asiantuntijoiden toimintaan, joka vaikuttaa puolestaan kansalaisten elämään, siis yhteiskuntaan. Lastensuojelun säädöstekeillä on valtaa tilanteissa, joissa niitä käytetään. Lastensuojelulait ja -asetukset ovat siten sekä vallan kohde että vallan väline. (Ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53.)

3.3 Tutkimusmenetelmä

Ideologia-analyysini perustuu kriittiseen diskurssianalyysiin. Kriittistä diskurssianalyysyä on sovellettu kielentutkimuksen lisäksi esimerkiksi yhteiskuntatieteellisessä ja juridiikan tutkimuksessa, kuten aiemmin mainitsin. Tavoitteena on kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan analysointi sen suhteen, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa diskursiivisissa ja sosiaalisissa käytänteissä. Eri tieteenaloilla tehdyissä sovelluksissa painotukset vaihtelevat; diskurssilla myös tarkoitetaan eri tieteenaloilla eri asioita (ks. esim. Fairclough 1997, 77; Kankaanpää 2006, 42; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22–23).

Nojaan tutkimuksessani etenkin Faircloughin näkemyksiin diskurssianalyysistä ja ideologiasta. Fairclough (2010, 59) määrittelee diskurssin moniulotteiseksi: diskurssikäytänteiden (eli tekstien tuottamisen, jakelun ja kulutuksen käytänteiden), sosiaalisten käytänteiden ja tekstien muodostamaksi yhdistelmäksi. Diskurssianalyysissä tulisi ottaa huomioon kaikki edellä mainitut kolme ulottuvuutta (Fairclough 2010, 57–58). Faircloughin (2010, 56–58, 79, 95–96) mukaan ideologia-analyysissä tunnistetaan diskursseja ja niiden ilmenemisen tapoja sekä jäljitetään diskurssien välisiä suhteita teksteissä. Lisäksi tarkastellaan diskurssien, genrejen ja tyylien välisiä yhteyksiä. Sosiaalisessa analyysissä tutkitaan tekstien toiminnallisia vaikutuksia, esimerkiksi organisaatioiden ja henkilöiden vaihtumista, jolloin tarkastellaan tekstien suhdetta valtaan ja kamppailuun.

Tutkin sitä, millainen ideologia suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten diskurssien risteämässä muodostuu ja heijastuu. Tässä tutkimuksessa painopiste on diskurssien tekstuaalisessa analysoinnissa (ks. taulukko 1). Osana tutkimusta on myös diskursiivisten käytänteiden analyysi, siis sen tutkiminen, mihin lastensuojelulaeilla ja -asetuksilla on pyritty, millaisia perusteluja on esitetty kielenkäyttöön liittyville ja muillekin ratkaisuille, miten analysoitavat tekstit on pääpiirteissään tuotettu, miten ne ovat olleet saatavilla ja millaisia yhteyksiä näillä asioilla on siihen, millaisia tutkittavat tekstit diskursseineen ja ideologioineen ovat. Edellä lueteltuihin kysymyksiin löytyy vastauksia lastensuojelulakien ja -asetusten laatimiseen liittyneistä muistioista ja hallituksen esityksistä (ks. taulukko 1). Diskurssien analysointi tähtää diskursseja yhdistävän ideologian tunnistamiseen, ja siksi haen käsitteitä, jotka yhdistävät tekstin diskursseja ja jotka ilmenevät eri diskursseja edustavissa useissa kielen- ja tekstin piirteissä, kuten taulukossa 1 on näkyvillä (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37–38). Ideologian tunnistamisessa merkittävää on kielen- ja tekstinpiirteiden kytkös ideologiaan, ja piirteiden määrälläkin on merkitystä, kuten Minna Säaskilahti (2006, 244) toteaa. Ideologia-analyysi on kuitenkin laadullista tutkimusta, ja teen tulkinnan useiden tekstissä esiintyvien kielen- ja tekstinpiirteiden perusteella mutta en suoraan esiintymämäärien perusteella. Arvioitaessa yksittäisten kielen- ja tekstin piirteiden esiintymämäärien merkittävyyttä ideologian muodostumisessa on otettava huomioon esimerkiksi se, millaisesta tekstilajista sille ominaisine kielenkäytön piirteineen on kysymys. Kielen- ja tekstinpiirteiden merkitystä arvioitaessa on huomioitava se, että ideologisuus ei ole yksittäisten ilmaisukeinojen ominaisuus,

vaan samat tekstuaaliset piirteet voivat periaatteessa olla osaltaan muodostamassa erilaisia diskursseja ja ideologioita (ks. Verschueren 2012, 23). Ideologisuus on nimenomaan tekstikokonaisuuden ominaisuus, johon konteksti, tilanne, tekstilaji ja tekstissä limittyvät diskurssit vaikuttavat, kuten kuvio 1 havainnollistaa. Lastensuojelulain ideologian nimeän nostamalla esiin käsitteen, joka muodostuu keskeisimpien lastensuojelulain (ja -asetuksen) diskurssien risteymäksi.

Lastensuojelulakien ja -asetusten tekstuaalinen analyysi kohdistuu siihen, mitä esitetään normaalina ensinnäkin sanastolla, toisekseen luonnollistamalla kieliopillisilla metaforilla, funktionaalisissa jaksoissa ja informaatorakenteessa sekä kolmanneksi väitelauseiden taustaoletuksissa. Analyysissä etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: kuka tai ketkä esitetään lastensuojelun toimijoina, millaisena lastensuojelun toiminta esitetään, millaisena puolestaan vuorovaikutus ja vuorovaikutuskumppani, mihin toiminta kohdistuu ja missä toiminnan esitetään tapahtuvan. Lisäksi analysoidaan sitä, mitä esitetään tavallisesta poikkeavana siten, että joko esitetään tai vaaditaan selontekoja asian yhteydessä. Analyysi kohdistuu myös siihen, millaista lastensuojelulakien ja -asetusten yhteiskunnallinen ohjailu on. Ohjailun luonne määrittyy erilaisissa funktionaalisissa jaksoissa, informaatorakenteessa, modaalisissa lausetyypeissä, persoonaviittauksissa ja otsikoinneissa sekä visuaalisen viestinnän ratkaisuisissa. (Ks. taulukko 1.)

Keskeisenä osana tekstuaalista analyysiä olen tutkinut sitä, mitä lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa on esitetty normaalina sanastossa. Olen luokitellut sanastoa sen suhteen, millaisia elämänalueita ja sanastoryppäitä sanat edustavat, varsinkin sellaiset sanat, joita on käytetty lastensuojelun toimijasta, toiminnasta, toimijan vuorovaikutuskumppanista ja toimipaikasta. Esimerkiksi sanat *kasvat-taja, kasvattaa, kasvatuskoti, kasvatuslaitos* ja *kasvattilapsi* edustavat kasvatusrypästä, kun taas sanat *suojeluvalvoja, valvoa, seurata, tehdä ilmoitus* ja *valvonnanalainen* edustavat valvontarypästä. Sanastoryppäillä on merkittävä rooli kunkin lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssien tunnistamisessa, mutta olen ottanut huomioon myös tekstissä ilmenevän ohjailun tavan. Diskurssien tunnistamisessa olen hakenut vastausta kysymykseen, mikä on elämänalue, jolle ovat ominaisia ne sanastoryppäät ja se ohjailun tapa, joita analysoitavana olevassa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiintyy.

Lastensuojelun toimijasta käytettyä sanastoa olen luokitellut lisäksi sen suhteen, millaiseen toimijaan viitataan: yksilö- vai yhteisötoimijaan. Kun toimijasta käytetään esimerkiksi sanaa *sosiaalityöntekijä*, kysymys on yksilötoimijasta. Sen sijaan käytettäessä sanaa *sosiaalilautakunta* kysymys on yhteisötoimijasta. Joissakin tapauksissa toimijaa ei mainita lainkaan, jolloin huomio kiinnitetään johonkin muuhun kuin siihen, kuka toimii ja miten. Olen koonnut yleisimmät lastensuojelun työntekijästä tai toimijasta käytetyt ilmaisut suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa taulukkoon 2.

Diskurssianalyysissä ja kriittisessä lingvistiikassa sanavalintaa pidetään keskeisenä kielellisenä toimintana, jonka tarkastelun avulla voidaan tehdä näkyväksi se, millaisina ilmiöt esitetään tekstissä. Sanavalintoihin sisältyy asioiden

kategorisointi; sanavalinnoilla luokitellaan tarkasteltava ilmiö joksikin, kuuluvaaksi johonkin jollain tavalla toisiinsa kytkeytyvien asioiden tai esineiden ryhmään. Sanastoilla asiat siis kytetään olemassa oleviin kategorioihin sekä luodaan uusia kategorioita; asiat liitetään jonkin elämänalan piiriin ja puhetapaan eli diskurssiin. Näin sanastot vaikuttavat siihen, millaisena maailma sosiaalisine identiteetteineen, sosiaalisine suhteineen sekä tieto- ja uskomusjärjestelmineen esitetään tekstissä. (Ks. Fairclough 2002, 42, 76; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 71–72.) Sanat sekä heijastavat että ohjaavat ajatteluamme. Yksilöt osallistuvat ja voivat vaikuttaa ilmaisullisilla valinnoillaan kollektiivisesti käytettyihin ja tuotettuihin luokituksiin – valtaa ei käytetä vain ylhäältä käsin. Sanaston ja muiden kieleen sitoutuvien ilmaisukeinojen säilyminen tai muuttuminen riippuu ennen kaikkea niistä ihmisten verkostoista, jotka nimeävät asioita, ei niinkään nimitysten luontaisista ominaisuuksista. (Ks. Hacking 2004, 24, 35, 40, 67, 73–74, 100; Hacking 2009, 40–43, 48–51, 67–68, 100; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11–15.) Yksilö ei ole täysin vapaa tuottamaan erilaisia versioita maailmasta, vaan vuorovaikutustilanne ja yhteiskunnallinen tilanne vaikuttavat siihen, miten kieltä on mahdollista, suotavaa tai sitä vastoin sopimatonta tai vaikeaa käyttää. Erilaisia tekstejä ja jopa kokonaisia aikakausia voidaan tarkastella erilaisten diskurssien välisten suhteiden verkostoina ja hierarkioina. (Hacking 2004, 49, 61.)

Lastensuojelun toimijan kanssa vuorovaikutussuhteessa olevien asemaa olen analysoinut siitä näkökulmasta, millainen rooli lastensuojelun toimijan vuorovaikutuskumppanille muodostetaan. Vuorovaikutuskumppanille voidaan muodostaa esimerkiksi kohteen rooli kuten vaikkapa sanalla *kasvatti*. Sanalla viitataan kasvattajan toiminnan kohteena olevaan henkilöön. Vuorovaikutuskumppanille voidaan muodostaa myös toimijan rooli esimerkiksi sellaisilla ilmaisuilla, joilla velvoitetaan ottamaan huomioon lapsen tai nuoren mielipide, tai ilmaisuilla, joissa kieliopillisena subjektina esitetään lastensuojelun toimijan kanssa vuorovaikutussuhteessa oleva henkilö, siis esimerkiksi *lapsi* tai *nuori*. Sanaston analyysin lisäksi olen ottanut huomioon sen, millaisia lauseita, virkkeitä ja tekstikokonaisuutta niillä rakennetaan.

Normaalina esittämisen analyysi perustuu siis tulkintaan siitä, millaisia asioita esitetään sanastolla tuttuina ja odotuksenmukaisina, sekä siihen, mitä esitetään normaalina väitelauseiden taustaoletuksissa ("background assumptions" ks. Fairclough 1996, 85); olen hakenut vastausta kysymykseen, millaisessa maailmassa lauseessa esitetty on mielekäs. Usein taustaoletukseen sisältyy jonkin ilmiön olemassaolo (eksistentiaalinen presuppositio). (Ks. Larjavaara 2007, 268–275.) Taustaoletuksiin kuitenkin sisältyvät sekä presuppositiot että implikaatiot. Esimerkiksi väitelause *lapset tarvitsevat suojelua* sisältää taustaoletuksen, että voi olla olemassa uhanalaisuutta. Esimerkiksi ilmaisu *Huoltolautakunnan tulee ryhtyä tässä luvussa mainittuihin toimenpiteisiin, jos lapsi on yhteiskunnan huollon tarpeessa sen vuoksi, että hänen vanhempansa ovat kuolleet tai hänet hylänneet* – sisältää taustaoletuksen, että (tavallisesti) vanhemmat huolehtivat lapsestaan. Ilmaisusta *Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävää ensisijaisesti avo-
huollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi* puolestaan sisältää taustaoletuksen, että lastensuojelussa voidaan toimia myös muuten kuin hienovaraisesti, voidaan käyttää muitakin kuin avo-
huollon tukitoimia ja että lapsen etu voi vaatia joskus

muuta toimia. Sillä, että sisällytän analyysini taustaoletukset, otan huomioon van Dijkin ehdotuksen implikaatioiden tarkastelusta (ks. van Dijk 2009, 12–13) ja Verschuerenin (2012, 16) huomion siitä, että ideologian ilmenemisessä on kysymys sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti ilmaistuista asioista. Van Dijk (2009, 12–13) korostaa, että konteksti vaikuttaa kielellisiin valintoihin. Taustaoletusten tarkastelu avaa pragmaattisen näkökulman tekstin kontekstuaalisiin merkityksiin. Niiden kautta hahmottuu tekstin (epistemologinen) tietoperusta, se millaisena maailma konstruoidaan tekstissä, mikä on osaltaan rakentamassa tekstin ideologiaa. (Ks. van Dijk 2009, 16–17.)

Sitä, mitä esitetään tutkimusaineistossa normaalina, olen analysoinut sanaston ja taustaoletusten lisäksi tarkastelemalla, millaisia asioita luonnollistetaan kieliopillisia metaforia käyttämällä. Kieliopillisilla metaforilla tarkoitetaan sellaisia kielellisen ilmaisun tapoja, joissa tarkoitteeseen viitataan epätyypillisten kielten kategorioiden avulla, esimerkiksi toimintaa ilmaistaan substantiivilla (esimerkiksi *huostaan ottaminen* tai *huostaanotto* eikä *otetaan huostaan*) tai henkilöön viitataan adjektiivilla (esimerkiksi *nuori* eikä *nuori henkilö*). (Ks. Heikkinen 1999, 118; Hiidenmaa 2000b, 57.) Ideationaalisessa kieliopillisessa metaforassa toimintaa ilmaistaan asiana, substantiivilla, kuten edellisessä esimerkissä. Interpersoonaisessa kieliopillisessa metaforassa puolestaan ilmaistaan asenteita tai suhtautumista tietoon epätyypillisesti, esimerkiksi velvoittamista ei ilmaistakaan imperatiivissa vaan käskylauseiden sijaan väitelauseilla.

Kieliopilliset metaforat liittyvät tekstin vuorovaikutussuhteeseen, suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa siis siihen tapaan, jolla teksteissä ohjataan. Ilmaistaessa toimintaa substantiivilla tekstistä muodostuu tiedottava pikemmin kuin ohjaava. Kieliopillisilla metaforilla rakennetaan tekstiin usein sosiaalista etäisyyttä ja samalla virallisuutta. Kieliopilliset metaforat ja abstraktit ilmaisut etäännyttävät konkreettisista havainnoista ja kokemuksista, sen ilmaise- misesta, kuka tekee, mitä, kenelle ja millaisissa olosuhteissa (Halliday 2004, 631). Kieliopillisten metaforien käyttö saattaa tehdä ammattiteksteistä hankalasti lähestyttäviä muille kuin alan asiantuntijoille. Maallikko ei aina pysty tulkitsemaan abstrakteihin käsitteisiin viittaavia substantiiveja sisältävää tekstiä itsenäisesti, ilman asiantuntija-apua. Asiantuntija sen sijaan tuntee oman alansa abstraktin käsitteen merkityksen konkreettisella toiminnan tasolla ja pystyy kertomaan, mitä esimerkiksi asia, johon viitataan termillä *huostaanotto*, käytännön tasolla tarkoittaa lapsen tai nuoren sekä hänen vanhempiansa näkökulmista. Kieliopillinen metafora *huostaanotto* ei tätä suoraan ilmaise. Kieliopilliset metaforat vaikuttavat näin osaltaan siihen, miten laajalle lukijakunnalle teksti on ymmärrettävä, ja niillä on siten kytkös tekstiin kirjoitettuun ohjailusuhteeseen: ne osoittavat, millaiselle lukijalle teksti on kohdennettu.

Tavallisesta poikkeaviksi olen tulkinut asiat, joiden yhteydessä esitetään tai vaaditaan selontekoja. Selontekoina voi toimia esimerkiksi perustelu, ehto, oikeutus tai se, että asiasta velvoitetaan ilmoittamaan. Poikkeama tavallisena pide- tystä tuottaa selontekovelvollisuuden. Velvollisuuksien laiminlyönti ja piittaa- mattomuus oikeuksista johtavat selontekovelvollisuuksiin, sillä ne rikkovat mo- raalista järjestystä vastaan. (Ks. Juhila 2012, 132–134.)

Tekstin funktionaalisuutta olen analysoinut sekä paikallisen että tekstilajiin sitoutuvan funktionaalisuuden kautta, etenkin modaalisten lausetyyppien, tapaluokkien ja persoonamuotojen perusteella. Olen soveltanut Ulla Tiililän ja Suvi Honkasen (ks. Honkanen & Tiililä 2012, 209) tapaa analysoida funktionaalisia jaksoja toiminnallisesta näkökulmasta; kiinnitän Honkasen ja Tiililän tapaan erityistä huomiota tekstityyppeihin sekä modaalisiin lausetyyppeihin ja niiden kautta rakennettaviin jakson vuorovaikutuksellisiin (eli interpersoonaisiin) merkityksiin. Lastensuojelulakien ja -asetusten tekstilajiin sitoutuva funktio on yhteiskunnallinen ohjailu, joka on kaikkien lakien ja -asetusten tehtävänä. Paikallinen funktionaalisuus lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa edellyttää sen kysymistä, mitä tietyillä tekstin jaksoilla tehdään lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa. Olen siten hakenut vastauksia seuraaviin kysymyksiin: miten lain tehtävä eli yhteiskunnallinen ohjailu toteutuu lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, mitä milläkin jaksolla tehdään, millaisilla verbaaleilla ja visuaalisilla keinoilla. Funktionaalisten jaksosten tunnistamisen perustan leksikaalis-kieliopillisiin piirrekimppuihin, puheenaiheisiin ja visuaalisiin ratkaisuihin, esimerkiksi typografiaan (ks. Tiililä 2007, 82–84, 86). Lastensuojelulakien ja -asetusten lausetyypit olen koontanut taulukkoon 5. Funktionaalisten jaksosten analyysissä modaalilla lausetyypeillä on keskeinen rooli. Modaaliset lausetyypit ovat olleet analyysin kohteena etenkin yksittäisten lauseiden ja virkkeiden puhefunktioita määriteltäessä. Virkekokoisuuden modaalinen luonne ja tyyppi määritellään päälauseen perusteella, sillä sivulauseet eivät yksin edusta puhetoimintoa, vaan ne täydentävät päälauseetta.

Osana lastensuojelulakien ja -asetusten funktionaalisten jaksosten analyysia olen tarkastellut myös otsikointia, sillä otsikoilla jaksotetaan ja jäsennellään tekstiä. Otsikot olen koontanut taulukkoon 6. Myös lastensuojelulakien ja -asetusten pituuksia olen verrannut keskenään ja koontanut tiedot taulukkoon 5.

Olen analysoinut suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten funktionaalisia jaksoja myös visuaalisen viestinnän perusteella, sillä tekstin visuaalisilla ratkaisuilla kontekstualisoidaan ja rakennetaan tekstikokonaisuutta kuten verbaaleillakin viestinnän keinoilla (ks. Kress & van Leeuwen 1996, 15, 230–231; Kuikka 2009, 44–45). Tekstin ulkoasulla on kolme tehtävää: 1) ulkoasu luokittelee viestiä, kertoo, mihin taustaryhmään teksti kuuluu; 2) otsikon ja sijoittelun avulla arvotetaan kiinnostavuutta; 3) ulkoasu viestii asiasisältöä. Visuaalisen suunnittelun tavoitteena on tukea viestiä, viestin luokittelua, arvoa tai varsinaista sisältöä; antaa viestin lähettävälle yhteisölle tunnistettava identiteetti; antaa informaatiolle järjestys ja lukusuunta sekä herättää ja pitää yllä lukijan mielenkiinto. (Huovila 2006, 11–13.)

Tekstin funktionaalisten jaksosten tarkastelulla päästään käsiksi siihen, millaisia kommunikatiivisia tavoitteita teksti toimittaa (Honkanen 2009, 195), tekstin interpersoonaiseen metafunktoon. Saman tekstilajin tekstit jakautuvat suurin piirtein samalla tavalla funktionaalisiin jaksoihin ja toteuttavat samankaltaista rakennetta. Tekstilajitutkimuksessa rakenne on nähty yhdeksi saman tekstilajin piiriin kuuluvien tekstien yhteiseksi ominaisuudeksi. Tekstien rakenteita analy-

soimalla voidaan päästä käsiksi tekstilajin käytänteisiin sisältyviin uskomusjärjestelmiin ja vuorovaikutussuhteisiin. (Fairclough 1992, 78; Mäntynen 2006, 45; Honkanen & Tiililä 2012, 208.) Fairclough korostaa tekstilajien sosiaalista luonnetta ja määrittelee genret eli tekstilajit sosiaalisesti hyväksytyiksi ja tunnistettaviksi kielellisen toiminnan tavoiksi. Tekstilajit ohjailevat yhteisön jäsenten kielenkäyttöä, minkä vuoksi valta ja tekstilaji kytkeytyvät toisiinsa. (Fairclough 1992, 126; Solin 2006, 77.)

Lakien ja -asetusten funktionaalisten jaksojen analyysissä on otettava huomioon se, että säädösten rakenteiden laatimista on ohjeistettu. Ohjeistuksissa tarkastellaan säädöstekstejä osastoittain, luvuittain, pykälittäin ja lisäksi otsikointia. Lakitekstien rakenteet ovatkin varsin yhdenmukaisia, joskin muuttuneet jonkin verran ajan myötä. Säädöstekstien rakenteet ovat jopa kansainvälisesti samankaltaisia (Maley 1994, 18–19). Lakitekstin rakenne on kuitenkin eri asia kuin edellä käsitelty funktionaalinen jaksotus, kuten esimerkiksi Ketola (2003a, 209) tuo esiin.

Analysoinnin kohteena ovat olleet myös lastensuojelulain ja -asetuksen informaatio- eli teemarakenteet. Olen tarkastellut teemoja päälauseen ja sille alisteisten sivulauseiden muodostamista kokonaisuuksista, sillä alisteisilla sivulauseilla ei ole omaa puhefunktiota. Alisteiset sivulauseet olen sijoittanut kenttäkuvausanalyysissä joko esi- tai loppukenttään sen mukaan, mikä niiden sijainti on suhteessa päälauseeseen. Olen ratkaissut asian näin, koska teemojen kuljetus toteutuu lähinnä päälauseissa (ks. Shore 2008, 54). Esikentässä sijaitsevassa sivulauseessa määritellään useimmiten tilanne, josta päälauseessa ilmaistaan jotakin. Olen koonnut yleisimmät teemat suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa taulukkoon 4. Teema-reema-analyysin avulla päästään kiinni esimerkiksi siihen, millaiselle lukijalle teksti on laadittu, mutta myös siihen, millaisia puheenaiheita tuodaan esiin ja korostetaan. Kun kertoja muodostaa lauseen, hän ottaa kantaa siihen, mikä on teema (useimmiten psykologinen subjekti), josta hän sanoo jotakin. (Ks. Halliday 2004, 53–57; Shore 2008, 39–50.) Informaatioteksteissä teemapaikalle predikaattiverbin edelle sijoitetaan siis yleensä lukijan tuntemaksi oletettu asia (Heikkilä 2011). Asia voi olla tuttu edeltävän tekstin perusteella, tai sitten lukijan oletetaan tuntevan asia muusta yhteydestä. Asioiden esittämisen järjestys (ja samalla sanajärjestys) ilmentävät näin tekstin tekijän käsityksen siitä, mikä on lukijalle tai kuulijalle (ennestään) tuttua, sekä samalla sitä, millaisena hän pitää tekstin lukijaa tai kuulijaa. Toisaalta teemapaikalle voidaan sijoittaa asia, jonka merkitystä puheenaiheena korostetaan.

Tarkastelen siis sellaisia lingvistisiä ja visuaalisia tekstien piirteitä, joille on paikannettavissa selvä toiminnallinen rooli. Ymmärrän tekstin olevan käytössä olevaa kieltä, jolla on funktio, tehtävä ja tavoite (ks. Hiidenmaa 2000a, 166). Ideologia-analyysi sisältää kielen monien funktioiden, niiden kautta rakentuvien merkitysten ja diskurssien tarkastelun. Menetelmä kootaan eri tutkimustraditioihin kuuluvista käsitteistä, niin kuin tekstintutkimuksessa on usein tehty (ks. Tiililä 2007, 22), sillä tekstin monifunktioisuus ja funktioiden tarkastelu ovat useille tutkimustraditioille yhteisiä asioita, joskin eri tutkijat ovat nimenneet kielen funktioita eri tavoin ja eri määriä (Rahtu 2006, 33–35).

Hiidenmaa (2000a, 169) kuvaa tekstin- ja diskurssintutkimusta janan ääripäinä. Toisessa päässä on tekstintutkimus, jossa kohteena on se, miten teksteissä muodostetaan merkityksiä kielellisen ilmaisun keinoin. Näin saavutetaan käsitys siitä, miten tarkastelluissa ympäristöissä ja tilanteissa käytetään kieltä merkityksiä rakennettaessa. Jatkumon toisessa päässä on diskurssintutkimus, jossa teksti on väline, jonka avulla selvitetään sitä, miten eri aiheista puhutaan ja kirjoitetaan. Tuloksena ovat merkitykset, jotka sisältyvät tutkittuihin aiheisiin. Tämä tutkimus on tekstin- ja diskurssintutkimuksen jatkumolla keskivaiheilla: tutkimuksen kohteena ovat kirjoitustapa ja merkitykset mutta myös se, miten merkityksiä tuotetaan. Tutkimusprosessissa oman paikan muodostaminen tekstin- ja diskurssintutkimuksen jatkumolla on ollut keskeinen, aikaa ja pohdintaa vaatinut tehtävänsä, jossa olen määritellyt tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimuskysymyksen lisäksi ne tavat, joilla analysoin ja tulkitseen tutkimusaineistoa.

Kriittiseen diskurssianalyysiin perustuva ideologia-analyysini on edennyt syvenevänä prosessina: tekstuaalisessa analyysissä olen tarkastellut lingvistisiä ja tekstin visuaalisia, asetteluun ja jäsentämiseen liittyviä tekijöitä, siis sanoja, lauseita, virkkeitä ja tekstejä kokonaisuutena. Analyysi on ollut mikrotasoista. Tekstuaalisen analyysin jälkeen olen edennyt tulkitsevalle, diskurssien ja diskursiivisten käytänteiden tasolle. Olen pyrkinyt ymmärtämään tutkimusaineiston sisältämiä diskursseja ja niiden välisiä suhteita laajemmin. Olen liittänyt lastensuojelulain ja -asetuksen intertekstuaaliseen, interdiskursiiviseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin edellä mainituista hallituksen esityksistä, komiteanmietinnöistä ja muistiosta saatavilla olevan informaation avulla. Ideologia-analyysissä olen siis ottanut huomioon tekstissä ilmenevät diskurssit ja diskurssien risteymät mutta näiden ohessa sen, miten lastensuojelulaki ja -asetus on laadittu ja miten tehtyjä ratkaisuja on perusteltu (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37–38). Ideologia-analyysi perustuu siten tekstissä limittyvien diskurssien ja diskursiivisten käytänteiden tulkintaan (ks. kuviot 2–4). Luvuissa 4–6 raportoin, millainen ideologia muodostuu kunkin lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseissa, etenkin niiden risteymissä, ja miten. Tämän jälkeen osoitan yhteydet, joita tekstuaalisilla ilmiöillä on diskursiivisiin käytänteisiin sekä yhteiskunnallis-historialliseen kehukseen.

Tämän tutkimuksen ideologia-analyysi tuo lastensuojelulait ja -asetukset esiin osana suomalaista lainsäädännön kielenkäyttökulttuuria; ideologia-analyysissä näkyväksi tulee kulttuurinen jatkumo ja samalla säädösgenren ominaisuudet (ks. Jokinen & Juhila 1999, 55; ks. Heikkinen 2000a, 123). Genrelle ominainen rakenne tarjoaa mahdollisuuksia toimia ja jäsentää toimintaa genrelle tyypillisillä tavoilla. Genrelle tyypillisen tai mahdollisen rakenteen analyysissä voidaan päästä käsiksi siihen, mikä sosiaalisessa toiminnassa on keskeisintä ja mikä vähemmän tärkeää. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 95.) Samalla näkyy se, mitä tietyn tekstilajin puitteissa on mahdollista tai mahdotonta tehdä ja millaisia valtasuhteita tekstilajiin liittyy – tässä tapauksessa suomalaisiin lastensuojelulakeihin ja -asetuksiin.

Tämän tutkimus osoittaa, miten kieltä käytetään ideologian ja diskurssien muodostamisessa eri ammattialojen yhdessä kohtaamispisteessä, suomalaisissa

lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa. Eri aikakaudella syntyneiden lakien ja asetusten tutkimisella on mahdollista tarkastella myös, mikä suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa on muuttunut ja mikä säilynyt 1930-luvulta 2000-luvulle. Tutkimusmenetelmää ja tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaa ammatillisten tekstien tarkasteluun ja laadintaan yleisemminkin.

4 ENSIMMÄISEN LASTENSUOJELULAIN KASVATUSIDEOLOGIA

Käsillä oleva ja kaksi seuraavaa lukua kuvaavat, millainen ideologia kulloisessakin suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa muodostuu. Analyysiin perustuen kussakin luvussa nostetaan esille keskeisimmät diskurssit, niiden leikkauspiirteet ja osoitetaan niiden kielelliset ja tekstuaaliset ilmenemistavat. Huomiota kiinnitetään myös tekstien välittämiin valtasuhteisiin. Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen kohdalla tulokset osoittavat kasvatuksen olevan risteymä, jossa keskeisimmät diskurssit kohtaavat. Tästä syystä ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologia on nimetty kasvatusideologiaksi.

4.1 Lastensuojelu kasvatuksena

Vuoden 1937 alussa voimaan tulleella lastensuojelulla ja -asetuksella lastensuojelusta tehtiin institutionaalinen ja oikeudellinen asia: lastensuojelusta tuli lain säätäneiden instituutioiden ohjaamaa kunnallisten ja valtion viranomaisten toimintaa. Sitä ennen lastensuojelu oli ollut pitkälti yksityisen hyväntekeväisyyden varassa (Pulma 1987, 87–96, 187–190).

Paul Van Aerschotin (1996, 1–5) mukaan oikeudellistaminen on ollut ominaista hyvinvointivaltiolle ja yhteiskunnan modernisaatiolle 1800–1900-lukujen taitteessa, jolloin ensimmäistä lastensuojelulakia ja -asetusta laadittiin. Sen seurauksena viranomaisten ja julkisoikeudellisten organisaatioiden rooli on laajentunut ja niiden toimintaa on alettu säännellä laeilla ja -asetuksilla. Tämä taas on johtanut myös siihen, että lainsäädännön ajatusmallit ja toimintatavat ovat siirtyneet niille aloille, joiden toimintaa laeilla ja -asetuksilla säännellään, esimerkiksi juuri lastensuojeluun. Lainsäädännön ajattelu- ja toimintatapa materialisoi-tuu lakikielessä, lakiteksteille ominaisena diskurssina, joka välittyy lakitekstien kautta ja jota voisi kutsua laki- ja juridiseksi diskurssiksi. Tässä tutkimuksessa

käytetään kuitenkin ilmaisua institutionaalinen diskurssi, jolla tarkoitetaan sellaista kielenkäyttötapaa, joka on ominainen lakiteksteille ja oikeudenkäytölle mutta myös hallinnolle.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa on tunnistettavissa institutionaalisen diskurssin ohella toinen merkittävä diskurssi: kasvatustieteen diskurssi. Kasvatustieteen diskurssilla tarkoitan sellaista kielenkäyttötapaa, jossa tuodaan esiin kasvatukseen liittyviä asioita ja jossa kasvattaminen ilmenee myös tekstiin kirjoitetussa ohjailussa. Diskurssien ja ideologian muodostumisen kannalta olennaista on esimerkiksi se, millaiseksi toiminnaksi lastensuojelu määritellään ja millaisiin muihin kuin juridis-hallinnollisiin toimiin viranomaiset ja muut toimijat veloitetaan. Kasvatustieteen ideologia ilmenee ensimmäisessä suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa siinä, miten viranomaiset ohjataan kasvatustieteellisiin toimiin ja miten institutionaalinen diskurssi kietoutuu kasvatustieteen diskurssiin. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ei tosin varsinaisesti määritellä lastensuojelua; siitä käytetään ilmaisua *lasten ja nuorten henkilöiden yhteiskunnallinen suojeleminen ja huolto*. Myöskään suojeleminen ei määritellä, vaan ne ilmaistaan niin, että viranomaiset veloitetaan tiettyihin toimiin, kuten kuvassa 1 on näkyvillä ensimmäisen lastensuojelulain luvussa 3. Siinä yhteydessä lastensuojelutoiminnasta käytetään sekä juridis-hallinnollista että kasvatustieteen ideologiaa. Institutionaalisen diskurssin keskeinen rooli ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kytkeytyy siihen perustavanlaatuisen asiaan, että kysymys on säädeteksteistä, jotka on laadittu yhteiskunnallisissa instituutioissa ja joilla säännellään yhteiskunnallisten instituutioiden viranomaisten toimintaa. Seuraavaksi tarkastelemme lähemmin sitä, miten lastensuojelu esitetään ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kasvatustieteen ideologiana ja sen ohessa juridis-hallinnollisena toimintana.

Orientaatio-
jakso

N:o 203.

Numerotunnus

Lastensuojeluasetus.

Nimike

Annettu Helsingissä 8 päivänä toukokuuta 1936.

Määrittely-
jaksoJohto-
lause

Sosiaaliministerin esittelystä säädetään 17 päivänä tammikuuta 1936 annetun lastensuojelulain 52 §:n nojalla:

1 §.

Huoltolautakunnan tulee seurata ja valvoa lasten hoidon ja kasvatuksen alalla vallitsevia oloja kunnassa sekä huolehtia siitä, että niille kunnassa oleskeleville lapsille ja nuorille henkilöille, jotka tarvitsevat lastensuojelulain mukaista suojelua tai huoltoa, sitä annetaan.

huolto-ohjesäännössä tarkemmin määrätään.

Jos on aihetta otaksua, että lapsen tai nuoren henkilön huollon tarve johtuu ruumiillisesta sairaudesta, tylsämielisyydestä, mielisairaudesta, aistivallisuudesta, raajarikkoisuudesta tai muusta sellaisesta vajavaisuudesta tahi heikkoudesta, on hänen terveydentilastaan, mikäli mahdollista, alustavan tutkimuksen yhteydessä hankittava lääkärin lausunto.

2 §.

Jos lapsen tai nuoren henkilön omainen, holhooja tai edusmies taikka lastensuojelulain 50 §:ssä mainittu henkilö katsoo, että lapsi tai nuori henkilö on sanotussa laissa säädetyn suojelun tai huollon tarpeessa, tehköön sitä tarkoittavan ilmoituksen suullisesti tai kirjallisesti huoltolautakunnalle, sen puheenjohtajalle tai jäsenelle taikka sille, jonka lautakunta on asettanut vastaanottamaan sellaisia ilmoituksia.

4 §.

Jolleivät vanhemmat tai muu huoltaja riittävästi huolehdi lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, on huoltolautakunnan ryhdyttävä tarpeenmukaisiin toimenpiteisiin lapsen kotikasvatuksen tukemiseksi ja täydentämiseksi. Siinä tarkoituksessa tulee lautakunnan koettaa taivuttaa vanhempia tai huoltajaa käyttämään lapsen hyväksi lastensuojelulain 7 §:ssä tarkoitettuja laitoksia tai toimintamuotoja.

3 §.

Kun huoltolautakunnalle on tehty 2 §:ssä mainittu ilmoitus taikka kun lautakunta, sen jäsen tahi sen viran- tai toimenhaltija muutoin on saanut tietää selaista, mikä näyttää vaativan lautakunnan toimenpidettä, on asiassa toimitettava alustava tutkimus, niin kuin kunnan

5 §.

Huoltolautakunnan tulee tarvittaessa neuvon ja ohjein auttaa lapsia ja nuoria henkilöitä ammatin valinnassa sekä sopivan ammattiopetuksen tai ansiotoimen hankkimisessa. Tätä varten on lautakunnan oltava yhteistyössä koulujen sekä myös näissä teh-

Velvoitetaan neessiviverbeillä ja neessivirakenteilla.

Käskyissä velvoitetaan yksikön kolmannen persoonan imperatiivilla.

Kuva 2. Ensimmäisen lastensuojeluasetuksen alku, alun funktionaaliset jaksot ja institutionaalisuutta muodostavat kielenpiirteet (Suomen asetuskokoelma N:o 56 1936, 471).

Ensimmäisen lastensuojelulain toisessa luvussa kasvatusta sisällytetään etenkin ennalta ehkäisevään lastensuojeluun: huoltolautakunta velvoitetaan järjestämään toimintaa, josta käytetään ilmaisuja *lastenhuollon ja -kasvatuksen neuvonta ja kasvatuksen alalla esiintyvien epäkohtien ehkäiseminen ja poistaminen* (kuva 1). Lastensuojelu esitetään kasvatuksena myös siten, että kunta velvoitetaan perustamaan ja ylläpitämään laitoksia, joista käytetään ilmaisua *kotikasvatusta tukevat ja täydentävät laitokset* (kuva 1). Suojeluvälitykset puolestaan velvoitetaan toimintaan, josta käytetään verbiä *ohjata*. Toiminnan välineinä mainitaan *neuvot ja ohjeet*. Ohjaus ja neuvominen ovat osa kasvatustoimintaa. Lisäksi velvoitetaan toimintaan, joka ilmaistaan näin: *auttaa vanhempia valvonnallaisessa hoidossa ja kasvatuksessa*.

Kasvatusta ilmenee ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lisäksi siten, että lainlaatija ohjaa sekä lastensuojelun viranomaisia että vanhempia esimerkiksi sääntelemällä lasten työntekoa. Tiedetyt työt on ensimmäisessä lastensuojelulaissa kielletty ja tiedetyt tehtävät puolestaan määrätty luvanvaraisiksi:

Esimerkki 1

30 §

Lapsi älköön esiintyä kiertävänä laulajana, soittajana, tanssijana, voimistelutaiturina tai muussa näihin verrattavassa ansiotoiminnassa.

Ilman huoltolautakunnan suostumusta älköön lapsi harjoittako kaupustelua tai muuta siihen verrattavaa toimintaa julkisilla paikoilla, mikäli kaupustelu ei ole hänen tai hänen kotiväkensä keräämien tai viljelemien luonnontuotteiden tilapäistä myyntiä.

Lapsi tai naispuolinen nuori henkilö älköön ilman lautakunnan suostumusta myöskään olko yleisöä palvelemissa hotellissa, ravintolassa, kahvilassa tai muussa näihin verrattavassa yleisessä paikassa, ellei hänen työskentelynsä niissä tapahdu hänen vanhempainsa tai holhoajansa välittömän silmälläpidon alaisena. - -

Esimerkissä 1 kieltäminen kohdistetaan lapseen, mutta käytännössä kuitenkin ohjataan vanhempien ja lastensuojelun viranomaisten toimintaa. Lapsen ohjailu kohdistuu vanhempien toiminnan kautta.

Kasvatuksen keskeisyys ja kasvatustieteen merkittävä asema ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa näkyy myös siinä, että sana *kasvatusta* tai verbikanta *kasva-* esiintyy niin lastensuojelun toimijasta, toiminnasta, toiminnan kohteesta, toimijan vuorovaikutuskumppanista kuin toimipaikasta käytetyssä ilmaisussa. Toiminnasta käytetään sanoja *lastenkasvatusta, kasvattaa, kasvattaminen* ja ilmaisua *kasvattilapsen ottaminen*. Tällaisella sanastolla lastensuojelu esitetään kasvatustoimintana. Toimijasta puolestaan käytetään sanaa *kasvattaja* ja paikasta sanaa *kasvatuskoti*. Lapsi ja nuori henkilö esitetään *kasvattilapsi*-sanan määritelmällä nimenomaan kasvattamisen kohteena (siis toisenlaisessa roolissa kuin esimerkiksi *-ja*-tekijänimen johtimella johdettu *kasva-ja*). *Kasvatti*-johdoksen lisäksi lapselle ja nuorelle henkilölle muodostetaan tekstissä kohteen rooli kieliopillisesti. Lapsi esitetään myös esimerkiksi kiellon kohteena, kuten on näkyvissä edellä esimerkissä 1.

Sanalla *kasvatilapsi* tarkoitetaan toisenlaista lasta kuin käytettäessä sanaa *lapsi*. Sanaa *lapsi* ilman määriteosaa käytetään, kun tarkoitetaan jokaista lasta ja tavallista lasta (ks. kuva 1). Sen sijaan sanalla *kasvatilapsi* tarkoitetaan muiden kuin biologisten vanhempiensa kasvattamaa lasta. Se, että muun kuin biologisten vanhempiensa kasvattamalle lapselle annetaan erillinen nimi (*kasvatilapsi*) ja että määritellään erikseen, kuka on tällainen lapsi, osoittaa, että tavallisimmin lapsen biologiset vanhemmat kasvattavat lapsen. Lasten – myös kasvatilasten – kasvatusta ilmaistaan tavallisena asiana esimerkiksi siten, että viranomaiset oikeutetaan tietyissä tilanteissa kieltämään kasvatilapsen pitäminen seuraavalla ilmaisulla: *Huoltolautakunnalla on oikeus kieltää sellainen henkilö tai lastenkoti kasvatilasta pitämästä, joka harkitaan siihen sopimattomaksi*. Se, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa annetaan oikeus tietyissä olosuhteissa kieltää lapsen pitäminen, osoittaa, ettei huoltolautakunnalla tavallisesti ole tällaista oikeutta.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa puhutaan kasvatuksen lisäksi hoidosta; kasvatusta ja hoitoa mainitaan usein samassa ilmaisussa. Näin ne esitetään kiinteästi yhteen kuuluvina asioina. Hoidon ja kasvatuksen sisältyminen lastensuojeluun näkyy esimerkiksi huoltolautakunnan huostassa olevien lasten huoltoa ja valvontaa koskevassa luvussa (luvussa 4), kun huoltolautakunta velvoitetaan tekemään kirjallinen sopimus hoitajan kanssa. Sopimuksessa määriteltävästä toiminnasta käytetään ilmaisua *hoito- ja kasvatusvelvollisuudet*. Hoidon ja kasvatuksen välistä suhdetta käsitellään komiteanmietinnössä (1921: 15, 9–10), jossa perustellaan *suojelu*-sanan valinta. Perustelun mukaan suojelu sisältää sekä kasvatuksen että hoidon. Yksistään hoitoon liittyviä ilmaisuja on ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa varsin vähäinen määrä.

Edellä tarkastellun kasvatustilanteiden lisäksi kasvatustilanteet ja -ideologia näkyvät ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa siinä, että lasten kasvattaminen kotona esitetään ensisijaisena asiana ja siihen puuttuminen poikkeuksellisenä. Muun kuin ennalta ehkäisevän lastensuojelun osoitetaan olevan epätavallista sillä, että laissa erikseen kuvataan tilanteet, joissa lasta pitää suojella puuttumalla hänen kasvatukseensa kodissa. Tällaisissa tilanteissa lastensuojelun osoitetaan seuraavan joko lapsen omasta tai vanhempien toiminnasta tai toimimattomuudesta: suojelutoimien ehtojen kuvauksissa toimijoina esitetään lapsi tai nuori henkilö sekä vanhemmat. Näiden ehtojen kuvaaminen osoittaa, että yleensä lapsen kotona asiat ovat kunnossa, eli vanhemmat antavat lapselleen tarpeellisen hoidon ja kasvatuksen tai pitävät siitä muuten huolen. Esimerkiksi kielto ilmaisussa, *etteivät vanhemmat - - anna hänelle tarpeellista hoitoa ja kasvatusta eikä siitä muutenkaan ole huolta pidetty*, näyttää kulttuurisen normin, johon kielto muodossa esitettyä toteutumattomuutta verrataan. Tällaisissa kielto- ja suojelutoimien kuvauksissa näkyy se oletus, että tavallisesti vanhemmat antavat lapselle tarpeellisen hoidon ja kasvatuksen tai pitävät siitä muuten huolen (ks. Fairclough 1996, 85). Kielto lausuma aktivoi esitetyn myönteisen vastineen ja tuo julki, että se olisi tilanteessa odotuksenmukaista (ks. Halonen 2005, 272, 274). Lähtökohtana esitetään myös esimerkiksi se, että lasta ei pahoinpidellä kodissaan eikä häntä uhkaa siellä muukaan henkeen, terveyteen tai siveyteen kohdistuva vaara. Se käy ilmi seuraavasta ilmaisusta, jossa esitetään yksi lastensuojelun toimenpiteiden eh-

doista: *että häntä kodissa pahoinpidellään tai häntä siellä uhkaa muu vaara hengen, terveyden tai siveyden puolesta*. Ehdoilla siis muu kuin ennalta ehkäisevä yhteiskunnallinen lastensuojelu osoitetaan tavallisesta poikkeavaksi asiaksi (ks. Juhila 2012, 132–134). Hallituksen esityksessä (HE 93/1934, 2) mainitaan yhdeksi ensimmäisen lastensuojelulain merkittävimmistä asioista juuri se, että siinä määritellään ne ehdot, joiden täytyessä viranomaiset velvoitetaan lastensuojelun toimenpiteisiin.

Kodeissa tapahtuvan kasvatuksen ensisijaisuus näkyy myös esimerkiksi siinä, että lastensuojelutoimenpiteiden kohteista, lapsista, nuorista henkilöistä ja vanhemmista, käytetään enimmäkseen perhesuhdesanastoa. Sanat *lapsi* ja *vanhemmat* liittyvät perheenjäsenten ikään ja perheenjäsenyyteen perustuvaan kasvatukselliseen suhteeseen. Käytetty sanasto ei kuitenkaan ole kaikilta osin perhesuhteisiin liittyvää. Rinnalla käytetään myös institutionaaliseen diskurssiin sisältyviä ilmaisuja: vanhemmasta käytetään juridista sanaa *holhooja*, ja ilmaisua *nuori henkilö* käytetään pikemmin täysi-ikäisyyttä kuin varsinaista lapsuutta lähellä olevasta henkilöstä. Ilmaisun *nuori henkilö* käyttö viittaa siihen, että tarkoitettun henkilön suhde omaan vanhempaansa tuodaan esiin etäisempänä tai löyhempänä kuin lapsen suhde vanhempaansa.

Kodeissa tapahtuvan kasvatuksen ensisijaisuus tulee esiin myös, kun huostaanoton viimesijaisuutta ja ehdollisuutta korostetaan. Se tapahtuu esimerkiksi niin, että huostaanoton ehto esitetään velvoittavan virkkeen alussa sivulauseessa seuraavalla tavalla: *Jollei 11 § :ssä mainittua sopimusta saada aikaan, tulee huoltolautakunnan päättää, onko lapsi tai nuori henkilö otettava lautakunnan huostaan*. Ehdon esittäminen ennen velvoitusta korostaa ehdollisuutta.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kasvatukseen liitetään valvonta; lastensuojelu tuodaan esiin kasvatustoiminnan valvontana. Valvonnasta muodostuukin risteymä, jossa kasvatusta ja institutionaalinen diskurssi kohtaavat. Viranomaisille annetaan laissa velvollisuus valvoa sitä, että vanhempien kasvatustoteutus toteutuu; suojeluvalvoja velvoitetaan valvomaan sitä, että vanhemmat kasvattavat lapsensa:

Esimerkki 2

Suojeluvalvojan tulee tarkoin seurata valvonnanalaisen elämänoloja, valvoa ja ohjata hänen käyttäytymistään, neuvoin, ohjein ja toimin auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa sekä pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan.

Esimerkissä 2 näkyy, miten kasvatusta (joka ilmenee esimerkiksi sanoissa *ohjata, neuvoin, ohjein, kasvatuksessa*) ja valvonta (joka ilmenee esimerkiksi sanoissa *suojeluvalvoja, seurata, valvoa, pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan*) liitetään toisiinsa. Valvonta on osa sekä institutionaalista että kasvatustoteutusta. Valvonnalle muodostetaan rooli kasvatuksen välineenä, ja se kytetään ohjaukseen, josta käytetään ilmaisua *neuvoin, ohjein ja toimin auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa*.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa valvonta on monitasoista: sosiaaliministeriö velvoitetaan valvomaan lastensuojelun viranomaisten toimintaa ja lastensuojelun viranomaiset puolestaan lapsen, nuoren henkilön ja hänen vanhempansa toimintaa. Valvontaa kuvataan esimerkiksi ilmaisuilla *kuulustella suullisesti, pyytää tietoja kirjallisesti ja antaa vanhemmille tilaisuus esittää selityksensä kirjallisesti*. Valvonta näkyy myös valvovan viranomaisen nimityksessä *suojausvalvoja*, valvonnan kohteena olevan henkilön nimityksessä *valvonnanalainen* ja valvonnan välineen nimestä *valvontakirja*. Valvontaan osallistuu myös huoltolautakunnan jäsen tai lautakunnan valtuuttama muu henkilö, jotka velvoitetaan tarkastamaan sijoitetun lapsen olot vähintään neljä kertaa vuodessa. Toiminnasta käytetään ilmaisua *on käytävä kodissa tarkastamassa*. Tarkastus kohdistuu yksityiskotiin, johon huostaan otettu lapsi tai nuori henkilö on sijoitettu.

Myös siinä, että viranomaiset velvoitetaan tiettyjen ehtojen täytyessä ottamaan lapsi tai nuori henkilö huoltolautakunnan huostaan, on kysymys niin viranomaisten velvollisuudesta valvoa kuin vanhempien velvollisuudesta kasvatata. Huostaan ottaminen nimittäin liittyy muihin lastensuojelun toimenpiteisiin ja suojelevalvontaan: lautakunta velvoitetaan huostaanottoon liittyviin menettelyihin siinä tapauksessa, että suojelevalvonta ei ole johtanut tulokseen tai lautakunta katsoo muut lastensuojelun toimenpiteet riittämättömiksi. Näin huostaan ottaminen esitetään ensimmäisessä lastensuojelulaissa viimesijaisena lastensuojelun toimenpiteenä.

Lisäksi ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa viranomaiset velvoitetaan valvomaan kasvattilasten hoitoa ja kasvatusta, mikä mainitaan hallituksen esityksessä (HE 93/1934, 3) tarpeelliseksi. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kasvattaja velvoitetaan tekemään huoltolautakunnalle ilmoitus säädöksessä mainituista asioista: kasvattilapsen ottamisesta sekä siitä, jos kasvatuskoti muuttaa. Niin ikään kasvattajan on tehtävä huoltolautakunnalle ilmoitus, jos kasvattilapsi kuolee tai hän "jättää lapsen". Kasvatuskoteihin kohdistetaan valvontaa myös tarkastusten muodossa; tämä näkyy ilmaisussa *on toimituttava kodin tarkastus*. Huoltolautakunta velvoitetaan tarkastukseen, kun se on saanut tiedon kasvattilapsen ottamisesta – ellei koti ole entuudestaan tuttu – ja huoltolautakunta velvoitetaan valvomaan: *Huoltolautakunnan on valvottava, että kasvattilapsi saa huolellisen hoidon ja kasvatuksen*.

Yksi keskeisimmistä lastensuojelulaissa mainituista valvonnan tavoista on erilaisia toimijoita koskeva ilmoitusvelvollisuus lapsia, nuoria henkilöitä ja lastensuojelua koskevista asioista. Valvontaa ei osoiteta yksin viranomaisten tehtäväksi, vaan myös lapsen tai nuoren henkilön omainen, holhooja tai edusmies velvoitetaan tekemään ilmoitus, mikäli hän havaitsee lapsen tai nuoren olevan suojelelun tai huollon tarpeessa. Samassa yhteydessä muutkin aikuiset oikeutetaan ilmoittamaan viranomaisille, mikäli he havaitsevat jonkun lapsen tai nuoren henkilön tarvitsevan lastensuojelun toimenpiteitä. Näin lasten ja nuorten hoidon ja kasvatuksen valvonta osoitetaan kaikkien aikuisten, joskin vielä erityisesti tiettyissä ammateissa toimivien, asiaksi. Tällainen kirjaamisen tapa kertoo siitä, että tavallisesti maallikko ei voi ilmoittaa tai ei ilmoita viranomaiselle havaitsemiaan asioista. Maallikosta käytetään oikeuttamisen yhteydessä ilmaisua *kunnan*

jäsen. Tällä ilmaisulla maallikko osoitetaan yhdeksi mahdolliseksi institutionaaliseksi toimijaksi lastensuojelutoiminnassa.

Kasvatuksen valvontaan liittyy myös monenlaisia sopimus- ja päätöstekstejä, joiden laatimiseen laki velvoittaa. Tekstit käsittelevät lasten ja nuorten henkilöiden tavallisesta poikkeavia kasvatus- ja hoitojärjestelyjä, niissä tapahtuneita tai tehtyjä muutoksia ja havaittuja lastensuojelun tarpeessa olevia lapsia tai nuoria henkilöitä. Lain mukaan ilmoitukseen, selostukseen, päätöksiin ja sopimuksiin dokumentoidaan havaittuja tai tehtyjä asioita, ja siten näiden tekstien avulla voidaan valvoa toimintaa.

Sen lisäksi siis, että yhteiskunnallinen lastensuojelu ja huolto esitetään kasvatustoimintana, se tuodaan esiin juridis-hallinnollisena, kuntien viranomaisten toimintana, jota valtion viranomaiset johtavat ja valvovat. Institutionaaliseksi juridis-hallinnolliseksi toiminnaksi suojelutoimenpiteet osoitetaan, kun viranomaiset velvoitetaan määräämään lapsen ja nuoren henkilön asioista ja ottamaan lapsi tai nuori henkilö huostaan seuraavassa esimerkissä:

Esimerkki 3

c) otettava vanhempien suostumuksella lapsi tai nuori henkilö toistaiseksi lautakunnan huostaan ; d) määrättävä, että lapsi tai nuori henkilö on pidettävä sopivassa asukartelussa - -; e) määrättävä lapselle tai nuorelle henkilölle suojeluvalvoja (ks. kuva 1).

Institutionaalinen diskurssi rakentuu myös lastensuojelun toimijasta käytetyissä ilmaisuissa, kuten on näkyvillä taulukossa 2. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelun toimijana mainitaan yleisimmin hallinnollinen toimija: *huoltolautakunta* ja samaan tarkoitteeseen viittaava *lautakunta*. Muina viranomaistoimijoina mainitaan *sosia(a)liministeriö* ja *suojeluvalvoja*.

Taulukko 2. Yleisimmät lastensuojelun työntekijästä tai toimijasta käytetyt ilmaisut suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa.

Yleisyysjärjestys	1936		1983		2007	
		<i>kpl</i>		<i>kpl</i>		<i>kpl</i>
1.	<i>Huoltolautakunta</i>	94	<i>Sosiaalilautakunta</i>	43	<i>(Lapsen asioista vastaava) sosiaalityöntekijä</i>	42
2.	<i>Lautakunta</i>	71	<i>Kunta</i>	15	<i>Kunta</i>	36
3.	<i>Sosia(a)liministeriö</i>	28	<i>Henkilö</i>	8	<i>(Sosiaalihuollosta vastaava) toimitin</i>	35
4.	<i>Suojeluvalvoja</i>	9	<i>(Laitoksen / lastensuojelulaitoksen) johtaja</i>	7	<i>Johtaja</i>	17
5.	<i>Kasvattaja</i>	7	<i>Työntekijä</i>	4	<i>Viranhaltija</i>	15

Huoltolautakunta veloitetaan toimimaan lastensuojelun hallinnon ja toimeenpanon asioissa; niissä maalaiskunnissa, joissa huoltolautakuntaa ei ole, tehtäviin veloitetaan *kunnallislautakunta*. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yksittäisen toimijan rooli näyttäytyy näin ollen yhteisöä vähäisempänä. Eniten lastensuojelun toimijasta käytetään nimenomaan yhteisöön viittaavia ilmaisuja (taulukko 2). Esiintymämäärien suhteen vasta neljännellä sijalla on yksilöön viittaava *suojeluvalvoja*.

4.2 Epäsymmetrinen ohjailusuhde

Laki- ja asetusteksteillä on erityinen asema yhteiskunnassa. Lain ja asetuksen institutionaalisella säätäjällä on valta ohjata ihmisten toimintaa, ja lain alaisilla ihmisillä on velvollisuus noudattaa laissa ja asetuksessa ilmaistuja ohjeita. Siitä syystä, että laki- ja -asetustekstien tehtävänä on yhteiskunnallinen ohjailu, niihin muodostuu väistämättä epäsymmetrinen valtasuhde. Tekstissä voidaan kuitenkin ohjailla ja osoittaa valtasuhdetta monin tavoin; ohjailun ja valtasuhteen osoittamisen tavat ilmenevät esimerkiksi siinä, millaisia modaalaisia lausetyyppejä ja persoonamuotoja on käytetty. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjataan.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa pikemminkin vaaditaan noudattamaan ohjeita kuin annetaan oikeuksia tai määritelmiä. Viranomaiset veloitetaan ohjaamaan ja valvomaan lapsia, nuoria henkilöitä ja heidän vanhempiaan, huoltajiaan, kasvattajiaan sekä lastensuojelun toimijoita. Siten epäsymmetrinen ohjaussuhde on yksi niistä risteymistä, joissa institutionaalinen ja kasvatustieteellinen kohtaavat ja joissa kasvatustieteologia näkyy. Ohjaaminen ja valvominen ovat ominaisia sekä institutionaaliselle hallintotoiminnalle että pedagogiselle vuorovaikutukselle (ks. Siljander 2002, 28, 86).

Se, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa enimmäkseen vaaditaan noudattamaan ohjeita, ilmenee modaalisisissa lausetyypeissä, kuten taulukossa 3 on havaittavissa. Velvoittavia lauseita esiintyy yhteensä 61 %:ssa ja kieltämiä 6 %:ssa virkekokonaisuuksista (taulukko 3).

Taulukko 3. Suomalaisen lastensuojelulakien ja -asetusten lausetyypit.

<i>Lausetyyppi</i>	<i>LSL & LSA 203/1936</i>		<i>LSL & LSA1010/1983</i>		<i>LSL 417/2007</i>	
	<i>Määrä</i>	<i>%</i>	<i>Määrä</i>	<i>%</i>	<i>Määrä</i>	<i>%</i>
Velvoittavat lauseet	130	61 %	79	44 %	196	44 %
Kieltämiset	13	6 %	7	4 %	16	4 %
Velvoittamisia ja kieltämisiä yhteensä	143	67 %	86	48 %	212	48 %
Väitelauseet, oikeuttavat	25	12 %	44	24 %	107	24 %
Väitelauseet, määrittelevät	44	21 %	50	28 %	122	28 %
Väitelauseita yhteensä	69	33 %	94	52 %	232	52 %
Yhteensä	212	100 %	180	100 %	433	100 %

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiintyy etenkin väitelauseita ja imperatiivi- eli käskylauseita (ks. ISK 2004, § 886, 887 & 889). Lisäksi muutamilla lauseilla on performatiivinen tehtävä, jolloin tietyn asian ilmaiseminen toteuttaa tietyn teon. Niin väitelauseilla kuin käskylauseilla on laki- ja -asetustekstissä tekstilajikontekstin vuoksi sekä ohjaava että tiedottava funktio. Erityisen korostunut ohjailutehtävä on velvoittavilla lauseilla; niillä vaaditaan noudattamaan annettuja ohjeita.

Jo se, että tekstin ilmaistaan olevan laki- tai asetusteksti, paljastaa sen ohjaillevan luonteen. Sen vuoksi kuvissa 1–2 nostan esiin kielenkäytön piirteitä, joilla ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen osoitetaan olevan laki- tai asetusteksti ja joilla myös osaltaan muodostetaan institutionaalisuutta ja ohjailusuhteen epäsymmetrisyyttä.

Juridinen sanasto, esimerkiksi *säädetään*, *asetuksella* ja *momentissa*, sekä lakikielelle ominaiset ilmaisut, esimerkiksi *lain täytäntöönpanosta* ja *laki tulee voimaan* ovat osaltaan muodostamassa institutionaalista diskurssia. Sitä ilmentävät myös lakiteksteille ominaiset visuaaliset tunnusmerkit, esimerkiksi pykälämerkit, tekstin jaksottelu pykäläkokonaisuuksiksi sekä se, että numeraaleja merkitään lakiteksteille ominaisilla tavoilla, siis toisin kuin muissa asiatyylisissä teksteissä (kuvat 1 ja 2). Numeroilmauksia käytetään kohosteisesti esimerkiksi niin, että päivämäärämerkinnässä ei käytetä järjestysnumeroksi osoittavaa pistettä.

Se, että lakiteksteissä poiketaan muiden asiatyylisistä tekstien käytänteistä ja kielenhuollon suosituksista, ei ole pelkästään suomalainen ilmiö. Salmi-Tolonen (2008b, 103) tuo esiin, että myös englanninkielisissä säädösteksteissä väli-merkkejä on käytetty muista asiateksteistä poikkeavasti, nimenomaan vähemmän kuin yleensä asiateksteissä.

Institutionaalisuus ilmenee lastensuojelulain ja -asetuksen funktionaalisissa jaksoissa, jotka ovat: nimike, määrittelyjakso, johtolause, pykäläteksti ja lopetusjakso (ks. kuvat 1–2). Kunkin säädöksen alussa (ks. kuvat 1 ja 2) nimetään ja kontekstualisoidaan säädös nimikkeen, päivämäärän ja numerotunnuksen avulla. Tekstilaji (laki ja asetus) esitetään nimikkeessä. Nimikkeen alla päivämäärämerkinnän passiivi *annettu* tuo julki, että säädöksen antaja on instituutio, ei siis yksittäinen tekstinlaatija. Kysymyksessä on Juhani Löflundin (1998, 77–78) kulttuurisidonnaiseksi määrittelemä passiivi, jota käytetään viranomaisten toiminnan yhteydessä ja jolla ilmaistaan juuri tekijän institutionaalisuus. Passiivimuoto kertoo implisiittisesti, että joku toimii tai on toiminut, mutta sen tarkemmin se ei ilmaise toimijaa (ks. Shore 1986, 10; Helasvuo & Laitinen 2006, 176). Seuraavaksi lakitekstissä esitetään johtolause, vakiintunut performatiivi. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa se on muodossa *Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään täten*. Asian kielellinen ilmaiseminen jo itsessään toteuttaa teon, tässä tapauksessa lain tai asetuksen säätämisen. Performatiivi esiintyy vain kerran kunkin säädöksen alussa johtolauseena säädöksen nimen ja tunnuksen sekä varsinaisen pykälätekstin välissä. Johtolauseen performatiivisella ilmaisulla toteutetaan oikeustoimi ja osoitetaan tekstin olevan laki- ja asetusteksti. Institutionaalinen kollektiivinen toimija eli tekstin laatija tuodaan esiin johtolauseessa (ilmaisulla *Eduskunnan päätöksen mukaisesti*) osana tekemisen tavan määrittelyä. Myös oikeuskielelle ominaisen *täten*-partikkelin käytöllä muodostetaan osaltaan tekstistä nimenomaan lakitekstiä (ks. kuva 1).

Lakitekstien laatimista ohjeistaneen Niemivuon (2008, 96) mukaan pykälätekstin alkuosassa esitetään lain tarkoitus, soveltamisala ja määritelmät. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa lain tarkoitusta ei kuitenkaan esitetä eikä soveltamisalaakaan. Ensimmäinen pykälä sisältää lapsen ja nuoren henkilön ikään perustuvan määritelmän (kuva 1). Niemivuon esittämä lakitekstin alun rakenne näkyy myöhemmissä lastensuojelulaeissa, mutta ei siis vielä ensimmäisessä.

Mäntysen (2003, 59–60) mukaan tekstin aloitustapa on tärkeä osa tekstin kokonaisrakennetta ja eri tekstilajeilla on usein oma tunnistettava aloitustapansa; näin on myös lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Aloituksessa esitellään lukijalle, mistä tekstissä on kysymys. Lastensuojelulain ja -asetuksen aloituksessa tuodaan julki tekstin sisällöllinen tematiikka mutta myös se, että kysymys on institutionaaliseen tekstistä, laki- ja -asetustekstistä, jolla on tietty yhteiskunnallinen asema, valta ja vaikuttavuutta.

Epäsymmetrinen ohjaussuhde ilmenee ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen alussa myös sillä tavalla, että kummankaan tekstin alussa ei taustoiteta tai perustella, vaan mennään suoraan yksityiskohtiin. Esimerkiksi lastensuojelulain ja -asetuksen ydintermiä *lastensuojelu* ei määritellä eksplisiittisesti, vaan se tulee määritellyksi siinä, miten viranomaiset velvoitetaan ryhtymään lastensuojelun toimenpiteisiin määriteltyjen ehtojen mukaisesti. Näin lastensuojelu esitetään itsestään selvänä asiana.

Performatiivisen johtolauseen jälkeen sekä laki- että asetustekstissä esitetään määritelmä, kuten on näkyvillä kuvassa 1, tai toimintasääntö, velvoitus, kuten näkyy kuvassa 2. Kummankin tekstin rakenne on siten induktiivinen. Scillon

ym. (2011, 105, 107) esittävät induktiivisen rakenteen olevan ominainen teksteille, joissa valtasuhde on epäsymmetrinen. Mattilan (2002, 57, 61) mukaan lakitekstissä ei perustella, vaan tyyliässä ilmennetään käskevän valtiovallan tietoisuutta omasta vallastaan. Tekstissä se toteutuu käskynä, nesessiivirakenteen tai -verbin sisältävinä lauseina tai väitelauseina, jotka lukijan on ymmärrettävä velvoittaviksi tekstilajiyhteyden takia.

Performatiivin jälkeen kunkin säädöksen pykäläteksti etenee velvoittavien, oikeuttavien ja määrittelevien lauseiden vuorotteluna. Kukin säädös päättyy laki- ja asetustekstilajille ominaisiin tietoihin, siis määritelmiin, säädöksen voimaantuloajankohdasta, vahvistuspaikkakunnasta ja -päivämäärästä, vahvistajasta ja allekirjoittajasta, joilla vahvistetaan säädöksen voimaantulo. Lastensuojelulain ja -asetuksen lopetusjaksoissa lakitekstisyys, institutionaalisuus ja epäsymmetrinen ohjaussuhde ilmenevät siis samaan tapaan kuin määrittelyjaksoisakin: muista asiatyylisistä teksteistä poikkeavina, lakiteksteille ominaisina päivämäärämerkintöinä ja institutionaalisen laatijan esittämisenä. Laki ja asetus päättyvät allekirjoitusjaksoon, jossa ilmaistaan vahvistuspaikkakunta ja -päivämäärä sekä allekirjoittaja. Allekirjoittaja esitetään institutionaalisenä, yhteiskunnallisena toimijana virka-aseman (*Tasavallan Presidentti*) maininnalla, allekirjoituksella ja nimen selvennyksellä. Samassa yhteydessä ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään myös toisen virkamiehen nimi ja virka-asema: *sosiaaliministeri Bruno Sarlin*, millä niin ikään muodostetaan tekstile institutionaalista valta-asemaa.

Lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjailu kohdistuu viranomaisiin, mutta viranomaiset esitetään myös toimijoina. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa velvoittavissa lauseissa direktiivisyyttä ilmaistaan imperatiivien lisäksi nesessiiviverbeillä ja nesessiivi- eli välttämättömyysrakenteilla (ks. Säskilähti 2006, 120–121; Pekkarinen 2011, 24, 161–167). Ohjattavaa henkilöä tai instituutiota ei puhutella, vaan ohjattava ilmaistaan kolmannen persoonan muodoilla (esimerkiksi *koettakoon lautakunta aikaansaada -- kirjallisen sopimuksen, lautakunta älköön antako suotumustaan*). Näin kuntien viranomaiset esitetään enimmäkseen ohjailun kohteina, mutta samalla heidät siis esitetään lastensuojelun toimijoina. Ison suomen kieliopin mukaan (ISK 2004, § 1666–1667) lause, joka sisältää yksikön tai monikon kolmannen persoonan imperatiivin, ei ole samalla tavalla käskylause kuin lukijaa puhuttelevat yksikön ja monikon toisen persoonan sekä monikon ensimmäisen persoonan imperatiiveja sisältävät lauseet. Käsky tai kielto osoitetaan puheessa tai kirjoitetussa tekstissä mainitulle henkilölle tai yhteisölle, joka ei ole puhe- tai ehkä lukutilanteessakaan läsnä. Tämä mahdollistaa käskyjen ja kieltämisten tulkinnan sekä direktiiveinä, ohjailevina ilmaisuina, että deklaratiiiveina, tiedottavina todellisuuden kuvauksina. (Ks. Kankaanpää 2006, 59.) Lisäksi ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiintyy passiivimuotoja, jolloin virketasolla jää näkymättömiin se, keneen ohjailu kohdistuu – ohjailun kohde on pääteltävä tekstiyhteydestä.

Kerronta ulkopuolisen näkökulmasta puhuttelematta lukijaa on ominainen lakiteksteille, jotka on laadittu monenlaisiin tarpeisiin ja monenlaisille lukijoille. Niillä ohjataan esimerkiksi lastensuojelussa toimivia viranomaisia mutta myös

viranomaisia, jotka valvovat lastensuojelun viranomaisia. Mikäli tekstiä lukee viranomainen, jonka toimintaa tekstissä säännellään, hänen odotetaan ymmärtävän, että velvoittamiset ja kieltämiset koskevat häntä. Mikäli lukijana on lastensuojeluviranomaisen toimintaa valvova viranomainen, laki- ja asetusteksti toimii hänelle tiedottavana kuvauksena, johon hän vertaa arvioimaansa toimintaa. Mikäli lukijana sen sijaan on muu kuin viranomainen, teksti toimii hänelle tiedottavana kuvauksena siitä, mitä lapset, nuoret henkilöt, vanhemmat ja kasvattajat eivät saa lain mukaan tehdä, miten heidän tulee toimia sekä miten viranomaisten tulisi toimia.

Britt-Louise Gunnarsson (1982, 136) jakaa säädöstekstin jaksot kolmeen tyyppiin: 1) toimintasääntöihin (jotka sisältävät oikeuksia, velvollisuuksia, kieltöjä, erivapauksia ja suosituksia), 2) määritelmiin (joita ovat termejä ja käsitteitä määrittelevät jaksot) ja 3) ehtosääntöihin (joissa käsitellään säädöksen vaikutusala). Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen pykäläteksti koostuu miltei kokonaan toimintasäännöistä, joilla ohjataan viranomaisia perustelematta. Niissä ohjataan etenkin nesessiivirakenteilla (TAVA-partisiipeilla), esimerkiksi *on hänen pitämisensä lautakunnan huostassa lopetettava*. Tekstiyhteydestä on pääteltävissä, että ohjailu kohdistuu lastensuojeluviranomaisiin. Tämä on ominaista institutionaalille diskurssille. Passiivin käytöllä ilmaistaan normatiivisuutta (Karvonen 1995b, 117; Löflund 1998, 77–78). Direktiivisyyttä on ilmaistu myös esimerkiksi kieltävällä imperatiivilla: *älköön antako suostumustaan*. Ohjailu toteutuu siis rajoittamalla, kieltämällä.

Muutamia määritelmiäkin ensimmäisessä lastensuojelulaissa esitetään. Esimerkiksi lastensuojelulain ensimmäinen pykälä sisältää määritelmän siitä, mitä sanalla *lapsi* tarkoitetaan, kuten jo aiemmin totesin. Myöhemmin määritellään, mitä tarkoitetaan sanoilla *kasvatillapsi* ja *lastensuojelulaitos*. Määritelmässä esitettävillä väitelauseilla tiedotetaan, mutta osana lakitekstiä niilläkin on lisäksi ohjaava funktio. Ehtosääntöjä esitetään ensimmäisessä lastensuojelulaissa muutama. Säädöksen lopetus sisältää aina ehtosäännön voimaantuloajankohdan esittämisen yhteydessä. Ehtosäännöt toimivat määritelmien tapaan tiedottavina lausumina, joilla on tekstilajikontekstin vuoksi myös ohjaava funktio.

Epäsymmetrinen ohjailusuhde, joka on ominainen niin institutionaalille kuin kasvatustieteen diskurssillekin ja yksi ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen kasvatustieteen ideologian komponentti, ilmenee edellä esitettyjen keinojen lisäksi esimerkiksi rangaistusmääräysten esittämisessä. Rangaistusmääräyksiä voi antaa vain sellainen, jolla on siihen oikeuttava yhteiskunnallinen (institutionaalinen) asema ja valta. Laki puolestaan velvoittaa ja oikeuttaa institutionaalisen rankaisijan, oikeuslaitoksen toimijat, rankaisemaan. Passiivissa ilmaistuun imperatiiviin *rangaistakoon* sisältyy käskemisen lisäksi myös sallimisen merkitys, tässä tapauksessa siis rankaisemisen sallimisen (ks. ISK 2004, § 166–1667). Passiivissa olevassa imperatiivissa ilmenee näin sekä kirjoittajan että rankaisijan auktorisoitu institutionaalinen asema. Rangaistusmääräysten esittämisellä on kahdella tavalla ohjaava tehtävä: Ensinnäkin institutionaalinen lain laatija ohjaa institutionaalisen toimijan eli oikeuslaitoksen rankaisemaan määritellyillä tavoilla tiettyjen ehtojen täytyessä. Toiseksi rangaistusmääräysten esittämisellä on tiedolla

ohjaamisen tehtävä. Tiedottamalla tietyllä tavalla toimimisen seurauksista kontrolloidaan vanhempien, lasten ja nuorten henkilöiden käyttäytymistä, ja toivottavaa on, että käyttäytyminen olisi normin mukaista rangaistusten pelossa (ks. Sulkunen 1998, 79).

Yksi ilmaisukeino, jolla muodostetaan epäsymmetristä valtasuhdetta, on tapa, jolla ensimmäisessä lastensuojelulaissa esitetään suojelutoimenpiteiden ehdot. Ehtoina mainitaan puutoksia, vaaroja ja rikkomuksia. Negatiivisten tilojen tai asioiden yhteydessä mainitulla tavalla toimineelle muodostuu tekstissä näin syyllisen asema. Samalla tekstin laatijalle muodostuu arvioijan rooli, joka sijoituu arvioitavan, siis (etenkin) negatiivisella tavalla toimineen, yläpuolelle.

Edellä olen osoittanut, miten ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmenee velvoittava ja tiedottava ohjailu, joka on luonteeltaan sekä institutionaalista että kasvatuksellista ja jossa siis kaksi tarkasteltavien testien keskeistä diskurssia kohtaa. Lakia säättävä instituutio ohjaa viranomaisia, siis instituution edustajia, enimmäkseen velvoittamalla heitä. Viranomaiset ohjataan puolestaan valvomaan, neuvomaan, tekemään päätöksiä sekä rankaisemaan lapsia, nuoria henkilöitä ja vanhempia tai muita huoltajia tiettyjen ehtojen puitteissa. Epäsymmetrinen tiedottamista sisältävä ohjailusuhde on yksi niistä tekstuaalisista ilmiöistä, joka on ominainen niin institutionaalille kuin kasvatuskurssillekin, joilla ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmaistaan kasvatusteorioita. Lastensuojelulaki- ja -asetusteksteillä – niin kuin laki- ja asetusteksteillä ylipäätään – muodostetaan ja heijastetaan käyttäytymistä ohjaavia normeja, kontrolloidaan ja käytetään yhteiskunnallista valtaa (ks. Kivivuori 1980; Gunnarsson 2009, 105). Epäsymmetrinen ohjaus- ja valtasuhde, jossa lain säätäjällä on institutionaalinen oikeus ohjata ja käyttää valtaa, on siis sisäänrakennettuna laki- ja asetustekstiin (ks. Salmi-Tolonen 2008b, 139).

4.3 Yhteenveto: Kasvatusteorioita tekstissä

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa näkyy suomalaisen yhteiskunnan yleinen normi, jonka mukaan yhtäältä perheiden ja kotien tarjoama kasvatustarve ja hoito sekä toisaalta yhteiskunnallinen ehkäisevä lastensuojelu ovat odotuksenmukaisia asioita, kun taas yhteiskunnallinen lastensuojelu muilta osin on tavallisesta poikkeavaa. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa on näkyvillä se Pekka Sulkusen (1998, 79) yhdeksi normin tunnusmerkiksi esittämä asia, että käyttäytymisen yhdenmukaisuutta valvotaan rangaistuksin. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa näkyvään normiin sisältyy se, että tavallisesti maallikot eivät viesti tai eivät voi viestiä viranomaisille havainnoistaan, ja siksi maallikot oikeutetaan ilmoittamaan havaitsemistaan lastensuojelun tarpeesta olevista lapsista ja nuorista henkilöistä. Näkyvillä on yhteiskunnallinen kasvatustarve: normin mukaisen käyttäytymisen valvojiksi osoitetaan viranomaisten lisäksi muutkin kansalaiset. Rangaistusmääräyksissä määritellään se, mitä seuraa siitä, jos lapsi, nuori henkilö tai vanhemmat poikkeavat normaalina esitetystä. Lastensuojelulaki ja -asetus ohjaavat näin niin maallikoita kuin viranomaisiakin

esittämällä, millaisissa tilanteissa viranomaisella on velvollisuus ja oikeus puutua lasten ja nuorten henkilöiden sekä heidän perheidensä elämään ja miten – milloin siis lasten, nuorten henkilöiden ja heidän vanhempiensa tai muiden kasvattajiensa toiminta poikkeaa normaalista.

Olen koonnut kuvioon 2 ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit sekä esimerkkejä ilmaisuista ja ilmiöistä, joissa ne näkyvät. Kuvion keskellä olevaan ympyrään olen lihavoanut diskursseille yhteiset ja ideologisesti erityisen merkitykselliset risteymät: ohjailu käskemällä, kieltämällä, oikeuttamalla ja velvoittamalla mutta myös tiedottamalla; ohjailun kohteina ja toimijoina lapsi, nuori henkilö ja vanhemmat sekä viranomaiset; rangaistusmääräykset ja valvonta. Ideologian tulkinnan kannalta diskurssit ja niiden risteymät ovat keskeisiä (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37–38). Laki- ja asetustekstissä esiintyvät ilmaisut olen kursivoanut. Kuvion 2 keskellä olevassa ympyrässä näkyvä diskurssien yhteinen alue muodostaa ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmenevän lastensuojeludiskurssin ytimen. Institutionaalinen diskurssi on osa institutionaalista, juridis-hallinnollista toimintaa; instituutio on se tila, jossa ammattilaiset tai asiantuntijat ja heidän kanssaan vuorovaikuttavat henkilöt toimivat. Kasvatusdiskurssi puolestaan on professionaali, oman ammattialansa kielenkäyttötapa. (Ks. Sarangi & Roberts 1999, 13–19; Kankaanpää 2006, 44.)

Kuvio 2. Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit sekä esimerkkejä sanoista ja muista kielenkäytön keinoista, joissa ne ilmenevät.

Kuvio 2 havainnollistaa sitä, että kasvatustieteologia näkyy ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa niin, että viranomaiset ohjataan, siis enimmäkseen velvoitetaan, säädettyihin lastensuojelun institutionaalisiin ja kasvatuksellisiin toimenpiteisiin silloin, kun laissa määritellyt ehdot täyttyvät. Viranomaiset puolestaan ohjaavat ja kontrolloivat lasten, nuorten henkilöiden, vanhempien, huoltajien, kasvattajien ja lastensuojelun toimijoiden toimintaa. Lastensuojelun toimijoina esitetään yhteiskunnalliset instituutiot ja laitokset, kasvattajat ja virkamiehet. Heidät esitetään myös kohteina, joiden toimintaa lastensuojelulla ja -asetuksella ohjailaan. Samoin lapsi, nuori henkilö ja vanhemmat ilmenevät pääasiassa lastensuojelutoiminnan kohteina. Heidät esitetään kuitenkin myös toimijoina, etenkin lastensuojelun toimenpiteiden perusteina ilmaisujen tekojen tekijöinä. Ennen ensimmäistä lastensuojelulakia ja -asetusta lasten ja nuorten henkilöiden hoidosta ja suojelusta olivat huolehtineet ja vastanneet pitkälti vanhemmat ja muut huoltajat ilman yhteiskunnallista valvontaa. Lisäksi järjestöt, seura-

kunnat ja yksityishenkilöt olivat toimineet lastensuojelun asialla ”orpojen, huonohoitoisten ja pahantapaisten” lasten ja nuorten henkilöiden hyväksi. (KM I 1905, 66; Hämäläinen 2007, 16–19, 21–25.)

Vaikka *lastensuojelu*-termiä ei ensimmäisessä lastensuojelulaissa määritelläkään, lastensuojelun merkitys näkyy siinä, millaisiin toimiin lastensuojelun toimijat velvoitetaan ja oikeutetaan. Lastensuojelu esitetään valikoimana institutionaalisia juridis-hallinnollisia, kasvatusta- ja hoitotoimia. Toiminnat, joista käytetään ilmaisuja *huostaan luovuttaminen/ottaminen* sekä *suojausvalvonta*, ovat ainoita ensimmäisessä lastensuojelulain ja -asetuksen sanastossa ilmeneviä vain lastensuojelulle ominaisia toimenpiteitä – *lastensuojelu*-termin lisäksi.

Yksi kasvatusteorian esittämisen ja tunnistamisen kannalta keskeinen risteys, jossa institutionaalinen ja kasvatusteorian ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kohtaavat, on epäsymmetrinen ohjailu. Ohjailu kohdistuu sekä viranomaisiin että lapsiin, nuoriin henkilöihin, heidän vanhempiansa, huoltajiinsa ja kasvattajiinsa. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjailu toteutuu lähinnä velvoittamalla, kieltämällä ja rangaistumääräyksillä, jolloin ohjailusuhteen epäsymmetrisyys on vahvasti esillä.

Toinen ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssien risteämistä on valvonta. Lastensuojeluun sisältyy suojeleminen: institutionaalinen toimija velvoitetaan valvomaan (*seurata, valvoa, pitää silmällä*) nimenomaan vanhempien kasvatusteorian toteutumista (*ohjata, neuvoin, ohjein*).

Ideologian kannalta merkittävää on varsinkin se, millaisiin lastensuojelun toimiin viranomaiset lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjataan. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa heidät ohjataan hallinnollisiin ja kasvatusteorian toimiin. Ohjailulle muodostuu kasvattava luonne. Samankaltaisen tulkinnan on tehnyt esimerkiksi Ketola (2003b, 27) omassa lakitekstejä koskevassa tutkimuksessaan.

Lastensuojelulain valmistelu alkoi 1800–1900-luvun taitteessa, joka oli kansallisen heräämisen aikaa (ks. esim. Hämäläinen 2007, 49). Suomen kielen ja lastensuojelun edistäminen kuuluivat kumpikin vuosisadan vaihteen suomalaisuusliikkeen kiinnostuksen kohteisiin (Hämäläinen 2007, 48–49), ja niin suomen kieli kuin lapsetkin esitettiin puutarhan kaltaisena ihmisen toiminnan kohteena, joka kaipaa kasvattamista, hoitoa ja suojeleminen (ks. Mäntynen 2003, 131–132). Marjo Nieminen (2007, 72, 76) liittyy 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun lastensuojelukeskustelun osaksi kansallista projektia. Siinä tuotettiin ja uusinnettiin kansallisuuden ja kansalaisuuden ominaisuuksia, esimerkiksi juuri perhe- ja kasvuympäristön normeja. Hyvän kansalaisen malliin sisältyi hyvä vanhemmuus, jota siis sosiaalihuollosta ja lastensuojelusta käydyssä julkisessa keskustelussa rakennettiin ja heijastettiin – ja jota myös ensimmäisellä lastensuojelulailla ja -asetuksella osaltaan muodostettiin.

Kasvatus sellaisena kuin se ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmenee, vastaa esimerkiksi Risto Rinteen, Joel Kivirauman ja Erno Lehtisen (2001, 12, 27; 2015, 34) esittämää: kasvatus voidaan ymmärtää kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteiden muovaamaksi käytänteeksi, jonka tavoitteena on saada

aikaan muutoksia kasvatettavissa. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -aseuksessa ilmenevä kasvatusta vastaa myös kriittisessä kasvatustieteessä esitettyä näkemystä, jossa kasvatusta nähdään sellaiseksi poliittis-yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, jossa määritellään ihmisten asemia yhteiskunnassa (ks. Siljander 2002, 154). Myös hermeneuttisen pedagogiikan piirissä kasvatusta nähdään kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti määräytyneenä; kasvatuksella on sekä yksilöllistymiseen että sosialisointiprosessiin liittyvä tavoite (ks. Siljander 2002, 76).

5 TOISEN LASTENSUOJELULAIN PALVELUIDEOLOGIA

Sanastoon, keskeisiin diskursseihin ja teksteissä ilmaistuihin ohjailuihin perustuvat tulokset osoittavat palvelun nousevan toisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologiaksi. Kokonaisuudistuksessa (1983) lastensuojelulakiin ja -asetukseen tehtiin yksittäisten uudistusten sijaan perinpohjaisia muutoksia, ja ne julkaistiin itsenäisinä uusina teksteinään. Joitakin ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen asioita ja ilmaisutapoja säilytettiin, kun taas toisiin kohtiin tehtiin muutoksia, ja lisäksi kirjoitettiin kokonaan uusista asioista uudentyyppisin ilmaisin.

5.1 Lastensuojelu palveluna

Yksi toisen lastensuojelulain ja -asetuksen uusista, ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiintymättömistä asioista on palvelu. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelun osoitetaan olevan erityisesti palvelua, vaikkei sitä sellaiseksi suoraan määritelläkään. Kokonaisuudistuksen jälkeen laissa näkyy uusi diskurssi, palveludiskurssi, joka ilmenee uuden palvelusanaston lisäksi esimerkiksi siinä, miten vanhemmille ja huoltajille, mutta etenkin lapselle ja nuorelle, annetaan rooli yksilölliset oikeudet, edut, tarpeet ja mielipiteet omaavana vuorovaikutus- ja yhteistyökumppanina sekä toimijana – sen lisäksi, että heidät tuodaan esiin aiempaan tapaan myös toiminnan kohteina.

Palveluideologiassa uusi palveludiskurssi on keskeisessä asemassa, mutta myös aiemmasta lastensuojelulaista ja -asetuksesta lähtöisin olevissa diskursseissa tehtiin juuri sellaisia muutoksia, joiden myötä palvelu näyttäytyy toisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssien leikkauspisteenä. Yksi tällaisista palveluun kytkeytyvistä muutoksista on se, että ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen kasvatusdiskurssi muuttui kasvudiskurssiksi, joka ilmenee esimerkiksi siten, että lapsi ja nuori esitetään kehittyjänä. Lisäksi institutionaalista diskurssia demokratisoitiin, mikä tarkoittaa sitä, että epäsymmetristä valtasuhdetta

osoitetaan tekstissä aiempaa vähäisemmin. Käsitellen demokratisointia lähemmin luvussa 5.2. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten lastensuojelu esitetään toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa palveluna toisiinsa limittyvissä palvelu-, kasvu- ja institutionaalisessa diskurssissa.

Siinä tavassa, jolla lastensuojelutoiminta lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään, tehtiin kokonaisuudistuksessa (1983) huomattava muutos. Se, että lastensuojelu esitetään nimenomaan palveluna, näkyy ensinnäkin siinä, että lastensuojelusta käytetään palvelusanastoa. Palvelu esiintyy jo otsikossa *Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi*. *Palvelu*-sana toistuu otsikon alla pykälätekstissä. Sitä käytetään myös viitattaessa sosiaali- ja terveydenhuollon, päihdehuollon ja mielenterveystoimintaan:

Esimerkki 4

7 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, on otettava huomioon myös hänen huollossaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve.

Toiseen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 6) lastensuojelu osoitetaan yhdeksi palvelun muodoksi muiden joukossa otsikossa *Lastensuojelun suhde muihin palveluihin*. Samalla tavalla lastensuojelu rinnastetaan sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin seuraavassa ilmaisussa (HE 13/1983, 16): *Taloudellisesti lastensuojelu tulee näin myös tasaveroiseen asemaan muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kanssa*.

Edellisessä esimerkissä 4 palvelut ja kasvatus kytketään toisiinsa; palvelut esitetään kunnan, siis instituution, viranomaisten välineinä tukea huoltajia lasten kasvatuksessa. Palveluissa lasten ja nuorten tarpeilla ja toiveilla esitetään olevan erityisen keskeinen merkitys; samalla lapsi ja nuori tuodaan esiin tarpeiden ja mielipiteiden haltijana. Huoltajien tukeminen lasten kasvatuksessa on mielekästä sellaisessa tilanteessa, että vanhempien toiminnassa on parantamisen tarvetta, siis kasvattamisen kehittämisen tarvetta, ja että vanhempien odotetaan kehittyvän omassa kasvatustoiminnassaan. Viranomaiset ohjataan kehittämään palveluja ja palvelujen avulla tukemaan vanhempia. Näin institutionaalinen, palvelu- ja kasvu- ja kasvudiskurssi kietoutuvat toisiinsa muodostamaan palveluideologiaa.

Lastensuojelu esitetään toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa palvelun lisäksi tukemisena, kuten edellisessä esimerkissä 4 on näkyvillä, sekä näiden ohella valvontana, ennaltaehkäisynä, epäkohtien poistamisena ja tiedottamisena. Tämä näkyy erityisesti luvussa 2 käytetyssä sanastossa, jossa palvelu-, kasvu- ja institutionaalinen diskurssi limittyvät. Seuraavassa esimerkissä 5 toiminta tulee

esiin valvontana, kun sosiaalilautakunta veloitetaan seuraamaan lasten ja nuorten kasvuoloja. Myös valvonnan käsittelyllä muodostetaan osaltaan kasvudiskurssia, kun valvontaan liitetään kehittämisvelvoite. Esimerkissä 5 mainitaan myös ennaltaehkäisy ja epäkohtien poistaminen – ja nekin nimenomaan kasvuolojen yhteydessä; niidenkin käsittelyssä siis kysymys on nimenomaan kasvudiskurssista.

Esimerkki 5

6 § Kasvuolojen kehittäminen

Sosiaalilautakunnan ja kunnan muiden viranomaisten on seurattava ja kehitettävä lasten ja nuorten kasvuoloja sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Sosiaalilautakunnan on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmia sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille.

Esimerkissä 5 viitataan tiedottamiseen, kun sosiaalilautakunta ohjataan, veloitetaan, välittämään tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista sekä sosiaalisista ongelmista. Myös tiedottaminen yhdistetään kasvuoloihin; silläkin siis muodostetaan kasvudiskurssia. Esimerkissä 5 kasvusanasto limittyy institutionaalisista toiminnoista käytettyyn sanastoon, kun toimijana esitetään sosiaalilautakunta, siis institutionaalinen toimija.

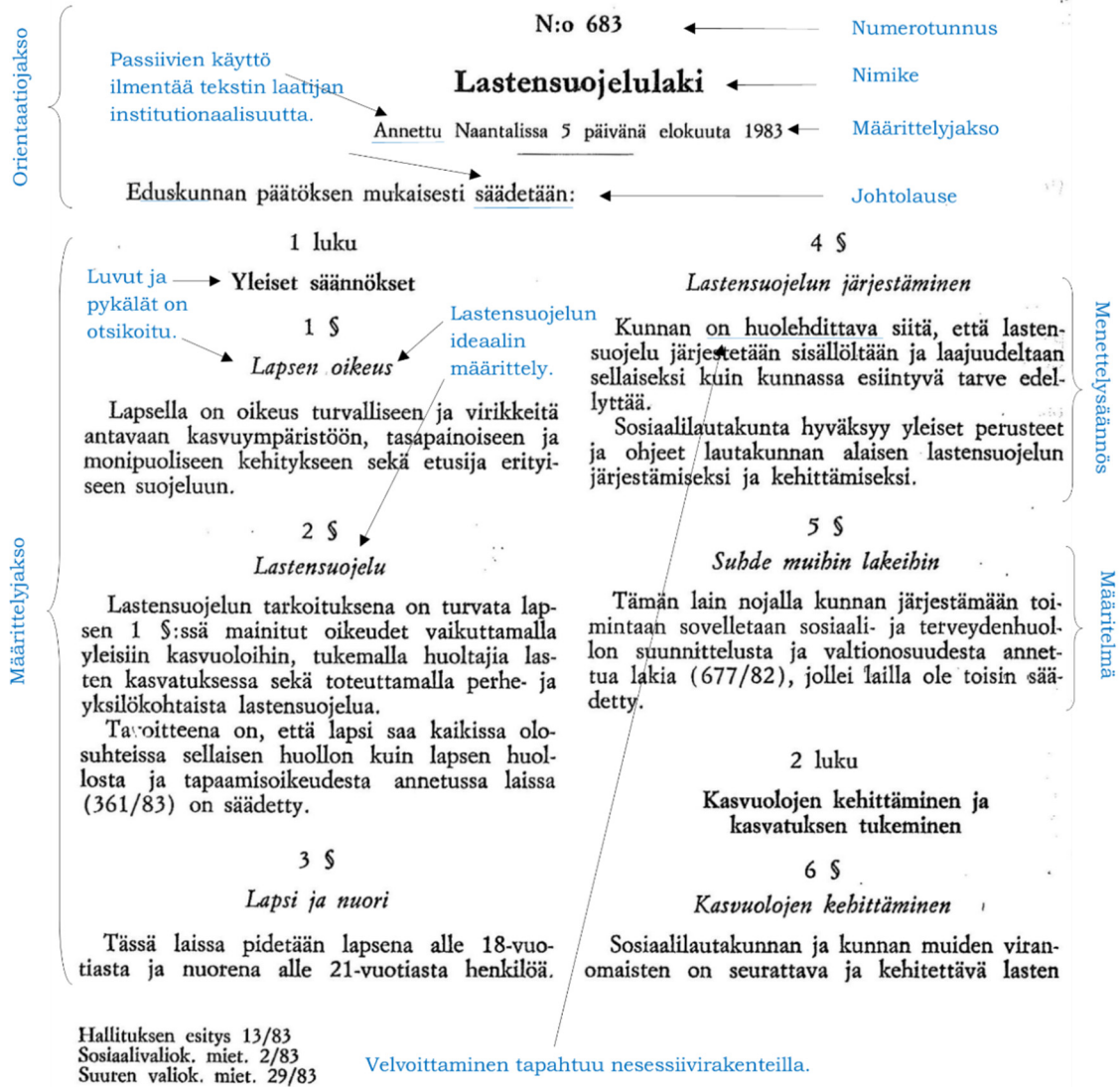
Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa muodostetaan palveluideologiaa ja -diskurssia osaltaan siten, että lapselle muodostetaan asema oikeuden haltijana, ei siis enää yksinomaan kasvatuksen kohteena vaan pikemminkin tiettyihin asioihin ja palveluihin oikeutettuna. Lapsen, nuoren ja lapsiperheiden tarpeisiin perustuvat palvelut, perheiden tukeminen ja lapsen oikeus liitetään toisiinsa. Toisen lastensuojelulain alussa lapsi oikeutetaan tietynlaiseen kasvuympäristöön ja tietynlaiseen kehitykseen, kuten on näkyvillä kuvassa 3. Ilmaisulla *lapsella on oikeus* osoitetaan, että kysymys on oikeudellisesta, institutionaalisesta asiasta. Näin lapsen oikeuden määritelmässä institutionaalinen diskurssi ja kasvudiskurssi limittyvät toisiinsa. Lastensuojelu puolestaan veloitetaan turvaamaan lapsen oikeudet vaikuttamalla kasvuoloihin juuri sellaisilla palveluilla, joilla tuetaan kasvatusta, sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Palvelut esitetään siis keinoina tukea huoltajia kasvatuksessa (esimerkiksi ilmaisulla *palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa*) ja keinoina valvoa lasten ja nuorten tilannetta (esimerkiksi ilmaisulla *palvelujen avulla - - kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve*). Tukemisen perusteeksi puolestaan ilmaistaan lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun (kuva 3). Lastensuojelu osoitetaan institutionaalisen toimijan, siis kuntien, tehtäväksi, ja kunnat veloitetaan huolehtimaan siitä, että lastensuojelu vastaa esiintyvää tarvetta (kuva 3). Näin institutionaalinen, palvelu- ja kasvudiskurssi kietoutuvat toisiinsa. Kuvan 3 lisäksi kuvassa 4 on näkyvillä niitä

keinoja, joilla toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmaistaan kyseessä olevan laki- ja -asetustekstin ja joilla siis osaltaan muodostetaan institutionaalista diskurssia. Yksi tällaisista ilmaisukeinoista on numeraalien kohosteinen eli asiantyylisten tekstien kielenhuollon suosituksista poikkeava käyttö. Myös päivämäärän yhteydessä käytetty passiivi *annettu* on tällainen ilmaisukeino, kuten luvussa 4.2 toin esiin (ks. myös kuvat 1 ja 2).

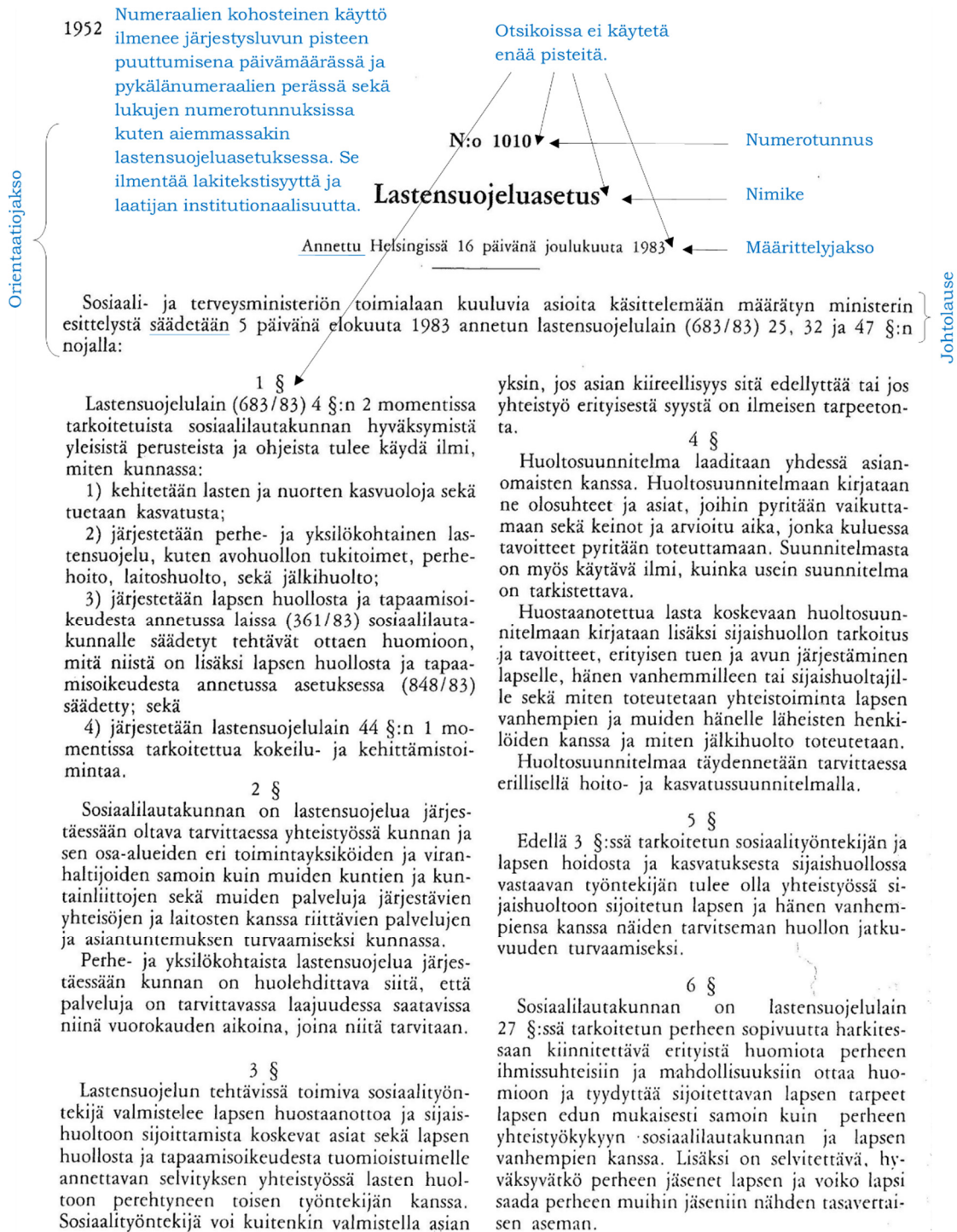
Lastensuojelun esittäminen tukitoimintana on yksi tapa rakentaa vanhemmille ja huoltajille paitsi tuettavan myös toimijan roolia, sillä lastensuojeluun sisältyvässä tukitoiminnassa tuettavakin on aktiivinen toimija. Tämä näkyy esimerkiksi ilmaisussa *tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa*. Lähtökohtana on siis se, että huoltajat kasvattavat lapsia, ja tukitoiminnassa heihin – tai pikemminkin heidän toimintaansa – vaikutetaan. Toimijoina tässä ilmaisussa ovat sekä viranomais- ja viranomainen, joka tukee huoltajia, että huoltajat, jotka kasvattavat lapsia. Lastensuojelun toimintamuodoista nimenomaan avohuollon toiminta esitetään tukemisenä; tukisanastoa on käytetty etenkin avohuollon tukitoimia käsittelevässä lastensuojelulain 4. luvussa. Sosiaalilautakunta velvoitetaan esimerkiksi *tukitoimiin* ja järjestämään perheelle *tukihenkilö tai -perhe*. Tukitoimina esitetään myös perhe- ja laitoshoidon, samoin sijais- ja jälkihuolto.

Lapsen, nuoren, vanhempien ja huoltajien toimijuus näkyy myös siinä, miten heidän ja viranomaisten välistä vuorovaikutusta säännellään. Vuorovaikutus esitetään mahdollisuutena puhumiseen ja kuulluksi tulemiseen sen lisäksi, että se näyttäytyy myös symmetrisenä yhteistyösuhteena: tukitoimia toteutetaan yhteistyössä lapsen tai nuoren sekä lapsen vanhempien tai muiden lasta hoitavien henkilöiden kanssa. Vuorovaikutus tuodaan esiin tässä laissa toisin kuin aiemmin: nimenomaan puhumisen mahdollisuutena esimerkiksi ilmaisuilla puhevalta ja käyttää puhevaltaa. Huoltaja ja lapsi oikeutetaan ilmaisemaan näkemyksensä ilman ehtoja eli kaikissa tilanteissa, joissa selvitetään lapsen etua. Puheen- vuoroon oikeuttaminen ilmentää sen olevan tavoiteltava asia, ja samalla oikeutus sisältää merkityksen, että puheoikeus ei ole aina ollut varmuudella toteutuva vaan pikemminkin uhanalainen. Sillä, että vanhempien ja lasten puheoikeus varmistetaan lastensuojelulaissa, muodostetaan heille palvelujen saajan asemaa. Heitä ei siis esitetä vain henkilöinä, joiden asioista viranomaiset ovat oikeutettuja tekemään päätöksiä, vaan tuodaan esiin, että heitä on kuunneltava käsiteltäessä heidän asioitaan ja heidän näkemyksensä on otettava huomioon heitä koskevissa ratkaisuisissa – palvelut perustuvat palvelujen saajan tarpeisiin ja toivomuksiin.

Numeraalien kohosteinen käyttö ilmenee järjestysluvun pisteen puuttumisena päivämäärässä ja pykälännumeraalien perässä sekä lukujen numerotunnuksissa kuten aiemmassakin lastensuojelulaissa. Se ilmentää tekstin lakitekstisyyttä ja sen laatijan institutionaalisuutta.

Kuva 3. Toisen lastensuojelulain alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 1983 II, 1388-1389).

Kuva 4. Toisen lastensuojeluasetuksen alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 1983 II, 1952–1953).

Puhevalta ja lapsen etu kytketään toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa toisiinsa: lapsi tuodaan esiin edun, toivomusten, mielipiteiden ja puhevallan haltijana – ei siis enää yksinomaan esimerkiksi kuulemisen kohteena kuten aiemmin. Tämä näkyy esimerkiksi otsikossa *Lapsen edun selvittäminen ja lapsen puhevalta ja seuraavassa esimerkissä 6 kursivoimissani ilmaisuissa:*

Esimerkki 6

Lapsen etua selvitettäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, pehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen. Huoltajan ohella on 15 vuotta täyttäneellä lapsella oikeus käyttää puhevaltaa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.

Viranomaiset velvoitetaan hankkimaan tiedot lapsen näkemyksestä, kun taas ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa enimmäkseen velvoitettiin vanhemmat antamaan tietoja viranomaisille – sen lisäksi, että viranomaiset velvoitettiin antamaan vanhemmille tai huoltajille mahdollisuus esittää näkemyksensä käsiteltävänä olevassa asiassa. Toisessa lastensuojelulaissa lapsi esitetään edun haltijana ehdoissa, kuten esimerkiksi ehtolauseessa *Kun sijaishuolto on tarpeen ja se on lapsen edun mukainen*. Ehdolla sijaishuolto osoitetaan tavallisesta poikkeavaksi asiaksi (ks. Jokinen 2012, 132–134). Hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 25–26) korostetaan sitä, että myös huostaanoton ja sijaishuollon tarkoituksena on lapsen edun turvaaminen ja että niiden perusteena ei voi olla yhteiskunnan suojeleminen vaan lapsen huollon tarve.

Ideologinen ero ensimmäisen ja toisen lastensuojelulain välillä tulee selvästi näkyviin, kun palataan siihen, miten tarpeet ilmaistaan ensimmäisessä lastensuojelulaissa. Siinä huoltolautakunta velvoitetaan järjestämään kunnissa neuvontaa ja ennaltaehkäisevää toimintaa. Lisäksi kunnat velvoitetaan tarpeen mukaan perustamaan laitoksia tai ryhtymään muihin toimenpiteisiin. Tarpeet siis mainitaan lastensuojelutoiminnan lähtökohtana, mutta ei mainita, kenen tarpeita tarkoitetaan. Toisessa lastensuojelulaissa sen sijaan ilmaistaan, että kysymys on nimenomaan lapsen ja nuoren yksilöllisistä tarpeista. Yksilöllisyyttä korostetaan sillä, että lapsiin viitataan yksikkömuodolla, vaikka monikkokin olisi tekstiyhteydessä mahdollinen. Yksilöllisyyden ilmaisemisen keinoja tarkastelen lähemmin myöhemmin tässä luvussa.

Lapsen aseman ja oikeuksien sääntely on yksi niistä keinoista, joilla lastensuojelu tuodaan esiin palveluna; palvelun saajalla on tiettyjä oikeuksia, joihin liittyvää viranomaisten toimintaa säännellään. Lapselle muodostetaan edun ja oikeuksien haltijan asemaa toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esimerkiksi sillä tavalla, että sijaishuollossa olevan lapsen asemaa ja oikeuksia säännellään huomattavasti yksityiskohtaisemmin kuin aiemmin (ks. HE 13/1983, 28). Edun ja oikeuksien haltijan asema liittyy yksilöllisiin tarpeisiin, jotka puolestaan ovat (lastensuojelu)palvelujen lähtökohtana. Lapsen aseman ja oikeuksien sääntely on osa oikeusturvaa, jonka lisääminen asetettiin (HE 13/1983, 8) toisen lastensuojelulain yhdeksi tavoitteeksi.

Lisäksi lapsen edun huomioon ottamista korostetaan sillä, että perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun toimijat veloitetaan toimimaan *mahdollisimman hienovaraisesti*. Ilmaisuu esiintyy keskeisten periaatteiden käsittelyn yhteydessä. Hienovaraisuuteen velvoittamisella tehdään ero aiempaan lastensuojelulakiin, jossa lastensuojelun toimenpiteet esitetään seuraamuksina lapsen, nuoren henkilön, vanhempien tai muiden huoltajien toiminnasta tai toimimattomuudesta. Toisesakin lastensuojelulaissa lastensuojelun toimenpiteiden perusteluissa veloitetaan toimiin myös lapsen tai nuoren oman toiminnan takia, mutta silloinkin lastensuojelu esitetään nimenomaan etuna ja yksilöllisenä asiana.

Tarpeisiin perustuvilla palveluilla on ominaista se, että kysymys on nimenomaan yksilöllisistä tarpeista. Yksilöllisyyttä tuodaan siis esiin vahvemmin kuin aikaisemmin ja nimenomaan lapsen edun käsittelyn yhteydessä. Yksilöllisyys ilmenee toisessa lastensuojelulaissa jo heti lain alussa lapsen oikeuden määrittelyssä (kuva 3). Määrittelemällä lapsen oikeus heti lain alussa osoitetaan, että kysymys on lain johtavasta periaatteesta, joka taustoittaa kaikkea sen jälkeen tulevaa (ks. Salmi-Tolonen 2008b, 188). Yksilöllisyys ilmenee muuallakin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa juuri sillä tavalla, että käytetään yksikkömuotoja sanasta lapsi, mikä näkyy seuraavassa esimerkissä 7, jossa yksilöllisyyttä tuodaan esiin kursivoimillani ilmaisuilla:

Esimerkki 7

Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatustodellisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi. Kun sijaishuolto on tarpeen ja se on lapsen edun mukainen, se on järjestettävä viivytystä siten kuin 5 ja 6 luvussa tarkemmin säädetään.

Lapsi esitetään tässä yksilöllisen edun haltijana sekä oikeutettuna hyviin kasvuoloihin. Vanhemmat ja muut lasta hoitavat henkilöt puolestaan tuodaan esiin kasvatustodellisuuksien haltijoina ja toimijoina (kasvattajina).

Yksilöllisyys ja lapsen etu tulevat esiin myös siinä, että kodin ulkopuolella asuvan lapsen asemaa ja oikeuksia käsitellään toisin ja yksityiskohtaisemmin kuin aiemmin: lähestulkoon kaikilla niillä pykälillä, jotka sääntelevät ylipäätään lastensuojelutoimintaa. Kodin ulkopuolella asuvan lapsen asemaa ja oikeuksia säännellään erityisesti huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon käsittelyn yhteydessä. Lapsen ihmissuhteita ja yhteydenpitoa käsittelevä pykälä on otsikoitu *Lapsen asema sijaishuollossa*. Tällainen otsikointi ilmentää sitä, että lapsen asemaa kodin ulkopuolella säännellään osaltaan juuri lapsen tai nuoren ja hänelle läheisten henkilöiden vuorovaikutusta ohjaamalla. Päätösvalta huostaan otetun lapsen vuorovaikutuksesta annetaan sosiaalilautakunnalle tai laitoksen johtajalle. Sosiaalilautakunta veloitetaan nimenomaan turvaamaan lapsen ihmissuhteet ja vuorovaikutus, mihin sisältyy oletus siitä, että lapsella on ihmissuhteita ja vuorovaikutusta mutta niihin voi sijaishuollossa kohdistua uhkaa (ks. Fairclough 1996, 85). Se taas, että lapsi oikeutetaan tapaamaan vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä, osoittaa, että vanhempien ja muiden läheisten henkilöiden ta-

paamista pidetään suotavana mutta sijaishuollossa ei itsestään selvyytenä. Yhteydenpidon rajoittaminen osoitetaan sen sijaan tavallisesta poikkeavaksi, koska siihen oikeutetaan ehdollisesti (ks. Jokinen 2012, 132–134).

Edellä kuvattu lastensuojelun osallisten toiminnan rajoittaminen on yksi niistä keinoista, joilla lapselle muodostetaan edun ja oikeuksien haltijan asemaa ja samalla palvelujen saajan asemaa. Lain keskeisissä periaatteissa näkyy varautuminen siihen, että lastensuojelussa voitaisiin aiheuttaa lapselle tai nuorelle myös vahinkoa: Kieltomuoto virkkeessä *Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti sekä siten ettei toimenpiteillä aiheuteta vahinkoa lapsen suotuisalle kehitykselle* osoittaa, että vahingon aiheuttaminen olisi mahdollista. (Ks. Halonen 2005, 272, 274.) Tämä pyritään ehkäisemään ennalta. Viranomaisten toimiin kohdistuvilla kielloilla muodostetaan osaltaan palveluideologiaa pitämällä koko ajan esillä ja tärkeimpänä palvelun kohteen, lapsen, etu.

Palveludiskurssi näkyy myös siinä, miten viranomaiset velvoitetaan ryhtymään lastensuojelun toimenpiteisiin. Sairausten oireiden tai vastaavien tunnusmerkkien esittämisestä on luovuttu. Muutoksia tehtiin siis esimerkiksi kasvatus- ja hoitosanastossa. Uudella sanastolla tuodaan esiin tavoiteltavia tiloja ja lapsessa tai nuorella tapahtuvia positiivisia asioita. Abstraktien sanojen käyttö mahdollistaa kokonaisuuksien ja ilmiöiden tarkastelun – ja etäännyttää konkreettisista ja materiaalisista asioista. Uudella sanastolla on esimerkiksi sellainen vaikutus, että toimija ja asia, josta ohjataan pois, jäävät tekstissä näkymättömiin. Tämä ilmiö osaltaan demokratisoi tekstin vuorovaikutussuhdetta, sillä valtasuhde jää tekstissä näkymättömiin. Tarkastelen tekstin vuorovaikutussuhteen demokratisointia lähemmin seuraavassa luvussa. Osaltaan demokratisointi ilmenee siinä, miten lastensuojelun toimenpiteisiin ryhtymisen ehdoissa lapsen tai nuoren terveyden tai kehityksen vaarantaja esitetään sanalla *kasvuolot* ja ilmaisulla *lapsi tai nuori käyttäytymisellään*:

Esimerkki 8

Sosiaalilautakunnan on ryhdyttävä tämän luvun mukaisiin tukitoimiin viipymättä, 1) jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä; taikka 2) jos lapsi tai nuori käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Vanhempien tai huoltajien toimintaa tai toimimattomuutta ei enää mainita lastensuojelun toimenpiteiden ehdoissa, ei myöskään huostaanoton perusteluissa. Huostaanoton ehdoissa toimijaan viitataan ilmaisulla *puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet*. Ainoastaan siis lapsi tai nuori itse tuodaan esiin sellaisena henkilötoimijana, jonka terveyden ja kehityksen vaarantava käyttäytyminen ilmaistaan perusteena ryhtyä lastensuojelun toimenpiteisiin. Lastensuojelu esitetään lastensuojelun toimenpiteiden ehdoissa turvaavana ja hoidollisena toimintana, siis pikemminkin palveluna, sen sijaan, että seuraamusajatteluun perustuen pyrittäisiin kasvattamaan esimerkiksi syyllisiä rankaisemalla (ks. HE 13/1983, 11).

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (1983) oirekeskeisyyttä pyrittiin välttämään siksi, että katsottiin mahdottomaksi määrittellä ne yksittäiset oireet tai tunnusmerkit, joiden perusteella lastensuojelun toimenpiteisiin olisi syytä ryhtyä. Tämän esitettiin seuraavan siitä, että lapset ja nuoret reagoivat yksilöllisesti eri tavoin elämässään ilmeneviin epäkohtiin. (HE 13/1983, 11.) Hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 8) todetaan asianosaisten oikeusturvan jääneen ongelmalliseksi ensimmäisessä lastensuojelulaissa huostaanoton yhteydessä sen vuoksi, että huostaanoton perusteet on esitetty yksittäisinä oireina, vaikka lastensuojelun tarpeessa onkin usein kysymys monien syiden yhteisvaikutuksesta.

Yksi niistä ilmaisullisista keinoista, joilla lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa ryhdyttiin tuomaan esiin yksilöllisyyttä ja muodostamaan lapselle toimijan asemaa, oli se, että kasvatussanaston ohessa ja osittain myös sijaan alettiin käyttää kasvusanastoa, kuten edellä olen tuonut esiin. Lastensuojelulaissa ja -asetuksessa uudella ilmaisulla *kasvu ja kehitys* tarkoitetaan lapsessa tai nuoressa tapahtuvaa prosessia. Subjektina, kasvajana ja kehittyjänä on lapsi tai nuori. Niin palveludiskurssille kuin myös kasvudiskurssille on ominaista juuri se, että lapsi esitetään paitsi kohteena myös toimijana ja kokijana. Lastensuojelu esitetään lapselle tarjolla olevan palveluna.

Palveluideologia heijastuu ja osaltaan rakentuu toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa sellaisissa olosuhteista käytetyissä sanoissa kuten *kasvuolot, kasvuympäristö, kasvatumahdollisuudet ja kasvuolojen järjestäminen*. Näillä sanoilla viitataan ja huomio kohdistetaan abstrakteihin ja laajoihin kasvuun liittyviin asiakokonaisuuksiin ihmisten tai kasvatuksen välineiden, kuten neuvojen tai ohjeiden, sijaan. Kasvatussanasto muokkautui pikemminkin kasvusanastoksi. Essi Lehtinen (2008b) on havainnut samankaltaisen muutoksen virastojen toimintakertomuksista, kun hän on tarkastellut vuosien 1916, 1956, 1996 ja 2006 sosiaali- ja terveystoimen toimintakertomusten virkakieltä. *Kasvuympäristö*-sanaa voidaan tosin käyttää paitsi abstraktiin myös konkreettiseen ympäristöön viitattaessa. Muutos kasvatussanastosta kasvusanastoksi näkyy myös siinä, että ilmaisuja *kasvattilapseksi ottaminen, oppilas, kasvattilapsi, kasvatusturvallisuus, kasvattaminen, kotikasvatus ja lastenkasvatus* ei toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa enää käytetä. Lisäksi ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelun työntekijästä tai toimijasta käytetyistä sanoista *suojeluvalvoja* ja *kasvattaja* luovuttiin. Toisessa lastensuojelulaissa käytetään sanaa *kasvatustehtävä* käsiteltäessä huostaan otetun lapsen hoitoa. *Kasvatustehtävä*-sanalla kuitenkin viitataan nimenomaan toimintaan, jossa lastensuojelun viranomainen tai muu työntekijä voi toimia palveluun liittyvissä rooleissa, esimerkiksi tukijan roolissa, ja lapsen huoltaja tai vanhempi puolestaan voi olla toimijan roolissa, joka sisältyy palveltavana olemiseen.

Suojeluvalvojaa ei esiinny enää toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, joissa yleisimmät lastensuojelun toimijat ovat *sosiaalilautakunta, kunta*, (jollakin tavoin määritelty) *henkilö, (laitoksen / lastensuojelulaitoksen) johtaja* ja *työntekijä* (taulukko 2). Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa *suojeluvalvoja*-sanaa käytettäessä lastensuojelun toimija esitetään valvovana viranomaisena, joka kasvatukseen sisältyvällä valvontatoiminnallaan säätelee lasten huoltajia. Toisessa

niin kuin ensimmäisessäkin lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yhteisölliseen lastensuojelun toimijaan viittaavia ilmaisia esiintyy eniten (taulukko 2). Ero yksilöön viittaavien ilmaisujen esiintymämääriin on samansuuntainen kuin aiemmassa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Näin lastensuojelu esitetään enimmäkseen yhteisöllisenä institutionaalisenä palveluna. Lastensuojelun toimijat liitetään yhteiskunnalliseen hallinto- ja palvelujärjestelmään ja samalla ensi sijassa institutionaaliseen diskurssiin. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelun toimijasta käytetään kuitenkin myös edellä mainittuja ilmaisia *johdaja* ja *työntekijä*, joita on mahdollista käyttää myös muunlaisten palvelujen kuin lastensuojelun yhteydessä. Näin esimerkiksi toimijasta käytetyillä ilmaisuilla muodostetaan palveludiskurssia ja -ideologiaa.

Lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa ideologinen muutos kasvatuksesta palveluun näkyy myös siinä, miten sairaussanasto muuttui pääasiassa terveysterveyssanastoksi. Käytetään esimerkiksi seuraavia hoitoon liittyviä ilmaisia: *lapsen hoito*, *terveydenhuollon viranomaiset*, *terveys* ja *kuntoutus*. Näillä abstrakteihin asioihin viittavilla ilmaisuilla etäännytetään ja neutralisoidaan ja siten helpotetaan vaikeiden asioiden käsittelyä (ks. Trosborg 1997, 38–39; Iedema 2000, 50–52). Tuomalla oireiden tai negatiivisten ominaisuuksien sijaan esiin abstrakteja positiivisia tiloja ja toimintoja huomio kohdistetaan ammattilaisen toiminnan päämäärään, mikä ilmenee esimerkiksi sanoissa *kuntoutus* ja *terveys*. Sekä sairaussanaston muutoksessa terveysterveyssanastoksi että kasvatussanaston muutoksessa kasvusanastoksi on näkyvässä liike abstraktiotasolta toiselle, aiempaa abstraktimmalle tasolle, kasvatuksesta palveluun (ks. Lyons 1978, 442–446).

Siirtymä konkreettisiin ja negatiivisiin asioihin viittaavasta kasvatuksesta kohti positiivisempaa ja abstraktimpaa palvelua kytkeytyy yhteiskunnallisiin ihanteisiin. Niiden tärkeyttä lisää se, että tavoite esitetään heti lain alussa. Toisessa lastensuojelulaissa ja sen ilmentämässä palveluideologiassa tuotetaan ja ylläpidetään yhteenkuuluvuutta ja valta-asemaa ohjaamalla kohti yhteisesti hyväksyttävissä ja tavoitteena olevaa tilaa (ks. Hodge & Kress 1988, 3).

Edellä olen osoittanut, miten lastensuojelu esitetään palveluna toisen lastensuojelulain ja -asetuksen yhteen kietoutuvissa diskursseissa, institutionaalissa, kasvu- ja palveludiskurssissa. Toimijoina esitetään sekä lastensuojelun viranomaiset että aiempaa vahvemmin lapset, nuoret, vanhemmat ja huoltajat, vaikka heille muodostuu aiempaan tapaan myös lastensuojelutoiminnan kohteen rooli. Lastensuojelun palveluna tarjottavassa tukitoiminnassa toimijoina ovat sekä tuettava että tukija. Tuki on luonteeltaan sekä palvelu- että kasvatustoimintaa ja yksi niistä risteymistä, joissa toisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssit kohtaavat. Se, että lastensuojelulla ohjataan lastensuojelun viranomaiset nimenomaan tukemaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään, oli kokonaisuudistuksessa yksi keskeisimmistä tavoitteista (HE 13/1983, 8).

Se perusasetelma, että lastensuojelulla ja -asetuksella ohjataan viranomaiset toimimaan lasten ja nuorten asioissa, säilyi. Muutoksia tehtiin kuitenkin siinä tavassa, jolla ohjailu lastensuojelulaissa ja -asetuksessa toteutuu. Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin niitä muutoksia, joilla ohjailun tapaa demokratisoitiin.

5.2 Ohjaussuhteen demokratisointi

Kokonaisuudistuksessa (1983) lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ilmenevää institutionaalista epäsymmetristä ohjailusuhdetta muutettiin demokratisoinnilla aiempaa symmetrisemmäksi, jolloin valtasuhteen epäsymmetriaa purettiin tekstuaalisesti. Demokratisoinnilla tarkoitan Faircloughin (2010, 65–66) tapaan sitä, että tekstissä näkyviä valtasuhteisiin liittyviä vastakkainasetteluja osoitetaan aiempaa vähemmän, jolloin valtasuhde jää tekstissä osin tai kokonaan näkymättömäksi. Vuorovaikutussuhteen demokratisointi on yksi niistä ilmaisullisista ratkaisuksista, joilla toisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologiaksi muodostui palveluideologia. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelutoimintaa säännellään enimmäkseen velvoittamalla viranomaiset ryhtymään lastensuojelun toimenpiteisiin tietyjen ehtojen täytyessä, kuten 4. luvussa toin esiin. Tällaisessa esitystavassa ohjaussuhteen epäsymmetrisyys on vahvemmin läsnä kuin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, joissa ohjataan aiempaa enemmän tiedottamalla: annetaan määritelmiä ja oikeutuksia sen ohessa, että vaaditaan toimimaan velvoittavissa lauseissa ilmaistuilla tavoilla (ks. Halliday 2004, 106–108; myös Heikkinen 1999, 213). Tiedottamisella ennen kaikkea palvelaan, mutta samalla sillä ohjaillaan, kun kysymys on lakitekstistä. Yhteiskunnallinen ohjailu on kaikkien lakien ja -asetusten tehtävänä; laki- ja asetustekstit on tarkoitettu tulkittaviksi nimenomaan toiminnan ohjeina. Näin siis siitäkin huolimatta, että demokratisoinnilla purettiin institutionaalista diskurssia eli deinstitutionalisoiittiin tekstiä (ks. Sarangi ja Slembrouck 1996, 1–15; Fairclough 2002, 195; 2010, 65).

Toisessa suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa palveluideologia ilmenee edellisessä luvussa osoitettujen tapojen lisäksi puhefunktioissa, modaalisuudessa, tapaluokissa ja säädösten funktionaalisissa jaksoissa – juuri siten, että ohjailun tapaa demokratisoitiin. Demokratisointi tehtiin lisäämällä toteavia virkkeitä, jolloin velvoittavien virkkeiden osuus jäi aiempaa vähäisemmäksi. Imperatiiveista ja samalla siis käskylauseista luovuttiin. Lisäksi lapsiin kohdistuvat kiellot samoin kuin rangaistusmääräykset poistettiin. Palveluideologiaan asiakkaaseen kohdistuvat kiellot ja rangaistusten esiin tuominen sopivat huonosti; toimijaa ohjataankin mieluummin myöntölausein ja positiivisia tavoitteita esiin tuoden. Aiempaa useammin ohjattavaa ei myöskään mainita lauseyhteydessä.

Kokonaisuudistuksessa (1983) tapaluokkia ja modaalisia lausetyyppejä muokattiin niin, että velvoittavien virkkeiden osuus väheni alle puoleen (yhteensä 44 %:iin) (taulukko 3). Ensimmäisessä suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa velvoittavien virkkeiden yhteenlaskettu osuus on toteavia virkkeitä suurempi (61 % virkkeistä) ja velvoittavien ja kieltävien virkkeiden yhteenlaskettu osuus on 67 % virkkeistä. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa velvoittavien ja kieltävien virkkeiden yhteenlaskettu osuus on puolestaan 48 % virkkeistä (taulukko 3). Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen toteavissa virkkeissä määritellään asioita. Määrittelevien virkkeiden osuus kasvoi hiukan, 21 %:sta

28 %:iin. Esimerkiksi lastensuojelu määritellään, mitä ei siis ensimmäisessä lastensuojelulaissa vielä tehty. Aiemmin ohjailtiin toisin sanoen enimmäkseen niin, että vaadittiin noudattamaan velvoittavissa ja kieltävissä virkkeissä ilmaistuja säännöksiä. Toinen lastensuojelulaki ja -asetus ovat sen sijaan aiempaa vähemmän vaatimusväritteisiä: lastensuojelulaista ja -asetuksesta on tehty aiempaa enemmän toteava ja tiedottava. Ohjaamisen aiempaa runsaampi ilmaiseminen toteavilla virkkeillä demokratisoi tekstiä eli on yksi niistä keinoista, joilla epäsymmetristä valtasuhdetta tuodaan aiempaa vähemmän esiin tekstissä (ks. Gunnarsson 1982, 136; Heikkinen 1999, 213; Halliday 2004, 106–108).

Ohjailun demokratisointi ilmenee osaltaan myös siinä, että lastensuojelulain alkua muutettiin. Heti lain alussa esitetään aiempaa pidempi määrittelyjakso, jossa määritellään lapsen oikeus, lastensuojelun tavoite sekä lapsi ja nuori. (Kuva 3.) Vaikka toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään asioita aiempaa useammin väitelauseissa, niissäkin ohjailtaan, mikä tehdään esimerkiksi velvoittamalla nesessiivirakenteilla (ks. kuva 3). Tavoitteen, toimintamuotojen ja keskeisten periaatteiden eksplikoinnilla palvellaan: tiedotetaan lastensuojelutoiminnan luonteesta. Ensimmäisessä pykälässä yleisperiaatteena esitetty lapsen oikeuden määrittely ja toisen pykälän lastensuojelun tavoitteen määrittely taustoittavat ja perustelevat, mikä on ominaista deduktiiviselle tekstin aloitusjaksolle. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa aloitusjakso on sen sijaan induktiivinen, vailla taustoitusta tai perustelua. Ensimmäisen lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä määritellään, mitä laissa tarkoitetaan lapsella. Näin lastensuojelulain alun muutos induktiivisesta deduktiiviseksi osaltaan demokratisoi ohjailun tapaa (ks. Scollon ym. 2011, 105, 107). Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lukijaa palvellaan tiedottamalla lastensuojelulain lähtökohdista – ja näin osaltaan muodostetaan palveludiskurssia ja palveluideologiaa.

Lain tavoitteen ilmaisevalla määrittelyjaksolla on merkitystä etenkin sellaiselle lukijalle, joka ei ole perehtynyt lakiin liittyvään hallituksen esitykseen, esimerkiksi maallikoille. Tällainen määrittelyjakso on kehys, jonka puitteissa myöhempiä tekstiä tulkitaan (Salmi-Tolonen 2008b, 188). Tavoite sisältää säädöksen olennaisimman sanoman, jollaisella esimerkiksi Niemivuo (2008, 112) lakien kirjoittamisen oppaassa ohjaa aloittamaan säädöksen. Niemivuo (2008, 190–191) tulkitsee toisen lastensuojelulain alussa esitetyn lapsen oikeuden määritelmän tavoitesäännökseksi. Myös Lainkirjoittajan oppaassa (2013) suositelluista lain aloitustavoista yhtenä mainitaan lain tavoitteen tai tarkoituksen ilmaiseva säännös eli tavoitesäännös (Lainkirjoittajan opas. Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet 2013, Lain ja asetuksen alkusäännökset, Lain aloittaminen).

Lain tavoitteen lisäksi toisessa lastensuojelulaissa määritellään esimerkiksi lastensuojelun toimintamuodot. Ne määritellään luettelemalla toiminnan sisällöllisiksi alueiksi avohuollon tukitoimet, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. Lisäksi lastensuojelua luonnehditaan toimintamuotojen määritelmässä attribuuteilla: käytetään ilmaisua *perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua*.

Määritelmien esittämisen lisäksi toteavissa virkkeissä oikeutetaan erilaisiin asioihin. Oikeuttavien virkkeiden osuus kasvoi kokonaisuudistuksessa huomattavasti.

tavasti, 12 %:sta 24 %:iin. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa oikeuttamiset kohdistuvat lapseen ja huoltajaan mutta myös viranomaisiin. Oikeuttamisten lisääntyminen näkyy esimerkiksi huostaanoton sääntelyn yhteydessä. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa viranomaiset velvoitetaan ottamaan lapsi huostaan tiettyjen ehtojen täytyessä. Samoin tehdään toisessa lastensuojelulaissa, mutta kiireelliseen huostaanottoon oikeutetaan seuraavassa esimerkissä kursivoimallani ilmaisulla:

Esimerkki 9

Jos lapsi on 16 §:ssä mainitusta syystä välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa, *voidaan hänet ottaa sosiaalilautakunnan huostaan alistamatta päätöstä lääninoikeuden vahvistettavaksi.*

Oikeuttamisella ohjataan lastensuojelun viranomaisen toimintaa niin, että mahdollistetaan lapsen ottaminen sosiaalilautakunnan huostaan – ja samalla osoitetaan kiireellinen huostaanotto tavallisesta poikkeavaksi asiaksi.

Oikeuttamisen voi kuitenkin tulkita paitsi viranomaisen toiminnan mahdollistavaksi myös tiedottavaksi ilmaisuksi. Oikeuttavalla ilmaisulla tiedotetaan lukijalle, mitä viranomaisen voi mahdollisesti tehdä tiettyjen ehtojen täytyessä. Kuten aiemmin olen todennut, laki- ja asetustekstissä kaikilla ilmaisuilla on ohjailufunktion lisäksi tiedottava funktio. Riippuu lukijasta, kumpi funktio on hänelle merkityksellisempi. Jos lukijana on lastensuojelun viranomaisen, velvoittavien ja oikeuttavien virkkeiden toimintaa ohjaava funktio on ensisijainen. Jos taas lukijana on esimerkiksi lapsen vanhempi, velvoittavat ja oikeuttavat lauseet toimivat hänelle tiedottavina kuvauksina siitä, miten viranomaisen on velvoitettu tai oikeutettu toimimaan. Viranomaisen toiminnan käsittelyssä muodostuu kuvaus siitä, mitä seuraa siitä, mikäli kansalaiset eivät toimi normin mukaisella tavalla – vaikka rangaistusmääräyksiä ei esitettäisikään. Maallikkolukijalle korostuu laki- ja asetustekstin normin muodostuksen tehtävä ja käyttäytymistä tiedottamalla ohjaava luonne.

Edellä olen tarkastellut sitä, miten toteavilla virkkeillä on demokratisoitu lastensuojelulakia ja -asetusta lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (1983). Toinen demokratisoinnin keino on se, että toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa jätetään aiempaa useammin eksplikoimatta, keneen ohjailu kohdistuu. Tällöin ohjailun kohde on tulkittava tekstiyhteydestä ja valtasuhde jää siis osoittamatta. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjattavaa tai toimijaa ei mainita 48 %:ssa virkeyhteyksistä, toisessa puolestaan 59 %:ssa.

Sillä, että ohjattavaa ei mainita, on ilmiönä toinenkin ulottuvuus: velvoittaminen ulottuu kaikkiin. Sääskilahden (2006, 175–176) mukaan nesessiivirakenteiset ohjailut, joita esiintyy lastensuojelulaissa ja -asetuksessa runsaasti, sisältävät kaiken kattavan velvoittavuuden, jos se, kehen ohjailu kohdistuu, ei ilmene tekstiyhteydestä. Lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, kuten lakiteksteissä ylipäätään, käytetään runsaasti passiivia. Yli-Vakkurin (1986, 81, 88–89, 91–92) ja Shoren (1986, 16–17, 36) mukaan passiivimuoto on luonteeltaan yleistävä. Autoritaarisessa tekstissä, kuten esimerkiksi lakitekstissä, passiivia käytetään, koska sitä

pidetään sävyiltään neutraalina. Joissakin yhteyksissä passiivia mutta etenkin nollapersoonaista ilmaisua käytettäessä voidaan viitata lukijaan (ja/ tai kirjoittajaan) ja luoda lukijalle samastumismahdollisuuksia (ks. Helasvuo 2006, 237–238, 254; Helasvuo & Laitinen 2006, 192, 207; Laitinen 2006, 212, 215–216, 229; Halonen 2008, 143–146). Säädöskielessä passiivia käytetään paljon, enemmän kuin esimerkiksi uutisteksteissä. Piehlin (2010, 169) mukaan passiivien osuus yleiskielen verbeistä on 16,7 % ja säädöskielen verbeistä puolestaan 29,8 %. Passiivin käyttö liittyy siihen, että säädöksissä asioista kerrotaan yleisesti, uutisissa puolestaan yksittäistapausten kautta. Lastensuojelulakien ja -asetusten tapa jättää toimija mainitsematta tekstissä on siten tekstilajille tyypillinen.

Samansuuntainen yleistävä vaikutus on sillä, että kokonaisuudistuksessa (1983) kaikki velvoittamiset asetetaan velvoittavuudeltaan samaan asemaan luopumalla imperatiivin käytöstä. Kolmannen persoonan imperatiivilla on velvoittavuudeltaan määräystä lievempi ohjeen tai suosituksen funktio (ISK 2004, § 889, 1666). Tämä muutos näkyy esimerkiksi verrattaessa toisiinsa ensimmäisen ja toisen lastensuojelulain kohtaa, jossa ohjataan ilmoittamaan lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ilmaistaan näin:

Esimerkki 10

50 §

Milloin pappi, seurakunnan esimies, koulunopettaja, lääkäri, kätilö, poliisi tai kunnan viranomainen saa tietoonsa jonkun, joka on lastensuojelun tarpeessa, ilmoittakoon viipymättä siitä huoltolautakunnalle. Sellaisen ilmoituksen on jokainen muukin kunnan jäsen oikeutettu tekemään.

Toisessa lastensuojelulaissa puolestaan näin:

Esimerkki 11

40 §

Jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa imperatiivimuodolla *ilmoittakoon* joko käsketään ilmoittamaan tai suositellaan sitä, että lueteltujen ammattien edustajat ilmoittavat havaitsemastaan lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta tai nuoresta. Toisessa lastensuojelulaissa suosittelun sijaan yksiselitteisesti velvoitetaan ilmoittamaan havaitusta lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Se tapahtuu nesessiivirakenteella *on ilmoitettava*. Sekä ohjattavan jättäminen mainitsematta että imperatiivista luopuminen tekivät kumpikin velvoittavista ilmaisuista aiempaa kattavampia. Velvoittavuuden yhdenmukaistaminen vaikutti ennen kaikkea tyyliin. Kolmannen persoonan imperatiivia on pidetty tyyliiltään vanhahtavana

tai juhlavana. Siitä luopuminen muutti laki- ja asetustekstiä tyyliältään lähemmäs muita asiatekstejä, joissa kolmannen persoonan imperatiiveja ei käytetä. (Ks. ISK 2004, § 1656.)

Imperatiiveista luopuminen ilmentää osaltaan ideologista muutosta, irtaantumista kasvatusideologiasta. Ketola (2003b, 27) on tulkinnut imperatiivin käytön liittyvän ihmisten kasvattamiseen lakiteksteillä. Oma tutkimukseni tukee Ketolan tulkintaa: myös lastensuojelulaissa on siirrytty imperatiivein kasvattamisesta pikemminkin palvelemaan väitelauseilla ilmaistulla tiedolla velvoittamisen ohessa. Lastensuojelulaissa ja lakiteksteissä ylipäättään velvoitetaan nesessiiviverbin tai nesessiivirakenteen sisältävillä lauseilla. Nesessiivirakenteen yhteydessä käskemisen sävyä voidaan modifioida, esimerkiksi tehdä kohteliaammaksi – toisin kuin imperatiivin käytön yhteydessä. *On tehtävä* -tyyppinen nesessiivirakenne onkin suomen kielessä yleisin tapa ilmaista pakkoa. (Kangasniemi 1992, 103, 110–111; Säaskilahti 2006, 175; Pekkarinen 2011, 209–212.)

Imperatiivien puuttuminen ilmentää sitä, että säädösteksteistä puuttuu esimerkiksi ohjeille ominainen lukijan suora puhuttelu (ks. Heikkinen & Hämäläinen 2011, 6). Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa imperatiiveja käytetään passiivissa ja aktiivin yksikön tai monikon kolmannessa persoonassa eikä suorina lukijaa puhuttelevina käskyinä, kuten aiemmin olen tuonut esiin (4. luvussa). Säädösteksteille on ominaista tekijän ja puhuteltavan taka-alaistaminen (Piehl 2010, 168). Kun tekijä ja puhuteltava taka-alaistetaan sillä, että heitä ei tuoda tekstissä esiin, valtasuhde jää tekstissä tältä osin näkymättömiin, mikä on ominaista demokratisoinnille – ja lakiteksteille.

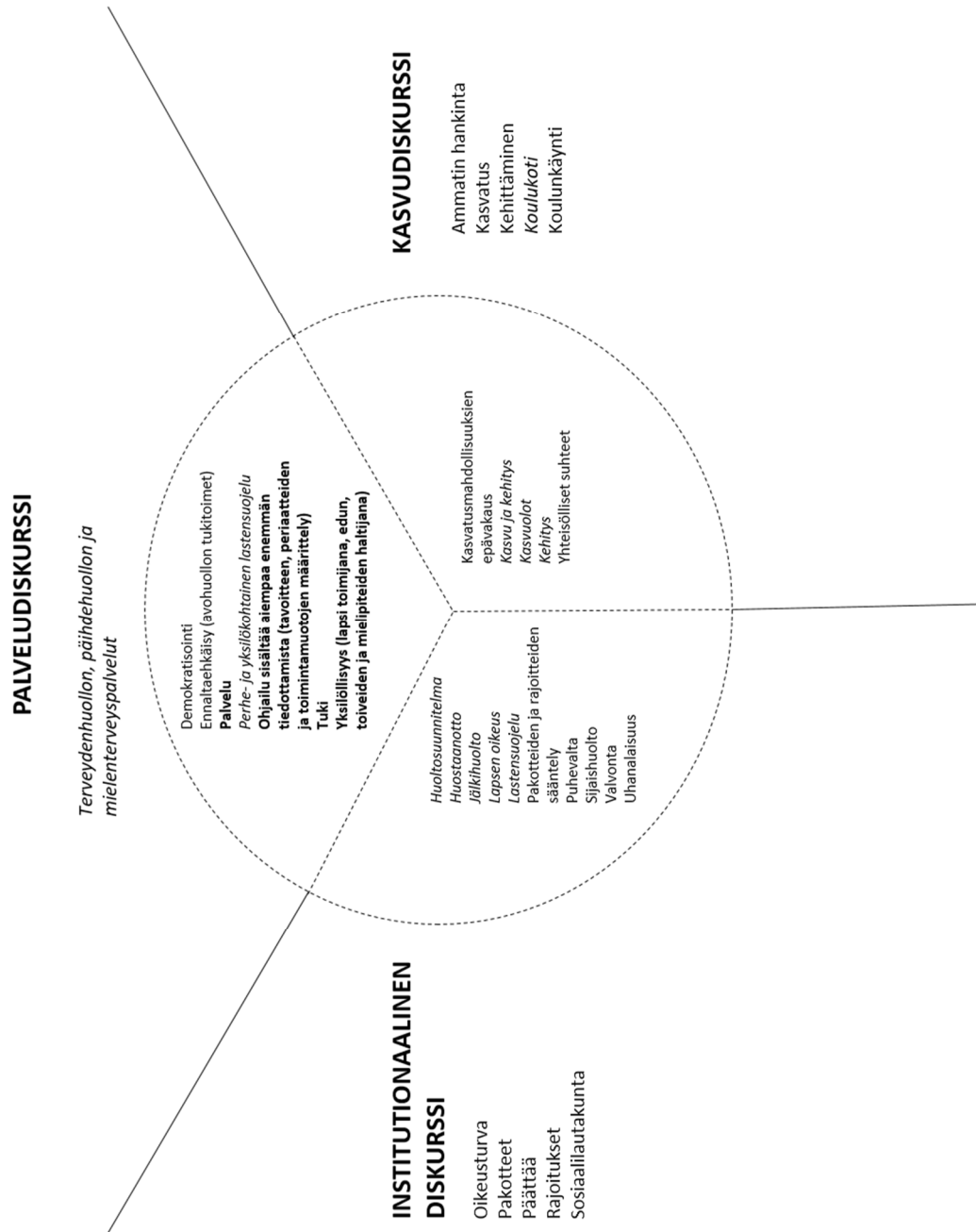
Kokonaisuudistuksessa (1983) ohjailua demokratisoitiin myös siten, että rangaistusmääräyksiä ei toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa käsitellä enää lainkaan. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa rangaistusmääräyksissä esitetään rangaistavalla tavalla toiminut henkilö virkkeen alussa sivulauseessa puheenaiheena (teemana). Virkkeen alun sivulauseetta seuraa yhdistetty rankaisemiseen velvoitus ja rankaisemisen salliminen imperatiivilla *rangaistakoon*. Imperatiivin voi tulkita velvoittamisen ja oikeuttamisen lisäksi myös suosituksena, kuten edellä toin esiin (ks. ISK 2004, § 889, 1666). Rangaistusmääräyksiin kytkeytyy institutionaalinen valta-asema: lain säätäjällä on institutionaalinen valta-asema, ja siitä käsin hän vaatii lain noudattamista, tai seurauksena ovat rangaistukset. Palveluihin rangaistukset (tai niillä uhkaaminen) sen sijaan eivät sovi kuten ei sovi sekään, että lastensuojelun esitettäisiin olevan seurausta toiminnasta tai toimimattomuudesta, kuten aiemmin totesin. Eikä rangaistusmääräyksiä toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa olekaan. Sen sijaan, että olisi vaadittu tottelemaan rangaistusten uhalla, toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjataan antamalla tietoja määritelmässä ja oikeutuksissa sekä vaatimalla noudattamaan velvoittavissa lauseissa ja kieltämisissä ilmaisuja asioita.

Edellä olen osoittanut, miten demokratisointi ilmenee toisen lastensuojelulain ja -asetuksen puhefunktioissa, modaalisuudessa, tapaluokissa ja funktionaalisisissa jaksoissa. Näillä ohjailun tavan muutoksilla lastensuojelulain perustaltaan institutionaalista ohjailusuhdetta (kasvatussuhdetta) muokattiin ilmentämään palveluideologiaa.

5.3 Yhteenveto: Palveluideologia tekstissä

Seuraavaksi kokoan yhteen havainnot toisen lastensuojelulain ja -asetuksen toisiinsa kietoutuneista institutionaalisesta, kasvu- ja palveludiskurssista sekä siitä, miten palveluideologia muodostuu niiden risteymissä. Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit sekä niitä ilmentävät ilmaisut ja ilmiöt näkyvät kuviossa 3. Kuvion keskelle ympyrän sisälle on sijoitettu sellaisia toisen lastensuojelulain ja -asetuksen ilmaisuja ja ilmiöitä, jotka yhdistävät eri diskursseja ja ovat palveluideologian kannalta merkityksellisiä. Olen erottanut ilmaisut ilmiöistä kursivoimalla. Lihavoinnilla puolestaan osoitan toisen lastensuojelulain merkittävimpiä diskursseja yhdistävät risteymät. Tällaisia ovat palvelu, ohjailu joka sisältää aiempaa enemmän tiedottamista (esimerkiksi tavoitteen, periaatteiden ja toimintamuotojen määrittelyn), tuki ja yksilöllisyys (lapsi toimijana, edun, toiveiden ja mielipiteiden haltijana). Ympyrässä on näkyvillä toisen lastensuojelulain ja -asetuksen lastensuojeludiskurssin ydin.

Ominaista toisen lastensuojelulain ja -asetuksen palveludiskurssille ja palveluideologialle on se, että lapselle, nuorelle ja huoltajalle muodostetaan toisenlaista roolia kuin aiemmassa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Hänet tuodaan esiin aiempaan tapaan toiminnan kohteena mutta myös aiempaa vahvemmin toimijana ja yhteistyökumppanina, oikeuden, edun, mielipiteiden ja toiveiden haltijana, millä lapselle, nuorelle ja huoltajalle muodostettiin siis palvelun saajan asemaa. Tällainen rooli tuotettiin lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa individualisoimalla tekstiä. Käytän ilmaisua ”individualisointi” yksilön aiempaa runsaammasta esiin tuomisesta ja varsinkin toimijana. Fairclough käyttää (2002, 193–195) ilmaisua ”personalisointi” samantapaisessa merkityksessä. Lasta ei siis esitetä enää ainoastaan kasvatuksen kohteena, vaan myös toimijana, kasvajana ja kehittyjänä – ja samalla siis palvelujen saajana. Kasvatusdiskurssista muokattiin kasvudiskurssi, jonka asema on kuitenkin vähemmän merkittävä kuin kasvatusdiskurssin asema on ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Lastensuojelutoiminta tuodaan toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiin kasvatuksena mutta etenkin palveluna, johon sisältyy tukeminen. Tukeminen on siten ominaista palvelu- ja kasvudiskurssille mutta myös institutionaaliselle diskurssille; siinä toimijoita ovat niin tukija kuin tukitoiminnan kohdekin, kasvaja tai palvelujen saaja. Lastensuojelun toimijasta käytetään toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa useimmin yhteisölliseen toimijaan viittaavaa sanaa *sosiaalilautakunta*, mikä on yksi niistä tekstuaalisista ratkaisuista, joilla lastensuojelu liitetään institutionaaliseen diskurssiin. Toimijasta käytetään kuitenkin myös yksilöön viittaavia sanoja *työntekijä* ja *johtaja*, jotka ovat tyypillisiä ilmaisuja esimerkiksi palvelutuotannossa – ja joissa palveludiskurssi toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa osaltaan ilmenee.

Kuvio 3. Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävimmät diskurssit.

Palveluideologia näkyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa osaltaan myös siinä, että ohjailun tapaa demokratisoitiin. Tällä purettiin tekstin institutionaalista diskurssia, deinstitutionalisoiattiin tekstiä. Kokonaan epäsymmetristä valtasuhdetta ei kuitenkaan poistettu eikä olisi edes mahdollista poistaa, kun kysymyksessä on lakiteksti, jolla on tietty tehtävä ja määräysvalta yhteiskunnassa. Demokratisointi muutti ohjailusuhdetta kuitenkin aiempaa enemmän tiedottavaksi. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa annetaan aiempaa enemmän oikeutuksia ja määritelmiä, tuodaan esiin yhteisesti hyväksyttäviä tavoitteita ja ideaalia sen sijaan, että olisi eksplikoitu oireita tai epäkohtia, joita ohjattaisiin välttämään. Ohjaaminen on siis painottunut aiempaa enemmän positiiviseen tavoitteeseen ohjaamiseen sen sijaan, että ohjattaisiin välttämään negatiivisia asioita. Se ilmenee esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteiden perusteiden ilmaisemisessa, jossa on tapahtunut siirtymä korkeammalle abstraktiotasolle. Tällöin jää näkymättömiin se, kenen toiminta tai toimimattomuus on mahdollisesti johtanut epäsuotavaan tilanteeseen – lukuun ottamatta sitä, että edelleen lapsen tai nuoren oma toiminta tuodaan esiin mahdollisena perusteena lastensuojelun toimenpiteille. Näin vältetään syyllisten osoittaminen tekstissä muiden paitsi lasten ja nuorten kohdalla. Yhteiskunnallisen ohjailun luonne tekstissä muuttui: toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjataan mutta myös palvellaan. Tällainen riskiveto diskurssien välillä on ominaista ideologialle (Verschueren 2012, 25).

Siinä, millaista normia lastensuojelulailla ja -asetuksella pyritään muodostamaan, lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa tehtiin muutoksia mutta myös säilytettiin ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitettyä (ks. Sulkuinen 1998, 79; Mattila 2002, 54). Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ihanteellisena esitetään lapsen oikeus määriteltyyn kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja suojeluun. Tavoiteltavia ovat myös lapsen etu, toivomukset ja mielipide, lasten ja nuorten tarpeet, oikeus tulla kuulluksi, lapsen tai nuoren sosiaaliset suhteet: vuorovaikutus lapsen, vanhempien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden välillä. Ensimmäisen lastensuojelulain tapaan oletus on, että huoltajat ja vanhemmat kasvattavat lapsia. Aiemmasta poiketen tässä laissa tuodaan esille se, että lastensuojelun toimenpiteillä voidaan mahdollisesti aiheuttaa myös vahinkoa. Mahdollisena esitetään myös se, että perhehoitoa tai laitoshoidoa yksin lapseen kohdistuvana voitaisiin antaa vastoin lapsen tahtoa.

Myös tässä laissa, kuten edellisessäkin, lastensuojelu on tavallisesta poikkeavaa toimintaa, johon viranomaiset velvoitetaan ja jota siksi myös lailla säännellään. Lisäksi avohuollon tukitoimia ja ehtoja, joiden täytyessä niihin ryhdytään, säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa viranomaiset velvoitetaan ohjaamaan ja valvomaan lapsia, nuoria, vanhempia ja aikuisia, mutta erityisesti palvelemaan heitä lastensuojelun toimintamuodoilla.

6 KOLMANNEN LASTENSUOJELULAIN ASIAKKUUSIDEOLOGIA

Lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007) suomalaista lastensuojelulakia muutettiin merkittävästi. Tulokset osoittavat kolmannessa lastensuojelulaissa olevan näkyvillä uusien asioiden ja ilmaisutapojen lisäksi entuudestaan tuttuja diskursseja. Kolmannen lastensuojelulain keskeisimmät diskurssit kohtaavat asiakkuudessa, ja sen vuoksi kolmannen lastensuojelulain ideologia on nimetty asiakkuusideologiaksi.

6.1 Asiakkuus lastensuojelussa

Asiakkuus on yksi uusista ja merkittävimmistä asioista kolmannessa lastensuojelulaissa. Se oli kuitenkin emergoitumassa jo toisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseissa ja -palveluideologiassa. Kuten edellä luvussa 5 totesin, lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa (1983) muotoiltu uusi palveludiskurssi, kasvatusdiskurssin muutos kasvudiskurssiksi ja institutionaalisen diskurssin demokratisointi ilmenivät ja vaikuttivat osaltaan niin, että lastensuojelun toimijan kanssa vuorovaikutussuhteessa olevalle muodostettiin lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kohteen lisäksi toimijan rooli. Toimijuus on olennainen osa palveltavan roolia mutta se sisältyy asiakkuuteenkin; se on yksi risteämistä, joissa kasvu-, palvelu- ja asiakkuusdiskurssi kolmannessa lastensuojelulaissa kohtaavat. Kasvaja, palvelun saaja ja asiakas tuodaan kolmannessa lastensuojelulaissa esiin yksilönä, jolla on tarpeita ja toiveita. Tapa, jolla yksilöllisyys ilmenee, on ominaista asiakkuudenhallinnalle, jonka yhteydessä yksilöllisyys tarkoittaa esimerkiksi juuri asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista yksilöllisiä palveluja tarjottaessa (ks. Yritys-Suomi, Asiakkuudenhallinta 2015). Asiakkuudenhallinnalle on ominaista myös se, että asiakasprosesseja, asiakastietoja ja vuorovaikutusta sekä puhuen että kirjoittaen säännellään. Kolmannessa lastensuojelulaissa tällainen sääntely esiintyykin edeltäneitä lastensuojelulaki-

ja -asetustekstejä yksityiskohtaisempana. Asiakkuudenhallinnassa keskeisiä elementtejä ovat prosessien automatisointi sekä asiakastietojen ja käyttäytymisen analysointi (ks. Knox, Maklan, Payne, Peppard & Ryals 2003, 1–2; Kannisto, Salenius & Sigfrids 2005, 22–24, 34, 49, 55–56, 58–79). Prosessien sääntely on automatisointia siinä mielessä, että sääntelyllä pyritään yhdenmukaistamaan lastensuojelun menettelytavat ja prosessit keskeisimmiksi arvioituilta osiltaan.

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sitä, miten asiakkuus ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa. Sitä, miten asiakkuutta muodostetaan yhteistyön sääntelyssä, tarkastelen kuitenkin vasta seuraavassa alaluvussa.

Eniten huomiota herättävä asiakkuutta, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa muodostava ilmaisutapa kolmannessa lastensuojelulaissa on asiakkuussanasto, jota käytetään etenkin lastensuojelulain 5. ja 6. luvussa. Asiakkuussanaston käyttöönotto osoittaa, että asiakkuus on nähty ja haluttu tuoda esiin lastensuojelussa merkityksellisenä asiana. Asiakkuussanasto näkyy eksplisiittisesti esimerkiksi otsikoissa *Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen* ja *Lastensuojeluasian vireille tulo ja asiakkuuden alkaminen*. Sanaa *asiakas* käytetään kolmannessa lastensuojelulaissa useiden yhdyssanojen määriteosissa: esimerkiksi oikeutetaan perimään maksuja, joista käytetään sanaa *asiakasmaksu*. Niistä dokumenteista, joihin veloitetaan kirjaamaan lastensuojelutyötä, käytetään termiä *asiakasasiakirjat*. Kolmannen lastensuojelulain 6. luvussa lapsesta käytetään ilmaisua *lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi* käsiteltäessä menettelysäännöksiä. Lapsi ja huostaanotetun lapsen vanhemmat esitetään asiakkaina myös siten, että heille veloitetaan laatimaan teksti, josta käytetään ilmaisua *asiakassuunnitelma*.

Asiakkuussanastoon sisältyy siis sanastoa, jossa esiintyy sana *asiakas* yhdysosan osana tai johdoksena. Tällaisen sanaston yhteydessä käytetään palvelusanastoa, ja palvelu- ja asiakasdiskurssi ovatkin toisiinsa limittyviä diskursseja siten, että niitä muodostavat osittain samat ilmaisut. Seuraavassa esimerkissä 12 näkyy juuri se, että lastensuojelu esitetään samassa yhteydessä sekä palveluna että asiakkuutena kursivoimillani sanoilla.

Esimerkki 12

Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden *palvelujen* piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun *asiakkaana*.

Kolmannessa lastensuojelulaissa asiakkuus yhdistetään esimerkiksi terveydenhuoltoon, joka on yksi niistä ammattialoista, joiden yhteydessä sana *asiakas* ei ole aina ollut ominainen mutta on kuitenkin nykyisin käytössä. Lastensuojelu määritellään kolmannen lastensuojelulain 3. pykälässä, ja siinä yhteydessä mainitaan laaja joukko eri alojen toimintoja lastensuojeluun sisältyvinä asioina: tutkiminen (ilmaisulla *lastensuojelutarpeen selvitys*), tukeminen (ilmaisulla *tukitoimet*), hallinnolliset toimet (ilmaisulla *lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto*) ja huolto (ilmaisulla *sijaishuolto ja jälkihuolto*). Ehkäisevän lastensuojelun toimintaan esitetään sisältyvän edistämistä, turvaamista ja tukea (ilmaisulla *edistetään ja turvataan*

lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta) sekä terveydenhuoltoa (ilmaisulla *äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa*), päivähoitoa (ilmaisulla *päivähoidossa*), opetusta (ilmaisulla *opetuksessa*) ja nuorisotyötä (ilmaisulla *nuorisotyössä*). Lastensuojelun asiakkuus tuodaan esiin palvelujen asiakkuutena seuraavassa esimerkissä 13 kursivoimallani ilmaisulla.

Esimerkki 13

Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa *järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia*.

Lastensuojelu tuodaan siis esiin sekä asiakkuutena että monialaisena toimintana. Monialaisessa kommunikaatiossa tarvitaan yhteistä sanastoa, jota on mahdollista käyttää esimerkiksi eri alojen toimijoista ja toiminnasta. Asiakkuussanastosta on tullut juuri tällainen sanasto. Monialaisuutta käsiteltäessä viitataan yhteistyöhön, jota tarkastelen lähemmin seuraavassa luvussa.

Asiakkuutta ja siihen sisältyvää toimijuutta muodostetaan kolmannessa lastensuojelulaissa osaltaan sääntelemällä lastensuojelun prosesseja aiempaa tarkemmin. Prosessien sääntelyyn kuuluu esimerkiksi asiakirjojen laatimisen ohjailua etenkin kolmannen lastensuojelulain 5., 6. ja 7. luvussa. Asiakirjoihin tehtävien merkintöjen sekä huoltajan ja lapsen kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen sääntelyllä ohjataan sekä tiedonmuodostusta että vuorovaikutuksen tapaa, ja samalla muodostetaan lapselle, nuorelle, vanhemmille ja huoltajille asiakkaan asemaa. Seuraavaksi esitän tästä esimerkkejä.

Luvun otsikossa *Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen* lastensuojelu tuodaan esiin asiakkuutena ja luodaan näin odotus siitä, että lastensuojelun prosessejakin lähestytään asiakkuusnäkökulmasta. Lastensuojeluasian esitetään tulevan vireille viestinnän seurauksena: hakemuksen perusteella tai siten, että sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä saa ilmoituksen tai tiedon lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Aiemmissa lastensuojelulaeissa ei säännelty sitä, milloin lastensuojeluasia tulee vireille ja mistä lastensuojelun asiakkuus alkaa. Ilmoitusvelvollisuutta sen sijaan on käsitelty kaikissa suomalaisissa lastensuojelulaeissa, vaikkakin sääntelyn tapaa on muokattu kummassakin kokonaisuudistuksessa.

Asiakkuuden ja lastensuojelun prosessin sääntely etenee kolmannessa lastensuojelulaissa niin, että vireille tulon jälkeen viranomaisen velvoitetaan tekemään lastensuojelutarpeen selvitys. Ilmaisulla *on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta* viitataan sekä tekstiin, josta käytetään ilmaisua *lastensuojelutarpeen selvitys*, että laajemmin lastensuojelutarpeen selvitystoimintaan. Asiakkuuden ja lastensuojelun prosessin seuraava vaihe ilmaistaan siten, että velvoitetaan *asiakassuunnitelma*-nimisen tekstin laatimiseen.

Siinä tavassa, miten tekstissä käsitellään asiakassuunnitelman laatimista, kolmannen lastensuojelulain merkittävimmät diskurssit, siis institutionaalinen, asiakkuus-, palvelu- ja kasvudiskurssi, kietoutuvat toisiinsa ja niillä tuodaan

esiin asiakkuusideologiaa sekä sanastolla että sääntelemällä prosessia. Sanastolla lastensuojelu esitetään asiakkuutena, ja kun käsitellään lastensuojelun eri vaihteita, tullaan samalla määritelleeksi asiakkuuden prosessi. Tämä näkyy seuraavassa esimerkissä 14, jonka velvoittavassa virkkeessä käytetään nollapersoonaista nesessiivirakennetta *on tehtävä*. Sen enempää nollapersoonaista muotoa kuin passiiviakaan käytettäessä ei eksplikoida sitä, kuka toimii. Nollapersoonan käytöllä velvoitus kohdistetaan jokaiseen (ks. ISK 2004 § 1347–1348). Tällä ilmaistaan se, että asiakassuunnitelman laatija on instituutio, kuten tehdään myös passiivia käytettäessä (ks. Löflund 1998, 77–78):

Esimerkki 14

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jollei asiakkuus pääty lastensuojeluntarpeen selvityksen jälkeen tai kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta tai ohjaus.

Sillä, että asioita veloitetaan kirjaamaan asiakassuunnitelmaan, ohjataan dokumentoinnin sisältöä ja samalla tiedonmuodostusta. Asiakassuunnitelma veloitetaan laatimaan ja tarkistamaan yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan tai lapselle muuten läheisen henkilön sekä lapsen huoltoon merkittävällä tavalla osallistuvan kanssa. Näin asiakassuunnitelman laadintaan yhteistyössä osallistuville muodostetaan toimijan ja mielipiteen haltijan rooli, millä osaltaan muodostetaan asiakkuutta. Mielipiteen haltijan rooli korostuu etenkin siinä, että asiakassuunnitelmaan veloitetaan kirjaamaan asianomaisten eriävät näkemykset luetelluista asioista. Asiakassuunnitelman käsittelyn yhteydessä lastensuojelu tuodaan esiin palveluna sanastossa esimerkiksi niin, että asiakassuunnitelmaan veloitetaan kirjaamaan lastensuojelutoiminta käyttäen ilmaisua *palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan*. Esittämällä lastensuojelu tukitoimintana lastensuojelun työntekijän vuorovaikutuskumppanille muodostetaan toimijan rooli, kuten olen todennut aiemmin toisen lastensuojelulain ja -asetuksen tekstuaalisen analyysin yhteydessä. Tukemisen voi tulkita myös osaksi palveluja mutta myös kasvatusta, koska sillä pyritään vaikuttamaan tuettavan henkilön toimintaan, kasvuun ja kehitykseen.

Se, että lastensuojelulaissa veloitetaan suunnittelemaan ja laatimaan suunnitelmateksti, ei ole uutta, mutta kolmannessa lastensuojelulaissa suunnitelman laadintaa säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Asiakkuutta tällä muodostetaan osaltaan siten, että suunnitelmatekstissä ammattilaisen toiminta ja vastuut sekä asiakkaan asema vastuineen määritellään. Asiakkuussuhteelle on ominaista juuri se, että osapuolten toiminta, oikeudet ja vastuut perustuvat jonkinlaiseen eksplisiittiseen määrittelyyn, esimerkiksi sopimukseen, ammattialan vaikiintuneisiin käytänteisiin tai lakiin. Asiakkuus eroaa tällä tavalla yksityiselämän suhteista, joissa voidaan toki sopia virallisestikin asioita, esimerkiksi solmia avioliitto, mutta joissa kuitenkin usein toimitaan ääneen lausumattomien pelisääntöjen varassa.

Toisessa lastensuojelulaissa veloitetaan laatimaan teksti, josta käytetään sanaa *huoltosuunnitelma*, ja säännellään huoltosuunnitelman sisältöä. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa suunnitelmien laadintaa ei sen sijaan vielä käsitellä. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 147) todetaan, että suunnitelman sääntelyn muutoksessa on kysymys ajanmukaistamisesta, kun sanan *huoltosuunnitelman* tilalle ehdotetaan sanaa *asiakassuunnitelmaa*. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 141–142) lastensuojeluasian vireille tuloa ja asiakkuuden alkamista koskevan sääntelyn arvioitiin olevan välttämätöntä varsinkin lapsen ja perheen oikeusturvan takia. Aiemmin oli esiintynyt epäselvyyttä siitä, oliko lapsi kirjattu lastensuojelun asiakkaaksi vai ei.

Asiakassuunnitelman, lastensuojelutarpeen selvityksen ja muidenkin asiakirjojen laadinnan ohjailu on siis osa prosessien hallintaa, mutta sillä on toinenkin funktio: Lastensuojelun asiakirjojen laadinnan sääntelyllä lastensuojelu tuodaan esiin jännitteisesti sekä asiakkuutena ja tavallisesta poikkeavana asiana että normaalina asiana. Kysymys on yhtäältä siitä, että lakiteksteissä ilmaistaan asioita usein perustelematta (ks. Mattila 2002, 57, 61). Näin tehdään kolmannen lastensuojelulain 1. ja 2. luvussa, joissa käsitellään yleiset säännökset sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen. Näihin lukuihin sisältyvissä määrittelemissä ja toimintasäännöissä ei esitetä tai vaadita selontekoja, joilla toiminta osoitettai-siin tavallisesta poikkeavaksi.

Toisaalta kolmannessa lastensuojelulaissa muodostetaan asiakkuutta nimenomaan sääntelemällä prosesseja esimerkiksi niin, että viranomaiset veloitetaan laatimaan suunnitelmia, selvityksiä ja päätöksiä. Tämä näkyy esimerkiksi asiakkuuden alkuvaiheiden ohjailussa veloittamisina useisiin erilaisiin selontekoihin: Lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta ja nuoresta veloitetaan ilmoittamaan. Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai ilmoituksesta. Sosiaalityöntekijän on tehtävä merkintä lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta lastensuojeluasiakirjoihin sekä ilmoitettava siitä huoltajille ja lapselle. Lapsen asi-oista vastaavan sosiaalityöntekijän on tehtävä lapsen tilanteesta selvitys. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, ellei asiakkuus pääty lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tai kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Selontekoja vaaditaan myös lastensuojelun järjestämisen sääntelyn yhteydessä 3. luvussa. Lisäksi kunta veloitetaan laatimaan suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä.

Asiakkuusnäkökulmaa ilmennetään kolmannessa lastensuojelulaissa myös sääntelemällä rajoituksia sijaishuollossa; rajoitusten sääntelyllä varmistetaan asiakkaan asemaa samalla, kun niillä ohjataan viranomaisien toimintaa. Viranomaisille annetaan oikeus rajoittaa sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpitoa vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa määritellyillä tavoilla tiettyjen ehtojen täytyttyessä. Rajoittamiseen oikeutetaan jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, mutta sääntelyä yksityiskohtaistettiin lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007). Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa vastaavaa sääntelyä ei vielä ole. Tällainen lapsen ja vanhempien yhteydenpidon rajoittaminen ei ole odotuksenmukaista, mikä näkyy esimerkiksi siten, että sille määritellään lakitekstissä ehdot *jos-*

konjunktiolla alkavissa sivulauseissa pykälän ensimmäisessä momentissa. Rajoittaminen osoitetaan erityiseksi asiaksi lisäksi sillä, että siitä velvoitetaan tekemään päätös.

Kolmannen lastensuojelulain asiakkuusnäkökulma ilmenee yhteydenpidon rajoittamisen lisäksi siten, että lastensuojelun toimijat oikeutetaan tiettyjen ehtojen täytyessä muihinkin rajoitustoimiin: aineiden ja esineiden haltuunottoon, henkilöntarkastukseen, henkilönkatsastukseen, omaisuuden ja lähetysten tarkastamiseen ja luovuttamatta jättämiseen, kiinnipitämiseen, liikkumisvapauden rajoittamiseen, eristämiseen ja erityisen huolenpidon järjestämiseen. Rajoittamisten sääntelyssä osoitetaan se, millaisiin toimiin viranomaiset ovat oikeutettuja, mutta samalla ilmaistaan myös ne rajat, jotka viranomaisen toiminnalla on. Tällä varmistetaan asiakkaan asema myös rajoittamisten yhteydessä. Sillä, että edellä lueteltuihin asioihin oikeutetaan ehdollisesti, osoitetaan niiden poikkeuksellisuus, mikä ilmenee myös siten, että kolmannessa lastensuojelulaissa ohjataan sitä, miten päätös mainituista toimenpiteistä tehdään ja miten rajoitustoimenpiteet kirjataan.

Lastensuojelun asiakasprosessia ohjataan kolmannessa lastensuojelulaissa siis myös siten, että säännellään asiakirjojen laadintaa. Asiakirjojen laadinnan sääntelyllä muodostetaan lapselle, nuorelle, vanhemmille ja huoltajille asiakkaan asemaa, sillä asiakirjat toimivat asiakasta koskevan päätöksenteon perusteina, ja siten se, miten ne on laadittu, on merkityksellistä asiakkaan aseman ja esimerkiksi oikeuksien toteutumisen kannalta. Asiakuutta muodostetaan osaltaan myös sillä, että asiakirjoista käytetään ilmaisua *asiakasasiakirjat*. Prosessien sääntelyyn liittyvät asiakirjat ovat lähinnä viranomaisten toisille viranomaisille laatimia asiakirjoja. Asiakirjojen laadintaa säänneltäessä ohjailun kohteena on siten viranomaisten keskinäinen viestintä. Viranomaisten keskinäisen viestinnän lisäksi säännellään myös viranomaisten ja lasten, nuorten, vanhempien, huoltajien, muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien sekä lapsen huolenpitoon osallistuneiden henkilöiden ja lapselle tai perheelle läheisten henkilöiden kanssa tapahtuvaa kommunikointia esimerkiksi niin, että velvoitetaan järjestämään neuvotteluja heidän kanssaan.

Kolmannessa lastensuojelulaissa säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin sitä, mitä asiakasasiakirjoihin tulee sisällyttää. Asioiden kirjaamisen tapaa käsitellään kolmannessa lastensuojelulaissa omassa pykälässään, jossa esitetään asiakasasiakirjoihin sisällytettävät asiat. Edellä olen tuonut esiin asiakkuuden alkuun liittyvän kirjaamisen sääntelyn. Lisäksi kirjaamista säännellään esimerkiksi siten, että huostaanottoon liittyvään hakemukseen kirjattavat asiat määritellään kuten myös yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen ja rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen sisältö. Huostaanottoon ja sijaishuoltoon liittyvän hakuksen tekemistä ohjataan luettelemalla vaadittava sisältö, kuten seuraavassa esimerkissä 15 on näkyvillä:

Esimerkki 15

44 §

Hakemus hallinto-oikeudelle

Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista koskevan 43 §:n 2 momentissa mainitun viranhaltijan hakemuksen hallinto-oikeudelle tulee sisältää:

- 1) vaatimus lapsen huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta ja tarvittaessa 83 §:n mukaisen väliaikaisen määräyksen antamisesta sekä vaatimusten perustelut;
- 2) lasta koskeva 30 §:n mukainen asiakassuunnitelma;
- 3) selvitys perheelle ja lapselle annetuista tai tarjotuista avohuollon tukitoimista;
- 4) selvitys 32 §:n 1 momentissa tarkoitettusta lapsen läheisverkoston kartoittamisesta;
- 5) selvitys sijaishuoltopaikasta;
- 6) suunnitelma lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon toteuttamisesta;
- 7) suunnitelma tai selvitys lapsen 51 §:n mukaisesta terveydentilan tutkimisesta;
- 8) selvitys 42 §:n mukaisesta mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta;
- 9) tarvittaessa asiantuntijoiden lausunnot; sekä
- 10) mahdolliset muut päätökseen vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat.

Asiakassuunnitelma ja muut 1 momentissa mainitut asiakirjat voidaan tarvittaessa toimittaa erikseen, jos niitä ei ole hakemuksen kiireellisyydestä johtuen vielä voitu laatia.

Myös jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet velvoitetaan kirjaamaan. Asiakirjojen ja vuorovaikutuksen aiempaa yksityiskohtaisempi sääntely edellä osoitetuilla tavoilla on yksi merkittävimmistä muutoksista lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa ja yksi keskeisimmistä asiakkuusdiskurssin ja -ideologian esittämisen tavoista.

Edellä kuvattu sääntelyn tarkentuminen on vastaus lastensuojelulain valmisteluprosessissa esitettyihin näkemyksiin siitä, että asiakirjojen laadinnassa on ollut puutteita. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 151–152) tuodaan esiin, että lastensuojelussa oli ollut merkittäviä puutteita asioiden kirjaamisessa asiakirjoihin, mikä oli nähty etenkin oikeusturvan suhteen ongelmalliseksi. Asioiden asiakasasiakirjoihin kirjaamisen merkitystä korostetaan samoin kuin sitä, että asianomaisella on oikeus saada tietoonsa materiaali, jonka perusteella esitykset ja päätökset on tehty. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 219) todetaan:

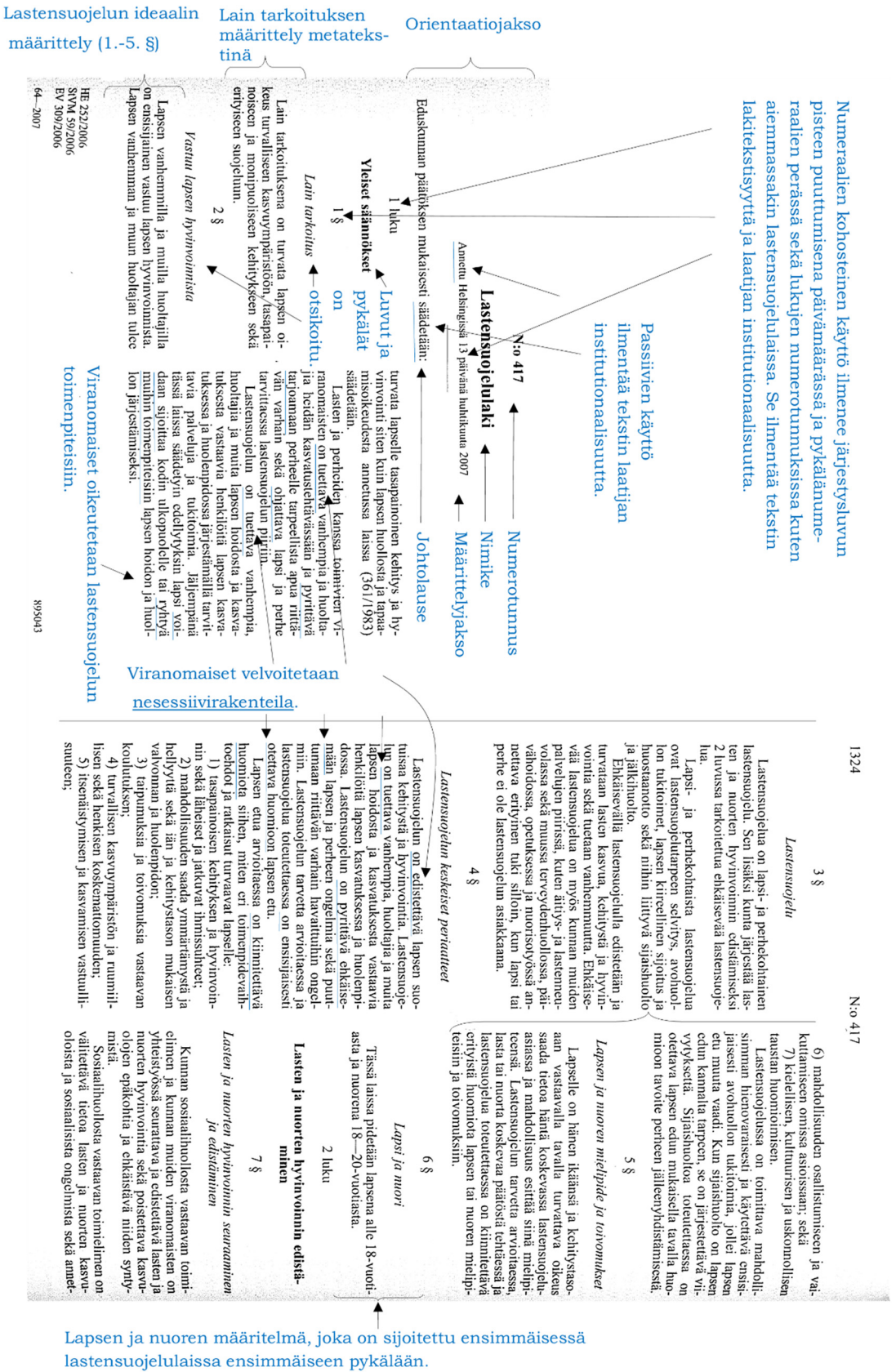
Kirjaamisen keskeisenä tavoitteena on turvata lastensuojelutoimenpiteiden käytön seuranta ja valvontaa ja samalla niiden kohteeksi joutuneen lapsen oikeusturvaa.

Samassa yhteydessä todetaan, että kirjaamisen tavoitteen toteuttamiseksi lakiehdotuksessa on pyritty riittävän tarkasti yksilöimään tiedot, jotka on kirjattava (HE 252/2006, 219–220).

Aiempaa yksityiskohtaisempi prosessien sääntely ja samalla asiakkuusnäkökulma ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa vuorovaikutuksen ja kirjaamisen ohjailun lisäksi esimerkiksi siinä, että lain alussa määritellään vastuu lapsen hyvinvoinnista. Aiemmissa lastensuojelulaeissa näyttäytyy odotuksenmukaisena se, että vanhemmat ja muut huoltajat kasvattavat lapsia. Kolmannessa lastensuojelulaissa sen sijaan osoitetaan vastuu lapsen hyvinvoinnista eksplisiittisesti vanhemmille ja muille huoltajille toisen pykälän ensimmäisessä virkkeessä väitelauseessa sekä toisessa virkkeessä, jossa velvoitetaan turvaamaan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi (kuva 5). Väitelauseella tiedotetaan, kuvataan todellisuutta, mutta sillä myös ohjataan, kun se on osa yhteiskunnallisesti ohjaavaa lakitekstiä. Sillä, että ohjataan nimenomaan väitelauseella, esitetään yleisenä normina se, että ensisijaisesti vanhemmat ja muut huoltajat vastaavat lapsen hyvinvoinnista (ks. Kankaanpää 2006, 69–71). Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 115) vastuun osoittamista vanhemmille perustellaan toteamalla:

- - säännöksellä pyritään korostamaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 1 kohdassa mainittua vanhempien tai huoltajien ensisijaisen kasvatusvastuun periaatetta myös lastensuojelussa.

Vaikka vanhempien kasvatusvastuuta on käsitelty myös toisen lastensuojelulain perusteluissa (HE 13/1983, 17), toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa sitä ei kuitenkaan vielä eksplikoida.

Kuva 5. Kolmannen lastensuojelulain alku (Suomen säädöskokoelma vuodelta 2007 (N:o 417–422)).

Vanhempien vastuun määrittelyä voi tarkastella eri näkökulmista. Sen voi tulkita ensinnäkin siten, että vanhempien vastuun ei oleteta välttämättä sisältyvän yhteisesti jaettuun ideologiaan (ks. Saarinen 2008, 341–343). Vastuun eksplisiittisen osoittamisen vanhemmille voi nähdä keinona tuoda esiin se, että vanhemmat ja muut huoltajat eivät kaikissa tilanteissa ja itsestään selvästi vastaisi lastensa hyvinvoinnista. Salmi-Tolosen (2008b, 51) mukaan lainsäädännössä ei yleensä veloiteta tekemään sellaista, jonka ihmiset tekisivät muutenkin.

Vastuiden määrittelyllä voi myös tulkita muodostettavan vanhempien ja huoltajien sekä viranomaisten välille asiakkuuteen kuuluvaa yhteistyösuhdetta, jossa molemmat osapuolet ovat toimijoita ja kummankin osapuolen vastuut määritellään. Lastensuojelun viranomaiset veloitetaan tukemaan palveluilla ja tukitoimilla vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Kuten aiemmin totesin, asiakkuussuhde eroaa esimerkiksi perhesuhteesta niin, että siinä osapuolten roolit ja niihin sisältyvät tehtävät ovat sopimukseen tai velvoittamiseen perustuvia, eivät siis ilman sopimusta tai määrittelyä toteutuvia, spontaaneja.

Lastensuojelun toimijan ja hänen vuorovaikutuskumppaninsa välinen suhde osoitetaan edellä kuvatuilla tavoilla prosessien sääntelyllä erityisesti suhteeksi, jonka osapuolten roolit, velvollisuudet ja oikeudet on määritelty. Suhde muotoutuu nimenomaan asiakkuudeksi, kun prosessien sääntelyn yhteydessä käytetään asiakkuussanastoa ja kummallakin osapuolella on toimijan rooli kohteen roolin ohessa.

Asiakkuusdiskurssi ja sen osana asiakkaan asema, johon liittyvät vastuut on määritelty, on liittynyt erityisesti liiketoimintaan. Asiakkaan asemaa ja oikeuksia säännelläänkin erityisesti kaupanteon yhteydessä (ks. Kuluttajansuojalaki 38/1978; Kauppalaki 355/1987). Asiakkuus on kuitenkin tullut myös sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Toisen lastensuojelulain ja -asetuksen voimassa ollessa on säädetty Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), jossa säännellään sosiaalihuollon asiakkaan osallistumiseen, kohteluun ja oikeusturvaan liittyviä periaatteita (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 13–14). Sopimuksellistaminen on ollut ominaista New Public Management -orientaatiolle, jota on sovellettu julkisella sektorilla ja joka heijastuu kolmannessa lastensuojelulaissa esimerkiksi asiakkaan asemaan liittyvissä asiakasasiakirjojen sääntelyissä (ks. Lane 2000, 3–4, 6, 10–11, 147, 179).

Edellä osoitettujen asioiden lisäksi asiakkuuteen kuuluva lastensuojelun prosessien sääntely sisältää esimerkiksi sen, että lastensuojelun toimenpiteisiin veloitetaan tiettyjen ehtojen täytyessä. Lastensuojelun toimenpiteiden edellytysten esitystavassa on tehty muutoksia kummassakin kokonaisuudistuksessa (1983 & 2007). Kolmannessa lastensuojelulaissa diskurssit limittyvät ilmaisuissa, joilla veloitetaan avohuollon tukitoimiin. Institutionaalinen lain säätäjä veloitaa institutionaalisen toimijan, josta käytetään ilmaisua *sosiaalihuollosta vastaava toimielin*, ryhtymään toimintaan, josta käytetään ilmaisua *avohuollon tukitoimiin*, lueteltujen ehtojen täytyessä. Se, että viranomaiset veloitetaan ryhtymään lastensuojelun toimenpiteisiin tiettyjen eksplikoitujen ehtojen toteutuessa, ilmentää sitä, että viranomaisten tehtävänä on valvoa lasten ja nuorten elinolosuhteita ja

reagoida, mikäli määritellyt ehdot täyttyvät. Valvonta, johon viranomaiset velvoitetaan, on luonteeltaan institutionaalista. Avohuollon tukitoimien ilmaiseminen niin, että ne tapahtuvat yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa, tuo toiminnan esiin palveluna ja asiakkuutena sekä muodostaa niin palvelu- kuin asiakkuusdiskurssiakin. Lastensuojelun toimijan toiminta liitetään sanastolla myös kasvatukseen (ilmaisuilla *edistää ja tukea - - kasvatuksesta vastaavien henkilöiden, kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia*) ja tukemiseen (ilmaisuilla *avohuollon tukitoimiin*). Lapsen toiminta esitetään seuraavassa esimerkissä 16 kehittymisenä (ilmaisuilla *lapsen myönteistä kehitystä*):

Esimerkki 16

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä tämän luvun mukaisiin avohuollon tukitoimiin viipymättä:

- 1) jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka
- 2) jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia.

Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa.

Avohuollon tukitoimenpiteiden ehdot ilmaistaan lähestulkoon samoin kuin toisessa lastensuojelulaissa. Vaaran mahdollisena aiheuttajana esitetään *kasvuolosuhteet* ja *lapsi käyttäytymisellään*. Tukitoimenpiteiden ehdoissa tuodaan siis esiin, että lapsi voi omalla käyttäytymisellään vaarantaa oman terveytensä tai kehityksensä, ja tämä asia ilmaistaan yhdeksi toimenpiteiden perusteeksi. Kolmannessa lastensuojelulaissa aivan kuten toisessakin ainoastaan lapsi mainitaan sellaisena henkilötoimijana, jonka toiminta ilmaistaan perusteena lastensuojelun toimenpiteisiin ryhtymiselle. Käytettäessä toimijasta ilmaisua *kasvuolosuhteet* jää näkymättömiin, kuka olosuhteissa on toiminut tai jättänyt toimimatta. Tällaisella ilmaisutavalla vältetään vanhempien, huoltajien sekä muiden lapsen hoitajien ja kasvattajien syyllistäminen sekä muodostetaan heille palveltavan ja asiakkaan rooli. Asiakkuuteen kuten palveluunkin sopii huonosti se, että lastensuojelu esitetäisiin seuraamuksena vanhempien toiminnasta – kuten tehtiin ensimmäisessä lastensuojelulaissa. Sen sijaan tuodaan esiin sitä, että kysymys on lapsen tarpeesta, johon palveluilla vastataan – millä osaltaan muodostetaan sekä palvelu- että asiakkuusdiskurssia ja samalla asiakkuusideologiaa. Siitä huolimatta, että nimenomaan lapsi esitetään muualla kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelun asiakkaana, tässä yhteydessä hänen toimintansa tuodaan siis esiin mahdollisena

perusteena lastensuojelun toimenpiteille. Lapsi esitetään näin mahdollisena uhkana itselleen, kuten on monesti lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevassa uutisoinnissa tehty (ks. Juppi 2011, 201–202, 206–210, 217).

Asiakkuutta, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa muodostetaan kolmannessa lastensuojelulaissa edellä tarkasteltujen ilmaisukeinojen lisäksi sillä tavalla, että lastensuojeluun liittyviä raha-asioita säännellään aiempaa runsaammin ja samalla yksityiskohtaisemmin. Raha-asioiden sääntely on osa asiakkuuteen liittyvää prosessien sääntelyä, ja sääntelyn kohteena ovat esimerkiksi maksut, joista käytetään sanaa *asiakasmaksut*. Kolmannessa lastensuojelulaissa raha-asioita käsitellään 12 pykälässä yhteensä 95 pykälästä eli 13 %:ssa pykälistä. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa raha-asioita käsitellään 7 pykälässä yhteensä 53 pykälästä ja ensimmäisessä lastensuojeluasetuksessa 1 pykälässä yhteensä 30 pykälästä; yhteenlaskettuna talousasioista käsitellään siis 8 pykälässä yhteensä 83 pykälästä eli noin 10 %:ssa pykälistä. Toisessa lastensuojelulaissa raha-asioita käsitellään 4 pykälässä yhteensä 51 pykälästä ja toisessa lastensuojeluasetuksessa 1 pykälässä 20 pykälästä; yhteenlaskettuna talousasioista käsitellään siis 5 pykälässä yhteensä 71 pykälästä eli noin 7 %:ssa pykälistä. Näin kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelu tuodaan aiempaa vahvemmin esiin asiakasta koskettavana taloudellisena asiana.

Ensimmäisestä lastensuojelulaista ja -asetuksesta alkaen on määritelty se, kuka vastaa lastensuojelusta aiheutuvista kuluista. Tämän lisäksi jo toisessa lastensuojelulaissa käsitellään lapselle ja nuorelle tarjottavaa taloudellista tukea sekä kustannuksia, jotka aiheutuvat lasten ja nuorten kasvuoloja, sosiaalisia ongelmia ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja koskevasta tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnasta. Kolmannessa lastensuojelulaissa säännellään lisäksi esimerkiksi lapsen käyttövaroja sijaishuollossa sekä nuorelle maksettavia itsenäistymisvaroja. Viittaus lastensuojelun asiakkaaseen rahavarojen käyttäjänä tuo esiin hänet kuluttajana, millä kolmannessa lastensuojelulaissa ilmennetään sekä palvelu- että asiakkuusdiskurssia – ja asiakkuusideologiaa. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (2007) tehtiin muutos, jonka seurauksena lapsen tai nuoren omat ansiotulot sijaishuollon aikana eivät enää ole peruste vähentää hänelle maksettavien käyttövarojen määrää. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 180) todetaan, että käyttövarojen vähentäminen ”voisi olla omiaan vähentämään lasten tai nuorten halukkuutta työhön ja oman rahankäyttönsä suunnitteluun”. Käyttövarojen tarkoituksena mainitaan olevan, että niiden avulla opetetaan itsestä rahankäyttöä.

Asiakkuusideologiaa esitetään kolmannessa lastensuojelulaissa edellä tarkasteltujen ilmaisullisten ratkaisujen lisäksi siten, että lastensuojelu tuodaan esiin monin tavoin yksilöllisenä asiana. Jo lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa (1983) individualisoitiin tekstiä; toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lapsi ilmaistaan toimijana, yksilönä, jolla on oikeuksia, tarpeita, toiveita ja mielipiteitä sekä puhevalta esittää näkemyksensä. Tällä muodostettiin palvelunäkökulmaa; palvelut perustuvat palvelun saajan yksilöllisiin tarpeisiin ja toiveisiin. Näin tapahtuu myös kolmannessa lastensuojelulaissa, jossa palvelu-

ja asiakkuusdiskurssit ovat osittain päällekkäisiä, eli niillä on yhteisiä ominaispiirteitä. Yksilöllisyys on yksi näistä. Kolmannessa lastensuojelulaissa lapsikeskeisyys ja yksilöllisyys näkyy esimerkiksi lastensuojelun määritelmässä ilmaisussa *lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu* (kuva 5, 3. §). Yksilöllisyyttä ilmaistaan niin toisessa kuin kolmannessakin lastensuojelulaissa osaltaan käyttämällä lapsesta ja perheestä yksikössä olevia sanoja; näin tehdään esimerkiksi kolmannen lastensuojelulain 2. pykälässä (kuva 5). Aiemmin luvussa 5 olen todennut, että mikäli yksiköllisen sanan tilalla olisi monikkomuotoinen sana, merkityksestä muodostuisi toisenlainen. Monikollinen sana sisältäisi merkityksen, että kysymys on kaikkien lasten asioista, kun taas yksiköllisellä sanalla ilmaistaan, että kysymys on jokaisen yksittäisen ja yksilöllisen lapsen asioista.

Yksilöllisyyden painottaminen aiempaa vahvemmin näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa myös esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittämisen sääntelyssä. Lapsen puheoikeuden ikärajaa laskettiin aiemmasta 15 ikävuodesta 12 vuoteen. Muutokseen johtivat osaltaan ne kannanotot, joita oli esitetty lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistiosta (HE 252/2006, 113). Lapsen mielipiteen selvittämisen käsittely tarkentui aiemmasta osaltaan sillä tavalla, että kolmannessa lastensuojelulaissa määritellään se, milloin lapsen mielipiteen voi jättää selvittämättä. Tällaisten reunaehtojen määrittelemisen nostaa siis oletusarvoksi sen, että tavallisesti lapsen mielipide tulee selvittää. Samanlaista oikeutusta jättää lapsen mielipide selvittämättä ei esiinny sen enempää ensimmäisessä kuin toisessakaan lastensuojelulaissa tai -asetuksessa. Toisessa lastensuojelulaissa sen sijaan veloitetaan selvittämään lapsen etu ja oikeutetaan lapsi käyttämään puhevaltaa; oikeuttamisella osoitetaan lapsen mielipiteiden esittäminen ja kuuleminen tärkeiksi mutta tässä yhteydessä odotusten vastaisiksi asioiksi. Näin lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007) muutettiin siis sitä, mikä esitetään odotuksenmukaisena ja mikä odotuksenvastaisena: lapsen mielipiteen selvittäminen edustaa ensimmäistä ja mielipiteen selvittämättä jättäminen puolestaan jälkimmäistä. Lapsen eksplisiittinen oikeutus puhua omassa asiassaan sisältää samalla mahdollisuuden tämän oikeuden uhanalaisuuteen. Sama uhanalaisuus sisältyy myös veloitteeseen järjestää lapselle mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaava työntekijä. Sosiaalityöntekijän henkilökohtaiset tapaamiset ilmaistaan tavallisesta poikkeavina siten, että ne veloitetaan kirjaamaan asiakassuunnitelmaan. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 179) henkilökohtaiset tapaamiset kytketään sijaishuollon valvontaan. Samassa yhteydessä todetaan lisäksi, että lapsella pitäisi olla tilaisuus keskusteluihin, myös henkilökohtaiseen keskusteluun, kun hän sitä toivoo. Tällä korostetaan lapsen mahdollisuutta esittää henkilökohtainen ja rajoittamaton näkemyksensä, mikä liittyy yksilöllisyyteen ja sitä kautta asiakkuuteen.

Lapsen yksilöllisen mielipiteen ja edun selvittämiseen kytkeytyy myös se, että kolmannessa lastensuojelulaissa lapselle veloitetaan määräämään edunvalvoja käyttämään lapsen puhevaltaa huoltajan sijasta tiettyjen ehtojen täyttyessä. Tällä on luotu lapselle aiempaa vahvempi asema yksilönä, millä siis muodostetaan palvelu- ja asiakkuusdiskursseja sekä asiakkuusideologiaa. Edunvalvonta

liittyy myös oikeusturvaan ja prosessin aiempaa yksityiskohtaisempaan sääntelyyn.

Yksilöllisyyden sekä lapsikeskeisyyden merkityksen korostaminen ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa myös niin, että sana *lapsi* esitetään aiempaa useammin virkkeen teemana eli puheenaiheena, kuten taulukossa 4 on näkyvillä: kolmannessa lastensuojelulaissa *lapsi* esiintyy teemana toiseksi yleisimmin, kun toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa se on neljänneksi yleisin.

Taulukko 4. Yleisimmät teemat suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa.

	1936		1983		2007	
	Teema	kpl	Teema	kpl	Teema	kpl
1.	<i>viranomaisen toiminta tai sen tulos</i>	51	<i>viranomaisen toiminta tai sen tulos</i>	56	<i>viranomaisen toiminta tai sen tulos</i>	173
2.	<i>huoltolautakunta</i>	18	<i>sosiaalilautakunta</i>	31	<i>lapsi</i>	35
3.	<i>lapsi tai nuori henkilö</i>	16	<i>laki- tai asetusteksti tai sen sisältö</i>	11	<i>lastensuojelun henkilötoimija</i>	34
4.	<i>laki- tai asetusteksti tai sen sisältö</i>	14	<i>lapsi</i>	10	<i>laki- tai asetusteksti tai sen sisältö</i>	33

Lapsen on kohdistettu monin tavoin huomiota ensimmäisestä lastensuojelulaista alkaen, mikä on selvää, kun kysymys on nimenomaan lapsiin kohdistuvan suojelun sääntelemisestä. Tapa, jolla lapsi on tuotu esiin, on kuitenkin muuttunut lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa (1983 & 2007). Lapsen esittäminen aiempaa vahvemmin puheenaiheena on yksi keino kohdistaa huomiota lapseen ja lapsen näkökulmaan – ja yksi niistä keinoista, joilla tekstiä on individualisoitu ja jolla palvelu- ja asiakkuusdiskursseihin sekä asiakkuusideologiaan sisältyvää yksilöllisyyttä ilmennetään. Perusta huomion kohdistamiseen lapseen yksilönä, yksilöllisten oikeuksien ja edun haltijana, löytyy vuosikymmenten takaa Geneven lapsen oikeuksien julistuksesta (1924), YK:n lapsen oikeuksien julistuksesta (1959), YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta (1989, lapsen oikeuksien yleissopimus tuli voimaan Suomessa vuonna 1991), Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Suomi liittyi vuonna 1990) ja Suomen uudistetusta perustuslaista (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731) (ks. HE 252/2006, 38–43).

Yleisimmin virkkeiden teemana suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa on viranomaisen toiminta tai sen tulos (ks. taulukko 4). Se on sikäli odotuksenmukaista, että lastensuojelulaissa ja -asetuksessa säännellään ennen kaikkea viranomaisen toimintaa. Toiseksi yleisimpänä virkkeiden teemana ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa on *huoltolautakunta*, mikä on odotuksenmukaista, sillä usein virkkeen teemana on kieliopillisen subjektin ilmaiseva

sana tai ilmaisu (ks. ISK 2004, § 1372–1373), jollainen *huoltolautakunta* ensimmäisessä lastensuojelulaissa usein on. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa toiseksi yleisimpänä virkkeiden teemana on toimijasta käytetty *sosiaalilautakunta*. Huoltolautakunta ja sosiaalilautakunta velvoitetaan toimimaan lastensuojelulaissa ja -asetuksessa määritellyillä tavoilla.

Individualisointi ei kuitenkaan rajoitu kolmannessa lastensuojelulaissa vain tapoihin, joilla tekstissä tuodaan esiin asiakas. Se on näkyvillä myös lastensuojelun toimijasta käytetyissä ilmaisussa. Se, että lastensuojelun toimija esitetään nimenomaan yksittäisenä toimijana yksilöön viittavilla sanoilla ja ilmaisuilla, liittyy työelämässä laajalti menossa olevaan yksilöllistymiseen. Yhteiskuntatieteilijä Raija Julkunen (2009, 53, 120–123) analysoi yksilöllistymistä yhtenä uuden työn ominaispiirteistä. Päätöksentekijäksi ja vastuun kantajaksi osoitetaan aiempaa useammin yksittäinen työntekijä yhteisön sijaan. Yksilöllistyminen viittaa siihen, että työ henkilökohtaistuu: työntekijät tekevät valintoja ja vastaavat niistä. Yksilöllistyminen kytkeytyy esimerkiksi asiantuntijatyön rajattomuuteen: se edellyttää, että yksittäinen työntekijä osaa organisoida ja priorisoida työssään sekä ottaa siihen etäisyyttä. Yksilöllistymisen lisäksi uudelle työlle on ominaista subjektivoituminen; työ on olennaisesti riippuvaista yksilön subjektiviteetista, ja työntekijä käyttää työssään osaamistaan, taitojaan, tunteitaan ja motivaatiotaan, kommunikoi toisten työntekijöiden (subjektien) kanssa. Sosiologisina termeinä yksilöllistymistä ja subjektivoitumista on käytetty eri asioista – vaikkakin toisiinsa lähellä olevista.

Kolmannessa lastensuojelulaissa yleisin lastensuojelun toimijasta käytetty ilmaisu on (*lapsen asioista vastaava*) *sosiaalityöntekijä*, joka siis viittaa yksilöön (taulukko 2). Lisäksi lastensuojelun toimijasta käytetään ilmaisuja *sosiaalihuollon johtava viranhaltija* ja *hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä* (*lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä*). Lastensuojelun yhteisöllisestä toimijasta käytetään ilmaisua *sosiaalihuollosta vastaava toimielin*. Yksittäisen lastensuojelun henkilötoimijan aseman korostuminen näkyy myös siinä, että lastensuojelun henkilötoimija esitetään virkkeen teemana eli puheenaiheena aiempaa useammin (taulukko 4).

Kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelun yksilötoimijaan viittaavien ilmaisujen aiempaa runsaammalla käytöllä yksilöllistetään ja yksilökohtaistetaan sekä samalla tarkennetaan lastensuojelutoiminnan sääntelyä aiempaan verrattuna. Kun toimijaan viitataan ilmaisulla *lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä*, vastuu lastensuojelun toimenpiteistä osoitetaan yksittäiselle sosiaalityöntekijälle. Kun taas toimijaksi tai vastuulliseksi on esitetty yhteisö, esimerkiksi *kunta*, vastuu on kollektivisoitu ja vastuullisen henkilön määrittely on huomattavasti hankalampaa ja edellyttää säädöksen ulkopuolista hallinnon tietämystä. Seuraavassa esimerkissä 17 on näkyvillä, miten yksittäinen sosiaalityöntekijä ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa ja miten eri diskurssit kohtaavat tavassa, jolla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä velvoitetaan tekemään lastensuojelutarpeen selvitys:

Esimerkki 17

27 §

Lastensuojelutarpeen selvitys

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on tehtävä selvitys lapsen tilanteesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Selvityksen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 16 ja 17 §:ssä säädetään.

Esimerkissä 17 etenkin palvelu- ja asiakkuusdiskursseihin sisältyvä yksilökoh- taistaminen näkyy siis niin, että yksikkömuotoisia ilmaisuja käytetään niin las- tensuojelun toimijasta (*lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän*) kuin toiminnan kohteestakin (*lapsen*). Institutionaalinen diskurssi ilmenee puolestaan siten, että institutionaalinen lain säätäjä velvoittaa institutionaalisen lastensuojelun toimi- jan institutionaaliseen ja samalla kasvatukselliseen toimintaan, valvomaan lap- sen tilannetta. Institutionaalisesta viranomais toimijasta käytetään sanaa *sosiaali- työntekijä*. Institutionaalisesta valvonnasta on kysymys ilmaisuissa *on tehtävä sel- vitys lapsen tilanteesta ja selvityksessä arvioidaan*. Kasvu ja kasvatusta tuodaan esiin, kun valvontaan sisältyvän arvioinnin kohteisiin viitataan ilmaisuilla *lapsen kas- vuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta*. Lastensuojelun toiminta esitetään asiakkuuteen sisältyvänä yhteistyönä, kun sosiaalityöntekijä oikeutetaan ottamaan yhteyttä lapselle läheisiin henkilöihin sekä muihin yhteis- työtahoihin ja asiantuntijoihin, mikä siis osaltaan ilmentää asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa.

Sääntelyn lisääntyminen aiempaan verrattuna näkyy edellä osoittamieni ta- pojen lisäksi yksinkertaisesti jo siinä, että kolmas lastensuojelulaki on aikaisem- pia lastensuojelulakeja ja -asetuksia huomattavasti laajempi, kuten taulukko 5 osoittaa.

Taulukko 5. Suomalaisen lastensuojelulakien ja -asetusten pykälätekstin laajuudet.

	1936			1983			2007
	<i>LSL</i>	<i>LSA</i>	<i>YHT.</i>	<i>LSL</i>	<i>LSA</i>	<i>YHT.</i>	<i>LSL</i>
Sanoja	3240	1541	4 781	2775	1051	3 826	9939
Päälauseita			210			180	433
Sivulauseita			242			86	307
Lauseita yhteensä			452			266	740
Virkkeitä			172			169	415

Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen pykälätekstin yhteenlaskettu laajuus on 4781 sanaa, toisen 3826 sanaa ja kolmannen 9939 sanaa.

Edellä olen tarkastellut sitä, miten asiakkuutta, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa esitetään kolmannessa lastensuojelulaissa: Vuorovaikutussuhde lastensuojelun työntekijän ja lapsen, nuoren, vanhempien ja muiden läheisten kanssa tuodaan esiin asiakkuutena esimerkiksi asiakkuussanastolla. Asiakas ilmaistaan yksilönä, toimijana sekä yhteistyökumppanina ja lastensuojelu monialaisena asiantuntijapalveluna. Asiakkuus rakentuu kolmanteen lastensuojelulaikiin osaltaan siten, että lastensuojelu tuodaan aiempaa vahvemmin esiin talousasiana; lastensuojelu(palvelut) liitetään näin kuluttajuuteen. Asiakkuutta muodostetaan myös sääntelemällä lastensuojelun prosesseja aiempaa yksityiskohtaisemmin nimenomaan lastensuojelutyöhön sisältyvää vuorovaikutusta ohjaamalla. Näin kommunikoinnille osoitetaan aiempaa merkittävämpi asema. Prosessien ja niihin sisältyvän kommunikaation yksityiskohtaisella sääntelyllä lastensuojelun toimijan ja hänen vuorovaikutuskumppaninsa välinen suhde osoitetaan erityiseksi, ei-ammattillisista spontaaneista vuorovaikutussuhteista kuten ystävyydestä poikkeavaksi suhteeksi. Kun tämä yhdistyy asiakkuussanastoon ja prosessien hallintaan, kysymys on nimenomaan asiakassuhteesta.

Edellä mainitut asiat, asiakkaan rooli, prosessien yksityiskohtainen sääntely, kommunikoimalla tapahtuvan yhteistyön merkityksen vahvistaminen, tiedottaminen sekä näiden lisäksi tukitoiminta ovat risteymiä, jotka ovat ominaisia kolmannen lastensuojelulain keskeisimmille diskursseille: asiakkuus-, palvelu-, kasvu- ja institutionaaliselle diskurssille. Asiakkuusideologia – niin kuin tekstin ideologia ylipäätään – rakentuu toisiinsa kietoutuvien diskurssien yhteisvaikutuksesta ja on tekstikokonaisuuden ominaisuus (ks. Verschueren 2012, 23).

Asiakkuusdiskurssi on ylläläinen, eli se on mahdollinen monen ammattialan puhutuissa ja kirjoitetuissa teksteissä. Tällainen ilmaisuvaranto on tarpeen, kun tehdään yhteistyötä eri alojen ammattilaisten ja maallikoiden kanssa. Lastensuojelun ammattilaisen ja lapsen, nuoren, hänen vanhempiansa, huoltajiensa ja hänelle läheisten ihmisten välinen suhde sisältää yhteistyötä – vaikkakin myös valvontaa ja vallan tehdä päätöksiä lapsen ja nuoren asioissa. Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin sitä, miten yhteistyö ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa.

6.2 Yhteistyö- ja ohjaussuhde

Yksi niistä keinoista, joilla asiakkuutta, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa muodostetaan kolmannessa lastensuojelulaissa, on se, että lapselle, nuorelle, vanhemmille, huoltajille, lapsen hoitajille ja eri alojen ammattilaisille muodostetaan yhteistyökumppanin rooli ja tässä yhteydessä käytetään asikkuussanastoa – sekä säännellään asiakasprosessia, kuten edellisessä luvussa osoitin. Asiakkuudelle on ominaista asiakaslähtöisyys, mikä edellyttää asiakkaan tarpeiden ja toiveiden selvittämistä ja niihin vastaamista, siis yhteistyötä asiakkaan ja yhteistyökumppaneiden kanssa (ks. Knox, Maklan, Payne, Peppard & Ryals 2003, 1–2; Kannisto, Salenius & Sigfrids 2005, 22–24, 34, 49, 55–56, 58–79).

Lastensuojelu on esitetty yhteisenä asiana ensimmäisestä lastensuojelulaista lähtien, kun tietyissä ammateissa toimivat on velvoitettu ilmoittamaan havaitsemastaan lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta ja muut kansalaiset on oikeutettu tekemään ilmoitus. Yhteistyö on ollut mukana myös sillä tavalla, että lastensuojelun toimijat on velvoitettu yhteistoimintaan keskenään. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yhteistyö liittyy valvontaan. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yhteistyö kytketään edelleen valvontaan mutta myös palveluihin. Jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelu esitetään aiempaa painokkaammin yksilöllisenä mutta myös yhteisenä asiana.

Yhteistyön merkitystä korostettiin laadittaessa kolmatta lastensuojelulakia lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007) muuttamalla ilmoitusvelvollisuuden käsittelyä aiemmasta kolmella tapaa. Ilmoitusvelvollisuudelle on kolmannessa lastensuojelulaissa ensinnäkin annettu keskeisempi asema kuin aiemmin. Työtehtävien yhteydessä havaitusta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta velvoitetaan ilmoittamaan kolmannen lastensuojelulain 5. luvussa, jossa käsitellään lastensuojeluasiakkuuden alkamista, kuten jo edellisessä luvussa toin esiin. Näin ilmoitusvelvollisuudelle on muodostettu aiempaa merkittävämpi asema sijoittamalla se osaksi lastensuojeluasiakkuuden prosessia. Aiemmin ilmoitusvelvollisuus käsiteltiin eräänlaisessa kaatoluokassa, luvussa, johon oli koottu muihin asiakokonaisuuksiin kuulumattomia yksittäisiä asioita. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ilmoitusvelvollisuutta käsitellään viimeisessä luvussa, joka on otsikoitu *Erinäisiä säännöksiä*, ja toisessa lastensuojelulaissa se käsitellään toiseksi viimeisessä luvussa, joka on otsikoitu *Erinäiset säännökset*. Sijoittelulla on viestitty painoarvosta (ks. Niemivuo 2008, 112).

Toisekseen ilmoitusvelvollisten määrää on laajennettu kolmannessa lastensuojelulaissa entisestään, millä muodostetaan yhteistyösuhdetta mutta samalla myös ohjataan yhä useampia. Seuraavassa esimerkissä 18 olen kursivoinut ilmoitusvelvollisista käytetyt ilmaisut:

Esimerkki 18

25 §

Ilmoitusvelvollisuus

Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanottoa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, on voimassa, mitä rippiin tai muuhun sielunhoitoon liittyvästä salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään tai määrätään.

Edellisessä esimerkissä 18 ilmoittamisvelvollisiksi todetaan useita toimialoja ja toimia, sellaisiakin, joita ei aiemmissa lastensuojelulaeissa tuotu esiin. Ilmoittamisvelvollisuus osoitetaan joukolla lapsia työssään kohtaavia julkisen ja yksityisen sektorin työntekijöitä. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa viitataan ilmoitusvelvollisiin mainitsemalla yksittäisiä ammatteja. Toisessa lastensuojelulaissa laajennetaan ilmoitusvelvollisuutta mainitsemalla kokonaiset ammattialat.

Kolmanneksi kolmas lastensuojelulaki eroaa aiemmista myös siten, että siinä ilmoittamisen perusteeksi riittää tieto tilanteesta, joka edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Aiemmin sen sijaan ilmoittamaan velvoitettiin, mikäli tarkoitettu henkilö havaitsee lapsen tai nuoren olevan lastensuojelun tarpeessa. Tällä ilmaisullisella muutoksella kynnystä ilmoituksen tekemiseen on madallettu. Ei siis tarvitse olla varmaa tietoa lastensuojelun tarpeesta, vaan perusteeksi riittää tieto tilanteesta, jonka luonteen selvittäminen on tarpeen. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 31, 139) mainitaan aiemmin esiintyneen tulkinnaan liittyviä ongelmia etenkin sen suhteen, milloin lasten kanssa työskentelevällä henkilöllä on velvollisuus tehdä ilmoitus sekä milloin ilmoitus on tehtävä salassapitosäännösten estämättä. Hallituksen esityksessä mainitaan, että tavoitteena on ”lapsiin kohdistuvien laiminlyöntien, vaarojen, heitteillejätöjen ja vastaavien tilanteiden mahdollisimman varhainen havaitseminen”. Hallituksen esityksen (HE 252/2006, 138) mukaan ilmoitusvelvollisuutta koskevilla muutoksilla on ollut tarkoitus selkeyttää, täsmentää ja laajentaa ilmoitusvelvollisten piiriä. Ilmoitusvelvollisuuden laajentamisella lastensuojelusta on siis tehty aiempaa useampien ihmisten yhteinen asia.

Yksi uusista tavoista, joilla kolmannessa lastensuojelulaissa yhteistyö tuodaan esiin osana lastensuojelua, on se, miten käsitellään moniammatillisuutta. Sana *moniammatillisuus* ja asiakokonaisuus, johon sillä viitataan, on lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa ennen mainitsematon, ja osaltaan sen käytöllä yhteistyö

eri alojen ammattilaisten kanssa liitetään lastensuojeluun. Yhteistyötä eri alojen ammattilaisten kanssa on käsitelty aiemmissakin lastensuojelulaeissa, kuten edellä olen todennut, mutta se on tehty toisin.

Kolmannessa lastensuojelulaissa moniammatillisuuden käsittelyssä lastensuojelun osoitetaan olevan asiantuntijapalvelu, jonka asiakas lapsi on. Seuraavassa esimerkissä 19 lastensuojelu esitetään monien ammattialojen toimintaan sisältyvänä asiana ja institutionaalinen, asiakkuus-, palvelu-, kasvu- ja terveysdiskurssi limittyvät:

Esimerkki 19

14 §

Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta.

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.

Edellä esimerkissä 19 institutionaalinen lain säätäjä velvoittaa institutionaalisen toimijan huolehtimaan siitä, että lastensuojelun instituution edustajalla (*lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä*) on mahdollisuus yhteistyöhön tarvittavien alojen asiantuntijoiden kanssa. Moniammatillisuuden piiriin sisällytetään kasvatustalaja, terveydenhuolto ja juridiikka, kun velvoitetaan muodostamaan eri alojen ammattilaisista koostuva *asiantuntijaryhmä*. Muutamille aloille ominaisen sanaston lisäksi käytetään ammattialoille yhteisiä, monialaisia ilmaisuja: Esimerkiksi toimijoista käytetään sanoja *asiantuntijoista* ja *asiantuntijaryhmä*, joita voidaan käyttää millä alalla tahansa ja joilla lastensuojelu liitetään asiantuntijapalveluihin. Lisäksi käytetään sellaisia termejä, jotka ovat yhteisiä tietyille aloille. Kolmannessa lastensuojelulaissa käytetään esimerkiksi termiä *hyvinvointi*, joka on ominainen ainakin kasvu-, sosiaalipalvelu- ja terveysdiskursseille. Myös termi *erityinen huolenpito* on luonteeltaan monialainen, mikä käy ilmi sen määritelmästä seuraavassa esimerkissä:

Esimerkki 20

71 §

Erityinen huolenpito

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa siten kuin jäljempänä 72 ja 73 §:ssä säädetään.

Toisessakin lastensuojelulaissa eri ammattialoja mainitaan esimerkiksi lastensuojelun tukiryhmää käsittelevässä pykälässä mutta termejä *erityinen huolenpito*, *hyvinvointi* ja *moniammatillisuus* sen sijaan ei käytetä.

Yhteistyö nimenomaan moniammatillisuutena tulee kolmannessa lastensuojelulaissa esiin osaltaan myös siten, että terveydenhuollon asema on siinä aiempaa vahvempi. Aiemmista lastensuojelulaeista ja -asetuksista poiketen kolmannessa lastensuojelulaissa terveydenhuollon erityisiä velvollisuuksia käsitellään omassa pykälässään ja lapsen terveydentilan tutkimista omassaan. Lisäksi terveydenhuolto mainitaan osaksi ehkäisevää lastensuojelua seuraavassa määritelmässä:

Esimerkki 21

Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Jo toisessa lastensuojelulaissa yhteistyö näkyy esimerkiksi siten, että terveydenhuollon viranomaiset velvoitetaan antamaan asiantuntija-apua lastensuojelussa ja tarvittaessa järjestämään lapsen hoito, mutta kolmannessa lastensuojelulaissa yhteistyöstä terveydenhuollon kanssa ja samalla terveydenhuollon asemasta lastensuojelussa tehdään siis entistä merkittävämpi. Tämä näkyy osaltaan terveystieteen käytössä. Sana *terveys* esiintyi jo ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, mutta sille on muodostunut aiempaa merkittävämpi asema lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa. Tämä liittyy esimerkiksi siihen, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa mainituista sairauten tai vajavaisuuteen viittaavista ilmaisuista on luovuttu. *Terveys* on sana, jota käytetään ideaalista asioiden tilasta ja jolla viitataan siten abstraktiin asiaan. Kolmannessa lastensuojelulaissa terveystieteen on käytetty myös esimerkiksi toimijasta: toimijana esitetään *terveyskeskus* ja *sairaanhoitopiiri*. Terveystieteen on käytetty myös toiminnan kohteesta, kun tutkimuksen kohteena mainitaan *terveydentila*, toiminnasta (*terveydenhuolto*) sekä toimipaikasta (*äitiys- ja lastenneuvolassa*). Lastensuojelulaissa on näin ollen muodostumassa oma terveystieteen diskurssinsa. Kolmannessa lastensuojelulaissa terveydenhuolto kuitenkin esitetään nimenomaan palveluna; palvelu puo-

lestaan on osa asiakkuutta, kun palvelusanaston ohella käytetään asiakkuussanastoa. Se, että terveydenhuolto esitetään asiakkuuteen sisältyvänä palveluna, näkyy tekstissä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Esimerkki 22

8 §

Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, opetustointia sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja järjestäessään ja niitä kehittäessään huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Palveluja järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Edellisessä esimerkissä 22 on näkyvillä, miten kolmannen lastensuojelulain diskurssit kietoutuvat toisiinsa. Otsikolla esitetään palveluiksi kaikki ne toiminnot ja alat, jotka tekstissä mainitaan, yhtenä näistä on *terveydenhuolto*. Tällä muodostetaan palveludiskurssia. Kasvudiskurssi rakentuu sanastossa, sillä esimerkissä mainitaan kasvatusta, kehittäminen ja tuki. Tuki on diskursseja yhdistävä asia; se on ominainen kasvu-, palvelu- ja asiakkuusdiskurssille. Institutionaalinen diskurssi näkyy sillä tavalla, että kunnan viranomaiset veloitetaan tukitoimintaan ja kiinnittämään erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Toimijoiden yhteistyön asema kolmannessa lastensuojelulaissa perustuu osaltaan siihen, mitä hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 125–126) todetaan: että yhteistyö terveydenhuollon ja lastensuojelun viranomaisten välillä on usein välttämätöntä lapsen etujen ja tarpeiden vuoksi. Ongelmana mainitaan olleen, että terveydenhuollon viranomaisilla ei ole aina ollut tarvittavia hoitoyksiköitä tai riittävästi määrärahoja lasten ja nuorten tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon. Hallituksen esityksessä korostetaan, että psyykkisesti sairaan lapsen hoito järjestetään ensisijaisesti terveydenhuollossa ja että lastensuojelutoimenpiteisiin ryhdytään vain siinä tapauksessa, että huoltaja ei vie lasta välttämättömäksi katsottuun hoitoon tai lapsen kasvuoloihin liittyy muita ongelmia. Lisäksi hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 178) todetaan, että ”lastensuojelun piiriin tulevien lasten terveydentila on keskimääräistä huonompi”, millä perustellaan se, että lapsen terveydentilan tutkimiseen veloitetaan, kun lapsi sijoitetaan sijaishuoltoon. Terveydentilan tutkimista perustellaan lisäksi sillä, että näin lapsi saisi pikaisesti sijaishuollon alettua sellaista hoitoa ja huolenpitoa, jota hän tarvitsee.

Lastensuojelun esittäminen yhteisenä ja laajana asiana ilmenee myös esimerkiksi siinä, miten toimijana esitetään *lastensuojelu* seuraavissa kursivoimissani ilmaisuissa:

Esimerkki 23

4 §

Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. - -

Edellisessä esimerkissä 23 velvoitetaan ehtoja esittämättä ja siten kaiken kattavasti *nesessiivirakenteilla on edistettävä, on tuettava, on pyrittävä ehkäisemään -- sekä puuttumaan*. Lisäksi velvoittamisen kattavuutta ilmaistaan käyttämällä velvoitetusta sanaa *lastensuojelun* ihmisyksilöön tai -yhteisöön viittaavan ilmaisun sijaan; sillä viitataan kaikkeen, mikä kuuluu lastensuojeluun. Vastuullisesta toimijasta käytetään siis metonymisesti laaja-alaiseen asiakokonaisuuteen viittaavaa sanaa (ks. Cruse 2004, 210–2011). Suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa on esitetty metonymisesti yhteisöstä käytettyjä sanoja (kuten *kunta*), jolloin huomio kohdennetaan yhteiskunnalliseen instituutioon kokonaisuutena – yksittäisten ihmisten sijaan. Kysymys on samasta ilmiöstä kuin silloin, kun lastensuojelun toimijasta käytetään ilmaisua *lastensuojelu*.

Yhteistyö näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa viranomaisten keskinäisen yhteistyön lisäksi viranomaisten ja asiakkaiden välisen vuorovaikutuksen käsittelyssä, kuten jo edellisessä luvussa 6.1 mainitsin. Yhteistyötä viranomaisten ja asiakkaiden kesken ohjataan esimerkiksi niin, että velvoitetaan järjestämään neuvotteluja lapsen, vanhempien tai huoltajien, muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden, lapselle ja perheelle läheisten henkilöiden sekä viranomaisten välillä. Samoin asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä velvoitetaan tekemään yhteistyötä. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 147) todetaan, että lastensuojelun tulisi perustua asiakkaiden ja viranomaisten yhteiseen suunnitteluun:

Asiakassuunnitelman laadinnan tulisi olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalityöntekijän avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät vaihtoehtoisia keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi.

Yhteistyön pitkäjänteisyys tuodaan esiin siten, että asiakassuunnitelman laadinnan esitetään olevan *prosessi*.

Viranomaisten yhteistyö vanhempien kanssa tulee aiempaa vahvemmin esiin jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Vanhempien toimintaa tai toimimattomuutta ei esitetä siinä enää perusteena lastensuojelun toimenpiteille. Tällä vältetään vanhempien ja huoltajien esittäminen viranomaisten toiminnan kohteena. Vanhemmille ja huoltajille muodostaan päinvastoin toimijan rooli. Myöskään kolmannessa lastensuojelulaissa vanhempien toimintaa ei mainita avoimuuden toimenpiteiden, kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton peruste-

luissa, vaan peruste tuodaan esiin lapsen terveyteen tai kehitykseen kohdistuvana vaarana. Kun toimijan rooliin yhdistyy asiakkuussanaston käyttö, vanhemmille rakennetaan palvelujen asiakkaan roolia – sen sijaan, että vanhemmat osoitettaisiin syyllisiksi toimintaan, jonka seuraamuksina olisivat lastensuojelun toimenpiteet, kuten tapahtuu vielä ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Huostaanoton perusteluiden esittämistapaan olikin oltu lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen (1983) jälkeen tyytyväisiä, mikä oli käynyt ilmi lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa vuonna 2005 (HE 252/2006, 73).

Se, että lastensuojelu sisältää yhteistyötä, näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa myös sillä tavalla, että siinä käsitellään lapsen läheisverkoston kartoittamista, mitä ei aiemmin tehty. Viranomaiset veloitetaan selvittämään ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, millaiset mahdollisuudet sukulaisilla tai muilla lapselle läheisillä henkilöillä olisi ottaa lapsi luokseen asumaan tai muuten osallistua lapsen tukemiseen.

Yhteistyöllistämiseen liittyy myös se, että kolmannessa lastensuojelulaissa käsitellään asiaa, jota aikaisemmissa lastensuojelulaeissa ei käsitelty: lapsen osallisuutta. Asialle on omistettu oma lukunsa. Lapsen osallisuudella on perusta YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (1989, tuli Suomessa voimaan 1991) 12. artiklassa ja Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731), joten lapsen osallisuuden tuominen lastensuojelulakiin oli lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007) asia, jota muuttunut lainsäädäntö- ja kansainvälinen sopimusympäristö edellytti (HE 252/2006, 39–41, 130). Jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa säännellään lapsen ja nuoren puheoikeutta ja oikeutta tulla kuulluksi, kuten olen luvussa 5.1 osoittanut. Näin lapselle muodostetaan osaltaan mielipiteen haltijan ja toimijan rooli. Osallisuudessa on kysymys lapsen oikeudesta esittää mielipiteensä ja tulla kuulluksi, mutta lisäksi siinä on kysymys sellaisesta periaatteesta, että lapsen toivomukset, mielipide ja etu otetaan huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti kaikissa tilanteissa. Kysymys on siis asiasta, jonka ydin esitetään jo toisessa lastensuojelulaissa mutta josta ei vielä tuossa vaiheessa käytetty sanaa *osallisuus*. Tuomalla osallisuus esiin eksplisiittisesti se osoitetaan lastensuojeluun olennaisesti kuuluvaksi asiaksi. Lapsen osallisuuden sääntely kolmannessa lastensuojelulaissa sisältää määräykset siitä, milloin lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä sekä milloin ja millaisin menettelyin lapselle on määrättävä edunvalvoja.

Osallisuuden käsittelyssä lapsi esitetään toivomusten, mielipiteen, puhevallan, oikeuden ja edun haltijana, toimijana ja yhteistyökumppanina. Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittäminen esitetään odotuksenmukaisena, kun siihen veloitetaan ilman perusteluja tai ehtoja. Sillä, että veloitetaan selvittämään lapsen mielipide seuraavalla tavalla: *hienovaraisesti ja siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten suhteille*, tuodaan puolestaan julki, että lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä suhteiden vaalimista pidetään tavoiteltavana ja että viranomaisten on mahdollista aiheuttaa myös haittaa lapsen suhteille. Mielipiteen selvittämisen sään-

telyllä ohjataan asiakkuussuhteen laatua, ja lapsen kanssa tapahtuvan vuorovai-
kutuksen merkitystä korostetaan sillä, että asiakasasiakirjoihin veloitetaan kir-
jaamaan lapsen näkemyksen lisäksi sen selvittämisen tapa. Tässä näkyy se, että
lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (2007) yhtenä tavoitteena oli kiinnittää
aiempaa enemmän huomiota lapsen henkiseen puoleen (ks. HE 252/2006, 213).
Osallisuuden vahvistaminen mainitaan hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 1)
yhtenä lastensuojelulain uudistustyön tavoitteista.

Ennen kuin etenen tarkastelemaan sitä, miten kolmannessa lastensuojelu-
laissa lukijallekin muodostetaan yhteistyökumppanin asema, kiteytän edellä
esittämäni siitä, miten yhteistyö näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa. Yhteis-
työn aiempaa korostuneempi asema näkyy siis esimerkiksi siten, että ilmoitus-
velvollisuutta on laajennettu, sille on luotu aiempaa painokkaampi asema osana
lastensuojelun asiakkuuden prosessia, ja ilmoittamisen perusteeksi riittää tieto
tilanteesta, joka edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lisäksi lasten-
suojaelu tuodaan esiin moniammatillisena yhteistyönä. Yhteistyö ilmenee esimer-
kiksi siten, että käytetään ylläisiä termejä kuten *hyöinvointi* ja *asiantuntija*. Yh-
teistyölle etenkin terveydenhuollon kanssa on muodostettu aiempaa merkityk-
sellisempi asema. Yhteistyöhön viitataan myös siten, että toimijana esitetään me-
tonyymisesti koko lastensuojaelu, lapsen läheisverkoston kartoittamiseen velvoi-
tetaan ja lapsen osallisuus tuodaan esiin olennaisena osana lastensuojelua. Kol-
mannessa lastensuojelulaissa käsitellään aiempaa runsaammin ja painokkaam-
min niin viranomaisten ja asiakkaiden kuin viranomaisten keskinäistäkin yhteis-
työtä. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 1, 70) viranomaisten välinen yhteis-
työ mainitaan yhdeksi lastensuojelulain uudistuksen tavoitteista ja tarpeista.

Yhteistyön voi siis nähdä asiakkuusdiskurssiin ja -ideologiaan sisältyväksi
asiaksi, kun lapselle, nuorelle, vanhemmille, huoltajille, lapsen hoitajille ja mo-
nille muillekin muodostetaan yhteistyökumppanin rooli, jonka yhteydessä käy-
tetään nimenomaan asiakkuussanastoa. Yhteistyö on osa asiakkuusdiskurssia li-
säksi siten, että yhteistyön prosessia säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin.
Yhteistyö on kuitenkin palveludiskurssinkin elementti, sillä myös palveltavan
rooliin liittyy toimijuus, ja yhteistyön yhteydessä käytetään asiakkuussanaston
lisäksi palvelusanastoa. Kolmannessa lastensuojelulaissa palvelu- ja asiakkuus-
diskurssi limittyvät, ja lastensuojaelu esitetään siis asiakkuutena, joka sisältää pal-
veluja, joiden asiakas on toimija ja yhteistyökumppani.

Kolmannessa lastensuojelulaissa myös lukijalle muodostetaan yhteistyö-
kumppanin ja asiakkaan asema siten, että hänelle annetaan aiempaa enemmän
lukuohjeita. Lukija voi hyödyntää lukuohjeita tekstiä tulkitessaan osana toimin-
taansa tekstiin liittyvien kysymysten äärellä, eikä hän tarvitse niin paljon tekstin
ulkopuolista tietoa kuin tarvitsisi ilman lukuohjeita. Seuraavaksi tarkastelen sitä,
miten kolmannessa lastensuojelulaissa annetaan lukuohjeita metatekstillä.

Kuva 5 on kolmannen lastensuojelulain alusta, ja siinä on näkyvillä sekä
lukuohjeita että niitä ilmaisukeinoja, joilla tekstin ilmaistaan olevan lakiteksti ja
joilla muodostetaan siten institutionaalista diskurssia. Heti kolmannen lasten-
suojelulain pykälätekstin alussa (1. §:ssä, kuva 5) esitetään lakitekstin tarkoitus.

Tällaisella metatekstillä ohjataan lukijaa antamalla hänelle tietoja; häntä siis palvellaan antamalla lukuohje. Kolmannen lastensuojelulain aloitusjaksossa (1.–6. §:ssä, kuva 5) miltei sanatarkasti se sama, mikä toisessa lastensuojelulaissa määritellään lapsen oikeudeksi (siten että määritelmä alkaa ilmaisulla *Lapsella on oikeus*, kuva 3), esitetään metatekstinä, lain tarkoituksena (siten että määritelmä alkaa ilmaisulla *Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus*, kuva 5). Tällä annetaan tietoja siitä, mihin tekstillä pyritään, ja samalla motivoidaan lukija lukemaan. Tekstin tarkoituksena esitetään asia, josta yleisesti ollaan samaa mieltä ja jota pidetään tärkeänä. Jos lukija hyväksyy tavoitteen, hänen voi olettaa tai ainakin toivoa hyväksyvän ne keinot, joilla tavoitteeseen esitetään päästävän, ja sitoutuvan niihin. Aloitusjaksossa määritellään tekstin tavoitteen lisäksi muut yleiset säännökset.

Toisessa lastensuojelulaissa aloitusjakso on deduktiivinen, taustoittava, minkä luvussa 5.2 osoitin osaltaan demokratisoivan ohjauksen tapaa (ks. Scollon ym. 2011, 105, 107). Toisen lastensuojelulain alussa esitetään lastensuojelun tavoite mutta ei lastensuojelulain tavoitetta (kuva 3). Kolmannen lastensuojelulain tarkoituksen esittämistä ei mielestäni voi tulkita samaan tapaan lastensuojeluun liittyväksi selonteoksi kuin toisen lastensuojelulain 1. §:n lapsen oikeuden määrittelyn ja 2. §:n lastensuojelun tavoitteen määrittelyn, sillä kolmannessa lastensuojelulaissa virkkeen teemana eli puheenaiheena on lain tarkoitus, ei siis lastensuojelun tarkoitus. Kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelu määritellään heti lain tarkoituksen esittämisen jälkeen (kuva 5). Sillä, että kolmannessa lastensuojelulaissa ei esitetä taustoitusta, tavoitetta tai muutakaan selontekoa, lastensuojelu osoitetaan entuudestaan tutuksi ja itsestään selväksi asiaksi. Tällainen ilmaisutapa on ominainen lakitekstilte, kuten aiemmin olen todennut.

Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 115) lastensuojelulain aloituksen muutos perustellaan toteamalla, että lapsen oikeuksista säädetään monissa muissa laeissa, esimerkiksi perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksessa. Tämän vuoksi lapsen oikeuden käsittelyä ei nähty lastensuojelulaissa tarpeelliseksi. Muutos johti siis siihen, että lastensuojelulain alussa käsitellään lastensuojelulakia tekstinä sisällöllisten asioiden sijaan.

Kolmannelle lastensuojelulaille ominainen ohjailun tapa asemoida lukija asiakkaaksi ilmenee tekstissä myös otsikoinnissa. Otsikot toimivat lukija-asiakasta palvelevina metateksteinä ja lukuohjeina, joilla tiedotetaan lukijalle tekstin sisällöistä. Numeroin osoitetulla otsikkohierarkialla jäsennetään käsiteltävien asioiden välisiä suhteita. Lastensuojelulain kummassakin kokonaisuudessa (1983 & 2007) on tehty muutoksia, jotka vahvistavat otsikoiden toimimista lukuohjeina. Kolmas lastensuojelulaki on jaettu numeroituihin ja otsikoituihin lukuihin. Kymmenes luku on lisäksi alaotsikoitu. Kullakin pykälällä on numerotunnuksen lisäksi oma otsikkonsa aivan kuten toisessa lastensuojelulaisakin mutta toisin kuin ensimmäisessä, kuten taulukossa 6 on havaittavissa. Kolmas lastensuojelulaki on otsikoinnin suhteen siten kymmenettä lukua lukuun ottamatta kolmitasoinen; kymmenennen luvun otsikointi on nelitasoinen. Verratessa suomalaisia lastensuojelulakeja ja -asetuksia ja niiden otsikointeja, jotka ovat näkyvillä taulukossa 6, on nähtävissä kehityskulku, jossa tekstiä on versio

versiolta jäsenneily aiempaa useammilla otsikkotasolla: ensimmäisen suomalaisen lastensuojelulain ja -asetuksen otsikointi on kaksitasoista, toisen ja kolmannen lastensuojelulain kolmitasoista muuten mutta yhdessä luvussa nelitasoista.

Taulukko 6. Suomalaisen lastensuojelulakien otsikot.

1936	1983	2007
1 luku. Lastensuojelu ja lastensuojeluviranomaiset.	1 luku Yleiset säännökset 1 § Lapsen oikeus 2 § Lastensuojelu 3 § Lapsi ja nuori 4 § Lastensuojelun järjestäminen 5 § Suhde muihin lakeihin	1 Luku Yleiset säännökset 1 § Lain tarkoitus 2 § Vastuu lapsen hyvinvoinnista 3 § Lastensuojelu 4 § Lastensuojelun keskeiset periaatteet 5 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset 6 § Lapsi ja nuori
2 luku. Lasten kotikasvatuksen tukeminen.	2 Luku Kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen 6 § Kasvuolojen kehittäminen 7 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi	2 Luku Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen 7 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen 8 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi 9 § Tuki koulunkäyntiin 10 § Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa
3 luku. Suojelutoimenpiteet.	3 Luku Perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun toimintamuodot ja periaatteet 8 § Toimintamuodot 9 § Keskeiset periaatteet 10 § Lapsen edun selvittäminen ja lapsen puhevalta 11 § Menettely	3 Luku Lastensuojelun järjestäminen 11 § Lastensuojelun järjestäminen ja kehittäminen 12 § Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä 13 § Lastensuojelutoimenpiteistä päättävä viranhaltija 14 § Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen 15 § Terveystuollon erityiset velvollisuudet 16 § Lastensuojelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta 17 § Lastensuojelun järjestäminen eräissä erityistilanteissa 18 § Suhde muihin lakeihin 19 § Asiakasmaksut

(jatkuu)

1936	1983	2007
4 luku. Huoltolautakunnan huostassa olevien lasten huolto ja valvonta.	4 Luku Avohuollon tukitoimet 12 § Sosiaalilautakunnan velvollisuus toimenpiteisiin 13 § Sosiaalipalvelut ja muut tukitoimet 14 § Perhehoito ja laitoshuolto tukitoimena 15 § Lapsen edun valvonta	4 Luku Lapsen osallisuus 20 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen 21 § Lapsen puhevallan käyttö 22 § Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi 23 § Edunvalvojan palkkio ja kustannukset 24 § Vastuu lapsen edun turvaamisesta
5 luku. Suojelutoimenpiteiden lakkaaminen.	5 Luku Huostaanotto 16 § Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen 17 § Asianosaisen ja asian tuntijoiden kuuleminen. Päätöksen alistaminen 18 § Kiireellinen huostaanotto 19 § Huostaanotetun lapsen huolto 20 § Huostassapidon lakkaaminen 21 § Huostaanottopäätöksen raukeaminen	5 Luku Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen 25 § Ilmoitusvelvollisuus 26 § Lastensuojeluasian viereille tulo ja asiakkuuden alkaminen 27 § Lastensuojelutarpeen selvitys 28 § Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen
6 luku. Kasvattilasten hoidon valvonta.	6 Luku Sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset 22 § Sijaishuolto 23 § Sijaishuoltajien kuuleminen Lapsen asema sijaishuollossa 24 § Ihmissuhteet ja yhteydenpito 25 § Yhteydenpidon rajoittaminen 26 § Tietojen antaminen lapselle Perhehoito 27 § Perhehoidon järjestäminen	6 Luku Menettelysäännöksiä 29 § Lapsen tapaaminen 30 § Asiakassuunnitelma 31 § Asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu 32 § Lapsen läheisverkoston kartoittaminen 33 § Asioiden kirjaaminen

TAULUKKO 6 (jatkuu)

	28 § Koulutus, tuki ja epäkohtien korjaaminen Laitoshuolto 29 § Lastensuojelulaitokset 30 § Kasvuolot ja toiminnan edellytykset 31 § Pakotteet ja rajoitukset 32 § Erityiset rajoitukset 33 § Yksityisen laitoksen perustaminen ja valvonta Jälkihuolto 34 § Sosiaalilautakunnan tehtävät jälkihuollossa	
7 luku. Lasten suojeleminen heille sopimattomilta ansiotoimilta.	7 Luku Muutoksenhaku 35 § Muutoksenhaku 36 § Muutoksenhaku alistettavasta päätöksestä 37 § Muutoksenhaku korkeimpaan hallinto-oikeuteen 38 § Lain voimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpano 39 § Käsittelyn kiireellisyys	7 Luku Avohuolto 34 § Velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin 35 § Toimeentulon ja asumisen turvaaminen 36 § Muut lastensuojelun avohuollon tukitoimet 37 § Sijoitus avohuollon tukitoimena
8 luku. Lastensuojelulaitokset.	8 Luku Erinäiset säännökset 40 § Ilmoitusvelvollisuus 41 § Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonta 42 § Lastensuojelun tukiryhmä 43 § Sijaishuollon järjestäminen järjestön tai muun yhteisön avustuksella 44 § Kokeilu- ja kehittämistoiminta 45 § Perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun järjestämisestä vastuussa oleva kunta 46 § Maksut 47 § Avustuksenantovaltuus	8 Luku Lapsen kiireellinen sijoitus 38 § Lapsen kiireellinen sijoitus 39 § Kiireellisen sijoituksen lakkaaminen

(jatkuu)

9 luku. Lastensuojelun kustannukset ja niiden korvaaminen.	9 Luku Voimaantulosäännökset 48 § Lain voimaantulo 49 § Vuoden 1936 lastensuojelulain soveltaminen 50 § Siirtymäsäännöksiä 51 § Eräät siirtymäkauden määräajat	9 Luku Huostaanotto 40 § Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen 41 § Huostaanoton ja sijaishuollon valmistelu 42 § Asiaan osallisten kuuleminen 43 § Päätöksenteko huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta 44 § Hakemus hallinto-oikeudelle 45 § Huostaan otetun lapsen huolto 46 § Lapsen huollosta päättäminen huostassapidon aikana 47 § Huostassapidon kesto ja lakkaaminen 48 § Huostaanottopäätöksen raukeaminen
10 luku. Rangaistusmääräykset.		10 Luku Sijaishuolto Sijaishuoltoa koskevat yleiset säännökset 49 § Sijaishuolto 50 § Sijaishuoltopaikan valinta 51 § Lapsen terveydentilan tutkiminen 52 § Yhteistyö sijaishuollon aikana Lapsen asema sijaishuollossa 53 § Tietojen antaminen lapselle ja mahdollisuus keskusteluun 54 § Ihmissuhteet ja yhteydenpito 55 § Käyttövarat Perhehoito 56 § Sijaishuollon järjestämisen perhehoitona Laitoshuolto 57 § Lastensuojelulaitokset 58 § Kasvuolot ja toimitilat 59 § Yhdessä hoidettavien lasten ja nuorten määrä 60 § Henkilöstö

(jatkuu)

TAULUKKO 6 (jatkuu)

11 luku. Erinäisiä säännöksiä.	11 Luku Rajoitukset sijais- huollossa 61 § Säännösten soveltamis- ala 62 § Yhteydenpidon rajoitta- minen 63 § Yhteydenpidon rajoitta- mista koskeva päätös 64 § Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleiset edelly- tykset 65 § Aineiden ja esineiden haltuunotto 66 § Henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus 67 § Omaisuuden ja lähetyk- sen tarkastaminen. Lähetyk- sen luovuttamatta jättäminen 68 § Kiinnipitäminen 69 § Liikkumisvapauden ra- joittaminen 70 § Eristäminen 71 § Erityinen huolenpito 72 § Erityisen huolenpidon järjestäminen 73 § Erityisen huolenpidon toimeenpano 74 § Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen. Vaikutus asia- kassuunnitelmaan sekä hoito- ja kasvatussuunnitel- maan
	12 Luku Jälkihuolto 75 § Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon 76 § Jälkihuollon sisältö 77 § Itsenäistymisvarat
	13 Luku Valvonta 78 § Kunnan ilmoitus sijoitet- tavasta lapsesta 79 § Sijaishuollon valvonta 80 § Lääninhallituksen suo- rittama muu valvonta 81 § Yksityisesti sijoitettujen lasten hoidon valvonta

(jatkuu)

TAULUKKO 6 (jatkuu)

14 Luku Asian käsittely hallintotuomioistuimessa
82 § Asian käsittelyä koskevat yleiset säännökset
83 § Väliaikainen määräys
84 § Valmisteleva suullinen käsittely hallinto-oikeudessa
85 § Hallinto-oikeuden päätösvaltaisuus
86 § Lapsen kuuleminen hallintotuomioistuimessa
87 § Avustajan määrääminen lapselle
88 § Käsittelyn kiireellisyys
15 Luku Muutoksenhaku
89 § Muutoksenhakuoikeus
90 § Muutoksenhaku hallinto-oikeuteen
91 § Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpano
92 § Muutoksenhaku korkeimpaan hallinto-oikeuteen
16 Luku Erityiset säännökset
93 § Tarkemmat säännökset
17 Luku Voimaantulosäännökset
94 § Voimaantulo
95 § Siirtymäsäännökset

Jakamalla teksti lukuihin ja pykäliin sekä otsikoimalla teksti ja sen osat palvelaan lukijaa löytämään juuri se tekstin kohdan, jota lukija tilanteessaan tarvitsee. Lukijalle luodaan näin yksilöllisen toimijan ja yhteistyökumppanin, lukija-asiakkaan rooli. Tämäkin ilmentää osaltaan asiakkuusideologiaa. Kressin ja van Leeuwenin (1996, 218–219) mukaan yhtäjaksoisen kuvattoman leipätekstin luku-suunta on lineaarinen, ylhäältä alas, vasemmalta oikealle ja systemaattisesti alusta loppuun suuntautuva. Alaotsikot, erilaiset korostukset, luettelmat ja numeroinnit lisäävät todennäköisyyttä, että lukija ei noudatakaan tiukasti lineaarista lukujärjestystä vaan lukee poimien. Näin lukija-asiakasta palvelemaan mahdollistamalla erilaisia, yksilöllisiin tarpeisiin soveltuvia tekstin lukemisen tapoja.

Lastensuojelulain otsikoinnissa tehty muutos on osa yleisemminkin suomalaisten lakitekstien otsikoinnissa tapahtunutta muutosta. Niemivuon (2008, 104) havaintojen mukaan säädösten jako lukuihin on yleistynyt, ja pykäläotsikointi on hänen suomalaisista säädösteksteistä muodostuvassa tutkimusaineistossaan vielä vuonna 1982 harvinaista mutta yleistyy vuoden 1992 aineistossa ja vuosina 2005–2006 on jo pääsääntö. Väliotsikointi sen sijaan on Niemivuon aineistossa suhteellisen yleistä vuoden 1992 aineistossa mutta vuosien 2005–2006 aineistossa

sitä ei juuri esiinny. Myös Paso (2009, 159) on havainnut samankaltaisen otsikko-hierarkian tasojen lisääntymisen kehityskulun tutkimuksessaan Suomen korkeimman oikeuden ennakkopäätösten retoriikasta 1990- ja 2000-luvuilla.

Kolmannessa lastensuojelulaissa annetaan lukuohjeita myös siten, että siinä jäsennetään lastensuojelutoiminnasta käytettyjen termien hierarkkisia suhteita, ylä- ja alakäsitteitä (kuva 5, LSL 417/2007, 3. §). Lukijalle osoitetaan hierarkkisiin ylä- ja alakäsitteihin, mitkä toimintamuodot kuuluvat mihinkin lastensuojelun osa-alueeseen. Lastensuojelutoiminnasta käytetyt ilmaisut esitetään kolmiportaisina: käsitteelliseltä alaltaan laajin on *lastensuojelu*. Tämä puolestaan jaetaan kahteen osa-alueeseen, joista käytetään ilmaisuja *lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu* sekä *ehkäisevä lastensuojelu*. Toisen tason osa-alue, josta käytetään ilmaisua *lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu*, jaetaan kolmannella tasolla osa-alueisiin, joista käytetään ilmaisuja *lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto*. (Ks. Nykänen 1999, 17.) Toisesta lastensuojelulaista periytyneitä lastensuojelutoiminnasta käytettyjä ilmaisuja ovat *avohuollon tukitoimet, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto*. Uutuuksia sen sijaan ovat *lastensuojelutarpeen selvitys ja lapsen kiireellinen sijoitus*. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojelun toimintamuotoja ei sen sijaan määritellä.

Lastensuojelulaissa käytettävien käsitteiden ratkaiseminen oli yksi lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän tehtävistä (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 15). Tehtävään vastaaminen näkyy esimerkiksi juuri lastensuojelun toimintamuotojen määrittelynä. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 158) ilmaisua *kiireellinen sijoitus* perustellaan seuraavalla tavalla:

Lastensuojelulain uudistamiseen liittyvissä kuulemistilaisuuksissa keväällä 2005 tuotiin esille kiireellisen huostaanoton käsitteen epätarkoituksenmukaisuus. Nimike kiireellinen huostaanotto ei anna oikeaa kuvaa kyseisen toimenpiteen luonteesta ja tarkoituksesta verrattuna varsinaiseen huostaanottoon.

Ilmaisullisella muutoksella on siis tehty merkitysero. Ilmaisuihin ottaa (huolto)lautakunnan huostaan esiintyy ensimmäisessä lastensuojelulaissa. Ennen ensimmäistä lastensuojelulakia lapsi oli mahdollista ottaa huostaan holhouslain 1898/34A perusteella. Siinä asiasta käytetään ilmaisua *kodista ja vanhemmista erottaminen*. Samantapaista ilmaisua käytettiin myös lastensuojelulain valmistelun ensimmäisessä vaiheessa. Valmisteleva komitea (KM I 1905, 127–129, 137–143) käytti ilmaisua *lasten erottaminen kodista*. Toisessa lastensuojelulaissa käytetään ilmaisuja *huostaanotto ja kiireellinen huostaanotto*. Edellä mainituilla ilmaisullisilla muutoksilla toiminta on esitetty erilaisena kuin aiempi vastaava toiminta. Negatiivisen asian esiin tuomisesta on siirrytty ilmaisemaan asia lapsen hyvinvointiin kytkeytyvästä näkökulmasta; lapsen kodista erottamisen sijaan mainitaan lapsen huostaanotto.

Jäsentämällä lastensuojelutoiminnan muotojen keskinäiset suhteet palvelaan lukijaa tiedottamalla ja luodaan hänelle asemaa asiakas-yhteistyökumppanina. Lukija ei tarvitse tekstin ulkopuolista tietoa lastensuojelutoiminnan muodoista, kun asia esitetään lastensuojelulaissa. Lastensuojelun toimintamuodot määritellään jo toisessa lastensuojelulaissa, mutta kolmannessa lastensuojelulaissa toimintamuodot siis lisäksi jäsennetään kolmiportaisesti osa-alueisiinsa,

jolloin osaltaan hallitaan lastensuojelun prosessia, kuten jo aiemmin toin esiin. Palvelemalla lukija-asiakasta siten, että lastensuojelutoiminnan muodot ja niiden väliset suhteet jäsennetään, ilmennetään eri diskursseja: institutionaalista diskurssia, palvelu- ja asiakkuusdiskurssia – sekä asiakkuusideologiaa.

Yksi tapa antaa lukuohjeita on viitata toisiin teksteihin. Seuraavaksi tarkastelenkin sitä, miten kolmannessa lastensuojelulaissa ilmaistaan se, mistä löytyy lisätietoja, jotka vaikuttavat pykälän tulkintaan. Intertekstuaalisilla viittauksilla (indekseillä) viitataan toisiin teksteihin, jotka tuodaan tekstiin muodostamaan merkityksiä ja joiden kautta teksti liitetään osaksi muita keskusteluja (ks. Solin 2006, 74–75, 85). Intertekstuaaliset viittaukset kertovat siitä, että viestintä- ja tekstiyhteiskunnassa merkitykset ovat verkottuneet: lain merkitykseen vaikuttavat myös muut säädökset. Tässä yhteydessä tarkastelen vain avointa intertekstuaalisuutta, eli en ota huomioon interdiskursiivisuutta, jolla tarkoitetaan abstraktien konventioiden, esimerkiksi tekstilajien ja tyylien läsnäoloa tekstissä. (Ks. Fairclough 1992, 104; Mäntynen 2006, 45; Solin 2006, 77, 89, 90.)

Lastensuojelulaeissa intertekstuaalisissa viittauksissa mainitaan toisia säädöskohtia pykälätekstissä. Tämä mahdollistaa niin asiantuntija- kuin maallikkolukijallekin perehtymisen muihin lastensuojelulakiin liittyviin säädöksiin. Lukijalla ei siten tarvitse olla lastensuojelulain ulkopuolista tietoa siitä, mitkä säädökset vaikuttavat lastensuojelulakiin ja sen tulkintaan. Yhtäältä viittaukset korostavat lastensuojelulain juridista luonnetta, lakitekstisyyttä. Ne muodostavat osaltaan institutionaalista diskurssia, jossa ohjataan tiedottamalla sen ohessa, että vaaditaan noudattamaan velvoituksia. Toisaalta intertekstuaalisten viittausten voi tulkita myös palvelevan lukijaa toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, jossa institutionaalinen diskurssi kietoutuu palvelu- ja kasvudiskursseihin, samoin kuin myös kolmannessa lastensuojelulaissa, jossa institutionaalinen diskurssi liittyy asiakkuus-, palvelu- ja kasvudiskurssien kanssa.

Lukijan näkökulmasta avoimella intertekstuaalisuudella on kahtalainen luonne. Yhtäältä se siis tukee tekstin tulkintaa: esillä ovat tulkintaan vaikuttavat muut tekstit, joten ne voi etsiä käsiinsä, lukea ja hyödyntää niitä. Tästä näkökulmasta intertekstuaaliset viittaukset palvelevat lukijaa. Toisaalta viittaukset toisiin teksteihin pirstovat tekstiä ja lukemista. Tekstiviitteitä pidetään usein lukemista hankaloittavina suoraviivaisen ilmaisun katkoksina.

Tiililä (2007, 170–172) tuo esiin, että eri tekstilajeissa ilmaistaan käytettyjä tietolähteitä eri tavoin: akateemisissa, toisille asiantuntijoille tarkoitetuissa teksteissä hyvinkin yksityiskohtaisesti, kun taas esimerkiksi journalistisissa teksteissä vähäisesti. Viite ohjaa lukijaa hankkimaan viitattun tekstikohdan luettavakseen, mikä tarkoittaa lukurupeaman katkosta tulkintaan vaikuttavan täydentävän (laki)tiedon hankkimiseksi – tai asiantuntijan puoleen kääntymistä tekstin merkityksen tavoittamiseksi.

Vesa Heikkinen ja Hanna Hämäläinen kysyvätkin (2011, 6), onko avoin viittaaminen sittenkään tarkoitettu helpottamaan luettavana olevaan tekstiin liittyvien tekstien hahmottamista ja hankintaa vai onko itse asiassa kysymyksessä retorinen keino, jolla pyritään laatimaan tekstin identiteettiä asiantuntevaksi. Mielestäni kolmannessa lastensuojelulaissa kysymys on molemmista, ja tästä syystä

intertekstuaaliset viittaukset ovat risteymä, jossa palvelu- ja institutionaalinen diskurssi kohtaavat.

Heikkinen ja Hämäläinen (2011) ovat tutkineet suomalaisten hallinto-, jäte-, nuoriso- ja passilakien intertekstuaalisia ja metatekstuaalisia viittauksia ja havainneet, että niiden perusteella tekstien lukijoiksi on kirjoitettu monenlaisia asiantuntijoita: ainakin lainsäädännön, kulloisenkin säädöksen alan, eri sisältöjen, eri elämänaloille ominaisten kielenkäyttötapojen ja merkitysten, kielen ja tekstien asiantuntijoita (Heikkinen & Hämäläinen 2011, 4, 7). Bhatian (1994, 136–137) mukaan laki- ja asetustekstit poikkeavat monista muista tekstilajeista juuri siksi, että niiden todellisia lukijoita ja kirjoittajia on kovin hankala määritellä – niin säädösten kirjoittajuus kuin lukijuuskin on impersonaalista, yksilöön sitoutumatonta. Säädökset laaditaan institutionaalisissa yhteisöllisissä prosesseissa, ja niiden lukijana voi olla yhtä hyvin juridiikan tai muun alan ammattilainen kuin säädöksen liittyviin ammattialoihin nähden ulkopuolinenkin. (Ks. myös Trosborg 1997, 30–31.) Lakitekstien lukijoina ovat monenlaiset lukijat: ne, jonka henkilökohtaisista asioista on kysymys, ja ne, jonka työhön laki kuuluu. Tämä näkyy suomalaisista lastensuojelulaeista ja -asetuksista etenkin kolmannessa lastensuojelulaissa siten, että lukija-asiakkaalle annetaan aiempaa runsaammin tietoja teksteistä, joita lastensuojelulain merkitysten hahmottamisessa tarvitaan. Se, että aiemmissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa lukuohjeita annetaan kolmatta lastensuojelulakia vähemmän ja intertekstuaalisissa viittauksissa ei aina eksplikoida tarkoitettua tekstiä, viittaa siihen, että kolmatta lastensuojelulakia aiemmat lastensuojelulait ja -asetukset on kohdennettu pikemminkin toisille asiantuntijoille, etenkin juristeille. He tuntevat toiset lakitekstit, joihin lastensuojelulaki ja siinä muodostuvat merkitykset liittyvät, eikä heille tarvitse tiedottaa näistä teksteistä.

Intertekstuaalisilla viittauksilla on muodostettu tekstiin institutionaalisuutta kaikissa suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa (ja -asetuksessa) niin puhuttuja kuin kirjoitettujakin tekstejä mainitaan esimerkiksi seuraavilla tavoilla: *niin kuin siitä on erikseen säädetty, hankittuaan asiasta valtuuston ja huoltolautakunnan lausunnon ja mitä tässä laissa säädetään huoltolautakunnasta* (3. §:ssä, kuva 1). Tällaisessa intertekstuaalisessa viittauksissa näkymättömiin jää, mihin tai millaiseen tekstin merkitykseen tarkalleen ottaen viitataan.

Sellaisilla implisiittisillä viittauksilla, joissa ei eksplikoida viitattua tekstiä, muodostetaan toisenlaista ohjaussuhdetta kuin silloin, kun tekstit, joihin viitataan (intertekstit), mainitaan eksplisiittisesti kuten esimerkiksi kolmannen lastensuojelulain seuraavassa kohdassa:

Esimerkki 24

Kunnassa lastensuojelun toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä vastaa sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (*sosiaalihuollosta vastaava toimielin*²).

² Kursivointi on lakitekstissä.

Edellisen esimerkin ilmaisutavalla palvellaan lukijaa: annetaan täsmällinen tieto toisesta tulkintaan vaikuttavasta säädöstekstistä. Ei siis oleteta, että lukija tietäisi asiantuntemuksensa perusteella, mitkä lait vaikuttavat lastensuojelulaissa muodostettaviin merkityksiin. Teksti on siten kohdennettu monenlaisille lukijoille, niin juridiikan kuin muidenkin alojen ammattilaisille mutta myös maallikoille.

Oikeuskielessä viittauksia toisiin lainkohtiin nimitetään ristiviittauksiksi. Ristiviittauksilla on useita tehtäviä, jotka liittyvät oikeuskielen täsmällisyyteen, ja niiden avulla on mahdollista välttää toistamasta tekstiä. Ristiviittauksiin liittyy myös viestinnällisiä ongelmia. Teksti, johon viitataan, voi olla hankalasti saavutettavissa, ja lisäksi viittaukset voivat olla tulkinnanvaraisia. (Mattila 2010, 188–189; Heikkinen & Hämäläinen 2011, 4.)

Edellä olen tarkastellut sitä, miten kolmannessa lastensuojelulaissa lukijalle annetaan lukuohjeita metatekstillä monin tavoin: lukijaa orientoidaan tekstin tavoitteisiin tekstin aloitusjaksossa, aiempaa tiheämmin esitetyillä otsikoilla ilmaistaan tekstin sisältöjä, lastensuojelun toimintamuodot määritellään ja toimintamuotojen keskinäiset suhteet osoitetaan sekä viitataan toisiin teksteihin avoimilla eksplisiittisillä intertekstuaalisilla viittauksilla. Lukuohjeilla ohjataan lukijaa antamalla hänelle tietoja, palvellaan lukijaa tiedottamalla. Näin mahdollistetaan lukija-asiakkaan toiminta lastensuojelulain tulkitsijana sekä yhteistyökumppanina.

Kolmannessa lastensuojelulaissa ohjailusuhteesta muodostuu luonteeltaan tiedottava osaltaan myös siten, että lastensuojelun toiminnasta käytetään substantiiveja, epätyypillisen sanaluokan sanoja, kieliopillisia metaforia (ks. Heikkinen 1999, 118; Hiidenmaa 2000b, 57). Substantiiveilla kiinnitetään huomio toimintoihin toimijoiden tai olosuhteiden sijaan. Kielellisestä kommunikoinnista käytetyillä (deverbaali)substantiiveilla on mahdollista viitata samanaikaisesti sekä tekstiin, johon kirjataan tehty työ, että laajemmin toimintaan, kuten esimerkiksi aiemmin mainitulla termillä *lastensuojelutarpeen selvitys*. Tämä kahtalaisen viittaamisen mahdollisuus tekee ilmaisusta tiivistä. Heikkisen (2000b, 312) mukaan tiedon paketointi esimerkiksi kieliopillisten metaforien käytöllä on ominaista yleensäkin virka- ja ammattikielille. Tiedon paketointi substantiiveilla on yksi demokratisoinnin keino. Sillä etäännytetään ja abstrahoidaan ja samalla vältetään kirjoittajan ja lukijan välisen epäsymmetrisen valtasuhteen osoittaminen tekstissä – millä osaltaan muodostetaan yhteistyösuhdetta tekstin lukijan kanssa.

Yhteistyöllistäminen on yksi niistä keinoista, joilla lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa (1983 & 2007) ja etenkin toisessa kokonaisuudistuksessa on deinstitutionalisoitu tekstin perustaltaan epäsymmetristä ohjailusuhdetta. Tekstilajiin sitoutuva institutionaalisuus on kuitenkin läsnä kaikissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa esimerkiksi niissä tavoissa, joilla tekstin osoitetaan olevan lakiteksti ja joilla velvoitetaan toimimaan tietyissä tilanteissa määritellyillä tavoilla. Kuvassa 5 on osoitettu, miten esimerkiksi passiivilla, pykälämerkeillä ja numeraalien kohosteisella eli asiattyylillä poikkeavalla käytöllä ja performatiivisella johtolauseella osoitetaan kolmannen lastensuojelulain olevan institutionaalinen ja lakiteksti.

Toinen deinstitutionalisoinnin keino on demokratisointi, jolla ohjailusuhdetta muutettiin jo lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa (1983) aiempaa vähemmän epäsymmetristä valtasuhdetta osoittavaksi. Jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa demokratisointi ilmenee tekstissä siten, että ohjataan enemmän väitelauseilla kuin velvoittavilla ilmaisuilla. Samoin tehdään kolmannessa lastensuojelulaissa; siinä ohjataan hiukan enemmän esittämällä väitelauseita kuin velvoittavia lauseita: väitelauseiden osuus on vähän yli puolet (52 %) kaikista lauseista, eli velvoittavien lauseiden osuus jää alle puoleen (44 %:iin) kaikista lauseista, kuten on näkyvillä taulukossa 3. Velvoittavien ja kieltävien lauseiden yhteenlaskettu osuus on 48 %. Määrittelevien lauseiden osuus nousi jo ensimmäisessä lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (1983) sille tasolle, millä se on myös kolmannessa lastensuojelulaissa: niin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kuin kolmannessa lastensuojelulaissakin määritteleviä lauseita on 28 % kaikista lauseista. Samoin oikeuttavien lauseiden osuus nousi jo lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa sille tasolle, jolla se on kolmannessa lastensuojelulaissa: 24 % lauseista.

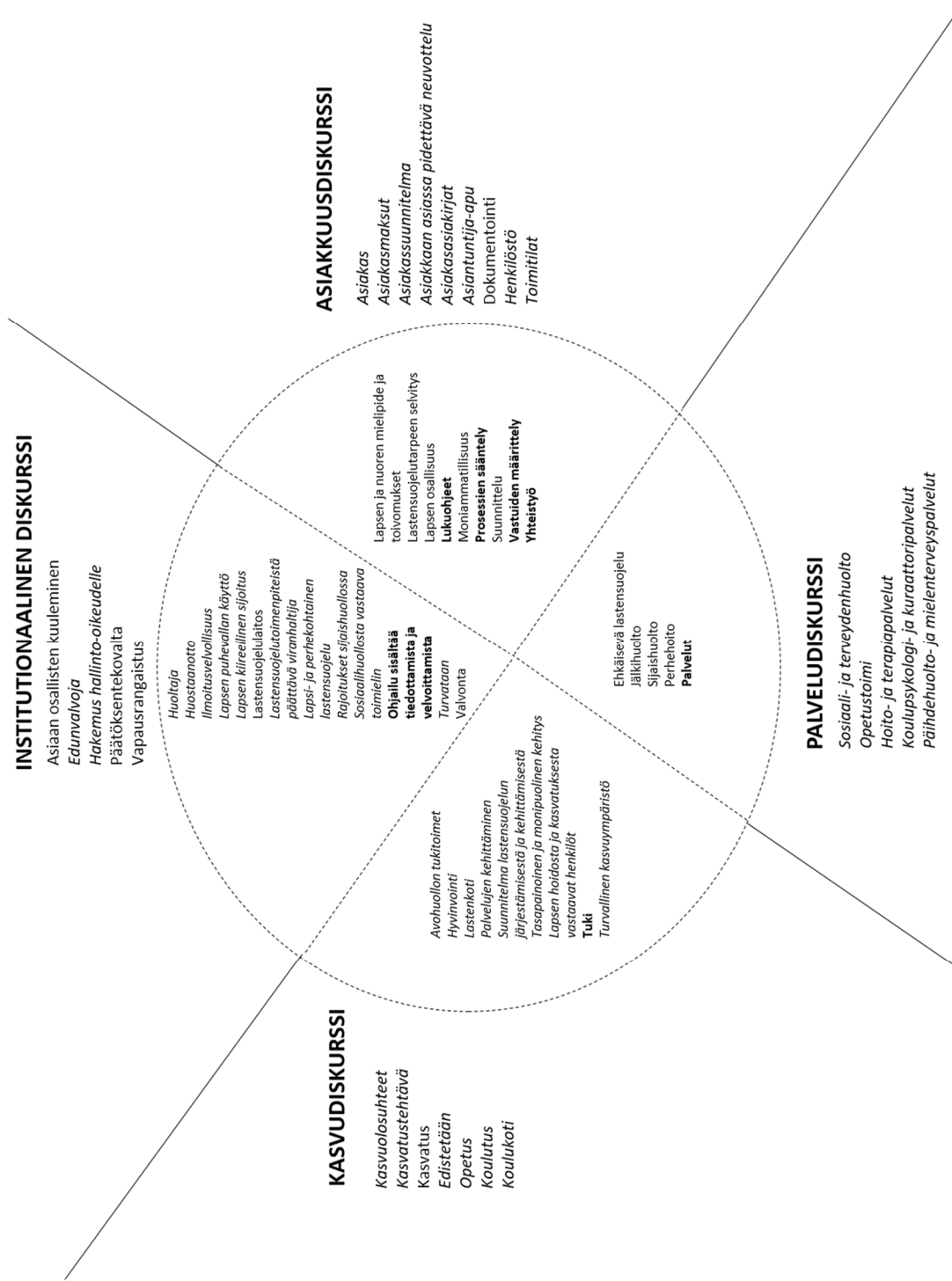
Tämän tutkimuksen tulokset saavat pohtimaan kysymystä, onko ilmaisutavan valinnalla, siis sillä, ohjaillaanko (lastensuojelu)lakitekstissä väitelauseella vai velvoittavalla lauseella, otettu kantaa säännöksessä esitetyn asian painoarvoon. Kysymys liittyy Honkasen (2012, 204) havaintoon, että käskyjä (kiteytyneitä direktiivejä) on käytetty erityisen uutisarvoisten asioiden yhteydessä. Lakitekstin yhteydessä on kuitenkin vaikea erotella asioita enemmän tai vähemmän uutisarvoisiksi tai merkittäviksi, sillä lakiteksti ohjaa niin velvoittavilla kuin toteavillakin lauseilla. Toiset asiat voivat toki olla merkittävämpiä niiden kannalta, joita lailla ohjaillaan. Ainakaan tämän tutkimuksen aineiston perusteella ei voi vastata tuohon kysymykseen. Laajempi lakitekstiaineisto saattaisi avata näkökulmaa ohjailun tavan ja asioiden merkityksellisyyden välisen suhteen tarkasteluun. Se, että asiaa säännellään lailla, osoittaa sille tietyn merkittävän yhteiskunnallisen aseman.

Tässä luvussa käsitelty yhteistyöllistäminen kytkeytyy sekä palvelu- että asiakkuusideologiaan, kuten on havaittavissa kummassakin lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (1983 ja 2007) tehdyistä muutoksista. Yhteistyötä tarvitaan, kun palveluita pyritään kehittämään mahdollisimman yksilöllisiksi ja tuotteita mahdollisimman hyvin monien asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Yhteistyössä asiakkaat myös sitoutetaan asiakkuuteen. (Ks. Mäntyneva 2001, 7-12; Kannisto, Salenius & Sigfrids 2005, 58-79; Hennala 2011, 26-28, 45, 47, 49.)

6.3 Yhteenveto: Asiakkuusideologia tekstissä

Seuraavaksi kokoan yhteen ne keskeisimmät tekstuaaliset keinot, joilla asiakkuusideologiaa ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (2007) ideologinen muutos näkyy aiemmasta poikkeavissa ilmaisullisissa keinoissa kuten uudenaikaisena sanastona ja uudenaikaisina ohjailun tapoina. Tekstissä toisiinsa limittyvät uusi asiakkuusdiskurssi ja aiemmista lastensuojelulaeista tutut diskurssit muokattuina. Kummassakin lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa (1983 & 2007) on tehty sellaisia tekstuaalisia muutoksia, jotka ilmentävät useita diskursseja. Monien diskurssien läsnäolo kytkeytyy siihen, että kokonaisuudistuksissa on säilytetty osia aiemmista lastensuojelulaeista ja -asetuksista vaikkakin muokattuina. Kolmannessa lastensuojelulaissa asiakkuusdiskurssi kietoutuu institutionaaliseen, palvelu- ja kasvudiskurssiin. Ideologia rakentuu lastensuojelulaissa useiden diskurssien yhdistelmissä, ideologiassa kerrostumisissa, kuten Blommaert (2005, 158–162, 170–172) on esittänyt olevan ideologialle ominaista.

Kuviossa 4 on esimerkkejä ilmaisullisista ratkaisuista ja ilmiöistä, joissa kolmannen lastensuojelulain keskeisimmät diskurssit ja ideologia ilmenevät. Kuvion 4 keskellä olevassa ympyrässä on ilmaisuja ja ilmiöitä, jotka yhdistävät diskursseja ja joissa kolmannen lastensuojelulain lastensuojeludiskurssin ydin muodostuu. Ilmaisut on kursivoitu. Lihavoinnilla puolestaan osoitetaan sellaiset risteymät, jotka ovat ominaisia kaikille kolmannen lastensuojelulain merkittävimmille diskursseille ja joiden merkitys on keskeinen asiakkuusideologian esittämisessä. Keskeisin näistä on yhteistyö, joka ilmenee esimerkiksi niin, että lastensuojelun toimijan kanssa vuorovaikutussuhteessa oleva lapsi, vanhempi ja muu huoltaja tuodaan esiin yhteistyökumppanina, tarpeiden, mielipiteiden ja puheoikeuden haltijana. Yhteistyöstä on kysymys siinäkin, että kolmannessa lastensuojelulaissa käsitellään asioita, joista käytetään termejä *moniammatillisuus* ja *osallisuus*, ja siinä, että käytetään yllämainittua asiakkuus-sanastoa, kuten olen edellä osoittanut. Yhteistyö ilmenee myös edellisessä luvussa käsitellyssä ohjailun tavassa: kolmannen lastensuojelulain lukijalle muodostetaan yhteistyökumppanin ja asiakkaan roolia siten, että tekstissä annetaan aiempaa runsaammin lukuohjeita. Muita asiakkuusideologiaa muodostavia diskurssien risteämiä ovat prosessien ja vastuiden aiempaa yksityiskohtaisempi sääntely, yksilöllistäminen sekä lastensuojelutoiminnan esittäminen tukena ja palveluina.

Kuvio 4. Kolmannen suomalaisen lastensuojelulain merkittävimmät diskurssit.

Tavassa, jolla asiakkuus näkyy kolmannessa suomalaisessa lastensuojelulaissa, heijastuu julkisen sektorin kehittämisessä sovellettu New Public Management, josta esimerkiksi Jan-Erik Lane (2000) on kirjoittanut. Prosessien hallinta erilaisissa säänneltyinä asiakirjoin on yksi tapa, jolla NPM ja sille ominainen sopimussellistaminen näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa (ks. Lane 2000, 3–4, 6, 10–11, 147, 179). Prosessien sääntelyn asiakirjoin (sopimuksin) voi nähdä myös yhtenä tehokkuuden lisäämisen keinona; tehokkuus on yksi NPM:n keskeisistä tavoitteista (ks. Lane 2000, 62–65). NPM:lle on ominaista luoda uudenlaista kielenkäyttöä siellä, missä sitä sovelletaan, ja tämä ilmenee myös kolmannessa lastensuojelulaissa esimerkiksi uutena asiakkuussanastona (ks. Lane 2000, 7).

Kolmannen lastensuojelulain tapa muodostaa asiakkuutta muistuttaa myös asiakkuudenhallintaa sellaisena, kuin sen esimerkiksi Kannisto, Salenius & Sigfrids (2005, 22–24, 34, 49, 55–56, 58–79) ja Knox, Maklan, Payne, Peppard & Ryals (2003, 1–2) esittävät. Asiakkuudenhallinnassa keskeisiä asioita ovat asiakaslähettäisyys, prosessien automatisointi, asiakastietojen ja käyttäytymisen analysointi sekä viestintä työyhteisössä ja asiakkaiden kanssa (Knox, Maklan, Payne, Peppard & Ryals 2003, 1–2). Kolmannessa lastensuojelulaissa ne ilmenevät käsiteltävässä lapsen etua, mielipidettä ja puheoikeutta, vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien kuulemista, asiakkuuden alkamista ja eri vaiheita, dokumentointia asiakirjoihin ja viestimistä eri tahojen, niin muiden ammattilaisten kuin lapsen elämään kuuluvien henkilöidenkin kanssa. Mäntynevan mukaan (2001, 7–12) asiakkuudenhallintaan liittyvät kysymykset siitä, miten asiakkuuksia voidaan ryhmitellä ja kehittää, ovatko kaikki asiakkuudet kannattavia, millaisia elinkaaria eri vaiheineen asiakkuuksilla on, mitä informaatioteknologian keinoja käytetään asiakkuudenhallinnassa ja miten asiakastietoa hyödynnetään markkinoinnissa. Näitä kysymyksiä ratkotaan mahdollisesti asiakastyötä tehtäessä, mutta kolmannessa lastensuojelulaissa niitä ei käsitellä.

Asiakkuus nähdään keskeisenä suhteena lastensuojelun lisäksi monilla muilla sellaisilla aloilla, joilla on käytetty aiemmin sellaisia sanoja kuin *potilas*, *asukas* tai *oppilas*, jotka viittaavat kapea-alaisempaan käsitteeseen kuin *asiakas* ja jotka sisältyvät asiakkuusdiskurssia kapea-alaisempiin diskursseihin. Asiakkuus on siis levinnyt laajalle yritys- ja liike-elämän ulkopuolelle julkisyhteisöihin. Yrityksissä ja myös julkisyhteisöissä, kuten esimerkiksi korkeakouluissa, käytetään laajalti asiakkuudenhallinnan käsitettä (CRM = Customer Relationship Management) ja menetelmiä. Asiakastietoa hyödyntämällä pyritään tuottamaan asiakkaiden tarpeisiin perustuvia palveluja. Tähän tarvitaan kaksisuuntaista dialogia, asiakkaiden kuulemista. (Ks. Mäntyneva 2001, 7–12.) Asiakkuus ja siihen sisältyvä liiketaloudellinen toiminta nähdään samalla tavalla luonnollisena kuin kasvattaminen ensimmäisen lastensuojelulain laatimisen aikaan sekä palvelut toisen suomalaisen lastensuojelulain laatimisen aikaan.

Siihen, millaista normia lastensuojelulailla heijastetaan ja osaltaan muodostetaan, ei tehty suuria muutoksia lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (ks. Sulkunen 1998, 79; Mattila 2002, 54; HE 252/2006, 1), joskin tehdyillä hienosäädöillä vahvistettiin lapsen oikeusturvaa ja asemaa yksilönä – asiakkaana – mihin lastensuojelulain uudistuksessa pyrittiin (ks. HE 252/2006, 1). Lapsen

oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun ilmaistaan kolmannessa lastensuojelulaissa lain tarkoituksena ja odotuksenmukaisena asiana. Tässä ei tapahtunut muutosta lapsen oikeuden näkökulmasta verrattuna toiseen lastensuojelulakiin. Ensimmäisestä lastensuojelulaista alkaen on esitetty tavallisena se, että vanhemmat ja huoltajat hoitavat ja kasvattavat lapsia. Näin tehdään siis kolmannessakin lastensuojelulaissa, mutta nyt vastuu osoitetaan vanhemmille eksplisiittisesti, kun taas aiemmissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa se on ikään kuin rivien välissä, lähökohta, jota ei suoraan ilmaista.

Kolmannen lastensuojelulain alkupuolella lastensuojelu näyttöytyy toimintana, jota ei erikseen tarvitse perustella, vaikkakin siihen sisältyy jännitteisyyttä sikäli, että avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen esitetään ehdollisina (ks. Juhila 2012, 132–134). Tällainen kahtalainen esitystapa kytkeytyy lakitekstilajin käytänteisiin mutta myös asiakkuusdiskurssiin ja -ideologiaan. Yhtäältä lakitekstille tekstilajina on ominaista se, että asioita perustellaan varsin vähäisesti (ks. Mattila 2002, 57), jolloin asiat tuodaan esiin itsestäänselvyyksinä. Toisaalta asiakkuusdiskurssi ja -ideologia ilmenevät kolmannessa lastensuojelulaissa osaltaan juuri sillä tavalla, että vaaditaan selontekoja osana prosessien hallintaa, jolloin asioita osoitetaan samalla tavallisesta poikkeaviksi, erityisiksi.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittäminen ja se, että ne otetaan huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisella tavalla, näyttöytyy odotuksenmukaisena kuten toisessakin lastensuojelulaissa. Sen sijaan lapsen mielipiteen selvittämättä jättämistä ei aiemmin säännelty. Kolmannessa lastensuojelulaissa se osoitetaan poikkeukselliseksi, kun siihen oikeutetaan tietyin ehdoin. Nimenomaan tällaisella odotuksesta poikkeavan toiminnan aiempaa yksityiskohtaisemmalla sääntelyllä vahvistettiin lapsen asemaa ja oikeuksia tältäkin osin.

Lapsen yhteydenpito vanhempien, huoltajien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden kanssa ilmaistaan tavallisena asiana kuten toisessakin lastensuojelulaissa. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 12) painotetaan lapsen jatkuvien, läheisten ihmissuhteiden merkitystä, sellaisten ihmissuhteiden, joissa lapsi ”voi tuntea olevansa toivottu, hyväksytty ja rakastettu”.

Kolmannessa lastensuojelulaissa viranomaiset velvoitetaan selvittämään lapsen läheisverkosto, mikä on yksi uusista olennaisina lastensuojeluun sisällytävistä asioista. Se, että läheisverkoston selvittäminen on tavallista, ilmenee velvoittamisen ohella niin, että viranomaisille annetaan oikeus jättää läheisverkosto selvittämättä tietyissä tapauksissa. Ehdot, joiden toteutuessa selvittäminen voidaan jättää tekemättä, osoittavat selvittämättä jättämisen poikkeukselliseksi.

Esittämällä sijaishuollon rajoituksille selkeät toteuttamisedot lakitekstissä viestitään näiden poikkeuksellisuudesta. Lisäksi rajoitukset velvoitetaan dokumentoimaan. Rajoituksista henkilöntarkastus ja -katsastus, kiinnipitäminen ja erityinen huolenpito ovat asioita, joita ei vielä toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa käsitellä. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 31) todetaan rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten olleen uudistuksen tarpeessa perus- ja ih-

misoikeussäännösten vuoksi. Jo toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa tuodaan esiin, että lastensuojelussa voitaisiin aiheuttaa lapselle myös vahinkoa, ja näin tehdään myös kolmannessa lastensuojelulaissa etenkin rajoitusten sääntelyn yhteydessä. Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisiä edellytyksiä käsittelevässä pykälässä esitetty oikeutus ja sen rajaus sekä tapa, jolla toimenpiteet veloitetaan toteuttamaan, tuovat esiin sen, että rajoitustoimenpiteillä voitaisiin vahingoittaa lasta.

7 LASTENSUOJELULAIT JA -ASETUKSET DISKURSIIVISESSA JA YHTEISKUNNALLISESSA KEHYKSESSÄÄN

Tässä luvussa yhdistetään edellisissä luvuissa esitetyt tekstuaalisen analyysin tulokset kunkin suomalaisen lastensuojelulain ja -asetuksen yhteiskunnallis-historialliseen ja diskursiiviseen kontekstiin. Lastensuojelulait ja -asetukset ovat muodostaneet ja heijastaneet laatimisajankohtansa normeja Suomessa. Lastensuojelun maailma näkyy niissä sellaisena, millaiseksi lainlaatijat ovat halunneet sitä ohjata ja toisaalta sellaisena kuin he ovat nähneet sen olevan. Ne normit, jotka on ilmaistu lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa, ovat suunnanneet suomalaisen yhteiskunnan viranomaisten ja muidenkin lasten ja perheiden elämään liittyvää toimintaa. (Ks. Sulkunen 1998, 79.)

Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten diskursseissa ja etenkin niiden risteymissä muodostuvien ideologioiden analyysi perustuu sellaiseen näkemykseen ideologiasta, että ideologia muodostuu 1) enemmän tai vähemmän kyseenalaistamattomissa ja usein implisiittisissä taustaoletuksissa, joiden varaan 2) tietoiset ideologiset julkilausumat pohjautuvat (ks. esim. Verschueren 1999, 238–239). Tällöin ideologinen teksti toimii ikään kuin camera obscura – vaikkakin toisin kuin esimerkiksi Marx esitti (ks. Boudon 1989, 17–18). Ideologisessa tekstissä maailma näkyy usein ylösalaisin: lauseissa se esitetään sellaisena, kuin sen halutaan olevan, ja lauseiden taustaoletuksissa taas sellaisena kuin sen nähdään olevan.

7.1 Ensimmäinen lastensuojelulaki (1936)

7.1.1 Ensimmäisen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta

Ensimmäisen suomalaisen lastensuojelulain ja -asetuksen laatimisen vaiheita tarkastellen pääasiassa hallituksen esityksen HE 93/1934, Komiteanmietinnön N:o 15 1921 sekä Komitean mietinnön I 1905 ja II 1906 perusteella. Huomion kohteena on se, millaisia yhtymäkohtia laadintatyön keskeisimmillä vaiheilla ja niissä esitetyillä pohdinnoilla ja perusteluilla on siihen, millaisiksi ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssit ja ideologia muodostuivat.

Ensimmäiseen suomalaiseen lastensuojelulakiin johtaneen lakiehdotuksen tavoitteeksi mainitaan (HE 93/1934, 1) sellaisten lasten huolto, ”jotka yhteiskunnan avutta ovat huonon hoidon tai siveellisen harhaantumisen vaarassa”. Lastensuojelulain säätämisen aikaan keskeisimpiä lasten sosiaalisia ongelmia olivat orpous, köyhyys, irtolaisuus ja huutolaisperinne (HE 13/1983, 5). Hallituksen esityksessä (93/1934, 2) painotetaan lasten kotikasvatukseen vaikuttamisen merkitystä osana yhteiskunnalle kuuluvaa lastensuojelutyötä näihin ongelmiin vastaamisessa. Tämä näkyy ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa siten, että lasten hoitaminen ja kasvattaminen kodeissa sekä ennalta ehkäisevä lastensuojelu tuodaan esiin odotuksenmukaisina asioina. Materiaalisen hoidon ja huollon lisäksi ohjataan sellaiseen kasvatukseen, joka sisältää moraaliset asiat. Moraaliin viitataan lakiehdotuksessa ilmaisulla *siveellisen harhaantumisen vaarassa* ja ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojelun toimenpiteiden perusteluissa ilmaisulla *häntä siellä uhkaa vaara - - siveyden puolesta*.

Ehkäisevä toiminta on ollut mukana lastensuojelulaista käydyssä keskustelussa alusta alkaen. Lastensuojelulain laatimisen pitkässä prosessissa merkittävä sysäys kohti lakia oli se, että senaatti asetti vuonna 1902 suojelukasvatuskomitean. Suojelukasvatuskomitea kartoitti huonohoitoisten ja pahantapaisten lasten lukumäärää ja syitä lasten elämäntilanteisiin. Suojelukasvatuskomitean mietinnössä jäsennetään ensimmäistä kertaa suomalaisen lastensuojelun lähtökohtia (Hämäläinen 2007, 101). Komitea (KM I 1905, 15) esitti, että tarvitaan ehkäisevä kasvatusjärjestelmä huonohoitoisuuden ja pahantapaisuuden järjestelmälliseksi ehkäisemiseksi. Huoltomuodoiksi komitea (KM I 1905, 127–129, 137–143) ehdotti toimenpiteitä, joista käytettiin ilmaisua ”toimenpiteet kotikasvatuksen tukemiseksi” ja ”lasten erottaminen kodista”. Kasvatus tuotiin siis esiin lastensuojelun perustana, ja sen asema on keskeinen myös ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kasvatusteorologiassa, joka muodostuu kasvatus- ja institutionaalisen diskurssin limittyessä.

Suojelukasvatuskomitea korosti kasvatuksen puutteiden, turvattomuuden ja epäsosiaalisen käyttäytymisen keskinäistä suhdetta Komiteanmietinnössä I (1905, 104–105) seuraavalla tavalla:

Aivan likeisesti liittyy siveellisen kasvatuksen laiminlyömiseen huono ruumiillinen hoito ja pahoinpitely. Kasvattaja, joka törkeästi laiminlyöpi lapsen ruumiillisten tarpeiden tyydyttämisen tai pitelee häntä väkivaltaisesti, tekee itsensä jo sen kautta syy-pääksi siveellisen kasvatuksen laiminlyömiseen. Siinä ilmestyy velvollisuudentunteen

ja hyväntahtoisuuden puute, joka perin haitallisesti vaikuttaa lapsen mieleen, kylväen siihen samanlaisen tylyyden ja lisäksi katkeruuden siemeniä. Sitä paitsi on miltei välttämätöntä, että sama kasvattajan velttous ja välinpitämättömyys taikka sydämettömyys, joka ilmestyy lapsen ruumiillisen hoidon laiminlyömisessä tai hänen suoranaissessa pahoinpitelemisessään, ennen tai myöhemmin on johtava siveellisen kasvatuksen kaikenpuoliseen kierouteen.

Edellisessä sitaatissa on luettavissa näkemys siitä, millaisena komitea näki sellaisen vanhempien toiminnan, jonka vuoksi lapset olivat suojelun tarpeessa.

Kotikasvatuksen ensisijaisuus näkyy siinäkin, miten suojelukasvatuskomitea määritteli lapsiryhmiä, jotka ovat yhteiskunnallisen suojelun tarpeessa. Komitea (KM I 1905, 103) eritteli kaksi lastensuojelua tarvitsevaa ryhmää, joista käytetään ilmaisuja *siveellisessä suhteessa huonosti hoidetut* sekä *pahantapaisten lapset ja nuoret*. Huonohoitoisten ja pahantapaisten lasten ryhmään sisällytetään (KM I 1905, 104) ”ne lapset, joiden siveellinen kehitys on näyttänyt arveluttavassa ja yhteiskunnalle vaarallisessa määrässä uhatulta”. Pahantapaisten ja rikollisten lasten määritelmässä korostetaan sitä, että näitä lapsia on yritetty kasvattaa tavanomaisin kodin ja koulun keinoin pitkään, mutta nämä keinot ovat osoittautuneet tuloksettomiksi (KM I 1905, 106). Komitea toi esiin pelkonsa, että yhteiskunta voisi liian aikaisin puuttua vanhempien ja koulun antamaan kasvatukseen tai satunnaisiin vallattomuudesta tai kevytmielisyydestä alkunsa saaneisiin tekoihin. Määritelmässä näkyy siten ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa normaalina esitetty, se, että lasten ja nuorten henkilöiden kasvatusta ja hoitoa on ensi sijassa kotien asia. Väliintulo siihen nähtiin ja tuodaan ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esiin poikkeuksellisenä asiana. Vaikka nuorten rikoksentehtävien kohtelu ja saattaminen suojelukasvatuksen piiriin oli yksi teema lastensuojelulakia koskeneessa varhaisessa keskustelussa, se ei tullut osaksi ensimmäistä lastensuojelulakia (ks. KM 1905, 106–108).

Huoli elätilasten tilanteesta oli yksi peruste sille, että lastensuojelulakia lähdettiin laatimaan. Määritelmän mukaan elätilapset ovat vieraalle henkilölle maksua vastaan elätettäväksi ja hoidettavaksi jätettyjä lapsia (KM I 1905, 105). Heidän esitetään olevan yleensä avioliiton ulkopuolella syntyneitä ja siksi suuremmissa vaaroissa kuin muut lapset, sillä avioliiton ulkopuolella äideillä arvioidaan olevan riittämättömästi varoja lasten elatukseen. Komitean mietinnön mukaan niille, jotka ovat ottaneet elätilapsia hoitaakseen, kysymys on ollut ennen kaikkea rahasta, elinkeinosta tai tulolähteestä. Lasten hoidon katsotaan olleen elätilasten pitäjille usein toissijaista. Se, että lapsi annetaan elätki, nähdään keinoksi siirtää vanhemmilleen epämieliset lapset syrjään. Elätilasten määrää pidetään mietinnössä huolestuttavana. Komitea näkee ongelmallisena, että toimintaa, josta käytetään ilmaisua *elätilasten pito*, ei valvota:

Mutta tiedetään hyvin, mihin epäkohtiin valvonnasta vapaa elätilasten pito monessa maassa on johtanut ja miten sen vuoksi on ollut pakko erityiseen lainsäätämiseen heihin nähden ryhtyä. (KM I 1905, 52.)

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa elätilasten oloihin otetaan kantaa siten, että viranomaiset velvoitetaan valvomaan muiden kuin omien biologisten vanhem-

piensa hoitamien ja kasvattamien lasten tilannetta. Tarkoitetusta lapsesta käytetään ensimmäisessä lastensuojelulaissa kuitenkin sanan *elättilapsi* sijaan sanaa *kasvatilapsi*, joka myös määritellään. Sillä, että alettiin käyttää toista sanaa, joka määritellään, osoitetaan, että lastensuojelulaissa tarkoitetaan toisenlaista toimintaa kuin se, jonka yhteydessä aiemmin käytettiin sanaa *elättilapsi*. Muiden kuin biologisten vanhempiensa kasvattamien lasten hoitotoiminnan laatuun pyrittiin vaikuttamaan sillä, että toimintaa velvoitetaan valvomaan, mutta osaltaan siis myös sillä, että toiminnasta käytetään sanaa, jolla toiminnan luonne esitetään erilaisena kuin aiemmin, materiaalsen elättämisen sijaan kokonaisvaltaisena kasvattamisena. Sillä tekstuaalisella ratkaisulla, että *elättilapsi*-sanaa ei otettu mukaan ensimmäiseen lastensuojelulakiin ja -asetukseen, osaltaan pyrittiin vaikuttamaan siihen, ettei elättilapsia enää olisi sellaisessa merkityksessä kuin aiemmin oli ollut.

Nieminen (2007, 48) on havainnut samansuuntaisesti, että yksityisiin perheisiin sijoitetuista lapsista alettiin vähitellen 1920- ja 1930-luvuilla puhua ja kirjoittaa toisin kuin aiemmin. Alettiin käyttää sanoja *kasvatit* ja *kasvatilapset*, millä osaltaan tuotiin esiin toiminnan hoidollista ja kasvatuksellista luonnetta.

Kasvatuksen keskeinen rooli lasten suojelemisessa ja siitä käydyssä keskustelussa näkyy myös siinä, että lastensuojelulain valmistelussa 1900-luvun alussa *lastensuojelu*-termiä edelsi termi *suojeelukasvatus*. Suojeelukasvatuskomitean toimeksiannossa mainitaan juuri *suojeelukasvatus*. Komitea sisällytti suojeelukasvatukseen toimet, jotka kohdistuvat lapseen ja nuoriin, joista käytettiin ilmaisua *siveellisessä suhteessa huonosti hoidetut ja pahantapaiset lapset* (ks. Hämäläinen 2007, 107). Suojeelukasvatus määritellään seuraavalla tavalla:

Sana suojeelukasvatus on tässä ja edempänä käytetty merkitsemään sitä erityistä suoje-
lusta ja kasvatusa, mikä yhteiskunnan puolesta olisi annettava siveellisessä suhteessa
laiminlyödyille sekä ruumiillisesti huonohoitaisille ja pahoinpidellyille samoinkuin
pahantapaisille lapsille (KM I 1905, 105–106).

Määritelmässä otetaan kantaa sekä materiaalsen että moraaliseen kasvatukseen. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa *suojeelukasvatus*-termiä ei kuitenkaan käytetä. Kaikuja edellä siteeratusta suojeelukasvatuksen määritelmästä on silti nähtävissä esimerkiksi tavassa, jolla ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojelun toimenpiteiden ehdoissa ilmaistaan lapseen kohdistuva vaara: *häntä kodissa pahoinpidellään tai häntä siellä uhkaa muu vaara hengen, terveyden tai siveyden puolesta*. Määritelmässä on mukana niin pahoinpitely kuin siveellinenkin vaara.

Suojeelukasvatus haluttiin erottaa niin köyhähoidosta kuin vankeinhoiton järjestelmästä omaksi kokonaisuudekseen (Hämäläinen 2007, 109). Sen sisältö nähtiin moniulotteiseksi, kuten ilmenee esimerkiksi siitä *suojeelukasvatus*-termin määritelmästä, jonka yksi alan pioneereista, von Bonsdorff (1910, 8) esitti:

Mitä suojeelukasvatukseksi sanotaan, on laaja käsite. Sen tarkoituksena on vastustaa
huonoa hoitoa, pahantapaisuutta ja rikollisuutta nuorten keskuudessa. Sen tehtäviin
kuuluu siis työskenteleminen epäkohtien poistamiseksi lasten ympäristössä ja ko-
deissa, ehkäiseviin toimenpiteisiin ryhtyminen ja lopuksi sellaisten lasten korjaaminen,
joihin huono hoito on jo ennättänyt turmelevasti vaikuttaa.

Varsin pian suojelukasvatuskomitean mietinnön (KM I 1905) jälkeen alettiin kuitenkin käyttää *suojelukasvatus*-termin ohessa ja sijaan termiä *lastensuojelus*. *Lastensuojelus*-termin von Bonsdorff (1913, 630–631) määritteli seuraavalla tavalla: ”Lastensuojelus on laaja käsite; sen tarkoituksena on vakuuttaa tyydyttävä moraalinen ja ruumiillinen hoito ja kasvatus seuraavalle sukupolvelle.” Von Bonsdorffin esittämässä suojelukasvatuksen ja lastensuojeluksen määritelmässä yhteistä on se, että tarkoitettu toiminta tuodaan esiin laaja-alaisena. Monia erojakin määritelmässä on: Määritelmän keskuksena toimiva verbi on eri. Suojelukasvatuksen määritelmässä toiminnasta käytetään sanoja *vastustaa* ja *korjaaminen*. Muodostuu merkitys, että nuorten keskuudessa on olemassa huonoa hoitoa, pahantapaisuutta ja rikollisuutta samoin kuin epäkohtia. Näitä epäsuotavia asioita pyritään muuttamaan toiminnalla, josta käytetään sanaa *suojelukasvatus*. Näkyvillä on se, että kasvatus sisältää muutoksen (ks. esimerkiksi Siljander 2002; Saari 2011; Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2015).

Termin *lastensuojelus* määritelmässä sen sijaan toiminnasta käytetään verbiä *vakuuttaa* ja käsitellään suotavien asioiden kanssa toimimista. Tällöin merkitykseksi muodostuu päinvastoin kuin edellä, että tyydyttävä moraalinen ja ruumiillinen hoito ja kasvatus ovat olemassa, joskin mahdollisesti uhanalaisina. *Vakuuttaa*-verbi ja tavoitteen esittäminen rakentavat lastensuojelustoiminnalle ideaalia puolustavan merkityssisällön. *Vastustaa*-verbi sen sijaan rakentaa epäsuotavaa vastustavan merkityksen, ja tavoite tuodaan esiin negatiivisten, ongelmallisten asioiden esittämisen kautta.

Varhainen *suojelukasvatus*-termi ja sen määritelmä heijastuu ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa siitäkin huolimatta, että avaintermiksi muotoutui *lastensuojelu*. Tämä näkyy ensimmäisessä lastensuojelulaissa esimerkiksi suojelutoimenpiteiden ehdoissa, joissa mainitaan niin materiaallisen huolenpidon kuin koulutuksen ja siveyden puutteita sen sijaan, että esimerkiksi esitettäisiin lastensuojelun tavoite eksplisiittisesti, kuten myöhemmin tehdään. Sosiaalinen todellisuus, siis suomalainen yhteiskunta, tuodaan esiin positiivisen tavoitteen, lasten suojelemisen, ohella ennen kaikkea siinä nähtyjen ongelmien kautta.

Palataan kuitenkin vielä lastensuojelulain valmistelutyöhön. Suojelukasvatuskomitean työ johti muistioihin (KM I 1905 ja KM II 1906). Ensimmäinen muistio sisältää ”Ehdoituksen suojelukasvatuslaiksi”, ja toisessa muistiossa käsitellään ”turvakotien” toimintaa ”suuremmassa määrässä pahantapaisten” lasten kasvatuksessa. Toinen muistio sisältää Helsingiuksen (1906, 109) vastalauseen, jossa hän pitää ehdotettua suojelukasvatusta ja sen organisointia liian laajamittaisena tarpeeseen nähden. Lakihanke ei edennyt, vaikka eduskunnassa lapsia koskevan lain tarpeesta keskusteltiin edelleen. Eduskunta teki uuden ehdotuksen lastensuojelulaiksi, ja senaatti antoi lain valmistelun vuonna 1912 lainvalmistelukunnalle. (Pulma 1987, 111–112, 114; Valjakka 2016, 84–85.)

Suomen itsenäistyttyä lastensuojelulain valmistelussa siirryttiin uuteen vaiheeseen, kun vuonna 1918 perustettiin lastensuojelukomitea, jonka tehtäväksi tuli lastensuojelun suunnittelu sisällissodan runtelemaan maahan. Tehtävään oli sisällytetty kaikki lastensuojeluun liittyvät asiat, kuten lastensuojelun suhde köyhäinhoitoon ja lastensuojelutoimen ylijohdon järjestäminen. Komitean tuli ottaa

kantaa seuraaviin, valmistelun aiemmissakin vaiheissa mainittuihin asioihin: ehkäisevä lastensuojelutyö, elätilasten hoidon valvonta, esteiden asettaminen alaikäisten käytölle heille sopimattomassa ansiotyössä, pahantapaisten ja huonohoitosten kasvattaminen kodin ulkopuolella, nuorten rikollisten valvonta ja kasvatusta, holhouslain tarkistaminen ja suojelukasvatuksen ulottaminen 15–17-vuotiaisiin nuoriin rikollisiin. (KM 1921: 15, 1–2.) Komitean työ valmistui vuonna 1921, jolloin julkaistiin ”Komiteanmietintä N:o 15 1921 Yhteiskunnan lasten- ja nuorisosuojaus” (KM 1921: 15; Hämäläinen 2007, 154). Komitea oli sitä mieltä, että sanan *suojaus* pitää olla jo lain nimikkeessä, josta annettiin ehdotus: *Yhteiskunnan lasten ja nuorisosuojaus koskeva laki*. (KM 1921: 15, 9–10.)

Se, että lastensuojelua oltiin institutionalisoimassa, ilmenee lakiehdotuksen nimessä, jossa on käytetty sanaa *yhteiskunnan*. Yhteiskunnan rooli tuotiin esiin vanhempien oikeudet ylittävänä vaatimuksena, että ”lapsi on säilytettävä yhteiskunnalle ja kasvatettava käyttökelpoiseksi kansalaiseksi” (KM 1921, 8). Yhteiskunta näkyy myös ensimmäisessä lastensuojelulaissa ilmaisussa, jota lastensuojelusta käytetään: *lasten ja nuorten henkilöiden yhteiskunnallinen suojeleminen ja huolto*. Komiteanmietinnässä (1921: 15, 1) esitetään lastensuojelun lähtökohta, perustelu ja yhteiskunnallinen ulottuvuus seuraavalla, tälläkin kertaa varsin tunteikkaalla tavalla:

Lapsen kärsimyshistoria on pitkä. Mutta kärsimystä on voinut jatkua siitä koitumatta yhteiskunnalle pahaa suuremmassa määrässä. Näin on ollut sen vuoksi, että lapset, jotka ovat kärsineet ja siten enemmän taikka vähemmän olleet omiaan joutumaan yhteiskunnalta hukkaan, yleensä ovat muodostaneet vain pienen osan koko kasvavaa polvea. Oleellisin kasvatustekijä, koti, on enimmäkseen toiminut tyydyttävästi, ja vanhemmat ovat suurimmalta osalta voineet jotakuinkin riittävästi huolehtia heille luonnon järjestyksen mukaan kuuluvasta velvollisuudesta suojella lapsia. Mutta kotien ja vanhempien kyky on tässä suhteessa muutamien miespolvien aikana paljon muuttunut huonompaan päin.

Edellä esitetyssä sitaatissa on näkyvillä myöhemminkin toisin ilmaisin esiin tuotu mutta samansuuntainen näkemys: se, että vanhempien ja kodin lapselle tarjoama kasvatusta on merkitykseltään perustavanlaatuisia – mutta aiempaa huonompaa (ks. HE 13/1983, 3–4). Ensimmäisessä lastensuojelulaissa tämä heijastuu suojelutoimenpiteiden ehdoissa, joissa eksplikoidaan vanhempien antaman hoidon ja kasvatuksen puute.

Lastensuojelukomiteakin pohti termiä, jota tarkoitettua toiminnasta käytettäisiin. Komiteanmietinnässä (1921) perustellaan *suojaus*-sanan valinta ja muitakin sanavalintoja seuraavalla tavalla:

Komitea on osoittaaksensa sitä yhteiskunnallista tehtävää, jonka huolehtimisesta sen on annettava lausuntonsa, valinnut sanan *suojaus*. Komitea on ottanut tämän sanan, koska siihen paremmin kuin muihin sanoihin sisältyy tehtävän kaikki eri osat. Sana hoito ja sana kasvatusta olisivat myöskin voineet tulla kysymykseen. Mutta hoitoa voidaan pitää sen tehtävän ilmaisu-sanana, joka ennen muuta tarkoittaa huolehtimista ruumiillisesta kehityksestä. Kasvatusta taas, joka tosin tarkoittaa toimenpiteitä sekä älylliseen ja ruumiilliseen että myöskin siveelliseen kehitykseen nähden, ei oikein sovi käytettäväksi merkitsemään tehtävän niitä erittäin oleellisia osia, jotka tarkoittavat erilaisia valvontaa ja kotihoitoa koskevia auttamistoimenpiteitä sekä erilaisia alaikäisille säädettyjä kieltoja ja muutoin voimassa olevia rankaisumääräyksiä. Sana *suojaus* sisältää sekä hoidon että kasvatuksen käsitteen, koska huolehtiminen kasvavalle ihmiselle

tarpeellisesta hoidosta ja kasvatuksesta pohjaltaan ei ole mitään muuta kuin oikeuksiansa suojelemista ja hänen suojaamistaan tuhoutumisen vaaralta. Suojelua on koko kyseessäolevan tehtävän luonne ja tarkoitus. (KM 1921: 15, 9–10.)

Kuten Komiteanmietinnässä (1921:15, 9–10) määritellään, *suojelu*-sanalla tarkoitetaan laajaa toimintakokonaisuutta, johon sisältyvät sellaiset toiminnot, joista käytetään sanoja *kasvatus* ja *hoito*. Tämä näkyy myös ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, jossa *hoito ja kasvatus* esitetään usein yhdessä, kun käsitellään suojelutoimenpiteitä, ja jossa kasvatussanastolla on keskeinen asema. Hallituksen esityksessä (93/1934, 2–3) niin kodeissa kuin lastensuojelun piirissäkin tapahtuvasta toiminnasta käytetään ilmaisua *hoito ja kasvatus*.

Komiteanmietinnässä (KM 1921) otetaan kantaa lasten elämään laajasti ja yksityiskohtaisesti. Siinä (1921, 94, 96–97) ehdotetaan tehtäviä lastensuojelulautakunnalle esimerkiksi kerjäävien ja kuljeksivien alaikäisten suhteen, sillä kulkurielämää pidettiin riskialttiina. Myös ehdotetaan kieltämään romun ostaminen lapsilta, lainan antaminen lapsille panttia vastaan sekä lasten tupakointi (KM 1921, 40, 139). Nämä ehdotukset eivät edenneet ensimmäiseen lastensuojelulakiin – tai myöhempiinkään, vaikka esimerkiksi lasten tupakointia on pyritty rajoittamaan muuten. Lasten työssäkäynnistä keskusteltiin lastensuojelulain yhteydessä pitkään, ja lasten suojelemista tietyiltä työtehtäviltä käsitellään ensimmäisessä lastensuojelulaissa mutta ei enää myöhemmissä.

Lastensuojelukomitean ehdotuksia vastustettiin. Vasta keväällä 1925 lainvalmistelulautakunta antoi oman lakiehdotuksensa, jonka se teki Komiteanmietinnän N:o 15 1921 pohjalta. Lakiehdotus poikkesi merkittävästi lastensuojelukomitean esityksestä, mikä johti siihen, että lastensuojeluviranomaiset kritisoiivat sitä. Lakiehdotus lähti pitkälle lausuntokierrokselle, jonka jälkeen eduskunnalle esiteltiin vuonna 1929 uusi lastensuojelulakiehdotus. Valtiopäivät eivät kuitenkaan käsitelleet lakiehdotusta ennen eduskunnan hajottamista vuonna 1930. (HE 93/1934, 1; Pulma 1987, 151–156; Valjakka 2016, 85–87.)

Lastensuojelulain valmistelu eteni jälleen 1930-luvulla, kun huoltolainsäädäntöä ryhdyttiin uusimaan 1930-luvun pulavuosien aikana. Lastensuojelulain lisäksi lakipakettiin kuuluivat lait kunnallisesta huoltolautakunnasta, irtolaislaki ja alkoholilaki. Vuoden 1929 lastensuojelulakiesityksen viimeistelijä Böök sai tehtäväkseen laatia uuden lastensuojelulakiehdotuksen. Böök painotti pakko-huostaanottosäännösten merkitystä. Valtiopäivillä 1934 annettu lastensuojelulakiesitys herätti laajaa keskustelua. (Pulma 1987, 155–156; Satka 1994, 293; Valjakka 2016, 87–89.) Eduskunnassa lastensuojelulaki hyväksyttiin 17.1.1936 (LSL 52/1936), ja voimaan ensimmäinen suomalainen lastensuojelulaki tuli vuoden 1937 alussa.

Hämäläinen (2007, 250) arvioi, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa huollollinen ote vahvistui pedagogisen kustannuksella; lastensuojelusta tuli osa kunnallista sosiaalihuoltoa, eikä se siis saanut asemaa erillisenä toimialana. Valjakka (2016, 27) on nimennyt suomalaisen lastensuojelun ensimmäisen vaiheen 1800-luvun lopulta 1950-luvulle huoltovaltion lastensuojelun vaiheeksi. Kasvatus kuitenkin ilmenee ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen merkittävänä dis-

kurssina institutionaalisen diskurssin ohessa, kuten olen edellä osoittanut. Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen kasvatus- ja institutionaalinen diskurssi limittyvät tavalla, jossa tekstien ideologiaksi muodostuu kasvatusideologia. Kasvatusideologiassa heijastuu ja osaltaan muodostuu se pedagoginen orientaatio, jolla oli ollut vahva asema suomalaisessa lastensuojelukeskustelussa 1800-luvun lopulta alkaen (ks. Hämäläinen 2007, 250; Nieminen 2007, 167–183). Vaikka ensimmäisen lastensuojelulaki herättikin kritiikkiä (ks. Hämäläinen 2007, 250–255), uuteen lastensuojelulakiin yhteiskunnallinen keskustelu johti vasta 1980-luvulla.

7.1.2 Ensimmäisen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan

Tässä alaluvussa huomion kohteena on se, millaisena suomalainen yhteiskunta heijastuu ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, sen diskursseissa sekä siinä, millaisia normeja ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään. Lisäksi tarkastellaan kytköksiä, joita ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologialla on lastensuojelun historian ja aatesuuntausten tutkimuksen piirissä esitettyihin näkemyksiin.

Kuten edellä olen osoittanut, ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa tuodaan odotuksenmukaisena esiin se, että lasten ja nuorten henkilöiden kasvatus on ensi sijassa (yksityis)kotien, vanhempien ja yksityishenkilöiden asia ja että lapsi tai nuori henkilö käy koulua ja toimii lakien mukaisesti. Samalla tavalla tavallisena asiana esitetään myös se, että maallikot eivät ota yhteyttä viranomaisiin ilmoittaakseen asioista, esimerkiksi lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta ja nuoresta. Perheiden ja kotien antaman kasvatuksen ensisijaisuus ilmaistiin esimerkiksi Komiteanmietinnässä (1921) – ja samalla otettiin kantaa lain tarpeellisuuteen ja nimikkeeseen:

Laki on tarpeen vaatima ennen kaikkea sen vuoksi, että suuret joukot niitä, joiden on luonnon järjestyksen mukaan huolehdittava alaikäisten menestyksestä, syystä tai toisesta eivät ole tähän tehtävään riittävässä määrässä kykeneviä. Sen vuoksi on jonkun muun tultava avuksi. Yhteiskunta, etupäässä valtion ja kunnan edustamana, on velvollinen auttamaan lapsia ja tukemaan taikka korvaamaan koteja. Laki siis velvoittaa yhteiskuntaa toimenpiteisiin. Tämän tulee näkyä jo lain otsakkeessa. Sana yhteiskunta on siinä parempi kuin sana julkinen, jota esimerkiksi eräässä vastaavassa norjalaisessa lakiehdotuksessa käytetään ilmaisemaan samaa ajatusta. (KM 1921: 15, 2.)

Vanhempien ja kotien antaman kasvatuksen ensisijaisuus on kirjattu itse asiassa jo vuoden 1898 holhouslakiin (1898/34A), jossa kielletään lasten erottaminen vanhemmistaan (Hämäläinen 2007, 97). Ensimmäiseen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 93/1934, 2) painotetaan kotikasvatuksen tukemisen merkitystä, ja ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa heijastuu ja osaltaan rakentuu tapa, jolla lapset ja nuoret nähtiin 1930-luvulla ja jo sitä ennenkin monipuolisen kasvatustoiminnan kohteina sen sijaan, että heidät olisi nähty yksinomaan materiaalisen huollon kohteina. Se heijastuu ja rakentuu ensimmäisessä lastensuojelulaissa kasvatustarpeesta ja esimerkiksi siten, että suojelutoimenpiteiden ehdoissa mainitaan monenlaisia lapseen kohdistuvia uhkia:

vanhempien puutteen lisäksi ehtoina esitetään, että vanhemmat ja koti eivät tarjoaisi huolenpitoa ja kasvatusta, että lasta pahoinpideltäisiin tai että häntä uhkaisi ”muu vaara hengen, terveyden tai siveyden puolesta”. Suojelutoimenpiteiden ehdoissa mainitaan myös muita, kodin ulkopuolisia asioita: että lapsi tai nuori tekisi kiellettyjä ansiotöitä, laiminlöisi oppivelvollisuuslain mukaisen koulunkäynnin tai käyttäytyisi koulun järjestyssääntöjen vastaisesti ja tilanne olisi sellainen, jossa lapsi ”ei ole koulun kurinpitokeinoin ojennettavissa”.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa näkyvään normiin sisältyvätkin myös poikkeavina esitetyt asiointilat. Tavallisesta poikkeavat asiat eksplikoidaan. Poikkeuksellisenä näyttäytyy myös se, että viranomaiset ryhtyvät lastensuojelun toimenpiteisiin, sekä se, että viranomainen kieltää hoitamasta kasvattilasta yksityiskodissa. Eksplikoimalla näin epäsuotavat asiat muodostettiin ideaalia lapsuutta ja nuoruutta negatiivien kautta, kuten köyhäinhuolto- ja lastensuojelukeskusteluille 1900-luvun alkuvuosikymmenillä oli tapana, minkä historiantutkija Nieminen (2007, 69) tuo esiin. Kysymys oli ongelmakeskeisestä vasta ilmaista asioita (ks. Nieminen 2007, 72).

Maatalousyhteiskunnassa etenkin köyhien perheiden lasten rooliin sisältyi perheen toimeentulon hankintaan osallistuminen, kuten Nieminen (2007, 66) toteaa. Tämä näkyy ensimmäisessä lastensuojelulaissa siten, että siinä säännellään lasten työssäkäyntiä, mikä osaltaan tuo näkyville sen, että työntöön ei katsottu sisältyvän ideaaliin lapsuuteen – siitäkään huolimatta, että työteliäisyyttä ja ylipäättään työntekoon opettamista pidettiin hyveenä, kuten Nieminen (2007, 66) toteaa. Vanhempien ja lasten työssäkäynti nostettiin esiin lastensuojelulain valmistelun varhaisissa vaiheissa yhtenä sellaisena asiana, joka vaarantaa lasten tilanteen (KM I 1905, 34–36, 49–51). Ensimmäisessä lastensuojelulaissa säännellään lasten toimimista tietyissä työtehtävissä ja lasten työntöön valvontaa, missä heijastuu ja osaltaan rakentuu se, että lapsille epäsuotavina pidettiin työtehtäviä, joihin ei tarvittu ammattitaitoa ja joita tehtiin ilman valvontaa julkisilla paikoilla (ks. Nieminen 2007, 69–71). Lasten paikka oli ensi sijassa kotona vanhempien kasvatettavana, kuten ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään monin, edellä luvussa 4 osoitetuin tavoin.

Lastensuojelulaki teki lasten tilanteesta kuitenkin paitsi kodin piiriin kuuluvan myös yhteiskunnallisesti ohjatun, yhteiskunnan viranomaisten juridis-hallinnollisen ja kasvatuksellisen asian. Viranomaisia, vanhempia ja muita lasten huoltajia alettiin ohjailla lastensuojelulailla ja -asetuksella.

Tutkimukseni tulokset ensimmäisen suomalaisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseissa esitetystä ideologiasta ovat samansuuntaisia Niemisen väitöskirjan (2007) tulosten kanssa, vaikka käytänkin toisenlaisia ilmaisuja tunnistamistani diskursseista. Nieminen (2007, 167–183) määrittelee kansallis-patriarkaaliseksi diskurssiksi sen julkisen sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa koskevan keskustelun, jota käytiin Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Niemisen (2007, 167–183) mukaan kansallis-patriarkaalinen diskurssi koostui pedagogisesta ja hallinnollisesta diskurssista. Niemisen mainitsemat aladiskurssit, pedagoginen ja hallinnollinen diskurssi, vastaavat tämän tutkimuksen ensimmäisen lasten-

suojelulain ja -asetuksen kasvatusta ja institutionaalista diskurssia. Niemisen väitöskirjatutkimuksessa diskurssianalyysiä on tehty toisenlaisella otteella kuin tässä tutkimuksessa: diskurssien tunnistaminen perustuu siinä esimerkiksi siihen, miten lapsia ja nuoria luokiteltiin erilaisiin ryhmiin, millainen asema lastensuojelulapsilla oli eri instituutioissa, millaisia näkemyksiä toivottavasta ja ei-toivottavasta kasvuympäristöstä esitettiin (Nieminen 2007, 26–27). Siltikin tuloksista löytyy yhtymäkohtia, mikä on siinä mielessä odotuksenmukaista, että ensimmäisen suomalaisen lastensuojelulaki on osa sitä julkista keskustelua, jota Nieminen on tutkinut. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa voi odottaa sekä rakentuvan että heijastuvan suomalaisessa yhteiskunnassa käydyn lastensuojelukeskustelun.

Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologia-analyysin tulos on samansuuntainen kuin painotukset, jotka ovat esillä lastensuojelun historiasta kirjoitetuissa lähteissä. Komiteanmietinnöissä (KM I 1905; KM II 1906; KM 1921: 15), hallituksen esityksessä (HE 93/1934) ja lastensuojelun historiaa käsittelevissä lähteissä (esimerkiksi Hämäläinen 2007 ja Nieminen 2007) kasvatusta tuodaan esiin lastensuojelun keskeisenä oppiperustana. Yksi merkittävimmistä lastensuojelutyön uranuurtajista, von Bonsdorff, piti koulun merkitystä ensiarvoisen tärkeänä suojelukasvatuksessa, joka edelsi lastensuojelun käsitettä (von Bonsdorff 1910, 11; 1923, 11). Hänen lisäksi muutkin 1900-luvun alun lastensuojelun pioneirit näkivät lastensuojelun ensi sijassa kasvatuksellisenä, vaikka he samalla kiinnittivät huomiota ongelmien sosiaalipoliittiseen luonteeseen ja yhteiskunnallisiin epäkohtiin sekä esittivät sosiaalipoliittisia uudistuksia nuorten kasvuolojen kehittämiseksi (Hämäläinen 2007, 117). Kasvatustieteilijät Rinne, Kivirauma ja Lehtinen (2001, 12, 27) määrittelevät kasvatuksen kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteiden muovaamaksi käytännöksi, jolla pyritään saamaan aikaan muutoksia kasvatettavissa. Kasvatustieteiden komponenteissa, kasvatusta ja institutionaalista diskurssia, kasvatusta ja muutos ilmenevät ensimmäisessä suomalaisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa edellä osoitetuilla tavoilla: sanastossa ja ohjailuna pääasiassa velvoittaen, käskien, kieltäen ja rangaistusmääräyksillä.

Suomalaisen lastensuojelun aatteita on tarkasteltu aate- ja oppihistoriallisesta näkökulmasta, joka on varsin lähellä ideologian käsitettä. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan tutkija Hämäläisen (2007, 5–6) tarkastelun kohteena ei ole yksin lastensuojelun teoriatausta vaan laajemminkin ne ”henkiset energiat”, joista lastensuojelu on kummunnut. Hämäläisen tutkimuskohteen määrittelyssä tullaan lähelle ideologian käsitettä mutta ei kuitenkaan ole käytetty sitä. Hämäläinen on tutkinut (2007) suomalaisen lastensuojelun aatepohjaa ja oppihistoriaa sosiaalipedagogisesta näkökulmasta varhaisimmista vaiheista aina 2000-luvun alkuun, kolmannen suomalaisen lastensuojelulain kynnykselle asti. Hän kohdistaa huomion lastensuojeluun käytännön toimintana, oppialana ja tutkimustraditiona hahmottaen lastensuojelussa eri aikoina vaikuttaneita arvoja, aatteita, käsityksiä ja ajatusrakennelmia (Hämäläinen 2007, liite 1, 5, 7, 9, 27–30). Hämäläinen ei tarkastelussaan juurikaan käsittele sitä, millaisin kielenkäytön keinoin tutkimusaineistossa aatepohjaa on rakennettu. Sen sijaan hän tuo esiin niitä asioita,

joista lastensuojelun kentällä on eri aikoina keskusteltu ja kirjoitettu, sekä ajatusrakennelmia, joihin on nojaututtu.

Hämäläisen (2007, 452–454, 471) mukaan lastensuojelun oppiperusta on tie-teenteoreettisesti, poliittisesti ja maailmakatsomuksellisesti jännitteinen ja perustuu yleispoliittisiin tendensseihin, yhteiskunnassa kulloinkin vaikuttaneisiin aatevirtauksiin sekä ihmis- ja yhteiskuntatieteiden kehitykseen. Lastensuojelussa vaikuttaa moni aatesuunta, moraalioppi ja yhteiskunnallinen liike. Lastensuojelun suuntaukset hän jakaa kolmeen luokkaan: arvokonservatiiviseksi, porvarillis-liberaaliseksi ja vasemmistolais-työväenluokkaiseksi suuntaukseksi. Arvopohjat, joiden merkitykset eri suuntauksissa vaihtelevat, hän määrittelee uskonnollis-moraaliseksi, terveydellis-vitaaliseksi, sivistyksellis-kulttuuriseksi, hyvinvoinnillis-sosiaaliseksi ja oikeudellis-legaaliseksi arvopohjaksi. Hämäläinen (2007, 457, 468) katsoo lastensuojelun arvoulottuvuuksien kytkeytyvän sivistys- ja kulttuuripoliittisiin, sosiaalipoliittisiin, terveys- ja väestöpoliittisiin, talous- ja elinkeinopoliittisiin, kansalaispoliittisiin ja moraali- ja poliittisiin intresseihin. Lastensuojelun perusorientaation hän katsoo määrittävän sen kautta, nähdäänkö lastensuojelu ensi sijassa sosiaali- vai sivistystyönä, huoltona vai kasvatuksena. Perustetaanko lastensuojelu siis psykologiseen vai sosiologiseen, yksilön kehitystä käsittelevälle vai yhteiskuntaa tulkitsevalle tiede- ja tietoperustalle? Pyritäänkö vaikuttamaan ihmisiin ja kulttuuriin vai pikemmin sosiaalisiin rakenteisiin, instituutioihin ja lainsäädäntöön? Lisäksi kysymys on siitä, miten lastensuojelupalvelut tuotetaan yhteiskunnassa. Kuten edellä olen osoittanut, Hämäläisen mainitsemat perusorientaation muodostajat ovat tunnistettavissa lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseissa, esimerkiksi ilmaisuissa, joita käytetään lastensuojelun toimijoista, toiminnoista ja toiminnan kohteista.

Sosiaalityön tutkija Harrikari (2012) puolestaan tarkastelee lapsuuden ja nuoruuden ongelmallistumista, suojelullistamista ja lastensuojelullistamista, jossa lastensuojelun nimissä ohjaaminen, neuvonta ja valvonta ulottuvat aiempaa laajemmalle. Harrikari (2012, 58) tuo esiin, että lapsuutta esitetään ja tarkastellaan erityisen riskialttiina ja suojelua vaativana ja että lastensuojelusta kirjoitetaan ja puhutaan lastensuojelupolitiikkana ja lastensuojelukulttuurina osana yhteiskunnallista keskustelua ja toimintaa. Lastensuojelulain laatiminen osaltaan edisti lastensuojeluaatetta; ensimmäisellä lastensuojelulailla määriteltiin (epäsuorasti) lastensuojelu ja alettiin säännellä lastensuojelutoimintaa, jonka luonteesta oli keskusteltu pitkään.

Aate, politiikka ja kulttuuri ovat hyvin lähellä ideologian käsitettä. Tämän tutkimuksen ideologia-analyysin tulos on samansuuntainen Harrikarin (2012, 58) väitteiden kanssa siinä mielessä, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kasvatustieteiden ja lastensuojeluun sisältyvä ohjailu, neuvonta ja valvonta ulotettiin koteihin viranomaisten toiminnan ohjauksen kautta. Lastensuojelu oikeudellistui, kun ensimmäinen lastensuojelulaki ja -asetus säädettiin; lastensuojelulaki ja -asetus määrittivät ne tilanteet, joissa viranomaiset voivat puuttua ja ovat velvollisia puuttumaan lasten elämään kodeissa. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojelu esitetään ennen kaikkea huostaanotona ja (suo-jelu)kasvatuksena. Näin kotien ja viranomaisten ohjailu (kasvatus), neuvonta,

valvonta ja huostaanotto tulivat esitetyiksi lastensuojeluna, ne siis lastensuojelulistettiin.

7.2 Toinen lastensuojelulaki (1983)

7.2.1 Toisen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta

Toisen suomalaisen lastensuojelulain historiallista taustaa tarkastellaan luomalla katsaus siihen, millaisia lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen keskeisimmät vaiheet olivat ja miten nuo vaiheet ja niissä esitetyt kannanotot kytkeytyvät siihen, millaisiksi toinen lastensuojelulaki ja -asetus kirjoitettiin. Tarkastelu perustuu pääasiassa hallituksen esitykseen HE 13/1983, Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintöön (KM 1982: 67) ja Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintöön II. Ehdotus lastensuojeluasetukseksi (KM 1983: 77), Lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietintöön (KM 1977: 37), Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintöön II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset (KM 1973: 86) sekä Lastensuojelukomitean osamietintöön N:o III (KM 1966: A9).

Lastensuojelulain kokonaisuudistus oli pitkä prosessi niin kuin oli ollut ensimmäisen suomalaisten lastensuojelulain laatiminenkin. Sitä tehtiin useassa vaiheessa, ja sen aikana hankittiin lausuntoja monilta tahoilta, joiden työhön lastensuojelulaki liittyy. Prosessin aikana ilmaistiin erilaisia näkemyksiä suunnista, joihin lastensuojelulakia tulisi muuttaa. Pitkän uudistustyön aikana neuvoteltiin muutoksista ja periaatteista – ja samalla tehtiin ideologista muutostyötä, joka näkyy toisen lastensuojelulain ja -asetuksen tekstuaalisissa ratkaisuisissa.

Muutostarpeet kytkeytyivät toimintaympäristön muutokseen: ensimmäisen lastensuojelulain voimassa ollessa tapahtui merkittäviä yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia muutoksia, jotka vaikuttivat lasten ja nuorten elämään, heidän oireiluunsa, teknologiassa, perherakenteissa, vanhemmuudessa, lastensuojelun ammatillisissa käytänteissä, alueellisesti, kansainvälistymisessä sekä lainsäädännössä (Mahkonen 2010, 28–29). Lasten tilanne ja ongelma nähtiin erilaisina verrattuna ensimmäisen lastensuojelulain voimaan tulon ajankohtaan; tavallisimmiksi tilastoiduiksi syiksi lastensuojelun toimenpiteisiin mainitaan vanhempien päihteiden käyttö, kasvatuskyvyn puute sekä lapsen hoidon laiminlyönti, kun ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen voimaan tullessa keskeisimmiksi lasten ongelmiksi esitettiin orpous, köyhyys, irtolaisuus ja huutolaisuusperinne (HE 1983, 5).

Hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 3) lastensuojelulakiehdotuksen yleisperusteluissa tuodaan esiin se, että perinteisten maaseutuyhteisöjen perheiden, suvun, naapuruston, kyläyhteisöjen ja ylipäättään lähiyhteisöjen mahdollisuudet lasten ja vanhusten huollossa olivat heikentyneet. Teollistumiseen liittyivät sekä naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella että muutot maaseudulta kaupunkeihin. Laajentuneet ja monipuoliset sosiaalipalvelut olivat edellytys naisten osallistu-

miselle työelämään. Lähiyhteisöjen muututtua sosiaalisista ongelmista huolehtiminen oli jäänyt pitkälti yhteiskunnalle ja sen tarjoamille palveluille. Tämä heijastuu toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, sen palveluideologiassa ja palveludiskurssissa esimerkiksi niin, että tekstissä toistuu sana *palvelu*, jolla viitataan toimintaan, jolla perheitä ja lapsia pyritään tukemaan. Osaltaan palveluiden keskeistä asemaa ilmentää sekin, että tekstissä mainitaan positiivisia yleisesti hyväksytyjä tavoitteita oireiden ja syyllisten sijaan.

Yhteisöllisten muutosten on nähty liittyvän lasten ja nuorten ongelmiin lastensuojelulain laatimisen alkuvaiheista alkaen. Ensimmäisen lastensuojelulain laatimisen pitkässä prosessissa esitettiin osin samansuuntaisia näkemyksiä yhteisöllisten suhteiden muutoksesta ja niiden vaikutuksesta perheiden kykyyn huolehtia lapsistaan kuin esitetään toiseen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä (ks. HE 13/1983, 3). Komiteanmietinnässä N:o 15 (1921, 6) tuodaan esiin, etteivät perhe ja suku enää pysty täyttämään tehtäviään lasten ja nuorten kasvattamisessa samoin kuin aiemmin. Kodin katsottiin heikentyneen perhepiiriä yhdistävänä voimana. Kaupungistumisella nähtiin olevan vaikutuksensa tähän. Jo Komitean mietinnössä I (1905, 27–30) juuri kaupungistuminen ja irtolaisuus mainitaan yhtenä syynä ”pahantapaisuuden esiintymiseen”.

Toiseen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 4) mainitaan myös uusia lasten ja nuorten elämään vaikuttaneita asioita, esimerkiksi lisääntynyt kaupallisuus, joukkotiedotus, mainonta ja väkivaltakulttuuri. Todetaan että aiempi eettinen arvojärjestelmä on järkkynyt, mihin liitetään myös se, että ”perinteiset kasvatustavat ja -tavoitteet eivät sovellu nykyoloihin, mutta toisaalta uudet kasvatusta ohjaavat periaatteet ovat vielä vakiintumatta”. Tämä näkyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa; lapsen rooli on erilainen kuin aiemmin. Lapsi tuodaan esiin paitsi kasvatuksen kohteena myös itsenäisenä toimijana, oikeuksien ja etujen haltijana, ja lastensuojelu tuodaan esiin kasvatuksen ohella palveluna.

Yhteisöllisten suhteiden, eettisen arvojärjestelmän, kaupallisuuden ja joukkotiedotukseen liittyvien ilmiöiden lisäksi esimerkiksi lainsäädäntöympäristö oli muuttunut. Lainsäädäntöä oli muutettu sekä Suomessa että kansainvälisesti. Suomen sosiaalihuoltoa koskevaa lainsäädäntöä oli uusittu: 1970-luvulla luotiin kansanterveysjärjestelmä ja peruskoulu, mutta lastensuojelulain kokonaisuudistus jäi 1980-luvulle. Toinen suomalainen lastensuojelulaki ja -asetus tehtiin hyvinvointivaltion rakentamisen viimeisessä vaiheessa. (HE 13/1983, 3–4; Mikkola 2004, 83.)

Ihmisoikeuksien julistus hyväksyttiin vuonna 1948 ja vuonna 1959 julistettiin lapsen oikeuksista. Ihmisoikeudet ja lapsen oikeudet olivat siten olleet puheenaiheena jo varsin pitkään siinä vaiheessa, kun toinen lastensuojelulaki ja -asetus tulivat voimaan. Ne heijastuvat toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esimerkiksi juuri siten, että lapsi tuodaan esiin toimivana ja tahtovana yksilönä, jonka näkemysten huomioon ottaminen on tavoiteltavaa – siis toisin kuin aiemmassa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, jossa lapsi esitetään lähinnä aikuisten toimien kohteena sen lisäksi, että hänet tuodaan esiin lastensuojelun toimenpi-

teiden ehtoina esitettyjen tekojen tekijänä. Ihmisoikeudet ja lapsen oikeudet heijastuvat toisessa lastensuojelulaissa myös sillä tavalla, että lapsen oikeus esitetään toisen lastensuojelulain lähtökohtana. Oikeusturva asetettiin yhdeksi lastensuojelun yhteiskuntapoliittiseksi tavoitteeksi, ja se näkyy toisessa lastensuojelulaissa esimerkiksi niin, että siinä määritellään lastensuojelun keskeiset periaatteet – mitä ei ensimmäisessä lastensuojelulaissa tehty. Oikeusturva ilmenee myös siten, että tahdonvastaisia toimia, kuten esimerkiksi yhteydenpidon rajoittamista, säännellään.

Seuraavaksi esitän lyhyesti lastensuojelulain kokonaisuudistukseen (1983) liittyneet varhaiset vaiheet, jotka eivät suoranaisesti johtaneet uuteen lastensuojelulakiin mutta sisälsivät ehdotuksen sellaisesta tai sivusivat muuten lastensuojelulain uudistamista. Lastensuojelulain uudistustyö aloitettiin jo vuonna 1957. Valtioneuvosto laajensi elatusapukomitean vuonna 1955 asetettua toimeksiantoa: komitean tehtäväksi tuli antaa ehdotus lastensuojelulain ja siihen liittyvän lainsäädännön uudistamiseksi. Työssä tuli ottaa huomioon käytännön lastensuojelutyön kokemukset ja sosiaalinen kehitys. (KM 1966: A9, 3; KM 1973: 86, 1.) Komitean kokoonpanossa tapahtui vuosien varrella muutoksia, ja työhön varsinaisesti ryhtyessään vuonna 1960 elatusapukomitea muutti nimensä; uusi nimi oli lastensuojelukomitea. Nimen muutoksessa heijastuu se, että lastensuojelu miellettiin yhä vahvemmin laaja-alaiseksi ja eriytyneeksi toiminnaksi, ei siis yksinomaan materiaaliseksi huolloksi – siitä huolimatta, että lastensuojelutoiminnan varhaisena lähtökohtana oli ollut lähinnä materiaallinen huolto, lasten elättäminen.

Lastensuojelulain uudistustyö eteni seuraavaan vaiheeseensa vuonna 1966, kun lastensuojelukomitea komitea julkisti osamietintönsä n:o III Valtioneuvostolle (KM 1966: A9, 3–4). Tämä ei kuitenkaan johtanut uuteen lastensuojelulakiin. Osamietinnössä otettiin kantaa esimerkiksi keskeisiin termeihin. Palaan lastensuojelukomitean tekstuaalisiin ehdotuksiin myöhemmin tässä luvussa, kun koan yhteen lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen aikana käytyjä neuvotteluja termeistä, lain nimestä ja tekstin rakenteesta.

Valtioneuvosto asetti vuonna 1967 uuden komitean laatimaan ehdotuksen sellaisista yleisistä periaatteista ja tavoitteista, joita sosiaalihuoltolainsäädäntöä laadittaessa ja sosiaalihuollon toimeenpanossa sosiaali- ja oikeusturvan vaatimukset sekä tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat huomioon ottaen olisi noudatettava. Komitean ensimmäisessä mietinnössä (KM 1971: A 25) esitettiin ehdotus sosiaaliturvapolitiikan yleisistä periaatteista. Toinen mietintö (KM 1973: 86) puolestaan sisälsi ehdotuksen perheiden ja alaikäisten sosiaalihuoltoturvapolitiikan yleisistä periaatteista. Tässä mietinnössä ehdotettiin lastensuojelulain radikaalia muuttamista: korvaamista lailla perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollosta, joka olisi määritellyt toiminnan yleiset tavoitteet, hallinnolliset ja taloudelliset puitteet. Toimintojen yksityiskohtainen toteutus olisi ehdotuksen mukaan perustunut valvovan viranomaisen ohjeisiin. Alaikäisiin kohdistuvan sosiaalihuollon luonnetta erityispalveluna ei mietinnön mukaan olisi syytä korostaa. (KM 1973: 86, 5.) Palaan tarkastelemaan laille ehdotettua nimeä myöhemmin tässä luvussa.

Komiteanmietinnössä (1973: 86, 26–30) linjattiin sosiaaliturvapolitiikan yleiseksi toimintaperiaatteiksi palveluhenkisyys, pyrkimys normaalisuuteen, valinnanvapaus, luottamuksellisuus, ennaltaehkäisy ja omatoimisuuden edistäminen. Siitä huolimatta, että komiteanmietintö ei johtanut uuden lastensuojelulain valmisteluun, siinä määritellyt yleiset toimintaperiaatteet siirtyivät kokonaisuudistusprosessissa eteenpäin aina toiseen lastensuojelulakiin ja -asetukseen asti (KM 1973: 86, 26–30). Kuten tekstuaalinen analyysini osoittaa, palveluhenkisyys ilmenee toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esimerkiksi ohjauksen tavan demokratisoinnissa, siis siinä, että epäsymmetrisen valtasuhteen osoittamista teksteissä on vähennetty aiempaan verrattuna. Palveluhenkisyys sisältyy myös siihen, että lapsen, nuoren ja perheen näkökulmiin kiinnitetään huomiota – lasta ja nuorta ei enää tuoda esiin yksinomaan toimien kohteena, vaan myös tarpeiden ja toivomusten haltijana, yksilönä ja toimijana. Pyrkimys normaalisuuteen puolestaan näkyy esimerkiksi siinä, että lapsen oikeus määriteltyyn kasvuympäristöön, kehitykseen ja suojeluun esitetään toisen lastensuojelulain alussa lain lähökohtana. Normaalisuus näkyy etenkin siten, että kunnat velvoitetaan kaikille lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään kiinnittämään erityistä huomiota lasten ja nuorten toivomuksiin sekä pitämään huolta myös siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Lastensuojelu ilmaistaan kuitenkin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa tavallisesta poikkeavana: lain alussa esitetään se, mikä on lastensuojelun tarkoituksena, ja lastensuojelun toimiin velvoitetaan ehdollisesti. Valinnanvapaus ja omatoimisuuden edistäminen puolestaan sisältyvät esimerkiksi siihen, että velvoitetaan ottamaan huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide lapsen etua selvittäessä – ja siihen, että perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lapsella on siten toisen lastensuojelulain mukaan mahdollisuus vaikuttaa lastensuojeluun omalla kohdallaan, missä valinnanvapaus ja omatoimisuuskin tulevat esiin. Omatoimisuuden ja valinnanvapauden edistäminen näkyy siinäkin, että velvoitetaan yhteistyöhön lapsen, nuoren ja vanhempien kanssa. Luottamuksellisuus taas näkyy esimerkiksi siten, että toisessa lastensuojelulaissa kielletään viranomaisista antamasta lapselle tai nuorelle tietoja, joiden katsotaan vaarantavan hänen kehitystään tai jotka ovat tärkeän yksityisen edun vastaisia. Esimerkiksi näin komiteanmietinnössä (1973: 86, 26) esitetyt sosiaaliturvapolitiikan yleiset toimintaperiaatteet ovat välittyneet toiseen lastensuojelulakiin ja -asetukseen.

Lastensuojelulain uudistaminen eteni seuraavaksi niin, että vuonna 1974 sosiaali- ja terveysministeriö asetti toimikunnan laatimaan ehdotuksen uudeksi lasten- ja nuorisonhuoltoon koskevaksi lainsäädännöksi. Toimikunnalla oli tavoitteenaan määritellä lakisääteisesti asetettavat lastenhuoltotehtävät sekä turvata edellytykset näiden tehtävien täyttämiseksi. Komiteanmietinnössä (1977: 37, V) todetaan, että lastenhuolto nähdään kokonaisvaltaisena lasten suotuisaa kehitystä turvaavana toimintana. Ehkäisevien ja perhekeskeisten toimenpiteiden tärkeyttä korostetaan, minkä vuoksi lastenhuolto nivelletään kiinteästi sosiaalihuoltoon sekä yhdistetään lastenhuollon toteuttamisen suhteen merkittävimmät lait:

laki valtion kasvatustilastoista ja niissä toimivien henkilöiden eläkeoikeuden perusteista (293/22), laki kunnallisten ja yksityisten kasvatustilastojen valtionavusta (294/22), lastensuojelulaki (52/36), laki lastenkotien valtionavusta (852/49), kasvatustilastolaki (568/71) ja laki lasten päivähoitosta (36/73). Komiteamietinnössä (1977:37) ilmaisulla *lastenhuolto* tarkoitetaan siis eri asiakokonaisuutta kuin lapsenhuoltolaissa eli laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Komiteamietintö (1977: 37) sisältää ehdotuksen lastenhuoltolaiksi ja ehdotuksen lastenhuoltoasetukseksi. Mietinnöstä annetuissa lausunnoissa kritisoitiin kuitenkin esimerkiksi juuri sitä, että ehdotuksessa ei esitetä riittävästi keinoja ennaltaehkäisyn ja perhekeskeisyyden toteuttamiseksi. (HE 1983, 14–15.) Merkittävästi ensimmäisestä lastensuojelulaista ja -asetuksesta poikkeava lakiehdotus puitelaiksi ei edennyt.

Lastensuojelulain uudistamista sivusi keskustelu koulukodeista. 1960-luvulla koulukotien toiminnan katsottiin edellyttävän pikaisia toimenpiteitä, minkä vuoksi tehtiin ehdotus koulukotilaiksi ja koulukotiasetukseksi (1962–1963). Koulukoteja koskeviin säädöksiin palattiin 1970-luvulla. Vuonna 1971 sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän, suojelukasvatustoimikunnan, jonka tehtäväksi määriteltiin koulukotien oppilasmäärien muutosten selvittäminen sekä koulukotien roolin selvittäminen suojelukasvatuksessa ottaen huomioon myös muut laitossijoitukset ja avohoito. (KM 1972: B135, 1; HE 13/1983, 14–15.) Mietinnössään suojelukasvatustoimikunta ehdotti muiden muassa koulukoti- paikkojen vähentämistä noin 25 %:lla ja korosti ennalta ehkäisevien ja avohuollon toimintamuotojen kehittämistä (KM 1972: B 135).

Lopulta hallituksen esityksen (HE 13/1983) lakiehdotus pohjautuu lastensuojelutoimikuntien 8.12.1982 antamaan mietintöön (KM 1982: 67). Hallituksen esityksessä (HE 13/1983) on otettu huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva lainsäädäntö. Sosiaali- ja terveysministeriö hankki työtään varten lausuntoja monilta tahoilta, esimerkiksi ulkoasiainministeriöltä, oikeusministeriöltä, opetusministeriöltä, sisäasiainministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, sosiaalihuollonhallitukselta, lääkintöhallitukselta, eräiltä lääninhallituksilta, kuntien keskusjärjestöiltä sekä alan keskeisimmiltä järjestöiltä. Myös lastensuojelutoimikunta 1982 kuuli asiantuntijoita ja hankki asiantuntijalausuntoja valmistelutyönsä aikana. Lain valmistelu kesti vuoden. Toinen suomalainen lastensuojelulaki ja -asetus tuli voimaan 1.1.1984 samaan aikaan sosiaalihuoltolain sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain (361/1983) kanssa. (HE 13/1983, 15–16.) Toinen lastensuojeluasetus sisältää muun muassa säännökset huoltosuunnitelman tekemisestä sekä henkilöstön ja laitosten yksikkökojojen mitoitukset (KM 1983: 77; LSA 1010/1983).

Katkeilleen edenneen kokonaisuudistusprosessin aikana keskusteltiin lastensuojelulain nimestä sekä termeistä, esimerkiksi termeistä *huostaanotto* ja *lastensuojelu*. Käytettävien käsitteiden ja termien pohdinta on ollut neuvottelua siitä, mistä on kysymys toiminnassa, jota säännellään. On haettu yhteistä näkemystä toiminnan luonteesta, tavoitteista ja periaatteista arvoineen – ideologiasta. Vaikka erilaisia muutosehdotuksia esitettiinkin, lastensuojelulain nimi sekä termit *lastensuojelu* ja *huostaanotto* säilytettiin – kuten moni muukin ensimmäisen

lastensuojelulain ja -asetuksen ratkaisu. Suomalaisen lastensuojelun historiaa tutkineet Hämäläinen (2007, 460) ja Valjakka (2016, 191) ovat todenneet, että suomalaisen lastensuojelun ideologisissa lähtökohdissa, lastensuojelua koskevassa lainsäädännössä, kunnallisessa palvelujärjestelmässä ja sosiaalityön käytänteissä on toisaalta tehty muutoksia mutta toisaalta asioita on pitkälti säilytetty ennallaan. Etenkin lastensuojelulainsäädännön kehityksen he ovat nähneet lähinnä painopisteiden muutoksina sen sijaan, että olisi tehty perustavanlaatuisia mullistuksia. Hämäläinen (2007, 460) esittää niin sanotun polkuriippuvuuden vaikuttavan juuri sillä tavalla, että aiemmat ratkaisut sulkevat ulos kovin radikaalit muutosehdotukset. Tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelulain nimen ja keskeisten termien säilyttämisenä ennallaan kummassakin lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa. Osa termistöstä on kuitenkin uudistettu. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sitä, millaisia vaiheita keskeisistä termeistä ja lastensuojelulain nimestä käytyihin neuvotteluihin sisältyi.

Lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen (1983) yhteydessä puntaroitiin vaihtoehtojen *lastensuojelu* ja *lastenhuolto* välillä, kun taas ensimmäisen lastensuojelulain pitkään valmisteluun sisältyi pohdintaa sanojen *lastensuojelu* ja *suojelukasvatus* valinnasta. Kummassakin tapauksessa ratkaisuna lopulta oli *lastensuojelu*. Lastensuojelukomitea (KM 1966: A9, 5) päätyi ehdottamaan sen säilyttämistä sillä perusteella, että lastensuojelu oli Suomessa jo vakiintunut käsite – vaikka monissa muissa maissa toiminnasta käytettiinkin ilmaisua *lasten ja nuorten huolto*. Tämä ratkaisu näkyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa – vaikka keskustelu käytiin jo 1960-luvulla. Komiteanmietinnössä (KM 1966: A9, 8) huollon on katsottu sisältävän hoidon ja kasvatuksen. *Huoltaja*-termin tulkittiin tarkoittavan henkilöä, joka käytännössä huolehtii lapsen tai nuoren hoidosta ja kasvatuksesta. Sillä ei siis tarkoitettu vain lapsen tai nuoren oikeudellista huoltajaa. Termiehdotus *lastenhuolto* ei kuitenkaan saanut kannatusta termin *lastensuojelu* korvaajaksi.

Sanan *huostaanotto* rinnalle lastensuojelukomitea (KM 1966: A9, 17) ehdotti sanaa *hoitoonotto*. *Hoitoonotto* olisi toteutettu määräaikaisena, ja mikäli olisi tarvittu pitkäaikaista hoitoa tai kasvatusta, lautakunta olisi ryhtynyt toimenpiteeseen, josta käytettiin sanaa *huostaanotto* (KM 1966: A9, 18). Tämä ehdotus ei kuitenkaan toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa toteutunut. Vasta kolmannessa lastensuojelulaissa näkyy sisällöltään samatapainen ratkaisu, sillä siinä käsitellään huostaanoton ohella lapsen sijoitusta.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuonna 1971 asettama suojelukasvatustoimikunta esitti toisessa mietinnössään (KM 1973: 86, 5; HE 13/1983,14) lastensuojelulain tilalle lakia, jonka nimike olisi ollut ”laki perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollosta”. Tässä nimike-ehdotuksessa *suojeluku*-sanaa ja sen sisältämää mahdollista uhanalaisuutta ei ole kuten ei myöskään myöhemmän lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietinnön lakiehdotuksen nimikkeessä ”lastenhuoltolaki” (KM 1977: 37, 74, ks. myös 100). Komiteanmietinnössä (1977: 37, 12–16) päätettiin siis käyttämään jo aiemmin esillä ollutta *lastenhuolto*-termiä. Termin merkitys tosin määriteltiin palvelujen kautta:

Lastenhuollolla tarkoitetaan esityksessä sellaisia sosiaalipalveluja ja muita sosiaalihuollon toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen lapsen terveen kehityksen turvaamiseksi. Lastenhuolto on näin määriteltynä se osa sosiaalihuoltoa, jonka keskeisinä kohteina ovat lapsi sekä hänen kehitykseensä vaikuttavat tekijät. Tämän kautta korostuu erityisesti lapsen perheen ja perhekeskeisen työskentelyn merkitys lastenhuollossa. Terveellä kehityksellä tarkoitetaan lapsen kaikinpuolista, fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti suotuisaa kehitystä. (KM 1977: 37, 15–16.)

Määritelmässä näkyy se, että *huolto*-sanan on katsottu sisältävän materiaalisen huollon lisäksi sitä laajempaa huolenpidon. Tavoitteena oli kokonaisvaltaisen, aiempaa laaja-alaisemman lastenhuoltojärjestelmän luominen (KM 1977, 13–16; Valjakka 2016, 105). Edellä olevassa sitaatissa ilmenee huomion kohdistaminen sosiaalipalveluihin, joiden merkitys on keskeinen toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Tällainen linjaus poikkesi huomattavasti aiemmasta eikä saanut sellaista hyväksyntää, että prosessi olisi edennyt.

Vuonna 1983 säädettiin laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361), mutta siinä käsitellään lähinnä lapsen ja hänen vanhempiansa ja huoltajiensa välistä suhdetta sekä siihen liittyviä käytänteitä, siis eri asiakokonaisuuksia kuin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa sekä edellä mainitussa lastenhuoltolakiehdotuksessa, joka Lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietinnössä 1977: 37 tehtiin.

Lastensuojelulakia uudistettaessa kiinnitettiin huomiota lain rakenteeseen yhtenä tekstuaalisista asioista. Lastensuojelukomitea (KM 1966: A9, 7) oli huomionnut sen, että ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojelua ei määritellä, ja se ehdotti lain alkuun säännöstä, jossa tuotaisiin esiin lain tarkoitus. Päämäärien ilmaisemisesta komitea näki olevan hyötyä lain tulkinnassa. Lopulta lastensuojelulain nimi säilyi ennallaan, mutta lain alkua muutettiin. Toinen lastensuojelulaki alkaa lapsen oikeuden ja lastensuojelun tavoitteen määritelmällä. Tällä tehtiin osaltaan ideologista muutosta kohti palveluideologiaa. Toisessa lastensuojelulaissa lastensuojelun tavoite on tosin määritelty eri tavoin kuin komitea oli tehnyt. Komitea (KM 1966: A9, 7) nimittäin määritteli lastensuojelun tavoitteena olevan ”pyrkä turvaamaan lasten ja nuorten hoito ja kasvatus sekä heidän terve sielullinen ja ruumiillinen kehityksensä”. Tuon määritelmän yhteydessä yhteiskunnallisten lastensuojelutoimenpiteiden esitetään olevan toissijaisia ja alaikäisten hoidon ja kasvatuksen kuuluvan ensisijaisesti vanhemmille. Yhteiskunta puuttuisi lasten ja nuorten elämään vain, jos vanhemmat jättäisivät tehtävänsä hoitamatta tai heillä ei olisi mahdollisuutta tai edellytyksiä hoitaa sitä. Komiteanmietinnössä (KM 1966: A9, 7) esitetään näin normi, joka ilmenee ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ja joka säilyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa.

Lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen eri vaiheiden yhteydessä keskusteltiin lastensuojelun keskeisten termien ja lastensuojelulain nimen lisäksi siitä, mitä tarkoitetaan perheellä, ja siitä, että perheitä on monenlaisia. Komiteanmietinnössä (1973: 86, 36) määritellään perheen ”luonnollinen perusyksikkö”, ”ydinperhe”, sellaiseksi että siihen kuuluvat yhdessä elävät aviopuolisot ja heidän lapsensa. Ydinperheeksi määritellään myös yksihuoltajaperhe. Tavoiteltavana tuodaan esiin ydinperheen säilyminen mutta toisaalta myös se, että

kolmatta tai muuta sukupolvea olevia henkilöitä sisältävien suurperheiden asemaa ei vaikeuteta ja että tällaisia perheitä ei syrjitä. Suurperheen katsottiin voivan sisältää myös muita kuin suoraan etenevää tai takenevaa sukupolvea edustavia henkilöitä. Tällainen laaja näkemys perheestä kohtasi myös vastustusta; komiteanmietintöön (KM 1973: 86) sisältyvässä eriävässä mielipiteessä vastustetaan nimenomaan sitä. Pelättiin, että näin laaja näkemys perheestä voisi johtaa yksilöllisen vastuun väistämiseen perheiden ja alaikäisten huollossa.

Perheiden moninaisuus näkyy toisen lastensuojelulain ja -asetuksen sanastossa: *perhe*-sanaan on liitetty määriteosa *ydin*- viitattaessa aviopuolisoiden ja heidän lapsensa tai lastensa muodostamaan perheeseen tai yhden vanhemman ja lapsen tai lasten perheeseen. Tällä määriteosalla tietty perhetyyppi on erotettu monien perhetyyppien joukosta ja se osoitetaan merkitykseltään keskeiseksi. Komiteanmietinnön (1973: 86, 36) määritelmässä tuodaan esiin ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksessa näkyvä normi: että lapsesta huolehtii perhe, josta käytetään komiteanmietinnössä sanaa *ydinperhe*. Toisessa lastensuojelulaissa perheen ja lasta hoitavien henkilöiden moninaisuus ja siitä käyty keskustelu näkyvät esimerkiksi niin, että 7. pykälässä käytetään sanaa *aikuinen*, kun velvoitetaan ottamaan huomioon lapsen hoidon ja tuen tarve sellaisessa tilanteessa, että lapsen huoltajalle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Sana *aikuinen* on merkitykseltään laaja: se viittaa henkilön ikään, ja sen piiriin sisältyvät biologiset vanhemmat, adoptiovanhemmat ja muutkin lasta huoltavat.

Ideologisesta muutostyöstä oli kysymys myös siinä, että lastensuojelukomitean mietinnössä (1966: A9) ja lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietinnössä (1977:37, 8) kiinnitettiin huomiota siihen, miten lapsi ja perhe voivat kokea viranomaisen väliintulon perheen elämään. Tavoitteeksi esitettiin vanhempien leimaamisen välttäminen. Erityisesti mainitaan (KM 1977: 37, 8) ensimmäisen lastensuojelulain toimenpiteistä varoitus ja suojelevalvonta sellaisiksi ensisijaisesti lapseen tai nuoreen henkilöön kohdistuviksi ja perheen ohittaviksi toimiksi, joiden merkitystä tuen antamisessa ja huollon tarpeen poistamisessa pidettiin vähäisenä. Lastensuojelulain toimenpiteet tuodaan esiin päinvastoin tukevin ja positiivisinä toimina. Komiteanmietinnössä (KM 1966: A9, 13) korostetaan, että toimenpiteet eivät ole rangaistuksia siitä huolimatta, että ne saatettaisiin sellaisiksi tulkita.

Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa positiivisuus näkyykin esimerkiksi lastensuojelun tavoitteen ja samalla lastensuojelun ideaalin esittämisessä, kuten edellä tekstuaalisessa analyysissä olen osoittanut. Negatiivisten ja konkreettisten asioiden ja tilojen ilmaisemisesta on siirrytty tuomaan julki abstrakteja positiivisia tiloja esimerkiksi sanoilla *terveys*, *kuntoutus* ja *kasvu*. Varoitus ja suojelevalvonta poistettiin lastensuojelulaista. Lastensuojelun toimenpiteiden perusteiden esitystavassa tehtiin samansuuntainen muutos: avohuollon tukitoimien, huostaanoton ja sijaishuollon järjestämisen perusteissa lapseen kohdistuvan vaaran aiheuttajana ei mainita enää vanhempien toimintaa, vaan toimijana mainitaan *kasvuolot*, *lapsi tai nuori käyttäytymisellään*, *puutteet lapsen huolenpidossa* tai *muut kodin olosuhteet*.

Edellä selostetuissa komiteanmietintöjen sanavalintoihin ja samalla asiakokonaisuuksiin liittyvissä kannanotoissa on näkyvillä se, että ideologista muutosta tehtiin vaiheittain 1960- ja 1970-luvuilla lastensuojelulain kokonaisuudistuksen pitkässä prosessissa, siihen sisältyneissä komiteoissa. Eri vaiheiden pohdinnat ja ratkaisut heijastuvat osittain myös toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa – siitäkin huolimatta, että komiteoiden ehdotukset eivät sellaisinaan johtaneet uuteen lastensuojelulakiin. Melko pian lastensuojelulain kokonaisuudistuksen jälkeen kommentoitiin ideologian vaikutusta lastensuojeluun. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietinnössä III. Lasten kasvuolojen ja palvelujen kehittäminen (KM 1985: 7, 81) todetaan, että ”jurdis-taloudellisten seikkojen painottaminen tuottaa erilaista lastensuojelua kuin sosiaalityön viitekehuksesta liikkeelle lähtevä toiminta”. Todetaan (KM 1985: 7, 82) myös: ”Toimintaideologiset erot ja käsitykset lapsen edusta vaikuttavat valittavaan politiikkaan useimmiten ei-äänne lausuttuina.”

Matti Mikkola (2004, 83) toteaa valmistelutyön lastensuojelukomiteassa 1982 olleen vaikeaa, mukaansa tempaavaa ja kiireellistä, minkä vuoksi asioiden kypsyttely ei ollut mahdollista. Päivi Sinko (2005, 4) ja Satu Naskinen (2010, 50) ovat tuoneet esiin valmistelutyön kiistanaiheita ja lain vastaanoton: Kunnallisten keskusjärjestöjen edustajat eivät olisi halunneet lakiin kuntia velvoittavia säännöksiä. Myös koulukotien johtajat ja nuorisolaitoshenkilöstön edustajat kritisoivat lakiuudistusta. Lain tultua voimaan siihen oltiin kuitenkin tyytyväisiä lastensuojelutyön piirissä. Etenkin lapsen edun esiin tuomisesta pidettiin. Ensimmäinen lastensuojelulaki oli koettu syyllistäväksi, huostaanottoon keskittyväksi ja vailla asiakasnäkökulmaa olevaksi. Toisen lain koettiin muuttaneen lastensuojeluideologiaa merkittävästi. Tämä tutkimus puolestaan osoittaa, millä tavoin lastensuojelulain ja -asetuksen ideologia muuttui kasvatustaloudelliseksi palveluideologiaksi ja miten palveluideologia ilmenee uudistetussa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa.

Toiseen lastensuojelulakiin johtaneen lakiehdotuksen sisältämien periaatteiden ja tavoitteiden päämääränä esitettiin (HE 13/1983, 8), että niillä pyritään ohjaamaan ammatillista sosiaalityötä sekä palvelujen järjestämistä ja toteuttamista. Lakiehdotuksen yleistavoitteena mainitaan (HE 13/1983, 1) olleen lastensuojelun jälkeensä jääneisyyden korjaaminen ja kehittäminen niin, että ongelmia voitaisiin ehkäistä jo ennalta sekä tukea lapsia, nuoria ja heidän huoltajiaan. Ennaltaehkäisyyn katsottiin sisältyvän sen, että yleisten, kaikille lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen kehittämisen tavoitteeksi asetetaan, että niiden parissa havaitaan ongelmat ja tarvittaessa toimitaan ongelmien ratkaisemiseksi (HE 13/1983, 1). Näin ennaltaehkäisy ja kaikille lapsiperheille tarkoitetut palvelut määriteltiin merkittäviksi toista lastensuojelulakia ja -asetusta ohjaaviksi yleistavoitteiksi. Perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun yhteiskuntapoliittisiksi tavoitteiksi kirjattiin (HE 13/1983, 8) seuraavat:

- 1) Lapsi on itsenäisten oikeuksiensa subjekti ja lapsen edun huomioon ottaminen on lastensuojelun johtava periaate.
- 2) Huoltajien tukeminen heidän kasvatustehtävässään on ensisijaista.

- 3) Tuki ja apu tulee järjestää nopeasti akuuteissa tilanteissa pitkäaikaisen avun tarpeen välttämiseksi.
- 4) Kodin ulkopuolista huoltoa tarvitsevan lapsen asema ja oikeudet turvataan.
- 5) Oikeusturvaa lisätään lastensuojelussa.

Edellä olen osoittanut, miten lapsen subjektiivisuus ja yksilöllisyys ilmenevät toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa tekstin individualisointina ja miten sillä osaltaan muodostetaan palveluideologiaa. Yksilöllisyyttä ja subjektiivuutta ilmaistaan toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esimerkiksi siten, että lapsen, nuoren ja hänen vanhempansa mielipiteisiin ja toiveisiin veloitetaan kiinnittämään huomiota ja että lasta ja nuorta ei tuoda esiin enää yksinomaan toiminnan kohteena vaan myös toimijana.

Pyrkimys oikeusturvan parantamiseen näkyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa monilla edellä osoittamillani tavoilla alkaen siitä, että lapsen oikeus määritellään heti lain alussa. Kuitenkin itse asiassa jo vuoden 1921 komiteamietinnässä lapsen oikeus tuotiin esiin lastensuojelun lähtökohtana: ” - - kaiken yläpuolella on lapsen oikeus” (KM 1921, 8). Se tuli siis kuitenkin näkyviin vasta toisessa suomalaisessa lastensuojelulaissa. Etenkin kodin ulkopuolella asuvien lasten asemaa säännellään aiempaa runsaammin, osaltaan siten, että lapsen, nuoren, huoltajien ja viranomaisten vuorovaikutusta ohjataan. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa käsitellään huostaanoton lisäksi paljon muutakin: esimerkiksi määritellään lastensuojelun toimintamuodot – joista yksi on huostaanotto. Huostaanoton ohella toimintamuodoiksi määritellään avohuollon tukitoimet, sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lastensuojelulain ideologinen muutos tehtiin siten, että kokonaisuudistukseen ryhdyttiin yksittäisten pykäliden muuttamisen sijaan, että lastensuojelulakiin ja -asetukseen kirjoitettiin uusi palveludiskurssi ja että muutettiin ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseja, esimerkiksi kasvatusdiskurssia muokattiin kohti kasvudiskurssia ja institutionaalista diskurssia deinstitutionalisoiittiin demokratisoimalla tekstiin kirjoitettua ohjaussuhdetta. Toisen suomalaisen lastensuojelulain ja -asetuksen ideologia esitetään toisiinsa limittyvissä diskursseissa, kuten kuvio 3 on havainnollistaa. Ensimmäisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskurssit ovat tunnistettavissa – joskin muunnettuina. Näin aiemmat tekstiversiot ja tekstijatkumot näkyvät teksteissä: indekseinä, intertekstuaalisina kytköksinä aiempiin tekstiversioihin, muihin teksteihin ja diskursseihin. (Ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 120–122; Fairclough 2010, 95–96.) Lastensuojelulain ideologian muutos kasvatusideologiasta palveluideologiaksi heijastelee lastensuojelukeskustelussa tapahtunutta muutosta, jota esimerkiksi Hämäläinen (2007, 364–367) ja Nieminen (2007, 169–181) ovat tarkastelleet.

Sanaa *asiakas* ei vielä toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa käytetä, mutta hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 35) *asiakas*-sana sen sijaan mainitaan esimerkiksi käsiteltäessä kokeilu- ja kehittämistoimintaa:

Asiakkaiden nykyistä laajempi osallistuminen heitä itseään koskevien palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen on eräs keskeinen haaste monipuoliselle kokeilu- ja

kehittämistoiminnalle. Esimerkiksi päihdehuollossa on asiakkaiden keskinäinen toiminta (AA-liike, A-killat) korvannut ja täydentänyt virallista huoltojärjestelmää menestyksellisesti.

Edellisessä tekstikatkelmassa ilmenee se, että asiakkaan rooliin sisällytetään se, että asiakas on toimija, ja toimijana lapsi, nuori, vanhemmat ja huoltajat toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa esitetään, kuten edellä olen osoittanut. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa on emergoitumassa esiin kolmannessa lastensuojelulaissa keskeiseksi muodostunut asia: asiakkuus. Asiakkuuteen kytkeytyy myös toinen kolmannessa lastensuojelulaissa aiempaa vahvemmin esiintyvä ja toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kehkeytymässä ollut asia: se, että lastensuojelun toimijan ja vuorovaikutuskumppanin välinen suhde esitetään yhteistyönä.

7.2.2 Toisen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan

Tässä alaluvussa kokoan havainnot siitä, millaisena suomalainen yhteiskunta normeineen näkyy toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, sen diskursseissa ja ideologiassa. Lisäksi liitän tutkimustulokseni toisen lastensuojelulain ja -asetuksen diskursseista ja ideologiasta lastensuojelun historian ja aatesuuntausten parissa esitettyihin näkemyksiin.

Lastensuojelulain ja -asetuksen ensimmäinen kokonaisuudistus ja sen yhteydessä tehty ideologinen muutos kasvatusideologiasta palveluideologiaksi kytkeytyy suomalaisen yhteiskunnan muutokseen maatalousyhteiskunnasta teolliseksi ja palveluyhteiskunnaksi. Toiseen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 13/1983, 3–4) käsitellään sitä, mitä siirtyminen maatalousyhteiskunnasta teollistuneeseen ja palveluyhteiskuntaan on merkinnyt: yhteisöllisten suhteiden muutokset ovat synnyttäneet lapsiin ja vanhuksiin kohdistuvaa uhanalaisuutta, kasvuolojen epäkohtia, sosiaalisia ongelmia sekä lasten, nuorten ja perheiden tuen tarvetta. Yhteiskunnan merkitystä korostetaan (HE 13/1983, 3): ”Tapahtuneet muutokset ovat tehneet ihmisen entistä riippuvaisemmaksi yhteiskunnasta ja sen tarjoamista palveluista.” Olen osoittanut tämän näkyvän toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa siten, että lastensuojelu tuodaan esiin palveluna ja lapselle, nuorelle, hänen vanhemmilleen ja muille huoltajilleen on muodostettu palveltavan, itsenäisen subjektin asema. Siinä missä ensimmäisen lastensuojelulain laadinnan yhteydessä esitetyissä perusteluissa (esimerkiksi Komiteanmietinnässä 1921:15, 2) lapsen epätyytyttävä tilanne liitetään yksilöihin, nyt tuodaan esiin lasten ja perheiden elämän yhteiskunnallista kehystä (ks. Hämäläinen 2007, 457, 468).

Niin ensimmäisessä kuin toisessakin lastensuojelulaissa tavallisena esitetään, että vanhemmat ja huoltajat kasvattavat lapsiaan. Sen sijaan siinä, millaisia asioita esitetään lastensuojelun toimenpiteiden perusteina ja siinä yhteydessä poikkeuksellisina, tehtiin lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa muutoksia. Tällaisina asioina tuodaan esiin toisessa lastensuojelulaissa se, että lapsi tai nuori vaarantaisi käyttäytymisellään terveytensä tai kehityksensä ja

että kasvuolot vaarantaisivat tai eivät turvaisi lapsen tai nuoren terveyttä. Vanhempien toimintaa ei enää esitetä perusteena lastensuojelun toimenpiteille. Toisessa lastensuojelulaissa poikkeuksellisen esitetään myös esimerkiksi se, että lapsen, vanhempien ja muiden lapselle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa si- jaishuollossa rajoitettaisiin.

Tekstuaalinen analyysi osoitti, että muutoksia tehtiin siinäkin, millaisia asioita tuodaan esiin odotuksenmukaisina. Aiemmasta poiketen tällaisena esitetään lapsen oikeus määriteltyyn kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja suojeluun kuten myös lapsen etu, toivomukset ja mielipide, lasten ja nuorten tarpeet, oikeus tulla kuulluksi sekä lapsen tai nuoren sosiaaliset suhteet. Samalla kuitenkin tuodaan esiin mahdollisena se, että lastensuojelun toimenpiteillä voitaisiin aiheuttaa vahinkoa lapselle tai nuorelle, samoin kuin se, että viranomaiset voisivat antaa lapselle tai nuorelle sellaisia tietoja, jotka vaarantaisivat hänen kehityksensä tai olisivat vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua. Myös se, että perhehoitoa tai laitoshoidoa yksin lapseen kohdistuvana voitaisiin antaa vastoin lapsen tahtoa, ilmaistaan periaatteessa mahdollisena asiana. Ilmoitusvelvollisuuden määrittelyssä säilyi ennallaan jo ensimmäisessä lastensuojelulaissa esiin nouseva oletus siitä, että muut kuin viranomaiset eivät ilmoita viranomaiselle havaitsemastaan lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta tai nuoresta.

Edellä esitetyt havainnot toisesta lastensuojelulaista ja -asetuksesta vastaavat osittain Hämäläisen (2007, 346) huomiota siitä, että hyvinvointivaltiolliseen lastensuojeluideologiaan liittyen ”julkisessa puhunnassa yhteiskunnallinen kasvatusta korvattiin hyvinvointipalveluilla”. Valjakka (2016, 27) nimeää suomalaisen lastensuojelun toisen vaiheen 1960-luvulta 1990-luvulle hyvinvointivaltion lastensuojelun vaiheeksi. Myös sosiaalityön tutkija Tarja Pösö tuo (2007, 67) esiin siirtymän hyvinvointiin: siirryttiin suojelupainotteisesta hyvinvointipainotteiseen lastensuojeluun. Sanaa *hyvinvointi* ei tosin vielä toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa käytetä; se kirjoitettiin vasta kolmanteen lastensuojelulakiin. Vaikka toisessa lastensuojelulaissa ei käytettykään sanaa *hyvinvointi*, siinä tuodaan esiin hyvinvoinnin kaltaisia asioita kuten esimerkiksi ”lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun”. Ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa lastensuojelulakiin kirjoitettiin lastensuojelun ideaali tavoitteiden ja periaatteiden määrittelyissä. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yhteiskunnallista ohjailua toteutetaan siis osaltaan tiedottamalla niistä asioista, joihin lastensuojelutoiminnalla pyritään. Vielä ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ideaalia ei eksplikoida juurikaan, sen sijaan tuodaan esiin epäkoh- tia, joista ohjataan pois ensi sijassa velvoittamalla, käskemällä, kieltämällä ja rangaistukset esiin tuoden.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa keskeisenä ilmaistu asia, kasvatusta, ei kuitenkaan poistunut, vaikka lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa sen oheen tuotiinkin muita toimintoja ja kasvatusta esitettiin toisella tavalla kuin aiemmin. Kasvatuksen suhteen muutos aiempaan näkyy niin, että toisessa

lastensuojelulaissa ja -asetuksessa tuodaan esiin myös lapsen *kasvu*; kasvatuskurssi muutettiin kasvudiskurssiksi. Lisäksi toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa kasvudiskurssin asema suhteessa muihin diskursseihin on heikompi kuin kasvatuskurssin asema ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Uusi palveludiskurssi kirjoitettiin kasvudiskurssin ja institutionaalisen diskurssin ohkeen, ja sen asema on keskeinen.

Sosiologian tutkija Jaana Vuori (2001, 19) toteaa, että vanhemmuuden kasvattamisesta ja vanhemmuuden tukemisesta muodostui lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvien eri instituutioiden, eri asiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteinen teemayhdistelmä. Tämä ilmenee toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, sen yhteen kietoutuvissa diskursseissa, kasvu-, palvelu- ja institutionaalisessa diskurssissa – esimerkiksi siinä, että lasten, nuorten ja perheiden tuen tarve esitetään tavanomaisena asiana. Sillä, että lastensuojelu tuodaan esiin tukena, lapselle, vanhemmille ja huoltajille muodostetaan toimijan roolia – ja samalla osaltaan palveluideologiaa.

Pösö kiteyttää (2007, 67), että toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa alettiin säännellä huostaanoton juridisten perusteiden lisäksi lastensuojelua tarkemmin myös varsinaisena sosiaalityönä, esimerkiksi toimintana, josta käytetään sanaa *avohuolto*. Kielenkäytössä tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelun toimintamuotojen määrittelyssä; *huostaanoton* lisäksi mainitaan muitakin toimintamuotoja: *avohuolto*, *sijaishuolto* ja *jälkihuolto*. Toimintamuotojen määrittelyllä lastensuojelu tuodaan esiin omana erityisenä toimintanaan.

Oikeustieteen tutkija Mikkola (2004, 63, 77, 79) on summannut toiseen suomalaiseseen lastensuojelulakiin ja -asetukseen liittyneitä pyrkimyksiä. Hän tuo esiin, että toista lastensuojelulakia ja -asetusta sääntelee viisi johtavaa periaatetta: kunnioitus ihmisarvoa ja perusvapauksia kohtaan, yhdenvertaisuus, lapsen etu ja oikeusturva. Edellä esittämäni tekstuaalinen ideologia-analyysi tekee näkyväksi sen, miten kielenkäytössä näkyy Mikkolan esittämä ja myös sosiaalipolitiikan tutkija Urponen (1994, 255) kiteytys: Edelliseen lastensuojelulakiin verrattuna toinen lastensuojelulaki lisäsi lapsen itsemääräämisoikeutta häntä itseään koskevissa asioissa ja korostaa lapsen edun ottamista huomioon häntä koskevissa ratkaisuisissa. Erona aiempaan lastensuojelulakiin on lisäksi se, että lapsen ja nuoren lisäksi myös perhe nähdään lastensuojelussa keskeiseksi, sekä se, että oikeuskeskeisyys ei ole enää perustana lastensuojelutoimiin ryhtymiselle ja huostaanoton tunnusmerkistössä. Varoituksista ja rangaistuksista oli siirrytty kohti tukitoimia. Ihmisarvon ja perusvapauksien kunnioittaminen oli tullut myös lastensuojeluun. Lastensuojelu nähtiin aiemmasta poiketen osaksi yleistä lapsipolitiikkaa ja lasten oikeuksia, mitä ilmentää pyrkimys ongelmien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen yleisten palvelujen avulla. (Ks. HE 13/1983 8; Urponen 1994, 255; Mikkola 2004, 78.) Tällainen näkemys heijastuu ja osaltaan myös rakentuu toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa palveluideologiaa muodostavissa diskursseissa.

7.3 Kolmas lastensuojelulaki (2007)

7.3.1 Kolmannen lastensuojelulain säätämisen historiallinen tausta

Seuraavaksi luodaan katsaus lastensuojelulain toiseen kokonaisuudistukseen, muutostyön taustoihin ja sen yhteydessä esitettyihin perusteluihin ja näkökulmiin sekä siihen, millaisia yhteyksiä näillä asioilla on siihen, millainen kolmas suomalainen lastensuojelulaki on tekstinä. Tarkastelu perustuu etenkin Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistioon (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25) ja kolmanteen lastensuojelulakiin johtaneeseen hallituksen esitykseen HE 252/2006.

Ennen lastensuojelulain toista kokonaisuudistusta (2007) toista lastensuojelulakia oli uudistettu vuosien varrella osittaisuudistuksilla. Viimeisimpänä tulivat voimaan lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa ja yhteydenpidon rajoituksia sijaishuollossa ja laitoshuollossa koskevien säännösten uudistukset 1.11.2006, lastensuojelulain kokonaisuudistuksen käynnissä ollessa. Lastensuojelulain toinen kokonaisuudistus (2007) poikkeaa edeltäneiden lastensuojelulakien valmisteluista siten, että se oli ajallisesti niitä lyhyempi ja katkeamaton prosessi. Se käynnistyi, kun sosiaali- ja terveysministeriö asetti 5.1.2005 Lastensuojelulain kokonaisuudistus -työryhmän. Kokonaisuudistus valmisteltiin sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeessa Lastensuojelun kehittämisohjelmassa. Työryhmällä oli valmistelutyössä käytettävissään Lastensuojelun kehittämisohjelman kautta saatu tieto lastensuojelun tilanteesta ja ongelmista sekä kehittämisohjelmassa syntyneet ehdotukset lainsäädännön kehittämiseksi. (HE 252/2006, 6–7, 113; Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 9–10, 16.) Sosiaali- ja terveysvaliokunta esitti mietinnössään (59/2006) kriittisiä kannanottoja ja muutosehdotuksia hallituksen esitykseen. Tämän jälkeen sosiaali- ja terveysministeriö muokkasi työryhmän lakiesitystä asiantuntijoita kuultuaan (Räty 2008, 5; Naskinen 2010, 53). Kolmas lastensuojelulaki tuli voimaan 1.1.2008.

Vaikka kokonaisuudistus (2007) etenikin aiempia lastensuojelulakien laadintoja nopeammin, myös vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki on edeltäneiden lastensuojelulakien tapaan monien neuvotteluiden ja muokkausten tulos. Muutosvaatimukset eivät kohdistuneet yksin lastensuojelulakitekstiin. Eduskunta hyväksyi (5.4.2007) uuden lastensuojelulain mutta edellytti kuitenkin useita uuteen lastensuojelulakiin liittyviä toimenpiteitä: Yhtenä edellytyksenä oli, että hallitus huolehtii määrärahalisäyksistä kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksiin, jotta uuden lainsäädännön edellyttämät lisäresurssit kuntien sosiaalityöhön turvattaisiin. Piti tehdä selvitys sosiaali- ja terveysvaliokunnalle lisäresurssien turvaamisesta ja uuden lastensuojelulain 14. §:ssä tarkoitettujen asiantuntijaryhmien toiminnasta vuoden kuluttua lain voimaantulosta, vuoden 2008 loppuun mennessä. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus ryhtyy toimiin resurssien turvaamiseksi, jotta lastensuojelulain mukaisten asioiden käsittely hallinto-oikeuksissa voisi olla ripeää. Selvitys uudistusten edellyttämistä virka-

ja toimitilajärjestelyiden tekemisestä oli annettava sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle ennen lain voimaantuloa, vuoden 2008 alkua. Niin ikään eduskunta edellytti hallituksen ryhtyvän toimenpiteisiin perhehoitoa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Hallitus veloitettiin seuraamaan lapsen huostaanottoa koskevan päätöksenteon toimivuutta ja valmistelevaan tarvittaessa ja mahdollisimman pikaisesti ehdotuksen lastensuojelua tehostavan päätöksentekomenettelyn käyttöönotosta. Päätöksen tahdonvastaisesta huostaanotosta tekisi moniammatillinen toimielin, joka toimisi kunta- ja palvelurakennemuutostuksesta annetun lain 6. §:ssä tarkoitettujen kuntayhtymien yhteydessä. (EV 309/2006, 1.)

Voimaan tultuaan kolmas suomalainen lastensuojelulaki on saanut osakseen kritiikkiä – kahden aiemman suomalaisen lastensuojelulain tapaan. Esimerkiksi Sami Mahkonen (2008, 32–33) kritisoi tuoreeltaan sitä, että vaikka tavoitteeksi asetettiin ennalta ehkäisevän toiminnan ja avohuollon tukitoimien painottaminen, huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevien säännösten määrä on edellisiin verrattuna moninkertainen. Itse lakiteksti viestiikin Mahkosen (2008, 32–33) mukaan siitä, että uudessa laissa keskitytään entistä voimallisemmin jälkikäteen korjaaviin toimiin sekä oikeusturvaan tahdonvastaisten toimenpiteiden yhteydessä.

Mahkosen (2008, 32–33) kritisoimalla säännösten painottumisella korjaaviin toimiin ja oikeusturvaan on kytkös edellä tarkasteltuun kolmannen lastensuojelulain ideologiaan. Nimittäin sillä, että kolmannessa lastensuojelulaissa säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin lastensuojelun prosesseja, varsinkin juuri muita kuin avohuollon prosesseja, ilmennetään asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa. Prosessien sääntely toteutuu kolmannessa lastensuojelulaissa pitkälti siten, että säännellään lastensuojelutyön dokumentointia ja viestintää. Asioiden (institutionaalisen) käsittelytavan ja dokumentoinnin sääntelyllä pyritään varmentamaan se, että tapahtumien kulkua on mahdollista tarkastella jälkikäteen esimerkiksi muutoksenhakujen yhteydessä, mikä vaikuttaa oikeusturvaan. Sirpa Taskisen (2007, 8) mukaan kolmannessa lastensuojelulaissa on pyritty ohjaamaan entistä tarkemmin juuri kirjaamista asiakirjoihin lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Sen, että asioiden kirjaamista ja lastensuojeluprosessia säännellään kolmannessa lastensuojelulaissa aiempaa yksityiskohtaisemmin, voi tulkita kokonaisuudistustyöryhmän vastaukseksi toimeksiantoon, jonka mukaan laki tuli laatia niin, että lastensuojelulain toimeenpanossa vältettäisiin ristiriidat ja tulkin- taongelmat (ks. HE 252/2006, 9–10).

Kolmannesta lastensuojelulaista käytyä mediakeskustelua ja sen diskursseja on tutkittu. Naskinen (2010) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Helsingin Sanomien uutisartikkeleiden ja mielipidekirjoitusten kannanottoja kolmannen lastensuojelulakiin. Naskisen diskurssianalyttisen tutkimuksen mukaan Helsingin Sanomissa kolmannesta lastensuojelulaista vuosina 2006–2008 käydyssä keskustelussa on ollut neljä diskurssia: resurssi-, oikeusturva-, mahdollisuus- ja puutteellisuusdiskurssit. Näistä resurssidiskurssi on saanut vahvimman aseman. Kaiken kaikkiaan kolmas lastensuojelulaki nähtiin Helsingin Sanomissa hyvin valmisteltuna ja siinä katsottiin olevan enemmän positiivisia kuin epäon-

nistuneita yksittäisiä lakiuudistuksia. Yksittäisistä muutoksista eniten keskustelua herätti muutos siirtää päätöksenteko tahdonvastaisista huostaanotoista kuntien sosiaalilautakunnilta hallinto-oikeuksiin. Helsingin Sanomien keskustelussa sosiaalityöntekijät pysyttäytyivät aiempaan tapaan enimmäkseen vaiti, kun taas kuntien johtavat työntekijät, yhteistyötahojen ja järjestöjen edustajat ottivat siihen osaa. Sosiaalityöntekijöiden kannanotoissa tuli näkyviin juuri huoli resursseista. (Naskinen 2010, 119.)

Se, että kolmannelta lastensuojelulaista käydyssä Helsingin Sanomien mediakeskustelussa vahvimaksi nousi Naskisen (2010, 119) mukaan resurssidiskurssi, kytkeytyy keskusteluajankohdan talouslamaan. Resurssit ovat olleet aiheena laajemminkin lastensuojelulain toisesta kokonaisuudistuksesta käydyssä julkisessa keskustelussa (ks. HE 252/2006, 10). Kolmas suomalainen lastensuojelulaki kuten kaksi edellistäkin on syntynyt ja tullut voimaan sellaisessa historiallis-yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa lama, raha, köyhyys, yhteiskunnan tehtävät ja vastuut ovat olleet erityisen vahvasti esillä (ks. HE 252/2006, 46–47).

Toisaalta keskustelu kustannuksista ja tehokkuudesta on keskeistä New Public Management -suuntauksessa, jonka voi tulkita heijastuvan niin kolmannessa lastensuojelulaissa kuin siitä käydyssä julkisessa keskustelussakin (ks. Lane 2000, 62–65). Keskustelu rahasta ja resursseista näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa siten, että siinä käsitellään rahan liittyviä asioita aiempaa runsaammin ja yksityiskohtaisemmin, millä osaltaan muodostetaan lapselle kuluttajan asemaa, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa.

Raha, tai pikemminkin sen puute, oli yksi niistä syistä, jotka johtivat lastensuojelulain kokonaisuudistukseen. Toisen lastensuojelulain tavoitteiden katsottiin nimittäin jääneen osittain toteutumatta 1990-luvun laman tuntumassa sen vuoksi, että kuntien sosiaalipalveluja leikattiin. Valtioneuvosto antoi vuonna 1995 eduskunnalle selonteon, jossa se arvioi vuoden 1983 lastensuojelulain toteutumista (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995). Selonteossa valtioneuvosto esitti, että lastensuojelun ehkäisevään toimintaan ei ole ollut laman vuoksi resursseja siinä määrin, että toimintaa olisi voitu laajentaa ja kehittää kuten tarkoitus oli. Kaikkiin toisen lastensuojelulain edellyttämiin tavoitteisiin ei ollut päästy, ja tehdyt muutokset olivat tuoneet esiin uusia ongelmia. Epäonnistumisen katsottiin johtuneen osin säännöksistä ja osin lastensuojelun toimintaympäristöistä ja käytännöistä. (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 11–12, 21; Naskinen 2010, 51.) Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 48, 50, 68) tuodaan esiin, että lastensuojelun ennalta ehkäisevä toiminta oli kärsinyt kuntien säästötoimenpiteiden vuoksi. Lasten ja nuorten tilanne ei kuitenkaan ollut helpottunut aiempaan verrattuna, vaan päinvastoin: 1990-luvulla asiakkaiden määrä avo- huollossa miltei kaksinkertaistui.

Ennalta ehkäisevän lastensuojelun sääntelyn muutos lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa on tulkittavissa vastaukseksi syntyneeseen tilanteeseen. Kolmannessa lastensuojelulaissa ennalta ehkäisevä lastensuojelu osoitetaan aiempaa useampien asiaksi ja eri alojen ammattilaisille muodostetaan yhteistyökumppanin rooli. Hallituksen esityksessä todetaan, että avo- huolto ei voi toimia pelkästään sosiaalityöntekijöiden varassa, vaan lapset ja perheet tarvitsevat

myös esimerkiksi päivähoidon, erityisopetuksen ja harrastuksiin liittyviä palveluja (HE 252/2006, 50, 70).

Se, että lastensuojelulain säätäminen tai uudistaminen ovat nousseet julkiseen keskusteluun juuri laman yhteydessä, viittaa siihen, että lastensuojeluun kiinnitetään huomiota etenkin silloin, kun koetaan uhkaa. Lasten koetaan olevan erityisen uhanalaisia, ja lasten suojelemisen heistä itsestään tai muualta peräisin olevalta uhalta koetaan olevan luonnollista, perustavanlaatuisia (ks. Nieminen 2007, 157).

Harrikari (2008, 22–23) tarkastelee lapsista ja nuorista käytävää keskustelua ja tuo esiin huolidiskurssin osana sitä. Huoli, pelko, uhkat, riskit ja kriisit tuntuvat leimaavan myöhäismodernia kulttuuria. Epävarmuuteen ja epäluottamukseen reagoidaan turvallisuustoiminnalla ja -diskurssilla sekä kontrollilla (ks. myös Harrikari 2012, 265–267).

Lastensuojelulaki on yksi vastaus lapsiin liittyviin epäkohtiin, epävarmuuteen ja epäluottamukseen; sillä säännellään lasten elämän turvaamiseen liittyviä toimintoja. Kolmannessa lastensuojelulaissa turvaamispyrkimys ilmenee esimerkiksi turvallisuussanastona heti lain ensimmäisestä virkkeestä alkaen, kun lain tarkoituksena esitetään lapsen oikeuden turvaaminen turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Näin turvaaminen tuodaan esiin lain lähtökohtana, jolla perustellaan laissa säänneltyjä lastensuojelun toimenpiteitä. Harrikarin (2008, 22–23; 2012, 265–267) mainitsema kontrolli puolestaan ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa esimerkiksi siten, että lastensuojelun prosesseja sekä dokumentointia ja viestintää osana prosesseja säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin, mitä olen tarkastellut edellä yhtenä asiakkuusdiskurssin ja -ideologian komponenteista.

Lastensuojelusta käyty kriittinen yhteiskunnallinen keskustelu on osaltaan johtanut siihen, että kolmanteen lastensuojelulakiin on tehty runsaasti muutoksia. Lain tarkennukset tulivat voimaan vuoden 2010 alussa. Yhtäkään näistä uudistuksista ei vaadittu Naskisen tutkimissa Helsingin Sanomien uutta lastensuojelulakia koskevissa jutuissa. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 88/2010; Lastensuojelulain muutokset 1.3.2010, 2009, 11–12; Naskinen 2010, 126.) Lastensuojelulakiin on tehty tuon jälkeenkin yksittäisiä uudistuksia (Finlex, Säädösmuutosten hakemisto 2015, lastensuojelulaki 417/2007; Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014).

Kolmanteen lastensuojelulakiin johtaneessa hallituksen esityksessä tarkastellaan niitä syitä, jotka olivat johtaneet uudistustarpeeseen, siis lasten ja nuorten elämää uhkaavia asioita. Yhtenä mainitaan (HE 252/2006, 46) se, että lasten ja nuorten tilanne oli polarisoitunut: Suurin osa suomalaisista lapsista ja nuorista voi ehkä paremmin kuin yksikään aiempi sukupolvi, mutta yhä useampi lapsi tai nuori kärsi monimuotoisista ongelmista. Toinen merkittävä seikka lastensuojelulain uudistustarpeen taustalla oli se, että lastensuojelun asiakkaiden määrä oli kolmatta lastensuojelulakia edeltäneen kymmenvuotiskauden aikana lähes kaksinkertaistunut (HE 252/2006, 6).

Uudistustarpeeseen johti osaltaan myös se, että vaikka toista lastensuojelulakia oli uudistettu monilta osin, sen katsottiin silti vanhentuneen rungoltaan ja

painoalueiltaan (Heiliö 2006, 282; HE 252/2006, 6). Yhteiskunnalliset ja yhteisölliset muutokset olivat synnyttäneet tarpeen lastensuojelulain uusimiselle. Lastensuojelulain lainsäädäntöympäristö oli erilainen kuin toisen lastensuojelulain säätämisen aikaan useiden sosiaalihuollon keskeisten lakien muutosten ja uusien lakien myötä. Vuoden 1995 perusoikeusuudistus, vuoden 2000 maaliskuun alussa voimaan tullut perustuslaki sekä Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista, eli lapsen oikeuksien yleissopimus, edellyttivät lastensuojelulain tarkentamista. (HE 252/2006, 1, 6; Taskinen 2007, 7.) Tämän lisäksi Euroopan sosiaalisen peruskirjan lapsia ja nuoria koskevat säännökset olivat puitteena lastensuojelulain kokonaisuudistukselle. Sosiaalisten oikeuksien komitea oli ottanut kantaa pitkäaikaisessa perheen ulkopuolisessa hoidossa olevien lasten tilanteeseen Suomessa (HE 252/2006, 46).

Uudistuspainetta tuli siis myös kansainvälisiltä foorumeilta. YK:n lapsen oikeuksien komitea oli kehottanut Suomea huomioimaan sen, että palvelujen tulee olla saavutettavissa tasa-arvoisesti. Komitea oli huomauttanut myös lapsen edun periaatteen soveltamisessa esiintyneistä puutteista. Suomi oli saanut komitealta kahdesti huomautuksen lapsen mielipiteen kuulemisesta oikeudenkäyntien yhteydessä. Lapsiin kohdistuva väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö olivat komitean mukaan olleet merkittävimpiä esteitä lapsen oikeuksien toteutumiseksi Suomessa. Komitea oli lisäksi kehottanut kiinnittämään huomiota sijaishuollon lisääntymisen syihin. Se oli suositellut myös vanhempien tukemisen lisäämistä, huomion kiinnittämistä laitoksissa asuvien lasten ryhmäkokoihin ja hoidon yksilöllisyyteen sekä siihen, että sijaishuollolla ei haitata vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Sijaishuoltoon sijoittamisen yhteydessä komitea tähdensi lasten mielipiteen kuulemistä sekä vanhemman ja lapsen yhteyksien säilymistä. (HE 252/2006, 42–43, 46.)

Kolmannen lastensuojelulain tavoitteenasettelussa näkyy reagointi YK:n lastenoikeuksien komitean kommentteihin. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 77) tavoitteina nimittäin mainitaan lapsen oikeuksien turvaaminen ja lapsen edun huomioon ottaminen lastensuojelua toteutettaessa. Hallituksen esityksen mukaan lakiehdotuksessa pyritään varmistamaan lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut erityisesti lapsen hyvinvointia tai kehitystä uhkaavissa tilanteissa. Myös vanhempien tukeminen huostaanoton jälkeen esitetään yhtenä lakiesityksen tavoitteena, samoin lastensuojelun asiakkaiden, lasten ja heidän perheidensä yhdenvertaisuuden turvaaminen. Lapsen ja vanhempien oikeusturvan parantaminen on yksi lastensuojelulain toisen kokonaisuudistuksen tavoitteena mainituista asioista, ja keinona tähän on menettelytapojen täsmentäminen sekä lastensuojelun päätöksenteon ja muutoksenhaun sääntely. Hallituksen esityksessä (HE 252/2006, 218) todetaan: ”Oikeus hakea muutosta on tärkeä oikeussuojan tae.” Lisäksi tavoitteina mainitaan (HE 252/2006, 209) lastensuojelun työntekijöiden oikeusturvan parantaminen sekä yhdenvertaisuusperiaatteen toteuttaminen. Sääntelyn tarkkuutta ja täsmällisyyttä tavoitellen on pyritty ilmaisemaan riittävän selkeästi se, kuka on oikeutettu toimimaan ja miten on meneteltävä. Tämä ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa

esimerkiksi niin, että lastensuojelun toimijana mainitaan aiempaa useammin yksittäinen sosiaalityöntekijä yhteisön sijaan. Myös se ilmaistaan, milloin on tehtävä muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. Sääntelyn yksityis- ja yksilökohtaistumisen edellä osoittamillani, asiakkuusdiskurssia ja -ideologiaa muodostavilla tavoilla voi tulkita yhdeksi niistä keinoista, joilla lastensuojelulakia uudistettaessa pyrittiin lisäämään oikeusturvaa.

Rajoitusten aiempaa yksityiskohtaisemmassa sääntelyssä puolestaan ilmenee se, että lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa on otettu huomioon Euroopan ihmisoikeussopimus, johon Suomi liittyi vuonna 1990. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säännellään esimerkiksi vapaudenriistoa, johon oikeutetaan esimerkiksi tapauksissa, joissa on kysymys alaikäisen kasvatuksen valvomisesta, pidätyksestä oikeusviranomaisen tutkittavaksi, tartuntataudin leviämisen estämisestä, huumeiden käytöstä tai irtolaisuudesta. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säännellään myös esimerkiksi yksityis- ja perhe-elämän, kodin ja kirjeenvaihdon kunnioitusta. (Ks. HE 252/2006, 43–45, 68.) Kolmannessa lastensuojelulaissa lapsen yhteydenpito vanhempien, huoltajien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa esitetään odotuksenmukaisena ja rajoittaminen puolestaan tavallisesta poikkeavana asiana ja rajoittamista säännellään. Rajoitusten sääntely on yksi niistä elementeistä, joilla lastensuojelun prosesseja ohjataan ja muodostetaan asiakkuusideologiaa.

Myös vuonna 1991 voimaan tulleen lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeiset käsitteet heijastuvat kolmannessa lastensuojelulaissa. Lapsen oikeuksien keskeiset käsitteet ovat: provision, protection ja participation, ja ne tarkoittavat sitä, että lapsille ja nuorille on turvattava 1) osuus yhteiskunnan voimavaroista (provision), 2) oikeus suojeluun ja huolenpitoon (protection) ja 3) oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään (participation) (HE 252/2006, 41). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeiset käsitteet ilmenevät kolmannessa lastensuojelulaissa esimerkiksi siten, että lapsen osallisuus, toivomukset ja mielipide esitetään asioina, joiden huomioon ottamiseen velvoitetaan. Lastensuojelulain tavoitteen määrittelyssä näkyy pyrkimys turvata lapsen oikeus suojeluun ja huolenpitoon. Osuus yhteiskunnan voimavaroista on pyritty varmentamaan esimerkiksi sillä tavalla, että lastensuojelulaissa velvoitetaan tukemaan lasta ja perhettä erilaisin palveluin.

Lastensuojelulain uudistamistarvetta olivat muodostamassa kotimaisen ja kansainvälisen säädösympäristön ohella yhteisölliset ja yhteiskunnalliset muutokset, mutta lisäksi toista lastensuojelulakia oli pidetty hajanaisena, epäloogisena, epätäsmällisenä ja vaikeaselkoisena (Sinko 2005, 5; 2010, 50; Naskinen 2010, 50). Lastensuojelulain toisen kokonaisuudistuksen tavoitteeksi määriteltiin lastensuojelulain selkiyttäminen ja uudistaminen niin, että lastensuojelu toimisi asiakaslähtöisesti ja lastensuojelussa vältettäisiin tilanteet, joissa lapsen etu jäisi vaille huomiota. Tavoitteena oli myös lain uudistaminen niin, että sen toimeenpano voisi toteutua mahdollisimman ristiriidattomasti ja vailta tulkintaongelmia. (Ks. HE 252/2006, 113.)

Se, miten kolmannella lastensuojelulailla vastattiin uudistustyön tavoitteisiin asiakaslähtöisyydestä, lapsen edusta, toimeenpanon ristiriidattomuudesta ja

tulkintaongelmien välttämisestä sekä lastensuojeluprosessin kuvaamisesta (ks. Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 10, 15), näkyy lakitekstissä esimerkiksi siinä, että yksilöllisyyttä tuodaan esiin vielä vahvemmin kuin toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa, lastensuojelun prosessia säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin vuorovaikutusta ja dokumentointia ohjaamalla, ja yhteistyön merkitystä on vahvistettu. Asiakkuudesta tehtiin kolmannen lastensuojelulakiin keskeinen asia, suorastaan ydin, joka ilmenee toisiinsa limittyvissä palvelu-, asiakkuus-, kasvu- ja institutionaalisissa diskurssissa.

Asiakkuus ja yhteistyökumppanuuden rakentaminen lukija-asiakkaalle ilmenee osaltaan myös siinä, miten kolmas lastensuojelulaki on julkaistu ja on ollut saatavilla. Se nimittäin poikkeaa aiemmista lastensuojelulaeista: printtitekstin lisäksi kolmas lastensuojelulaki on julkaistu digitaalisena, millä on lisätty saavutettavuutta. Digitaalisesti julkaistut lait ja asetukset ovat luettavissa internet-yhteyden kautta milloin ja missä tahansa. Näin lukija-asiakasta palvellaan saattamalla lastensuojelulaki hänen käyttöönsä mahdollisimman esteettömästi. Kysymys on tiedolla ja tiedottamisella palvelemisesta ja samalla yhteiskunnallisesta ohjailusta. Ensimmäinen suomalainen lastensuojelulaki asetukseineen julkaistiin printtimuodossa ”Suomen asetuskokoelmassa”, samoin toinen, joskin julkaisun nimi on ollut vuodesta 1980 alkaen ”Suomen säädöskokoelma”. Kolmas lastensuojelulaki julkaistiin siis sekä ”Suomen säädöskokoelmassa” että digitaalisena ”Finlex Valtion säädöstietopankissa”. Virallisen, säädetyt julkaisutavan ohessa eri alojen säädöksiä on julkaistu alakohtaisissa kokoomateoksissa ja ”Suomen Laki” -kirjassa. Lakitekstien julkaisutavan muutos on osa globaalia digitalisointia, sitä että yksityiset toimijat, yhteisöt, yritykset ja viranomaiset julkaisevat toimintaansa liittyviä aineistoja internetissä.

7.3.2 Kolmannen lastensuojelulain diskurssit yhteiskunnallisessa kontekstissaan

Tässä alaluvussa tarkastellaan sitä, millaisena suomalainen yhteiskunta heijastuu kolmannen lastensuojelulain diskursseissa. Lisäksi osoitan yhtymäkohtia tutkimustulosteni ja yhteiskunnan muutoksesta ja vaiheista esitettyjen näkemysten välillä.

Lastensuojelulaissa esitettävään normiin ei tehty suuria muutoksia lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (ks. Sulkunen 1998, 79; Mattila 2002, 54). Aiemmissakin suomalaisissa lastensuojelulaeissa ilmaistu lähtökohta, että vanhemmat ja huoltajat hoitavat ja kasvattavat lapsia, on myös kolmannessa lastensuojelulaissa. Esitystapaa tosin muutettiin: vanhempien vastuu eksplikoidaan, mitä ei aiemmin tehty. Tämä on yksi niistä tekstuaalisista ratkaisuista, joilla kolmannessa lastensuojelulaissa muodostetaan asiakkuutta. Kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelu ilmaistaan sekä tavallisena että tavallisesta poikkeavana asiana. Se, että asioita taustoitetaan, perustellaan sekä esitetään ja/tai vaaditaan erilaisia selontekoja, on ominaista asiakkuusdiskurssille, ja toisaalta se on yksi niistä keinoista, joilla asioita voidaan osoittaa tavallisesta poikkeaviksi (ks. Juhila 2012, 132–134). Asiakkuusdiskurssi on siten sidoksissa siihen, että kolmannessa suomalaisessa lastensuojelulaissa lastensuojelu esitetään tavallisesta

poikkeavana asiana. Toisaalta lakiteksteille on ominaista päinvastainen ilmaisu-tapa: se, että asioita esitetään ilman perusteluja tai taustoituksia (Mattila 2002, 57). Tästä on siis kysymys, kun lastensuojelu tuodaan kolmannessa lastensuojelulaissa esiin myös odotuksenmukaisena asiana.

Kolmannessa lastensuojelulaissa esitetty normi on tiivistetysti seuraavan kaltainen: Lapsen vanhemmat tai huoltajat hoitavat ja kasvattavat häntä, vaikka tämä asia voi mahdollisesti olla toisinkin. Odotuksenmukaista on, että lapsi kommunikoi itselleen läheisten henkilöiden kanssa. Lapsella on oikeuksia, etuja, toiveita ja mielipiteitä, jotka selvitetään ja otetaan huomioon. Kysymys on poikkeuksellisesta tilanteesta, mikäli kasvuolosuhteet tai lapsi itse vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Poikkeuksellisiin tilanteisiin vastataan lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla, ja erityisissä tilanteissa on mahdollista rajoittaa tavallisia asioita, esimerkiksi lapsen yhteydenpitoa tietyillä tavoilla. Lastensuojelulla voitaisiin periaatteessa aiheuttaa lapselle myös vahinkoa. Lastensuojelussa myös lapsi ja vanhemmat tai huoltajat ovat toimijoita ja yhteistyökumppaneita ammattilaisten ohella.

Kolmannessa lastensuojelulaissa täsmennetään sääntelyä siitä, millaisissa tilanteissa lapsen mielipidettä ei tarvitse selvittää. Tällainen oikeutus osoittaa, että tavallisesti mielipide ja toivomukset selvitetään ja otetaan huomioon. Näin siis korostetaan lapsen mielipiteen ja toivomusten huomioon ottamista ja muodostetaan asiakkuutta. Samoin lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden vuorovaikutuksen rajoittamisen sääntelyllä osoitetaan lähtökohdaksi se, että lapsen ja vanhempien tai muiden hänelle läheisten henkilöiden välillä yleensä on vuorovaikutusta.

Lisäksi sijaishuollossa toteutettavia rajoituksia säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Etenkin juuri rajoitusten käsittelyn yhteydessä osoitetaan mahdolliseksi se, että lastensuojelussa voitaisiin aiheuttaa lapselle myös vahinkoa. Rajoitusten käsittely on prosessien sääntelyä, joka on yksi niistä keinoista, joilla kolmanteen lastensuojelulakiin muodostetaan asiakkuusideologiaa.

Kuten edellä olen osoittanut, kolmannessa lastensuojelulaissa säännellään rajoitusten yhteydessä ja muutenkin asioiden kirjaamista aiempaa yksityiskohtaisemmin. Lastensuojelussa kuten monissa muissakin töissä kirjoittamisesta (ja lukemisesta) on tullut entistä keskeisempi työn tekemisen tapa ja sitä ohjailaan monin tavoin. Nykyisestä yhteiskunnasta puhutaan tieto-, teksti- ja viestintäyhteiskuntana (ks. Heikkinen & Voutilainen 2012, 17–18). Tämä ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa esimerkiksi niin, että siinä velvoitetaan erilaisten suunnitelmien, päätösten ja asiakirjojen laatimiseen. Tekstien sääntely kytkeytyy valtionhallinnossa 1990-luvun alussa tapahtuneeseen siirtymään normiohjauksesta kohti informaatio-ohjausta, jonka välineenä on erilaisiin teksteihin muodostettava ja tallennettava informaatio. Työn suunnittelu, seuranta ja arviointi tapahtuvat organisaatioiden eri tasoilla laadittujen asiakirjojen perusteella. (Ks. Tiililä 2010, 162–163.) Asiakkuuden vaiheiden, prosessien, dokumentoinnin ja vuorovaikutuksen sääntelyssä on kysymys kommunikoinnin ja diskurssien teknillistämistä. Teknillistämässä arkisen kokemusmaailman asioita esitetään ammatilli-

sen diskurssin ilmaisukeinoin ja ammatillista vuorovaikutusta pyritään tutki-
maan, mallintamaan sekä kehittämään tehokkaammaksi esimerkiksi koulutta-
malla ammattilaisia vuorovaikutustaidoissa. Lisäksi informaation tuotantoon
kiinnitetään erityistä huomiota. (Ks. Fairclough 2010, 137–145.)

Vuorovaikutuksen ja informaation ohjaus kytkeytyy työelämän muutok-
seen, siihen, että työtä tehdään erilaisissa verkostoissa, siis yhteistyössä. Julku-
nen toteaa (2009, 133):

Työn tietoisuus on siis työn subjektivoitumisen, yksilöllistymisen ja personoi-
tumisen mekanismi. Mutta tietoisuus on myös ryhmämuotoista, yhteistoiminnal-
lista, verkostunutta ja verkottunutta.

Tekstianalyysin perusteella verkostoitunut lastensuojelu ilmenee kolmannessa
lastensuojelulaissa esimerkiksi siten, että siinä käsitellään moniammatillisuutta
ja yhteistyötä toisella tavoin ja laajemmin kuin aiemmin. Yhteistyö eri alojen am-
mattilaisten kanssa edellyttää yhteistä kieltä, yhteistä sanastoa. Asiakkuussa-
nasto on ylläpitävä, mahdollinen monenlaisissa toimintaympäristöissä ja kytkey-
tyy näin työn verkottumiseen.

Vuorovaikutuksen sääntely liittyy myös siihen, että työhön liittyviin tuntei-
siin on alettu kiinnittää huomiota aiempaa enemmän. Aiemmin työelämässä tun-
teita ei pidetty kovinkaan merkityksellisinä työn tekemisen kannalta. Palvelu- ja
asiakaskulttuurissa tunteilla sen sijaan on merkitystä, ne ovat osa vuorovaiku-
tustyötä. (Julkunen 2009, 144–145.) Toisessa ja kolmannessa lastensuojelulaissa
tunteiden huomioon ottaminen ilmenee esimerkiksi sillä tavalla, että ohjataan
toimimaan lasten ja nuorten kanssa tavalla, josta käytetään ilmaisua *hienovarai-
sesti*. Myös lasten ja heidän läheistensä vuorovaikutusta säännellään aiempaa yk-
sityiskohtaisemmin juuri siinä mielessä, että otettaisiin huomioon lapsen ja nuor-
ren tunne-elämä. Viestinnän sääntely on siten keino, jolla ohjataan sekä työn
prosesseja että yksilön huomioon ottamista.

Kolmannessa lastensuojelulaissa ilmenevässä vuorovaikutuksen säänte-
lyssä ja asiakkuusideologiassa heijastuu ja osaltaan muodostuu muutos, jossa yh-
teiskunnalliset organisaatiot ovat muuttuneet tai muuttumassa kuriin perustu-
vista organisaatioista kontrolloiviksi organisaatioiksi (ks. Deleuze 2004 & 2005).
Kontrolloivassa organisaatiossa tiedon keruu ja vuorovaikutus ovat keskeisiä.
Tämä ilmenee kolmannessa lastensuojelulaissa prosessinhallintaan sisältyvänä
suunnitelmien laadinnan, dokumentoinnin sekä puhuen ja kirjoittaen tapahtu-
van vuorovaikutuksen sääntelynä. Suomalaisia lastensuojelulakeja verrattaessa
on nähtävissä kehityskulku, jossa laki lailta on aiempaa yksityiskohtaisemmin
säännelty lastensuojelutyön dokumentointia ja vuorovaikutusta niin ammatti-
laisten kesken kuin lasten, vanhempien ja huoltajienkin kanssa.

Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa yhteiskunnallinen oh-
jailu tapahtui enimmäkseen velvoittavin lausein. Kuria pidettiin velvoittamalla
toimimaan määritellyillä tavoilla tiettyjen ehtojen täyttyessä ja esittämällä se,
mitä seuraa, jos velvoituksia ei noudateta. Toisessa ja kolmannessa lastensuoje-
lulaissa sen sijaan ohjataan velvoittavien lauseiden ohessa aiempaa enemmän

väitelauseilla, antamalla tietoa sekä sääntelemällä lastensuojelutyön toimintatapoja, dokumentointia ja vuorovaikutusta niin puhuen kuin kirjoittaenkin. Lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa (1983) demokratisoinnilla muutettiin ohjailun tapaa siten, että toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa ohjailusuhteeseen sisältyvä epäsymmetria ei ole niin vahvasti tekstissä näkyvissä kuin se oli ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa. Käskyt ja rangaitusmääräykset poistettiin, ja tiedottamisen osuus kasvoi. Lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa (2007) demokratisoinnin vaikutukset säilytettiin ja ohjailusuhdetta muokattiin yhteistyöllistämällä: kolmannessa lastensuojelulaissa yhteistyön tekemisen tapoja säännellään aiempaa yksityiskohtaisemmin ja lukijallekin muodostuu yhteistyökumppanin ja asiakkaan rooli, kun hänelle annetaan aiempaa enemmän lukuohjeita. Se lähtökohta, että Suomen lastensuojelulain alainen on velvollinen noudattamaan lakitekstissä esitettyä riippumatta siitä, tuodaanko se esiin velvoittavissa, oikeuttavissa tai toteavissa lauseissa, on luonnollisestikin säilynyt. Silloin, kun muodostetaan palvelu- tai asiakkuusideologiaa, yhteiskunnallista ohjailua vain ilmaistaan eri tavoin kuin kasvatusideologiaa rakennettaessa.

Lapsen, nuoren, hänen vanhempiansa ja huoltajiensa aseman muodostamisessa individualisoinnilla on ollut merkittävä tehtävä toisesta lastensuojelulaista alkaen. Palvelujen käyttäjän ja asiakkaan asemaa on muodostettu esimerkiksi sillä, että henkilöt on tuotu esiin edun, mielipiteen ja puheoikeuden omistajina, siis toimijoina ja yksilöinä. Kolmannessa lastensuojelulaissa yksilöllisyyteen on osoitettu sisältyvän oikeuksien ja vallan lisäksi vastuuta.

Vastuiden aiempaa yksilö- ja yksityiskohtaisempi sääntely näkyy kolmannessa lastensuojelulaissa myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toiminnan käsittelyssä. Sen sijaan, että vastuu lastensuojelusta olisi esitetty entiseen tapaan kollektivisoituna kuntien asiana, vastuu on osoitettu yksittäiselle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Julkunen (2006, 281) kytkee vastuudiskurssin kansalaisten kasvattamiseen, moraaliin ja minuuteen puuttumiseen: vastuudiskurssilla pyritään tekemään hyvinvoinnista läpinäkyvää, henkilökohtaisen eettisen vastuun ja sankarillisten tekojen paikka. Näin nähtynä vastuun käsittely osana asiakkuusideologiaa sisältää institutionaalisen kasvatuksen juonteen: lastensuojelulain laatineet instituutiot kasvattavat sekä lastensuojelun viranomaisia että lasten vanhempia. Lastensuojelulaissa tälle on historiallinen kaikkupohja ensimmäisen lastensuojelulain kasvatusideologiassa. Kolmannen lastensuojelulain vastuun osoittamisessa näkyy se, mistä Julkunen kirjoittaa (2006, 251–252) seuraavalla tavalla:

Kaikkia toimijoita – päättäjiä, johtajia, yrityksiä, julkisia yhteisöjä, perheitä, kansalaisia – puhutellaan vastuun nimissä siinä määrin, että uskallan väittää vastuunoton olevan kansalaisuuden tai toimijuuden uudelleenmuotoilun ydintä. En ole tehnyt ajallisia vertailuja enkä ole nähnyt kenenkään muunkaan analyysia aiheesta. Siksi olen vähän heikoilla jäillä väittäessäni, että vastuudiskurssin nousussa on jotain uutta ainakin Suomessa ja pohjoismaisen hyvinvointieetoksen oloissa. Kuitenkin monet muut uudet nimeämiset – aktiiviyhteiskunta, vaikuttavuusyhteiskunta, arviointi- ja auditointiyhteiskunta, projekti- ja sopimusyhteiskunta – tukevat tulkintaa, sillä ne viittaavat samaan hallinnan muutokseen.

Suomalaisten lastensuojelulakien ideologia-analyysi tukee Julkusen väitettä vastuudiskurssin noususta. Kurin tilalle on kirjoitettu kontrolli, valvonnan ohien vastuu.

Vastuun määrittely liittyy kansainväliseen neoliberalistiseen keskusteluun (hyvinvointi)valtion roolista ja talouslamasta. Historioitsija Marko Paavilainen toteaa (2012, 341–344, 358–359), että 1990-luvun lama johti hyvinvointivaltion kriittiseen tarkasteluun. Sosiaalityön tutkija Kyösti Raunion mukaan (2009, 224–239) Suomessa on käynnistynyt 2000-luvulla yhteiskunnallinen keskustelu vastuuden ja oikeuksien uudelleen määrittelystä, julkisesta ja yksityisestä hyvinvointivastuusta ja näiden suhteesta – kansalaisten omasta vastuusta palvelujen tuottamisessa ja käyttämisessä. Kolmannessa lastensuojelulaissa tämä on luettavissa heti lain alussa: siinä esitetään, että ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Valjakka (2016, 27) nimeää kolmannen, 1990-luvulta 2010-luvulle ulottuvan suomalaisen lastensuojelun vaiheen jälkiekspansiivisen hyvinvointivaltion lastensuojelun vaiheeksi. Siirryttäessä hyvinvointivaltiomallista lähemmäs liberaaleja ja konservatiivisia hyvinvointivaltioita on keskusteltu juuri vastuusta, esimerkiksi tehokkuus-, tulos- ja kustannusvastuusta. Sosiaalipolitiikka on kytkeyty aiempaa kiinteämmin talous- ja työllisyyspolitiikkaan. (Valjakka 2016, 195.)

Lama- ja neoliberalistinen keskustelu heijastuvat ja osaltaan rakentuvat siinä, että liiketaloudellinen diskurssi on levinnyt monille sellaisille aloille ja tektilajeihin, joilla sitä ei ole aiemmin tavattu (ks. Fairclough 2010, 11–13). Kolmannessa lastensuojelulaissa (liike)taloudellinen juonne ilmenee osana asiakkuusdiskurssia aiempaa runsaampana talousasioiden käsittelynä. Liiketaloudellistaminen on yksi diskurssien kansainvälisistä muutossuunnista (Sarangi ja Slembrouck 1996, 1–15). Lastensuojelussa liiketaloudellistuminen on tarkoittanut esimerkiksi sitä, että yksityiset palveluntuottajat hoitivat sijaishuollosta lastensuojelulain toisen kokonaisuudistuksen aikaan kaksi kolmasosaa (HE 252/2006, 53). Myös siinä liiketaloudellistaminen näkyy, että lastensuojelun palvelut on yleensä kilpailutettava, jos kunta ei tuota niitä itse vaan hankkii ne ostopalveluna. Kilpailuttaminen perustuu julkisia hankintoja sääntelevään lakiin. (Ks. HE 252/2006, 69.)

Hämäläinen (2013, 76) mainitsee säädöstekstin intertekstuaalisuutta koskevassa pro gradussaan, että lakiteksteissä kansalainen tuodaan esiin asiakkaana ja viranomaisen asiakaspalvelijana. Vaikka tässä tutkimuksessa käytetään diskurkseista erilaisia nimityksiä kuin Hämäläinen on omassa tutkimuksessaan käyttänyt, tulos on asiakkuuden suhteen sama. Hämäläinen tarkastelee diskurseja tekstissä esiintyvien käsitteiden, nimeämisen, kautta, kun taas tässä tutkimuksessa diskurssien analyysissä on otettu huomioon sanasto mutta myös esimerkiksi tekstin funktionaaliset jaksot (ks. luku 3.3). Tässä tutkimuksessa on osoitettu, miten eri diskurssit rakentuvat kielenkäytössä. Tämän tutkimuksen tuloksissa on näkyvillä, miten lastensuojelulaeissa ja etenkin kolmannessa lastensuojelulaissa ilmenee Hämäläisen (2013, 59–61) esittämä, että lakiteksteihin sisältyviä diskurssityyppejä ei voi aina erotella toisistaan, sillä ne sekoittuvat ja niiden keskinäinen suhde on kompleksinen.

Asiakkuuteen sisältyy se, että lapsi on saanut lainsäädännössä omien oikeuksien omistajan roolin ja lapsen näkökulmaan on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Yksilökeskeisyys on ominaista laajemminkin myöhäismodernille elämänmuodolle. Lapsen subjektiviteetin, itsemääräämisoikeuden ja subjektiivisten oikeuksien korostaminen alkoi vahvistua kuitenkin jo 1980-luvulla, osallisuuden ja osallistumisen ohella. Tämä näkyy lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa (1983), jossa lastensuojelulain diskurssia alettiin individualisoida. Individualisointi jatkui lastensuojelulain toisessa kokonaisuudistuksessa esimerkiksi niin, että myös lastensuojelun toimija tuodaan esiin aiempaa vahvemmin yksilönä. Hämäläinen (2007, 414, 424, 441) toteaa lastensuojelun aatehistoriaa tarkastelleessaan, että 1990-luvulla lastensuojelussa on tapahtunut näkökulmanmuutos ”perhekeskeisestä lapsikeskeiseen” ideologiaan, joka liittyy elämänmuodon yksilöitymiseen.

Harrikari (2008, 10) kysyy: ”Ovatko pohjoismaiseen hyvinvointietokseen nojanneet lapsuuden ymmärtämisen tavat saaneet väistyä?” Tämän tutkimuksen perusteella voi todeta, että näin on jossakin määrin tapahtunut lastensuojelulaissa. Tämän tutkimuksen tulos, että lastensuojelulaissa on siirrytty toisen lastensuojelulain ja -asetuksen palveluideologiasta kolmannen lastensuojelulain asiakkuusideologiaan, viittaa juuri siihen. Harrikari tarkastelee tutkimuksessaan (2008, 10) seuraavanlaisia kysymyksiä:

-- ovatko jälkiekspansivisen hyvinvointivaltion ekonomismia korostavat rationaliteetit, uusi yksilöllistä vastuuta korostava moraalieetos sekä varhaisia interventioita ja repressiivistä kontrollia korostava kontrollikulttuuri pesiytyneet suomalaiseen lapsipolitiikkaan ja sen organisoinnin käytäntöihin.

Harrikarin tutkimus (2008) perustuu erilaiseen tutkimusotteeseen kuin tämä tutkimus: hän tarkastelee historiallista nykyluentaa, siis sitä, miten lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevat keskustelut ja -käytännöt ovat muotoutuneet nykyiselle ja miten tällainen kehitys on ollut mahdollinen. Harrikari (2008, 256–259) toteaa, että hyvinvointi- ja riskipolitiikka ovat hallinnan regiimejä, jotka käyvät kamppailua asemasta myös lapsiin ja nuoriin liittyvissä yhteiskunnallisissa käytännöissä. Tämän tutkimuksen tulos suomalaisista lastensuojelulakien ja -asetusten ideologioista on tuon havainnon kanssa samansuuntainen. Kolmannessa lastensuojelulaissa näkyy joitakin niistä riskipolitiikan regiimin tunnusmerkeistä, jotka Harrikari (2008, 257–259) mainitsee: Kolmannessa lastensuojelulaissa yhdistellään uusia ja vanhoja elementtejä. Aiempaa yksityiskohtaisemmassa prosessien sääntelyssä on nähtävillä se, että luottamuksen kysymykset ovat aiempaa vahvemmin esillä, ja se, että kontrollia on tehostettu. Puuttumisen taktiikka ilmenee lastensuojeluilmoituksen käytänteiden yksityiskohtaistamisena ja ilmoitusvelvollisuuden laajentamisena.

Harrikarin (2012, 61) mukaan modernin lasten suojelemisen institutionaalisia tendenssejä ovat yhteiskunnallistuminen, juridisoituminen, erillisten lasten suojeluun erikoistuneiden käytänteiden ja yksiköiden perustaminen ja hallinnointi, tieteellisesti perustellun tiedon käyttö sekä interventiot ja asiantuntijuudet lasten suojelemisen erityisissä käytänteissä. Kolmen suomalaisen lastensuo-

jelulain ideologia-analyyseissä Harrikarin esittämistä ilmiöistä näkyvät yhteiskunnallistaminen, lastensuojeluun erikoistuneiden käytänteiden ja laitosten hallinnointi sekä erilaiset asiantuntijuudet lasten suojelemisen käytänteissä. Lastensuojelu yhteiskunnallistettiin sillä, että ensimmäisellä lastensuojelulailla ja -asetuksella velvoitettiin yhteiskunnan viranomaiset lastensuojelun toimenpiteisiin. Yhteiskunnallistaminen ilmenee lastensuojelulaeissa institutionaalisessa diskurssissa, esimerkiksi juuri viranomaisten velvoittamisessa lastensuojelun toimenpiteisiin, jotka esitetään osaltaan sekä hallinnollisina että juridisina. Lastensuojeluun erikoistuneiden käytänteiden ja laitosten hallinnointi ilmenee esimerkiksi siinä, että viranomaisten toimintaa säännellään lastensuojelulailla – kolmannessa lastensuojelulaissa aiempaa yksityiskohtaisemmin lastensuojelun prosesseja ohjaamalla. Asiantuntijuudet lastensuojelun käytänteissä ilmenevät esimerkiksi kolmannessa lastensuojelulaissa esiin tuotuna moniammatillisuutena sekä aiemmissakin lastensuojelulaeissa alakohtaisina diskursseina: kasvatus- tai kasvudiskurssina sekä kolmannessa lastensuojelulaissa emergoitumassa olevana terveysdiskurssina.

Harrikari (2012, 76–77) käsittelee suojelullistamista lastensuojelussa ja mainitsee sen ilmenevän siten, että

- 1) suojeluperiaate voimistuu muihin näkökulmiin, esimerkiksi osallisuuden ja osallistumisen periaatteisiin, nähden 2) lastensuojelusta on tehty ikään kuin kaikkien asia ja 3) jokainen lapsi on suojelun kohde.

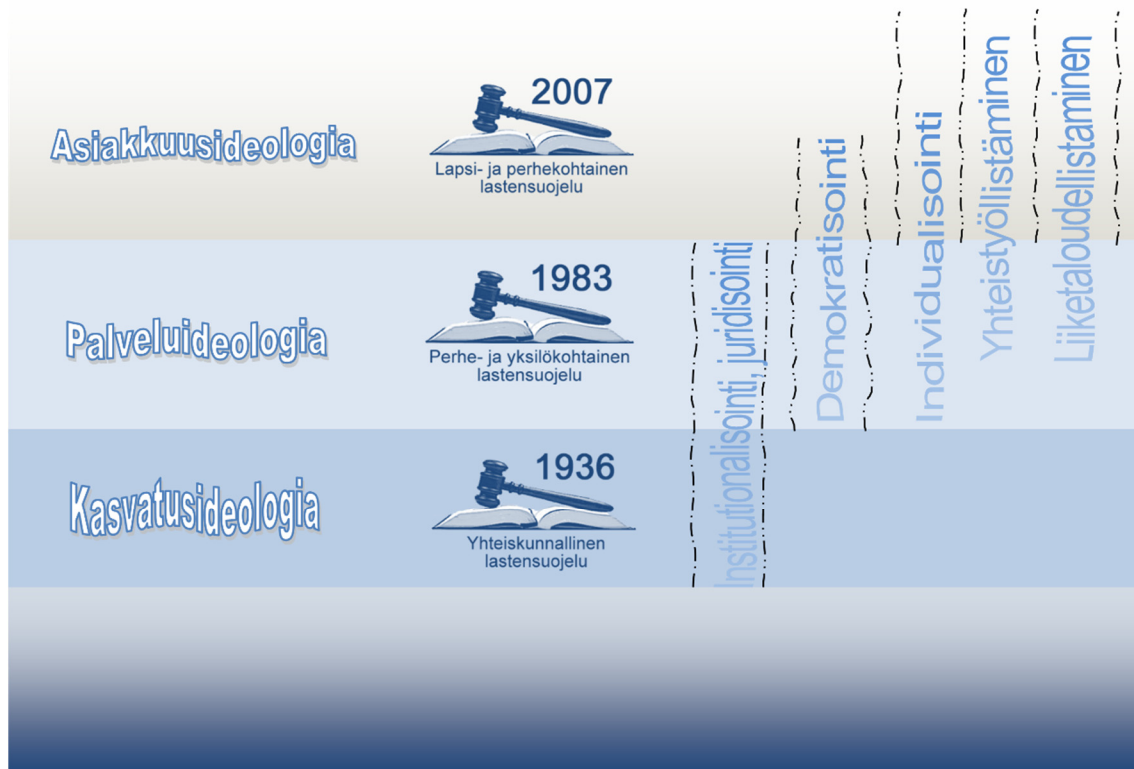
Lastensuojelullistamisen Harrikari (2012, 76–77) mainitsee ilmenevän monien uusien käytänteiden, esimerkiksi ilmoitusvelvollisuuden, kirjaamisena lakiin. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin tulkinnut ilmoitusvelvollisuuden yhdeksi niistä keinoista, joilla lastensuojelusta on tehty yhteinen asia ensimmäisestä lastensuojelulaista alkaen. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa yhteistyöhön on velvoitettu aiempaa useampia lasten ja nuorten kanssa työtä tekeviä esimerkiksi laajentamalla ilmoitusvelvollisuutta. Toisessa kokonaisuudistuksessa yhteistyön merkitystä korostettiin myös esimerkiksi sillä, että vanhempien ja huoltajien kasvatusvastuu eksplikoitiin. Sitäkin, että lastensuojelu on jokaisen lapsen asia, on lastensuojelulain kokonaisuudistuksissa tekstuaalisesti korostettu aiempaan verrattuna. Se on tehty individualisoimalla ilmaisutapoja, kuten olen edellä osoittanut. Harrikarin esittämä suojelullistamisen ominaispiirre, että suojeluperiaate on muita näkökulmia vahvempi, ilmenee jo pelkästään siinä, lastensuojelulaki on laadittu ja tullut sääntelemään lasten ja nuorten asemaa muiden lakien ja asetusten ohien – ja säilyttänyt asemansa, vaikka lastensuojelulain ensimmäisen kokonaisuudistuksen yhteydessä esitettiin myös vaihtoehtoisia näkemyksiä (ks. KM 1977: 37).

Lastensuojelullistamiseksi voi tulkita myös sen, että lastensuojelulakien kokonaisuudistuksissa lastensuojelun toimintojen piiriin on sisällytetty aiempaa laajempi toimintojen joukko. Lastensuojelun toimintoja esitetään lastensuojelulaeissa määrittelemällä ne mutta myös niin, että lastensuojelu kytketään erilaisiin ja eri alojen toimintoihin. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa lastensuojeluna esi-

tetään *suojelukasvatus* ja toiminta, josta käytetään ilmaisua *ottaa huostaan*. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelua ei kuitenkaan määritellä eksplisiittisesti, vaan se tulee määritellyksi sen kautta, millaisiin toimiin viranomaiset velvoitetaan. Toisessa lastensuojelulaissa lastensuojelun toimintamuodot sen sijaan määritellään: toiminnaksi, josta käytetään ilmaisua *perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu*, määritellään *avohuollon tukitoimet*, *huostaanotto* ja *sijaishuolto* sekä *jälkihuolto*. Kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelutoiminnan muotojen valikoimaa laajennetaan entisestään. Lastensuojelu määritellään, ja kolmannessa lastensuojelulaissa siitä käytetään ilmaisua *lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu*. Lastensuojelu jaetaan kahteen osa-alueeseen: *lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun* sekä *ehkäisevään lastensuojeluun*. Lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojeluksi määritellään *lastensuojelutarpeen selvitys*, *avohuollon tukitoimet*, *lapsen kiireellinen sijoitus* ja *huostaanotto* sekä niihin liittyvä *sijaishuolto* ja *jälkihuolto*. Lisäksi lastensuojelu kytketään etenkin kolmannessa lastensuojelulaissa monien alojen toimintaan, esimerkiksi terveydenhuoltoon ja opetukseen. Kolmannessa lastensuojelulaissa useanlaisia asiakkuuksia esitetään lastensuojeluna. Näin asiakkuus on lastensuojelullistettu.

8 LOPUKSI: SUOMALAISTEN LASTENSUOJELULAKIEN JA -ASETUSTEN DISKURSIIVISET MUUTOKSET

Tässä luvussa kootaan havainnot suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologisesta muutoksesta ja siitä, miten kansainväliset diskurssien muutossuunnat näkyvät suomalaisen lastensuojelulain muutoksessa. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat ja niihin vaikuttaneet diskurssien muutossuunnat esitetään kuvassa 6. Kuten kuva 6 osoittaa, ne diskurssien muutossuunnat, joiden Sarangi ja Slembrouck (1996, 1–15) sekä Fairclough (2002, 193–195; 2010, 65) ovat todenneet esiintyvän muiden maiden ammatillisissa teksteissä, ovat havaittavissa suomalaisen lastensuojelulain ideologisessa muutoksessa. Viranomaisviestinnässä diskurssien muutossuuntina ovat olleet institutionalisointi (byrokratisointi), deinstitutionalisointi (debyrokratisointi), liiketaloudellistaminen, yhteistyöllistäminen ja personalisointi. Suomalaiset lastensuojelulait ja -asetukset ovat yhteisöllisesti muodostettuja viranomaistekstejä, ja tästä syystä on odotuksenmukaista, että kansainväliset diskurssien muutokset näkyvät myös niissä.

Kuva 6. Suomalaisen lastensuojelulain ideologioihin vaikuttaneet diskurssien muutossuunnaukset.

Ensimmäisellä lastensuojelulailla ja -asetuksella lastensuojelusta tehtiin institutionaalinen ja juridinen asia. Lastensuojelulain ensimmäisessä kokonaisuudistuksessa institutionaalista diskurssia sen sijaan purettiin eli deinstitutionalisoi- tiin demokratisoimalla, vähentämällä epäsymmetrisen valtasuhteen osoittamista tekstissä. Toisen lastensuojelulain palveluideologiaa muodostettiin demokrati- soinnin lisäksi sillä, että ilmaisua alettiin individualisoida, tuoda yksilökohtai- suutta ja yksilöllisyyttä aiempaa vahvemmin esiin.

Kolmannessa lastensuojelulaissa asiakkuudesta muodostuu keskeinen asia, ja se näkyy esimerkiksi siten, että lastensuojelu esitetään asiakkuutena ja käsitel- lään aiempaa enemmän talousasioita. Kysymys on ainakin jossakin määrin liike- taloudellistamisesta. Yhteistyöllistäminen puolestaan ilmenee kolmannessa las- tensuojelulaissa esimerkiksi niin, että lastensuojelun esitetään aiempaa vahvem- min sisältävän yhteistyötä niin lapsen ja hänen vanhempinsa tai huoltajiensa kanssa kuin ammattilaisten kesken. Myös lukijalle muodostetaan asiakkaan ja yhteistyökumppanin asema, kun tekstissä annetaan aiempaa enemmän lukuoh- jeita ja lastensuojelulain saavutettavuutta on lisätty: se on luettavissa internetyh- teyden kautta Finlex-tietokannasta milloin ja missä tahansa.

Edellä mainituissa muutoksissa on näkyvillä se, että lastensuojelulain ko- konaisuudistuksissa on tehty vastakkainen diskursiivinen käänne aiempaan nähden. Siinä missä demokratisointi on yksi deinstitutionalisoinnin keino ja vas- takkainen ilmiö institutionalisoinnille, yhteistyöllistäminen on puolestaan vas- takkainen ilmiö individualisoinnille. Herää kysymys, eteneekö lainsäädännön –

ja mahdollisesti muunkin ohjailun – kehittämistyö lastensuojelulakia yleisemminkin näin: vastareaktion muodostuksen kautta. Tämä kysymys jää myöhemmän, laajempaan lakiaineistoon kohdistuvan tutkimuksen ratkaistavaksi.

Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologioissa ja ideologiassa muutoksessa näkyy se, että kukin analysoiduista laeista ja -asetuksista on oman aikansa ja yhteisönsä tuote, jossa laatimisajankohdan yhteiskunnallinen tilanne heijastuu ja muotoutuu. Kussakin lastensuojelulaissa on näkyvillä se, millaisia lasten ja nuorten elämäntilanteisiin liittyviä asioita laatimisajankohdan suomalaisessa yhteiskunnassa on pidetty odotuksenmukaisina ja mitä poikkeuksellisina. Lastensuojelulaeissa ilmenee myös se, millaisilla keinoilla on pyritty hallitsemaan lasten ja nuorten ihmisten elämäntilanteisiin liittyviä ei-toivottuja asioita. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa hallinta perustuu kasvatustieteeseen ja toteutuu siten, että lastensuojelun viranomastoimijat veloitetaan kasvattamaan ja tekemään juridis-hallinnollisia päätöksiä. Kasvattamiseen sisältyy valvonta ja se, että tiettyjen ehtojen täytyessä viranomaisia ohjataan rankaisemaan lapsia, nuoria henkilöitä, heidän vanhempiaan ja muita huoltajiaan. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa hallinta perustuu puolestaan palveluideologiaan. Lastensuojelun viranomaiset veloitetaan palvelemaan lapsia, nuoria, vanhempia, huoltajia sekä muita lapsia ja nuoria hoitavia ja kasvattavia aikuisia mutta myös ohjaamaan heitä ja tekemään heitä koskevia juridis-hallinnollisia päätöksiä. Kolmannessa lastensuojelulaissa hallinta perustuu asiakkuusideologiaan. Lastensuojelun viranomaiset veloitetaan hallinnoimaan asiakkuutta, jonka prosessia eri vaiheineen, vastuineen, ehtoineen ja toimintoineen säännellään. Viranomaisten toiminnan hallinta rajoituksin on aiempaa vahvemmin esillä. Lastensuojelu esitetään suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa erilaisena siitäkin huolimatta, että muutamat asiat ovat säilyneet kummasakin lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa. Kaikissa suomalaisessa lastensuojelulaeissa ilmeneviä asioita ovat esimerkiksi vanhempien ja muita lasta hoitavien ja kasvattavien toimintaan vaikuttaminen, huostaanotto ja se, että lapsen tai nuoren oma toiminta mainitaan lastensuojelun toimenpiteisiin ryhtymisen perusteluissa. Lastensuojelun idea on muuttunut, kun lastensuojelulain ideologia on muuttunut (Ks. Hacking 2009, 40–43, 89–90).

Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten diskursseissa muodostetuilla ideologisilla merkityksillä on perusteltu niitä toimia, joihin lastensuojelun toimijat säädösteksteissä on ohjattu (ks. Verschueren 2012, 19). Ideologiset merkitykset ovat olleet yleisesti hyväksyttävissä olevia, sellaisia, joihin on liittynyt positiivinen merkitysvivahde. Ensimmäisessä lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelun toimille muodostetaan positiivista merkitystä esittämällä toiminta ennen kaikkea kasvatuksena. Lastensuojeluun kasvatuksena sisältyvät niin ennalta ehkäisevät toimet kuin myös suojeluvalvonta ja huostaan ottaminen. Toisessa lastensuojelulaissa ja -asetuksessa lastensuojelu esitetään puolestaan palveluna. Tällä kertaa entuudestaan tuttu huostaan ottaminen tuodaan esiin palvelujen ideologisessa kehyksessä muiden lastensuojelun toimien, esimerkiksi avo-
huollon, ohella. Kolmannessa lastensuojelulaissa lastensuojelu tuodaan esiin asiakkuutena, johon siis myös huostaan ottaminen ja ennalta ehkäisevät toimet sekä

lastensuojelun palvelut muiden lastensuojelun toimintojen ohella sisällytetään. Kasvatus, palvelut ja asiakkuus ovat olleet luonnollistuneita, yleisesti hyväksytyjä asioita.

Nähtäväksi jää, mitä kolmannessa lastensuojelulaissa ilmaistuille asioille, esimerkiksi asiakkuudelle, yhteistyölle ja talousasioille sekä emergoitumassa olevalle terveysdiskurssille tapahtuu, kun suomalaista lastensuojelulakia jossakin vaiheessa jälleen uudistetaan. Mikä voisi olla vastareaktio asiakkuudelle? Onko se yhteistyökumppanuus, joka on jo läsnä kolmannessa lastensuojelulaissa yhteistyön esittämisen tavoissa? Se, mitä kolmannen lastensuojelulain diskursseille siten tehdäänkin, on toisaalta tietoisten valintojen tulosta mutta toisaalta tulosta niistä merkityksen muodostamisen kulttuurisista käytänteistä, jotka ovat välittyneet esimerkiksi juuri suomalaisissa lastensuojelulaeissa ja -asetuksissa.

SUMMARY

The Theoretical background of the study

The Spirit of Time in the Letter of the Act. The Ideologies of Finnish Child Welfare Legislation analyses what kinds of ideologies are construed in child welfare legislation and how. The study is framed within critical discourse analysis and the study of ideology. Legislation regulates and establishes norms in society, and legal texts are ideological in nature (see Gunnarsson 2009, 105; Fairclough 2010, 67–68, 79).

Ideology has meant different things at different times and in different disciplines. In this study, following the definition by van Dijk (2008, 4), *ideology* refers to a fundamental human structure common to a particular group of people that guides the formation, exchange and application of knowledge, attitudes, opinions, beliefs and social behaviour. Ideology is constructed and reflected in interaction situations in spoken and written texts, and is influenced by the genre, the register and discourses, as Eggins (1994, 10–11, 330) and Verschueren (2012, 17) have explained.

In this study, ideology is analysed as textual and discursive, applying Fairclough's (2010, 57–58) view that critical discourse analysis should investigate textual, discursive and social practices. Furthermore, ideology is perceived as twofold as presented by Michel Pêcheux (1982, 98–103): 1) as more or less unquestioned and often implicit in the text, which form basis to 2) more conscious ideological statements (see, for example, Fairclough 1996, 85; Verschueren 1999, 238–239).

Research questions, data and methods

The main question this study asks is what kinds of ideologies are present in Finnish child welfare acts and decrees. This requires analysis of discourses and their interconnections in child welfare legislation. Analysis of ideology includes both a textual and a discursive perspective.

The main focus is on textual analysis. The textual analysis focuses on sentences, but also on the background assumptions on which the sentences are meaningful, and it also extends to the structure of the text and its various parts with its specific functions. In discursive analysis, the focus is on how child welfare acts and decrees have been drawn up, how (textual) solutions are justified, and how child welfare acts and decrees have been available. As part of the discursive analysis, Finnish child welfare acts and decrees are set in the socio-historical context of the time of their enacting.

The data of the textual analysis consists of three Finnish child welfare acts and decrees as they came into force: LSL 52/1936 & LSA 203/1936, LSL 683/1983 & LSA 1010/1983 and LSL 417/2007. In the analysis of discursive practices, the research material consists of the most important memoranda of the committees (KM) and the Government proposals (HE) related to the drafting of Finnish child

welfare legislation: HE 93/1934, HE 13/1983, HE 252/2006, KM I 1905, KM II 1906, KM 1921: 15, KM 1966: A9, KM 1973: 86, KM 1977: 37 and KM 1982: 67. In this way, the research material forms three freeze-frames of the Finnish Child welfare legislation, which has been renewed constantly.

The data selection is aligned with the research method: in critical discourse analysis, the existing natural materials are explored to form historical sequences (Wodak 1989, xvi). In critical discourse analysis, one of the goals is to study socially significant material and its language use (Wodak 1989, xv; Heikkinen 2002, 23). Child welfare acts and decrees are socially important as they have affected the society, especially child welfare. The surrounding society, on the other hand, has influenced child welfare acts and their language use, so that child welfare acts and decrees have been drawn up in the procedures of representative democracy through the collaboration of many people at different stages. Child welfare acts, in turn, have influenced the lives of many in work and family life. Thus, they have had social power, and at the same time they have been objects of power use. (See Fairclough 2003, 8–10; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53.)

Answering the main question of what kinds of ideologies are presented and reflected in Finnish child welfare acts and decrees requires that research data is examined through sub-questions in textual and discursive analysis. In textual analysis answers have been sought with the following sub-questions: What kinds of discourses are formulated? What are the concepts that appear in multiple discourses, in the textual features that form them? What is presented as normal 1) in vocabulary; 2) by a process of naturalising (in grammatical metaphors, functional sequences and information structure) 3) in background assumptions? What, in turn, is presented as abnormal, either by presenting or by demanding reports? Who or what are the actors of child welfare? How is activity and interaction presented? What are the actions? Where does the action take place? What kind of directiveness is presented in 1) different functional phases, information structure (what is presented as a theme/topic and rheme / new), 2) modal expression types, 3) person references, and 4) headlines and visual communication tools? Thus, textual analysis focuses on meanings and the ways in which meanings are formed.

In the discursive analysis, answers have been sought to the following sub-questions: What kinds of goals there have been in enacting the Finnish Child Welfare Acts and Decrees? How have the solutions been justified? In what kinds of processes have the texts been produced, and how have they been made available? Finally, the results of the textual and discursive analysis are set in the socio-historical context in which each Finnish Child Welfare Act and Decree has been drafted. This will show how the Finnish child welfare legislation has reflected and formed the society in which it was enacted.

The research method is an application of Fairclough's ideological analysis (see Fairclough 2010, 56–58, 79, 95–96). The ideology analysis is qualitative research in which the interpretation is made based on several linguistic and textual features of the data, seeking concepts in which discourses come together. It should be noted that ideology is not a feature of individual linguistic

phenomena, but a construct conveyed through the text as a whole. The same means of language use can form several different ideologies, even opposites. (See Verschueren 2012, 23.) Ideology is stratified (Blommaert 2005, 158–162, 170–172).

Main results

The educational ideology of the first Finnish Child Welfare Act and Decree is reflected and formed in the text so that the authorities are directed, mostly obliged, to take institutional and educational child welfare measures, provided that the conditions specified in the act are met. Under the guidance of the Child Welfare Act and the Decree, the authorities direct and control the activities of children, young people, parents, guardians, educators and child welfare actors. Social institutions, educators and civil servants are represented as actors in child welfare. They are also presented as objects, governed by the Child Welfare Act and the Decree. Likewise, the child and the parents are mainly exposed as targets of child welfare activities. However, they are also presented as actors, especially doing things that are presented as the causes of child welfare. Before the First Child Welfare Act and the Decree, the parents and other guardians had largely taken care of children without social supervision or assistance. In addition, organizations, churches and individuals had been involved in child welfare for the benefit of orphaned, underprivileged and malignant children and young people. (KM I 1905, 66; Hämäläinen 2007, 16–19, 21–25.)

Although the term child welfare is not defined in the First Child Welfare Act, the meaning of child welfare is formulated in the actions that are obligated and justified. Child welfare is presented as a selection of institutional, legal-administrative, educational and care activities.

Places where the institutional and the educational discourse in the first Child Welfare Act and Decree meet are essential for presenting and identifying the educational ideology. One of these nexuses is asymmetric guidance, targeting both authorities and children, young people, their parents, guardians and educators. In the first Child Welfare Act and the Decree, guidance is mainly carried out by imposing, prohibiting and punishing, whereby the asymmetry of the steering is strongly displayed.

Another crossover between discourses in the first Child Welfare Act and Decree is control. Child welfare includes supervision: an institutional actor is obliged to monitor the actual fulfilment of parental responsibility.

Particularly important for ideology is what kinds of child welfare measures the authorities are steered to take in the Child Welfare Act and the Decree. In the first Child Welfare Act and Regulation, the authorities are directed to take administrative and educational measures. Steering in first Child Welfare Act and decree is presented as having an educational character. A similar interpretation has been made, for example, by Ketola (2003b, 27) in her study of legal texts.

A particular characteristic of the Second Child Welfare Act and the Decree is its service ideology, where different kinds of roles are created for the child, the young person and the guardian compared to the previous Child Welfare Act and

Decree. As before, he or she is being presented as a target of child welfare activity, but also as a more active actor and partner, thus creating for the child, young person and guardian the position of the recipient of services. Such a role was produced by a process of individualisation in the total reform of the Child Welfare Act. Thus, the child is no longer presented only as a target of educational measures, but also as an actor, a growing and developing person, and a recipient of services, while the educational discourse of the first act was presented as a development discourse. Child welfare activities are brought up in the Second Child Welfare Act and the Decree especially as services that include support. Support is therefore a characteristic of the service and growth discourses but also for the institutional discourse. Words like worker or staff member (*työntekijä*) and superior (*johtaja*) are used to refer to the child welfare actor. Such vocabulary is typical of service production.

The service ideology is also reflected and formed in the Second Child Welfare Act and the Decree by a process of democratisation, through which institutional discourse was deinstitutionalised. However, the asymmetric power ratio was not totally eliminated, as it would not have been possible to remove from the legal text a certain directive function and control in society. However, democratisation turned the guidance ratio into a more informative one. The second Child Welfare Act and the Decree give more legitimacy, offer definitions, and highlight common goals and ideals instead of exploring the symptoms or drawbacks that would be avoided. Guidance is therefore more focused on directing towards positive goals than to avoiding negative matters. For example, in presenting child welfare criteria, a transition to a higher level of abstraction has taken place. It still remains invisible whose activity or inactivity may have led to an undesirable situation, although the child's or young person's own actions are still highlighted as possible grounds for child welfare measures. In this way, those responsible for the acts cannot be identified in the text, except for the children and young people. The nature of social guidance in the text changed: the second Child Welfare Act and Decree include both directiveness and service. Such a conflict between discourses is characteristic of ideology (Verschuere 2012, 25).

The image of child welfare transmitted in the second Child Welfare Act and Decree reflects and contributes to the fact that the act has been drafted in a service society. Child welfare is presented as services, although it is also presented as institutional legal-administrative and educational activities. The position of a service user is created for parents and guardians in such a way that their activities are no longer mentioned as causes of child welfare measures. The child, the young, the guardian or the family is no longer presented solely as a target of educational and legal administration, but also as actors with legitimate rights and opinions, reflecting the fact that the services are based on the needs and wishes of the person served.

In the third Child Welfare Act, the customer discourse is intertwined with an institutional, service and development discourse to present customer ideology. Customer discourse and ideology is formed through focus on a collaborative

process, such as bringing together a child, parent and other caregiver in interaction with a child welfare actor as a partner having needs, opinions and rights to speak. Cooperation is also formed and reflected in the third Child Welfare Act by discussing issues such as multidisciplinary and participation. Collaboration is also manifested in steering: the role of the reader of the third Child Welfare Act is that of the partner and client, who is given more reading instructions in the text than in the previous Child Welfare Acts. Other clusters of discourse that form customer discourse and ideology are a more detailed regulation of processes and responsibilities, personalisation, and presentation of child welfare activities as support and services.

The third Finnish Child Welfare Act reflects and forms a customer ideology in which the child, parents and carers are presented as clients both in the vocabulary as well as by defining customer-related practices. In addition to child welfare, customer relationships are seen as key relationship in many other areas where previously words such as patient, resident, or student have been used. Customer relations have spread widely outside the corporate and business communities to public corporations. In the third Act, customers and their business activities are seen as naturalised in the same way as education and growth in the first and services in the second Finnish Child Welfare Act and Decree.

Conclusion

The change trends in discourse that Sarangi and Slembrouck (1996, 1–15) and Fairclough (2002, 193–195; 2010, 65) have found in professional texts are evident in the ideological change of the Finnish Child Welfare Acts. In institutional communication, the directions of change in discourses have been institutionalisation (bureaucratisation), deinstitutionalisation (debyrocratisation), and commercialisation, co-operation and personalisation. Finnish Child welfare Acts and Decrees are community-based authority texts, and it is therefore expected that international discourse changes will also appear in them.

In the first Child Welfare Act and the Decree, child welfare was institutionalised and legalised. However, in the first total reform of the Child Welfare Act, institutional discourse was deinstitutionalised by democratisation, reducing the asymmetrical power in the text. In addition to democratisation, the service ideology of the Second Child Welfare Act was formed by a process of individualisation.

A key issue in the third Child Welfare Act is a customer relationship, and it can be seen, for example, in dealing with more financial issues than before. The question is at least to some extent about commercialisation. Collaboration, in turn, appears in the Third Child Welfare Act, for example so that child welfare is more strongly proposed as collaboration with the child and his or her parents or guardians. The reader is also given the status of a customer and partner, with more reading instructions given in the text. The accessibility of the Child Welfare

Act also increased: it can be accessed via the Internet from the Finlex database anytime and anywhere.

The ideological meanings of Finnish Child Welfare Acts and Decrees have justified the actions that child welfare actors have been guided to take (see Verschueren 2012, 19). The ideological meanings, or at least those perceived as having a positive meaning, have been generally acceptable. Education, services and customerism have been commonly accepted, and by presenting child welfare with these kinds of discourses, child welfare has been naturalised.

LÄHTEET

- Aerschot, Paul van 1996. Köyhät ja laki. Toimeentulotukilainsäädännön kehitys oikeudellistumisprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 210. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuteos julk. 1966.)
- Bhatia, Vijay K. 1994. *Analysing Genre. Language Use in Professional settings*. 2. painos. London & New York: Longman.
- Bhatia, Vijay K.; Candlin, Christopher N. & Evangelisti Allori, Paola 2008. Introduction. Teoksessa Vijay K. Bhatia; Christopheri N. Candlin & Paola Evangelisti Allori (eds) *Language, Culture and the Law. The Formulation of Legal Concepts across Systems and Cultures*. Sarjassa *Linguistic Insights. Studies in Language and Communication*. Volume 64. Bern: Peter Lang, 9–20.
- Blommaert, Jan 2005. *Discourse. A Critical Introduction. Key topics in sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan & Verschueren, Jef 1998. *Analysing the Rhetoric of Tolerance*. London: Routledge.
- Bonsdorff, Adolf von 1910. Katsaus suojelukasvatuksen kehitykseen ja nykyiseen asemaan maassamme. Teoksessa Juho H. Tunkelo (toim.) *Suojelukasvastus. Kirjoituksia ja tietoja alaikäisten hoidon alalta I*. Helsinki: Suojelukasvatusyhdistys, 7–18.
- Bonsdorff, Adolf von 1913. Lastensuojelus. *Tietosanakirja*. 5. osa. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö, 630–631.
- Boudon, Raymond 1989. *The Analysis of Ideology*. Engl. Malcolm Slater. Cambridge: Polity.
- Cruse, Alan 2004. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. 2. painos. Oxford Textbook in Linguistics serie. Oxford: Oxford University Press.
- Deleutze, Gilles 2004. Jälkikirjoitus kontrolliyhteiskuntaan. Suomentanut Jussi Vähämäki. Megafoni 2.6.2004. [Viitattu 10.11.2012.] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=184>>
- Deleutze, Gilles 2005. Kontrolli ja muutos. Suomentanut Anna Helle. Megafoni 17.5.2005. <URL: <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=275>>
- van Dijk, Teun A. 1998. *Ideology. A multidisciplinary approach*. London: Sage.
- van Dijk, Teun A. 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- van Dijk, Teun A. 2009. *Society and Discourse. How Social Contexts Influence Text and Talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Egins, Suzanne 1994. *An introduction to systemic functional linguistics*. 2. painos. London: Continuum.
- EV 309/2006. Eduskunnan vastaus 309/2006 vp. Hallituksen esitys lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. [Viitattu 23.2.2017.] Saatavilla www-muodossa. <URL:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Documents/e_v_309+2006.pdf>

- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman 1996. Foreword. Teoksessa Srikant Sarangi & Stefan Slembrouck. *Language, Bureaucracy and Social Control*. Real Language Series. New York: Addison Wesley Longman Limited, ix–xi.
- Fairclough, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Suomentanut Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman 2002. *Miten media puhuu?* Suomentanut Virpi Blom & Kaarina Hazard. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman (Ed.) 2003. *Critical Language Awareness*. A Pearson Education Print on Demand Edition. London & New York: Pearson Education.
- Fairclough, Norman 2010. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. 2nd ed. Longman Applied Linguistics. Harlow, UK: Pearson.
- Finlex. Säädosmuutosten hakemisto. 52/1936. [Viitattu 24.8.2011.] Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi): <URL: www.finlex.fi >
- Finlex. Säädosmuutosten hakemisto. 683/1983. [Viitattu 24.8.2011.] Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi): <URL: www.finlex.fi >
- Finlex. Säädosmuutosten hakemisto. 417/2007. [Viitattu 18.7.2015.] Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi): <URL: www.finlex.fi >
- Foucault, Michel 2010. *Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Suomentanut Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus.
- Gibbons, John 2004. Taking Legal Language Seriously. In John Gibbons, Vennelanti Prakasam, Kilingar VenkappTirumalesh & Hemalatha Nagarajan (eds) *Language in the Law*. New Delhi: Orient Longman Private Limited, 1–16.
- Gibbons, John 2009. *Language and the Law*. Teoksessa Li Wei (ed.) *Contemporary Applied Linguistics. Volume 2 Linguistics for the Real World*. London: Continuum, 164–183.
- Gunnarsson, Britt-Louise 1982. *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Lund: Liber förlag.
- Gunnarsson, Britt-Louise 2009. *Professional Discourse*. London: Continuum.
- Haarala, Risto & Wilskman, Kaarina 1998. Ammattikielten kehittelystä ja tutkimuksesta. Teoksessa Anna Liisa Sonninen, Risto Haarala, Arja Holopainen, Irma Kiikkala & Kaarina Wilskman (toim.) *Hoitotyön ulottuvuuksia. Näkökulmia ammattikieleen*. Suomen sairaanhoitajaliiton julkaisuja 1998/1. Helsinki: Suomen sairaanhoitajaliitto ry, 9–18.
- Hacking, Ian 2004. *Historical Ontology*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hacking, Ian 2009. *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Suomentanut Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Halliday, Michael A. K. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. 3rd Edition. Revised by Christian M. I. M. Matthiessen. London: Hodder Arnold.

- Halonen, Mia 2005. Mä en sit siie sanonu mitää. Raportit sanomatta jättämisestä ja evidentialinen partikkeli sit(te(n)) keskustelun kertomuksissa. *Virittäjä* 2/2005, 272–298.
- Halonen, Mia 2008. Person reference as a device for constructing experiences as typical in group therapy. In Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen, & Ivan Leudar (eds) *Conversation analysis and psychotherapy*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–151.
- Harrikari, Timo 2008. Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuoristotutkimusseura, julkaisuja 87. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuoristotutkimusverkosto.
- Harrikari, Timo 2012. Lapsuuden ongelmallistuminen, lasten suojelullistaminen ja lastensuojelullistaminen. Hallintateoreettinen näkökulma lastensuojelun ajakohtaiseen virtaan. Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityshuolto ja -opetus Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 57–92.
- Harris, Sandra 1994. Ideological exchanges in British magistrates courts. In John Gibbons (ed.) *Language and the law*. London & New York: Longman, 156–170.
- HE 93/1934. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi. Valtioapäivät 1934. Asiakirjat. Toinen ja kolmas osa. Helsinki: Valtioneuvosto.
- HE 13/1983. Hallituksen esitys eduskunnalle Lastensuojelulaiksi. Vuoden 1983 valtiopäivät. Asiakirjat A 1. Hallituksen esitykset 1–65. Helsinki: Eduskunta.
- HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. [Viitattu 10.11.2010.] Saatavilla [www-muodossa: <URL: www.eduskunta.fi>](http://www.eduskunta.fi)
- Heikkilä, Elina 2011. Sanajärjestys jäsentää tekstiä. *Kielikello* 2/2011. Saatavilla [www-muodossa <URL: https://www.kielikello.fi/-/sanajarjestys-jasentaa-tekstia>](https://www.kielikello.fi/-/sanajarjestys-jasentaa-tekstia)
- Heikkinen, Vesa 1999. Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 728. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, Vesa 2000a. Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 116. Helsinki: Gaudeamus, 116–213.
- Heikkinen, Vesa 2000b. Virallisen ideologiaa. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 116. Helsinki: Gaudeamus, 297–326.
- Heikkinen, Vesa 2002. Johdanto. Virkakieli lumoo ja pelottaa. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Virkapukuinen kieli. Tietolipas* 182. Helsinki: SKS, 7–36.
- Heikkinen, Vesa 2009. Johdanto. Tekstintutkimusta kielen piirteiden ja tekstilajien suhteista. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen. Tietolipas* 229. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 157. Helsinki: SKS, 7–36.

- Heikkinen, Vesa 2012. Ideologia. Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 112–119.
- Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla 2000. Teksti työnä, virka kielenä. *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 116. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa & Hämäläinen, Hanna 2011. Onko laki sama kaikille? *Lakitekstin viittaukset*. *Kielikello* 4/2011, 4–7.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero 2012. Genre – monitieteinen näkökulma. Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 17–47.
- Heiliö, Pia-Liisa 2006. Teoksessa Pia-Liisa Heiliö, Mervi Kattelus, Olavi Kaukonen, Anne Kumpula, Jouko Narikka, Harri Sintonen, Arto Ylipartanen & Jouko Narikka (toim.) *Sosiaali- ja terveystalvelujen lainsäädäntö käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2006. Passive – personal or impersonal? A Finnish Perspective. In Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (eds) *Grammar from the Human Perspective. Case, Space and Person in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 233–255.
- Helasvuo, Marja-Liisa & Laitinen, Lea 2006. Person in Finnish: Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. In Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (eds) *Grammar from the human perspective: Case, space, and person in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins, 173–207.
- Hennala, Lea 2011. Kuulla vai kuunnella – käyttäjää osallistavan palveluinnovoinnin lähestymistavan toteuttamisen haasteita julkisella sektorilla. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis* 453. Väitöskirja. Lappeenranta: Lappeenrantaan teknillinen yliopisto.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000a. Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 161–190.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000b. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 116. Tampere: Gaudeamus, 35–62.
- Hodge, Robert. & Kress, Gunther 1988. *Social Semiotics*. Padstow, Cornwall, Great Britain: Polity Press.
- Holhouslaki 1898. 1898/34A.
- Honkanen, Suvi 2009. Lauseet, jaksot ja (ala)laji viraston ohjailevissa kirjeissä. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. *Tietolipas* 229. *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja* 157. Helsinki: SKS, 191–217.
- Honkanen, Suvi 2012. *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Honkanen, Suvi & Tiililä, Ulla 2012. Jaksoanalyysi osana tekstilajitutkimusta. Teoksessa Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 208–227.
- Huovila, Tapani 2006. "look". *Visuaalista viestisi*. Helsinki: Inforviestintä.
- Husa, Jaakko 2007. *Kreikan oikeus ja oikeuskieli*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Husa, Jaakko. 2011. *Comparative Law, Legal Linguistica and Methodology of Legal Doctrine*. Teoksessa Mark van Hoecke (ed.) *Methodologies of Legal Research*. Oxford: Hart, 209–228.
- Hyvän virkakielen toimintaohjelma 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014: 2. [Viitattu 14.4.2018.] Saatavilla [www-muodossa: <URL: https://www.kotus.fi/files/4812/Hyvan_virkakielen_toimintaohjelma.pdf>](https://www.kotus.fi/files/4812/Hyvan_virkakielen_toimintaohjelma.pdf)
- Hämäläinen, Hanna 2013. *Säädöstekstin intertekstuaalisuudesta*. Helsingin yliopisto. Pro gradu. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201308214399>](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201308214399)
- Hämäläinen, Juha 2007. *Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus suomalaisen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta*. Snellman-instituutin A-sarja 22/2007. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Iedema, Rick 2000. *Bureaucratic Planning and Resemiotisation*. In Eija Ventola (ed.) *Discourse and Community. Doing Functional Linguistics. Language in Performance 21*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 47–69.
- Iisa, Katariina & Piehl, Aino 1992. *Virkakielestä kaikkien kieleen. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 67*. Helsinki: VAPK-KUSTANNUS.
- ISK. *Iso suomen kielioppi* 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950*. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja R. Heinonen, & Irja Alho (toim.) 2. painos. Helsinki: SKS.
- Jay, Richard 1996. *Democracy*. Teoksessa Robert Eccleshall, Vincent Geoghegan, Richard Jay, Michael Kenny, Iain MacKenzie & Rick Wilford. *Political Ideologies. An Introduction. Second edition*. London & New York: Routledge, 118–152.
- Jokinen Arja 2012. *Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat*. Teoksessa Arja Jokinen; Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino, 131–173.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1999. *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Arja Jokinen; Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2004. *Johdanto*. Teoksessa Arja Jokinen; Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 9–14.

- Juhila, Kirsi 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa Arja Jokinen; Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Juhila, Kirsi 2012. Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen; Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 131–173.
- Julkunen, Raija 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija 2009. Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Juppi, Pirita 2011. Pahoinvoivia uhreja, turvallisuusuhkia ja taloudellisia taakkoja. Nuorten syrjäytymisen tulkintakehykset suomalaisessa uutismediassa. *Janus Vol 19: 3*, 200–219.
- Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa - Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2009. Hakala, Heikki & Kantola, Susanna (toim.) Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 1/2009. [Viitattu 22.8.2011.] Saatavilla *www-muodossa*: <URL: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=479644&name=DLFE-9911.pdf>
- Kalliokoski, Jyrki 1996. Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa Jyrki Kalliokoski (toim.) Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. *Kieli 9*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 37–97.
- Kangasniemi, Heikki 1992. Modal Expressions in Finnish. *Studia Fennica Linguistica 2*. Helsinki: SKS.
- Kankaanpää, Salli 2006. Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1086. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kankaanpää, Salli; Piehl, Aino & Räsänen, Matti 2012. Kuinka tutkia lakitekstin syntyä ja tekstilajin rajoja? Tekstianalyysiä, muutosehdotuksia ja osallistuvaa havainnointia. Teoksessa Vesa Heikkinen; Eero Voutilainen; Petri Lauerma; Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. [Viitattu 27.7.2012.] Saatavilla *www-muodossa*: <URL: <http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/>>
- Kannisto, Päivi; Salenius, Bo-Magnus & Sigfrids, Camilla 2005. Johtamisen pakolliset kuviot. Helsinki: Talentum.
- Karihalme, Oili 1996. Muotoilun teorianaston termistymisen. *Acta Wasaensia 51*. *Kielitiede 10*. Universitas Wasaensis. Väitöskirja. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Karvonen, Erkki; Kortelainen, Terttu & Saarti, Jarmo 2014. Julkaise tai tuhoutu. Johdatus tieteelliseen viestintään. Tampere: Vastapaino.
- Karvonen, Pirjo 1995a. Hallinnon kieli ja terve järki. Teoksessa Sääty-yhteiskunnasta Ahtisaareen. Artikkeleita hallinnosta ja sen historiasta. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 21. Helsinki: Hallintohistoriakomitea & Painatuskeskus, 71–79.

- Karvonen, Pirjo 1995b. Oppikirjateksti toimintana. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Kauppalaki 1987. 27.3.1987/355.
- Ketola, Johanna 2002. Työoikeudellisten lakitekstien ideationaalisia, tekstuaalisia sekä interpersoonaisia merkityksiä. Vaasan yliopisto. Lisensiaatintyö.
- Ketola, Johanna 2003a. Lakitekstien rakenteesta ja funktionaalisista jaksoista. Teoksessa Merja Koskela & Nina Pilke. Kieli ja asiantuntijuus. AFinLAN vuosikirja 2003 / n:o 61. Jyväskylä: Soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 203–220.
- Ketola, Johanna 2003b. Miten lakiteksti velvoittaa? Kielikello 1/2003, 26–28.
- Kivivuori, Antti 1980. Mitä hyvältä lakitekstillä vaaditaan? Verkkokielikello 2/1980. [Viitattu 11.2.2011.] Saatavilla [www-muodossa: < URL: http://www.kielikello.fi/index.php?mid=16&pid=&s_type=author&s_term=139](http://www.kielikello.fi/index.php?mid=16&pid=&s_type=author&s_term=139)
- Knox, Simon; Maklan, Stan; Payne, Adrian; Peppard, Joe & Ryals, Lynette. 2003. Customer Relationship Management. Perspectives from the Marketplace. Great Britain, Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Koerner, Ernst Frideryk Konrad 2000. Linguistics and Ideology in 19th and 20th Century Studies of Language. Teoksessa René Dirve; Bruce Hawkins & Esra Sandikcioglu (eds) Language and ideology. Volume 1: Theoretical Cognitive Approaches. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series IV – Current Issues in Linguistic Theory. Volume 204. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 253–276.
- KM I 1905. Komitean mietintö I 1905. Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Helsinki.
- KM II 1906. Komitean mietintö II 1906. Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Helsinki.
- KM 1921: 15. Komiteanmietintä N:o 15 1921. Yhteiskunnan lasten ja nuorisonsuojelu. Helsinki.
- KM 1966: A9. Komiteanmietintö 1966: A9. Lastensuojelukomitean osamietintö N:o III. Ehdotus lastensuojelulaiksi ja laiksi suojelukasvatustiloksista niihin liittyvine asetuksineen. Helsinki.
- KM 1972: B13. Komiteanmietintö 1972: B13. Suojelukasvatustoimikunnan mietintö. Helsinki.
- KM 1972: B135. Suojelukasvatustoimikunnan mietintö. Helsinki.
- KM 1973: 86. Komiteanmietintö 1973: 86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset. Helsinki.
- KM 1977: 37. Komiteanmietintö 1977: 37. Lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietintö. Helsinki.
- KM 1982: 67. Komiteanmietintö 1982: 67. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö. Helsinki.
- KM 1983: 77. Komiteanmietintö 1983: 77. Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö II. Ehdotus lastensuojeluasetukseksi. Helsinki.

- KM 1985: 7. Lastensuojelutimikunta 1982:n mietintö III. Lasten kasvuolojen ja palvelujen kehittäminen. Helsinki.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo 1996. Reading images. The grammar of Visual Design. London: Routledge.
- Kuikka, Leena 2009. Lehtimainoksen multimodaalisuus. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen. Tietolipas 229; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 157. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 37–62.
- Kuluttajasuojalaki 1978. 20.1.1978/38.
- Kuronen, Marja-Liisa. 2004. Vakuutusehtojen uudistamisprosessi. Matkalla alamaisestä asiakkaaksi. Acta universitatis oeconomicae Helsingiensis A-231. Helsinki: Helsinki school of economics.
- Kääriäinen, Aino 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikkaa. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, Aino 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg; Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–67.
- Laclau, Ernesto 1996. The Death and Resurrection of the Theory of Ideology. Journal of Political Ideologies. Volume 1 Issue 3. Routledge, 201–220.
- Laclau, Ernesto 2006. Ideology and Post-Marxism. Journal of Political Ideology. Volume 11 Issue 2. Routledge, 103–114.
- Lainkirjoittajan opas 2013. Selvityksiä ja ohjeita 37/2013. Helsinki: Oikeusministeriö. [Viitattu 15.10.2015.] Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1378370560107/Files/Lainkirjoittajan_opas_low_20130904.pdf>
- Lainlaatijan opas. Oikeusministeriön ohjeet tarkastustoimistolle lakitekniisten tarkastusten suorittamisesta. 1970. Helsinki: Valtioneuvosto, Oikeusministeriö.
- Lainlaatijan opas 1996. Helsinki: Edita & Oikeusministeriö.
- Laitinen, Lea 2006. Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human reference. In Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (eds) Grammar from the Human Perspective. Case, Space and Person in Finnish. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 209–231.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2010. 12.2.2010/88.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 2014. 30.12.2014/1302.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000. 22.9.2000/812.
- Lane, Jan-Erik 2000. New Public Management. London & New York: Routledge.
- Lapsiasiavaltuutettu 2011. [Viitattu 15.7.2011.] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite//view/1561110>>
- Larjavaara, Matti 2007. Pragmasemantiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: SKS.

- Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. [Viitattu 4.8.2016.]
 Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 25. Saatavilla www-
 muodossa: <URL:
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114375/Selv200625.pdf?sequence=1>>
- Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa: valtioneuvoston selonteko eduskunnalle
 1995. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö II. Ehdotus lastensuojeluasetukseksi.
 [Viitattu 25.4.2018.] Saatavilla www-muodossa: <
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504226733>>
- LSA 203/1936. Lastensuojeluasetus 203/1936. Suomen asetuskokoelma N:o 56
 vuodelta 1936, 471–475.
- LSA1010/1983. Lastensuojeluasetus 1010/1983. [Viitattu 7.3.2007.] Saatavilla
 www-muodossa: <URL: <http://www.finlex.fi/laki/19831010>> & Suomen
 asetuskokoelma vuodelta 1983 II, 1952–1954.
- LSL 52/1936. Lastensuojelulaki 52/1936. Suomen asetuskokoelma N:o 56
 vuodelta 1936, 193–202.
- LSL 683/1983. Lastensuojelulaki 683/1983. [Viitattu 7.3.2007.] Saatavilla www-
 muodossa: <URL: <http://www.finlex.fi/laki/19830683>> & Suomen
 asetuskokoelma vuodelta 1983 II, 1388–1395.
- LSL 417/2007. Lastensuojelulaki 417/2007. [Viitattu 19.8.2011.] Saatavilla www-
 muodossa: <URL:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=417%2F2007>> & Suomen säädöskokoelma
 vuodelta 2007 II, 1323–1349.
- Lehtinen, Esa 2008a. Toiminta, vuorovaikutus ja ammattikielet.
 Virkaanastujaisesityelmä Vaasan yliopistossa 28.1.2008. Virittäjä 1/2008,
 115–120.
- Lehtinen, Essi 2008b. Kertomuksia lapsista ja lasten määrästä – Virastojen
 toimintakertomusten muutoksia. Verkkokielikello 4/2008. [Viitattu
 31.10.2014.] Saatavilla www-muodossa: < URL:
<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1954>>
- Lyons, John 1978. Semantics. Volume 2. Cambridge, New York, Melbourne:
 Cambridge University Press.
- Löflund, Juhani 1998. Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi. Åbo: Åbo
 Akademis förlag.
- Mahkonen, Sami 2008. Lastensuojelu ja laki. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Edita.
- Mahkonen, Sami 2010. Lastensuojelu ja laki. 3. uudistettu laitos. Helsinki: Edita.
- Maley, Yon 1994. The language of the law. In John Gibbons (ed.) Language and
 the law. London & New York: Longman, 11–50.
- Mattila, Heikki E. S. 1997. Oikeuslingvistiikka oppiaineena. Eripainos
 OIKEUSTIEDE XXX JURISPRUDENTIA.
- Mattila, Heikki E. S. 1999. Oikeusvertailun lingvistiset hankaluudet. Teoksessa
 Antero Jyränki. Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu
 monikielisessä maailmassa. Turun yliopiston oikeustieteellisen

- tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7. Turku: Turun yliopisto, 107–118.
- Mattila, Heikki. E. S. 2002. Vertaileva oikeuslingvistiikka. Helsinki: Kauppakaari, Lakimiesliiton Kustannus.
- Mattila, Heikki. E. S. 2006. Comparative Legal Linguistics. Hampshire: Ashgate.
- Mattila, Heikki. E. S. 2007. Oikeuslingvistiikka. Teoksessa Risto Haavisto & Ahti Saarenpää (toim.) Oikeusjärjestys 2000. Osa I. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 47. 5. täydennetty painos. Rovaniemi: Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 111–172.
- Mattila, Heikki. E. S. 2010. Suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteet. Teoksessa Heikki. E. S. Mattila; Aino Piehl & Sari Pajula (toim.) Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 41. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 181–213.
- Mikkola, Matti 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Annamaija Puonti; Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77–84.
- Mäntynen, Anne 2003. Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 926. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Mäntynen, Anne 2006. Näkökulmia tekstin ja tekstilajin rakenteeseen. Teoksessa Anne Mäntynen; Susanna Shore & Anna Solin (toim.) Genre – tekstilaji. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 42–71.
- Mäntyneva, Mikko 2001. Asiakkuudenhallinta. Helsinki: WSOY.
- Naskali, Päivi 1992. Laki on niin kuin se kirjoitetaan. 1920- ja 1980-lukujen lakikielen lauserakenteen vertailua ymmärrettävyyden näkökulmasta. Turun yliopisto. Pro gradu.
- Naskinen, Satu 2010. Julkinen keskustelu uudesta lastensuojelulaista. Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien uutisartikkeleista ja mielipidekirjoituksista vuosilta 2006, 2007 ja 2008. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu.
- Niemikorpi, Antero 1986. Yleiskieli ja ammattikieli – tyyli ja murre. Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-seminaari VI. Vöyri 1.-2.2.1986, 175–186.
- Niemikorpi, Antero 1996. Liekepostista tuikeilmaisimeen ja sulhasesta kuvaenkeliin. Erikoiskielten rakenteellisesta ja tyyllisestä vaihtelusta. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 2213. Väitöskirja. Vaasa.
- Nieminen, Marjo 2007. Lastensuojelulapset ja koulutus sosiaali- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa 1900–1930-lukujen Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 259. Turku: Turun yliopisto.
- Niemivuo, Matti 2008. Lain kirjain. Lakitekniikka ja lakikieli. Helsinki: Edita.
- Nuopponen, Anita 1999. Mihin terminologian teoriaa ja menetelmiä voidaan hyödyntää? Teoksessa Kaisa Kuhmonen (toim.) Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus, 91–98.

- Nykanen, Olli 1999. Kuinka piirran käsitejärjestelmän? Teoksessa Kaisa Kunonen (toim.) Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus, 16–28.
- Oikeusministeriö 2003. Valtiovalta kuuluu kansalle. [Viitattu 6.11.2010.] Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki>](http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Perustuslaki)
- Paasio, Petteri 2011. Suomalaisen lastensuojelun erityispiirteiden tunnistaminen ja ymmärtäminen Michael Foucault'n historian analyysin avulla. Sosiaalityön tutkimuksen päivät 2011. Työryhmä: Historialähtöinen lastensuojelututkimus nykyisyyden valottajana. [Viitattu 15.7.2011.] Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://blogs.helsinki.fi/sosiaalityontutkimuksenpaivat2011/tyoryhmat/>](http://blogs.helsinki.fi/sosiaalityontutkimuksenpaivat2011/tyoryhmat/)
- Paavilainen, Marko 2012. Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin. Lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1342 / Tieto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paso, Mirjami 2009. Viimeisellä tuomiolla. Suomen korkeimman oikeuden ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ennakkopäätösten retoriikka. Väitöskirja. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Pêcheux, Michel 1982. Language, semantics and ideology. New York: St. Martin's Press.
- Pekkarinen, Heli 2011. Monikasvoinen TAVA-partisiippi. Tutkimus suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteista ja verbiliittojen kieliopillistumisesta. Väitöskirja. Helsinki: Unigrafia.
- Piehl, Aino 2010. Suomalaisen oikeuskielen kehittäminen ja huolto. Teoksessa Heikki E. S. Mattila; Aino Piehl & Sari Pajula (toim.) Säädoskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sraja N:o 41. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 147–180.
- Pietikäinen, Sari 2000. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 191–217.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pulma, Panu 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen. Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 7–266.
- Pulma, Panu 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola; Panu Pulma; Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armelaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–70.
- Pulma, Panu 2004. Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamajja Puonti; Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 11–20.

- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011. [Viitattu 14.4.2018.]
Saataavilla www-muodossa: <URL: <http://docplayer.fi/267048-Paaministeri-jyrki-kataisen-hallituksen-ohjelma.html>>
- Pösö, Tarja 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Rahtu, Toini 2006. Sekä että. Ironia koherenssina ja inkoherenssina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1096. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rinne, Risto; Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2001. Johdatus kasvatustieteisiin. Helsinki: WSOY.
- Rinne, Risto; Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2015. Johdatus kasvatustieteisiin. 8., uudistettu painos. Helsinki: PS-kuvannus.
- Räty, Tapio 2008. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.
- Saari, Antti 2011. Kasvatustieteen tiedontahto. Kriittisen historian näkökulmia suomalaisen kavatuksen tutkimukseen. Kasvatusalan tutkimuksia 55. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Saarinen, Taina 2008. Persuasive presuppositions in OECD and EU higher education policy documents. *Discourse Studies*, 10 (3), 341–359.
- Salmi-Tolonen, Tarja 2008a. Forensista lingvistiikkaa – kielentutkimuksen juridisia sovelluksia. Teoksessa Richard Foley; Tarja Salmi-Tolonen; Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (toim.) Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki E. S. Mattilan juhlaKirja. Helsinki: Talentum, 375–393.
- Salmi-Tolonen, Tarja 2008b. Language and the Functions of Law. A Legal Linguistic Study. *Acta Universitatis Lappoensis* 146. Väitöskirja. Rovaniemi: University of Lapland – Lapin yliopisto.
- Sarangi, Srikant & Roberts, Celia 1999. The dynamics of interactional and institutional orders in work-related settings. Teoksessa Srikant Sarangi & Celia Roberts. (toim.) *Talk, Work and Institutional Order. Discourse in Medical, Mediation and Management Settings*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–57.
- Sarangi, Srikant & Slembrouck, Stefan 1996. *Language, Bureaucracy and Social Control*. Real Language Series. New York: Addison Wesley Longman Limited.
- Satka, Mirja 1994. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakola; Panu Pulma; Mirja Satka & Kyösti Urponen. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan kirjallisuus, sarja sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–339.
- Scollon, Ron; Scollon, Suzanne W. & Jones, Rodney H. 2011. *Intercultural Communication. A Discourse Approach*. 3rd Edition. Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Shore, Susanna 1986. Onko suomessa passiivia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Shore, Susanna 2008. Lauseiden tekstuaalisesta jäsennyksestä. *Virittäjä* 1/2008, 24–65.

- Siljander, Pauli 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Sinko, Päivi 2005. Lastensuojelulaki kaipaa ryhdytystä. Ihmisoikeusraportti 3/2005.
- Solin, Anna 2006. Genre ja intertekstuaalisuus. Teoksessa Anne Mäntynen; Susanna Shore, & Anna Solin (toim.) Genre - tekstilaji. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 72–95.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2001. Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:11. [Viitattu 5.1.2017.] Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/70025>>
- Sulkunen, Pekka 1998. Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki: WSOY.
- Suomen asetuskokoelma N:o 56 1936.
- Suomen perustuslaki 1999. 11.6.1999/731.
- Suomen säädöskokoelma vuodelta 1983 II.
- Suomen säädöskokoelma vuodelta 2007, N:o 417–422.
- Sääskilahti, Minna 2006. Vapise, kuningas alkoholi. Alkoholivalistuksen tekstilaji ja sen muuttuminen vuosien 1755 ja 2001 välisenä aikana. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 70. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 65. Helsinki: STAKES.
- Thompson, John B. 1984. Studies in the Theory of Ideology. Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press.
- Tiililä, Ulla 2007. Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja kontekstista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1108. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Tiililä, Ulla 2010. Kielipolitiikka - tietoisten ja tahattomien toimien summa. Teoksessa Hanna Lappalainen; Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.) Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1262, Tiede. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 160. Helsinki: SKS, 158–175.
- Trosborg, Anna 1997. Rhetoric Strategies in Legal Language. Discourse Analysis of Statutes and Contracts. Tübingen: Tübinger Beitrage zur Linguistik.
- Turunen, Risto 2011. Ideologia, diskurssi ja representaatio. Teoksessa Voitto Ruohonen; Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa. Helsinki: SKS, 298–336.
- Tyynilä, Markku 1984. Säädoskielestä. Verkkokielikello 3/1984. [Viitattu 15.2.2007.] Saatavilla www-muodossa < <https://www.kielikello.fi/-/saadoskielesta>>
- Tyynilä, Markku 2010. Suomen nousu oikeuskieleksi. Teoksessa Heikki. E. S. Mattila, Aino Piehl & Sari Pajula (toim.) Säädoskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sraja N:o 41. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 131–146.

- Urponen, Kyösti 1994. Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakola; Panu Pulma; Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan kirjallisuus, sarja sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 163–260.
- Valjakka, Eeva 2016. Vain lakiko lasta suojelee? Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja - Annales Universitatis Turkuensis Sarja - ser. C osa - tom. 420. Scripta Lingua Finnica Edita. Väitöskirja. Turku.
- Verschueren, Jef 1999. Understanding Pragmatics. Understanding Laanguage Series. London: Arnold.
- Verschueren, Jef 2012. Ideology in Language Use. Prgmatic Guidelines for Empirical Research. New York: Cambride University Press.
- Vološinov, Valentin 1990. Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia. Suomentanut Tapani Laine. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos julk. 1929.)
- Vuori, Jaana 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wiio, Osmo A. 1994. Johdatus viestintään. 6. uudistettu painos. Helsinki: Weilin+Göös.
- Wilenius, Reijo 1971. Ideologia ja ei-ideologia. Helsingin yliopiston julkaisuja No 2 1971.
- Wodak, Ruth 1989. Introduction. In Ruth Wodak (ed.) Language, power and ideology. Studies in political discourse. Critical Theory, Interdisciplinary Approaches to Language, Discourse and Ideology 7. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company, xiii–xx.
- Yli-Vakkuri, Valma 1986. Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.